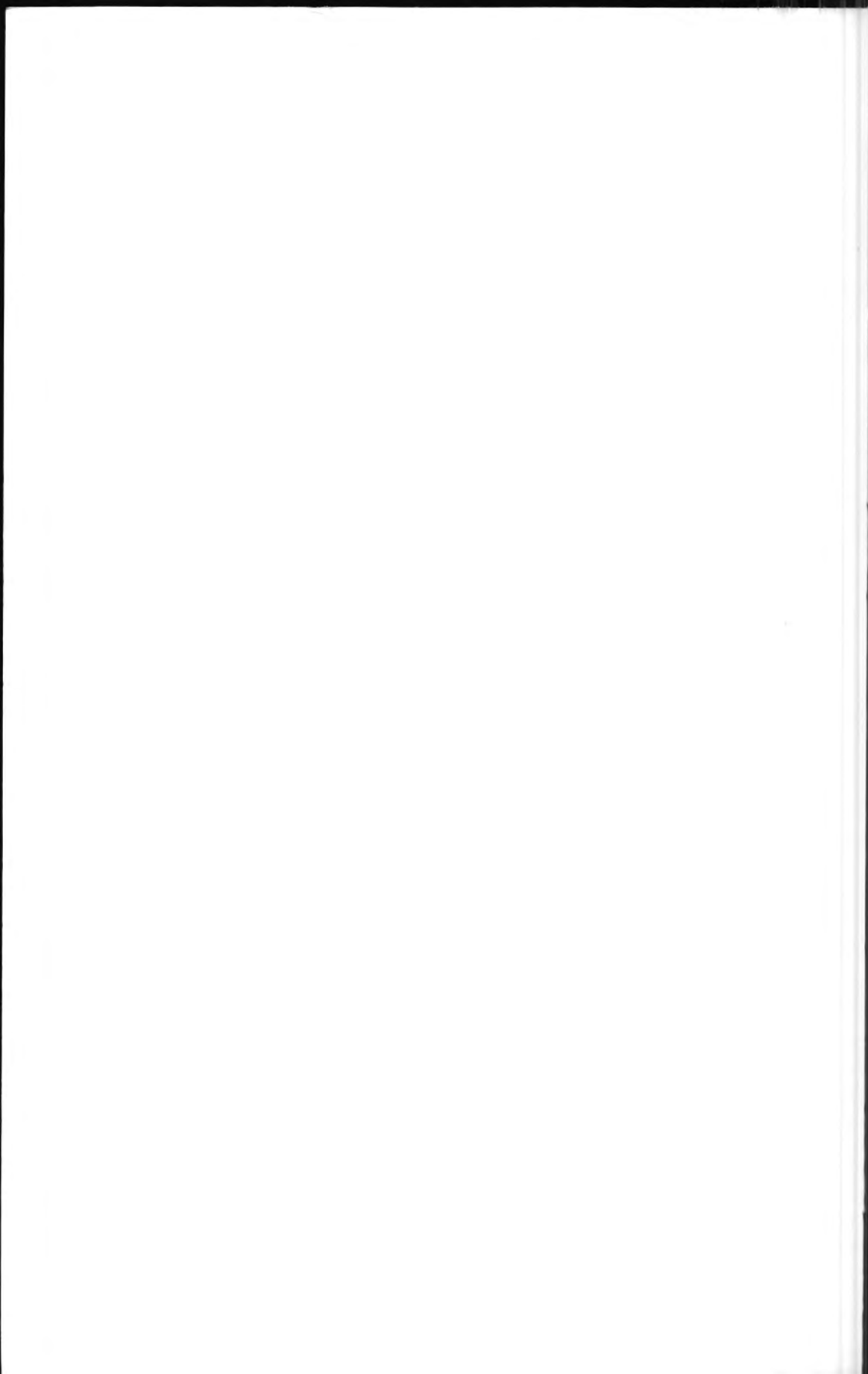

année politique
politiek jaarboek

79

L'ANNEE POLITIQUE
1979
POLITIEK JAARBOEK

Nouvelle série n° 4

Nieuwe reeks n° 4

Éditée par **Res Publica**

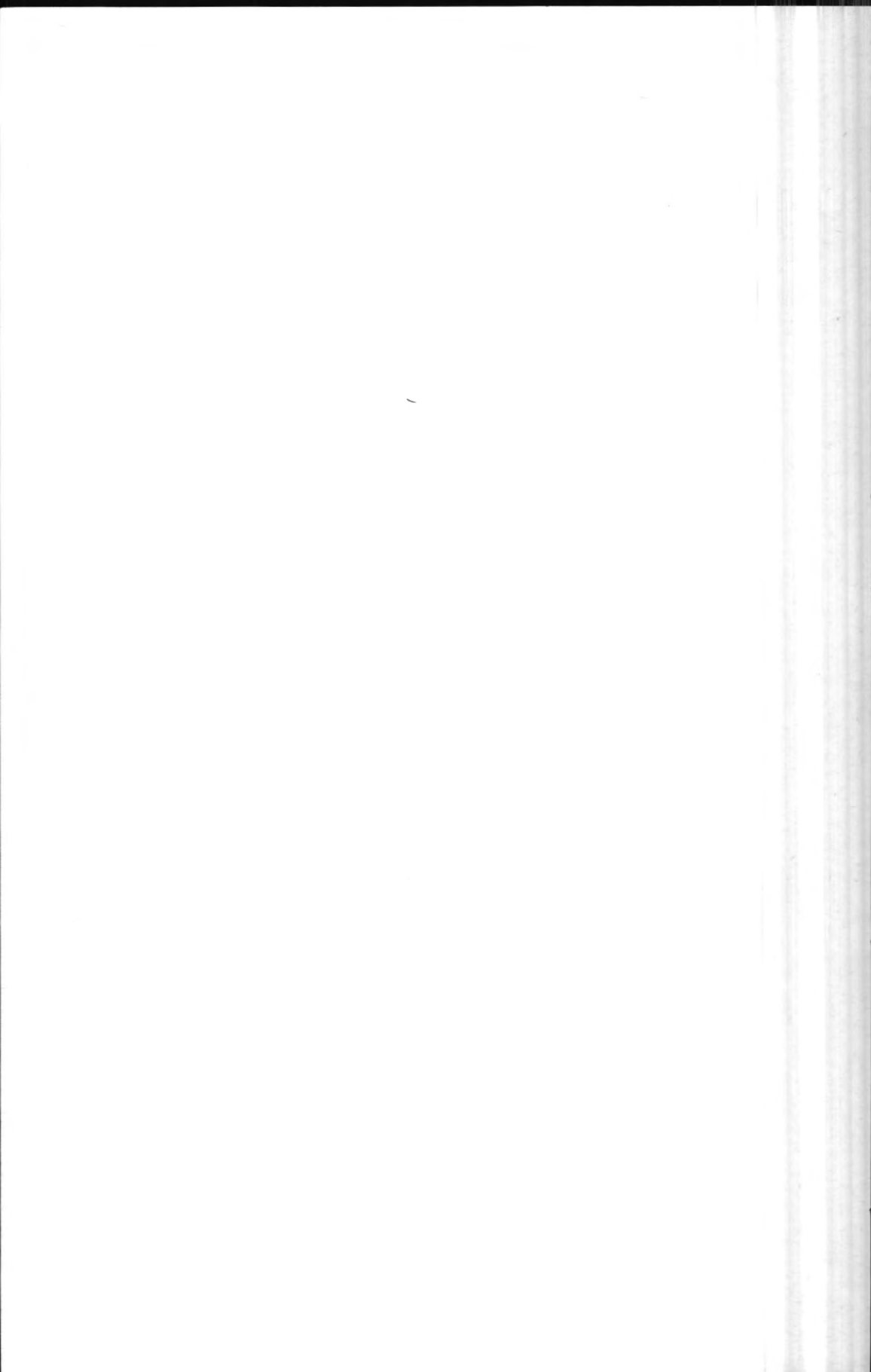
Revue de science politique

1980, volume XXII, n° 3

Uitgegeven door **Res Publica**

Tijdschrift voor politologie

1980, bundel XXII, n° 3

INHOUD — SOMMAIRE

Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1979, door M. DEWEERDT.	309-330
De regeringsvorming Martens I, door L. HOLVOET en M. PLATEL	333-370
De splitsing van de Belgische Socia- listische Partij. Een B te veel, door J. CEULEERS	373-382
Le FDF : seize ans d'expérience plura- liste, par P. LEFEVRE	385-399
De Volksunie 1977-1979. Toch uit de oppositie. Een vergissing of niet ? door M. PLATEL	401-429
Les relations belgo-zairoises, par J.-C. WILLAME	433-451
Bilan Belgisch buitenlands beleid 1979, door P. VAN DE MEERSSCHE	453-470
Le Parlement européen, par D. SIDJANSKI	471-501
De politieke opiniepeilingen in België in 1979, door J. SMITS	505-521
Bibliographie de l'année politique 1979, par W. PLAVSIC	523-536
Iconographie de la propagande électo- rale des élections européennes en Belgique — Iconografie van de pro- paganda voor de Europese verkiezin- gen in België	537-538

Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1979

---

door Mark DEWEERDT,

Licentiaat Politieke en Sociale Wetenschappen.

★

Het jaar 1978 was afgesloten met parlamentsverkiezingen (17 december), die de partijpolitieke situatie — op het Volksunie-verlies na — onaangeroerd hadden gelaten. Met het gebruikelijke ontslag van zijn overgangskabinet luidde premier Vanden Boeynants officieel de regeringskrisis in, die eigenlijk haar oorsprong vond in het aftreden van de ploeg-Tindemans op 11 oktober 1978.

1. Een lastige regeringsvorming.

De eerste drie maanden van 1979 stonden in het teken van de afwikkeling van deze regeringskrisis (1). Het formatieberaad was niet slechts het langste, maar zonder twijfel ook het moeilijkste uit de Belgische geschiedenis. Het klassieke formatiepatroon — met een informateur en een formateur — schoot schromelijk te kort, zodat moest worden geëxperimenteerd met formules als het inzetten van een bemiddelaarsduo, het organiseren van een week van min of meer officiële geheime diplomatie en het persoonlijk en rechtstreeks ingrijpen van het staatshoofd. De factoren die de formatiegesprekken zo lastig maakten, waren van uiteenlopende aard. Het ontslag van eerste-minister Tindemans had het vertrouwen van de Franstalige partijen — en in zekere mate ook van de BSP en de VU — in de CVP sterk geschokt. In dat perspectief moet de verstrakte houding worden gezien van PS, PSC en FDF, die front vormden rond hun gemeenschappelijke verklaring van 16 november 1978 (2) die, naar de woorden

---

(1) Voor een uitvoeriger relaas hiervan zij verwezen naar het artikel van L. HOLVOET en M. PLATEL.

(2) Zie M. DEWEERDT, *Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1978*, in *Res Publica*, XXI (1979), 2, blz. 203.

van formateur Martens, een « ijzervast regeringskontraakt » bleek te zijn. Tegenover het frankofone front gingen CVP, BSP en VU een eveneens geradikaliseerde alliantie aan, maar die hield slechts korte tijd stand. Voorts zette het vooruitzicht op de sociale en meer nog op de Europese verkiezingen de partijen niet aan tot het sluiten van compromissen. Ook werden sommige uitwegen voor de crisis al dan niet tijdelijk afgesneden door veto's als dat van de socialisten tegen de liberale regeringsparticipatie en dat van CVP en BSP tegen het opnemen van het FDF in de regering, wanneer de VU in de oppositie bleef. Ten slotte werd het politieke klimaat bezwaard door een aantal kommunautaire betwistingen (zie § 2).

Twee vragen beheersten het formatieberaad: die naar de regeringsformule en die naar het staatsvormingsprogramma. De hele crisis draaide in feite rond twee knelpunten inzake de staatsvorming: het tien jaar oude vraagstuk van de positie van Brussel in de nieuwe structuren en het recentere probleem van de financiering der gemeenschappen en gewesten, dat voor het eerst een (tijdelijk) breekpunt vormde. Toen P. Vanden Boeynants, als onderaannemer voor W. Martens, eind maart een zoveelste voorstel kon doen aanvaarden, waren deze knelpunten nog steeds niet duidelijk en definitief beantwoord. De crisis bleef derhalve in feite onopgelost en nieuwe betwistingen waren op een haast onfeilbare wijze te voorspellen.

2. Drie maanden kommunautaire twisten.

De manke verstandhouding tussen de Vlaamse en Franstalige partijen werd tijdens het formatieoverleg nog aangescherpt door een reeks kommunautaire twisten.

Op 11 en 17 januari kwam het in de Senaat tot heibel, toen het FDF eiste dat PVV-senator A. Bernaerts-Viroux, die haar eed in het Nederlands had afgelegd, bij de Nederlandse taalgroep zou worden ingedeeld (3). Aangezien door het uitblijven van de benoeming van het bureau de Senaat nog niet normaal werkte, bleef een uitspraak ten gronde uit. Tijdens de installatievergadering van de Franse Kultuurraad (18 januari) keurde een gelegenheidsmeerderheid (PS, FDF, RW en PCB) een motie goed, waarin werd gesteld dat A. Bernaerts niet tot de Franse kultuurgemeen-

---

(3) Mevr. Bernaerts werd op 17 december 1978, via het apparenteringsstelsel, tot (Vlaams) PVV-senator voor het Waalse arrondissement Nijvel verkozen. Krachtens de Wet van 3 juli 1971 behoort zij als gekozene in het Franse taalgebied tot de Franse taalgroep en de Franse Kultuurraad. De taal waarin de eed wordt afgelegd is slechts van belang voor de indeling in een van beide taalgroepen van de gekozenen van het arrondissement Brussel, de provinciale senatoren van Brabant en de gekoöpteerde senatoren.

schap behoort en geen lid is van de Franse Kultuurraad. Aan Vlaamse zijde lokte de motie afwijzende reacties uit, maar in de feitelijke uitsluiting kwam geen verandering (op 10 april werd A. Bernaerts zelfs uit de vergadering van de Franse Kultuurraad, die zij zonder uitnodiging ging bijwonen, verwijderd). Door PSC-senator D. André was intussen een wetsvoorstel ingediend om de taal van de eedaflegging als indelingskriterium voor alle Brabantse parlementsleden te laten gelden. De Raad van State bracht daarover een negatief advies uit en zei dat de uitbreiding van het subjektiviteitskriterium strijdig is met de grondwettelijke bepalingen inzake de kultuurautonomie. Volgens de Raad moet een oplossing worden gezocht in het wijzigen van het apparenteringsstelsel.

In de Voerstreek, waar het reeds in 1978 tot incidenten was gekomen, laaide de herrie opnieuw op toen het op 28 januari, naar aanleiding van een « exkursie » door de Vlaamse wandelgroep Tijn (een gelegenheidsnaam voor het Taalaktiekomitee, TAK), tot botsingen kwam tussen Franstalige betogers en de Rijkswacht, waarbij enkele frankofonen door een rijkswachthond werden gebeten. Minister van Binnenlandse Zaken R. Boel keurde het rijkswachtoptreden goed en verklaarde voor de RTBF-kamera dat de hond « a agi dans un état de légitime défense ». Het PS-bureau reageerde bijzonder fel op deze uitlating en op bevel van PS-voorzitter A. Cools namen Boels Franstalige kabinetschef A. Haudestaine en zes andere Waalse kabinetsleden ontslag. Op 11 maart hielden ca. 3000 Franstaligen een toegelaten betoging in de Voerstreek en namen ca. 1000 Vlamingen er deel aan een niet-aangevraagde « wandeling ». Aan frankofone zijde werd de aanwezigheid van parlementsleden van PSC, PS, FDF, RW en PRLW opgemerkt ; aan Vlaamse zijde wandelden parlementsleden van VU en Vlaams Blok mee. Een uitgebreide Rijkswachtmacht kon ernstige incidenten verhinderen. Later op het jaar zou dat niet meer het geval zijn (zie § 7).

Een derde kommunautair wrijvingspunt was de zaak-Linkebeek. Op 19 februari maakte het FDF bekend dat minister van Nationale Opvoeding (Nederlandstalige sektor) J. Ramaekers met terugwerkende kracht tot 1 september 1978 de toelage (300.000 F per maand) aan de Franstalige afdeling van de gemeentelijke kleuter- en lagere school van Linkebeek had opgeschort. De minister nam deze beslissing omdat, ondanks verscheidene waarschuwingen, nog steeds een tiental kinderen in de school waren ingeschreven waarvan de ouders, in strijd met de Wet van 2 augustus 1963, niet woonachtig waren in Linkebeek of in een van de vijf andere Brusselse randgemeenten met een bijzonder taalstatuut. De Franstalige partijen veroordeelden Ramaekers' optreden in scherpe bewoordingen. Het FDF dreigde met represaillemaatregelen tegenover het Nederlandstalig onderwijs in Brussel. Om de continuïteit van het onderwijs te verzekeren werd een

VZW opgericht, die geldmiddelen kreeg van o.m. de Brusselse PS (300.000 F), het FDF (500.000 F) en de Association intercommunale culturelle de Bruxelles (1 miljoen F). Pas vlak voor het einde van het schooljaar 1978-1979 kwam binnen de regering een akkoord tot stand: de betrokken kinderen mochten hun jaar beëindigen, doch in september niet opnieuw worden ingeschreven. Een uitzondering werd gemaakt voor twee kinderen van het onderwijzend personeel. Vanaf juli werd de betoelaging hervat.

3. De « lopende zaken » van de regering-Vanden Boeynants.

Terwijl haast alle ogen op het formatieberaad waren gericht, handelde het overgangskabinet-Vanden Boeynants in opdracht van de koning de « lopende zaken » af (4).

Op 22 januari stemde het politiek kernkabinet in met de Belgische deelname aan het Hawk European Limited Improvement Program (Helip), het NATO-plan voor de modernisering van de in de Duitse Bondsrepubliek opgestelde Hawk-raketten. In 1972 was een beslissing daartoe als niet-prioritair afgeschreven, maar onder buitenlandse politieke en Waalse industriële druk had minister van Landsverdediging Vanden Boeynants het probleem in 1978 opnieuw opgerakeld. De Vlaamse socialisten bleven zich om budgettaire redenen echter hardnekkig tegen de Belgische Helip-participatie verzetten (5). Een beslissing kon volgens VDB nu niet meer worden uitgesteld, omdat anders de economische compensaties zouden verloren gaan. Uiteindelijk gaf de BSP haar verzet op, nadat aan haar voornaamste eisen was voldaan: de compensaties waren tot 100 % van de kostprijs (4,5 miljard F) opgelopen (tegen nog maar 10 % in 1976) en minister Vanden Boeynants had een aantal principiële toegevingen moeten doen. Zo zal het stijgingsritme van de militaire investeringen worden beperkt tot het niveau van de inflatiegroei en zullen de investeringsprioriteiten en de Belgische politiek ten opzichte van de NATO niet langer door de minister van Landsverdediging alleen, maar door de regering worden bepaald.

Op 2 februari hechte de ministerraad zijn goedkeuring aan de voorstellen van minister van Economische Zaken W. Claes over de deelneming van de staat in de Belgische staalindustrie. De intrede van de staat in het kapitaal van Hainaut-Sambre (355,1 miljoen F), Thy-Marcinelle

---

(4) Herinneren wij eraan dat dit kabinet was gevormd op 20 oktober 1978, op L. Tindemans na uit dezelfde personen bestond als de regering-Tindemans en op 18 december 1978, daags na de verkiezingen, zijn ontslag had aangeboden.

(5) M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 188.

et Monceau (271,5 miljoen F), Cockerill (2,052 miljard F) en Arbed (4,417 miljard F) vormde een onderdeel van het op 23 november 1978 vastgelegde plan voor de herstructurering van de staalsektor (6).

Op 6 februari raakte bekend dat het kernkabinet voor buitenlandse politiek op 2 februari besloten had, in nauw overleg met president Mobutu en na beraad met Washington, vanaf 12 februari een legerkontingent van ca. 250 para's naar de militaire basis Kitona in Zaïre over te vliegen. Minister van Buitenlandse Zaken H. Simonet zei dat de beslissing in verband stond met berichten over de toenemende onrust in Kinshasa en over mogelijke onlusten, maar premier Vanden Boeynants hield het bij de officiële versie, volgens dewelke de para's werden gestuurd om, in het kader van de militaire koöperatie, de Zaïrese troepen op te leiden. Door o.m. de BSP, de KPB, het RW en het Zaïrekomitee werd daarop negatief gereageerd. Toen de RTBF een reportage over Zaïre uitzond, die was gedraaid door een filmploeg die op onregelmatige wijze het land was binnengekomen, werd op 28 februari aan alle Belgische journalisten de toegang tot Zaïre ontzegd (7). Kort daarop laakte het Zaïrese persagentschap het optreden van minister Simonet, die tijdens een bezoek aan de Marokkaanse koning Hassan II over het behoud van Marokkaanse troepen in Shaba had gesproken. Ook viel het scherp uit tegen het persagentschap Belga, dat had gemeld dat de Belgische para's zich eerder met de veiligheid van de Belgen en de voedseldistributie zouden bezighouden dan met de opleiding van soldaten. In de loop van de daaropvolgende weken normaliseerde de Belgisch-Zaïrese verhoudingen zich opnieuw. De para's waren begin april in België teruggekeerd.

Naast deze « krantenkoppenthalende » beslissingen, nam het overgangskabinet-VDB nog verschillende andere beslissingen, die heel wat minder ruchtbaarheid kregen en waarvan het « lopend » karakter wel eens niet erg duidelijk was (8). Omdat het parlement sedert de verkiezingen van 17 december 1978, op de konstituerende vergaderingen van begin januari na, niet meer was bijeengekomen, werd van oppositiezijde gewezen op het ontbreken van enige controle op de lopende zaken. Pogingen om de bijeenroeping van de kamers af te dwingen bleven zonder resultaat. De regering stemde er wel mee in, dat in afwijking van de bestaande gewoonte schriftelijke vragen konden worden gesteld. Ook verstrekte zij aan

---

(6) M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 202.

(7) Deze maatregel werd op 21 maart ingetrokken.

(8) Zo waren de toestemming om de lasten van een lening voor de Brusselse agglomeratieraad door de gewestelijke begroting te laten dragen en de bekrachtiging van de toewijzing van de bouw van de betwiste Brusselse verbrandingsoven aan SIOMAB kennelijk tegemoetkomingen aan het FDF in het kader van het formatieberaad.

een bijzondere werkgroep (Kamer) en de fractieleiders (Senaat) uitleg over het sturen van para's naar Zaïre. Deze problematiek kwam op 8 mei in de Kamer ter sprake, n.a.v. een interpellatie van KPB-voorzitter L. Van Geyt. Premier Martens moest toegeven dat het lang uitblijven van de vorming van een regering na verkiezingen een « nieuw probleem (stelt), dat niet is geregeld en dat, volgens mij, door de wetgevende kamers zelf zou kunnen geregeld worden » (9).

4. De regering-Martens : samenstelling en programma.

Nadat de vijf betrokken partijcongressen op 1 april hun goedkeuring hadden gehecht aan het ontwerp van regeerakkoord, ging formateur W. Martens over tot de samenstelling van de nieuwe bewindsploeg, die op 3 april werd beëdigd. Het kabinet telt 33 leden : 13 Nederlandstalige ministers (inklusief de premier) en 12 Franstalige ministers, 4 Nederlandstalige en 4 Franstalige staatssecretarissen (10). In tegenstelling tot vroeger zijn er — op de Onderwijsministers na — geen regeringsleden meer die nationale bevoegdheden kumulieren met regionale of kommunautaire bevoegdheden (zie ook § 6).

Op 5 april las eerste-minister Martens de regeringsverklaring in het parlement voor. Hij zei dat de regering het hoofd moet bieden aan een dubbele uitdaging : « hoe zullen de Belgen zich beter organiseren om samen te leven en hoe zullen zij de economische crisis bestrijden ? ». Na het akkoord over de staats Hervorming te hebben toegelicht, ging de premier in op de sociaal-economische toestand. In dat verband kondigde hij aan dat de regering een ruim overleg met de sociale partners op gang zou brengen over o.m. de invoering van de 36-urenweek tegen eind 1981 en de parallelle vermeerdering van het aantal arbeidsplaatsen in de ondernemingen.

In het daaropvolgend debat viel op dat de meerderheidspartijen niet erg geestdriftig waren over het regeerprogramma. In het licht van de latere politieke evolutie, kan hier nog melding worden gemaakt van de verklaring van de CVP- en BSP-woordvoerders, dat hun partijen niet zullen aanvaarden dat de derde, definitieve fase van de staats hervorming zou worden gehypotekeerd door de tweede, voorlopige en onomkeerbare fase. De regering kreeg op 10 april het vertrouwen van de Kamer (met 133 stemmen voor, 50 tegen en 5 onthoudingen) en op 11 april van de Senaat

(9) *Parlementaire Handelingen, Kamer*, 8 mei 1979, blz. 239.

(10) De uitbreiding van de grondwettelijke taalpariteit onder de ministers tot de staatssecretarissen, werd aan Vlaamse zijde slecht onthaald en als een « onomkeerbare » toegeving aan de Franstaligen aangezien.

(met 118 stemmen voor, 40 tegen en 3 onthoudingen). Van de meerderheidspartijen stemden de volksvertegenwoordigers R. Devos (PSC) en J. Perdieu (PS) tegen en onthielden hun kollega's J. Verroken en H. Weckx (beide CVP) en de senatoren Hubin (PS), De Smeyster (BSP) en Mathieu-Mohin (FDF) zich om politieke redenen (11).

5. Vier maanden drukke activiteiten.

Aangevoerd door een dynamische premier, gaf de regering van meetaf aan blijk van een grote slagvaardigheid. Naast de uitvoering van de eerste en de voorbereiding van de tweede fase van de staats hervorming (zie § 6), behandelde zij voor het zomerreces tal van uiteenlopende dossiers.

Naar aanleiding van de — naar achteraf bleek niet reële — petroleum-schaarste, die het gevolg was van de gebeurtenissen in Iran, werden op 12 april door minister van Economische Zaken W. Claes uitgewerkte bezuinigingsmaatregelen goedgekeurd, o.m. een beperking van de stookolieleveringen en van de publiciteitsverlichting. Op 11 juni legde de regering haar, op basis van het Energiewitboek van W. Claes uitgewerkte energiebeleidsopties vast. Doelstellingen daarvan zijn de vermindering van het energieverbruik met 10 % in 1985 en met 15 % in 1990. Een nota terzake werd, na advies van de gewestelijke deelregeringen, op 13 juli definitief goedgekeurd en voorgelegd aan het Nationaal Komitee voor Energie en het parlement. In het najaar zou dat laatste de tekst wel in de commissie bespreken, maar het sinds lang aangekondigde openbare energiedebat bleef ook in 1979 uit. Het ongeval in de kerncentrale van Harrisburg (28 maart) had intussen geleid tot de oprichting (4 mei) van een interministeriële werkgroep, die maatregelen ter verbetering van de veiligheid in en rond de kerncentrales uitwerkte. Op 31 juli werd een nieuw programmakontract met de Petroleumfederatie goedgekeurd. Het heeft een looptijd van vijf jaar.

Op 22 mei begon het in de regeerverklaring aangekondigde overleg tussen regering en sociale partners (vakbonden, werkgevers en middenstand). Na tientallen uren vergaderen kwam op 2 juli een *Gemeenschap*-

---

(11) Devos, Perdieu, Verroken en De Smeyster deden dat wegens het onder nationale voogdij houden van de gemeenten met een bijzonder taalstatuut (de overige gemeenten komen krachtens het regeerakkoord onder regionale voogdij). Weckx onthield zich omwille van het ontbreken van waarborgen voor de Brusselse Vlamingen en Mevr. Mathieu-Mohin omwille van de vele onbekenden inzake de rechten van de Franstalige minderheden rond Brussel. Hubin, ten slotte, protesteerde daarmee tegen het verbreken door de regering van zijn als burgemeester van Hoei op 6 april bevolen stillegging van de kerncentrale van Tihange.

pelijke Intentieverklaring tot stand, die als basis zou dienen voor latere onderhandelingen (zie § 8).

Heel wat tijd ging ook naar de moeilijkheden in de onderwijssector, waarin het in de eerste helft van 1979 erg onrustig was. De vakbonden organiseerden een aktiedag (21 maart), provinciale beurtstakingen (maart en mei), een nationale 24-urenstaking (4 mei) en betogingen om hun omvangrijk eisendossier kracht bij te zetten. Het betrof o.m. het afsluiten van een sektoriële kollektieve arbeidsovereenkomst, de verlaging van de klasbevolkingsnormen in het kleuteronderwijs en het optrekken van de wedden van de kleuterleidsters en het opvoedend hulppersoneel. Centraal in de aktie stond de eis, die de steun kreeg van ouders en leerlingen, tot intrekking van het K.B. van 21 augustus 1978, genomen ter uitvoering van de Antikrisiswet (12), waardoor het aantal lesuren in het sekundair onderwijs en het hoger onderwijs van het korte type op 1 september 1979 zou worden verminderd. Volgens de onderwijsvakbonden zou deze maatregel een daling van de kwaliteit van het onderwijs en het verlies van een groot aantal arbeidsplaatsen tot gevolg hebben. Onderhandelingen leidden niet tot een globaal akkoord over het eisenpakket, maar door de regering werden maatregelen genomen die voor de zomervakantie tot een « wapenstilstand » leidden. Voor het kleuteronderwijs werden de oprichtings-, splitsings- en behoudsnormen voor 1 jaar verlaagd, zodat het gemiddeld aantal kleuters per klas 20 bedraagt (tegenover 25 vroeger) en de werkloosheid bij de kleuterleidsters voor de helft kon worden opgeslorpt. Door een gelijkaardige verlaging van de behoudsnormen in het lager onderwijs kon ook hier de tewerkstelling gevrijwaard worden. In het sekundair onderwijs en het hoger onderwijs van het korte type werd de lesurenvermindering op 1 september 1979 daadwerkelijk doroogvoerd, maar door allerhande kompensatieregelingen bleef het tewerkstellingsniveau voor het schooljaar 1979-1980 behouden. Voor de zomervakantie bleef ook de studentenwereld ageren tegen de uit de Antikrisiswet voortvloeiende verhoging van het inschrijvingsgeld. Te Leuven en vooral te Gent kwam het daarbij herhaaldelijk tot hevige rellen, waarbij tientallen studenten werden aangehouden. Een aantal daarvan zou later op het jaar tot geldboetes worden veroordeeld.

Een netelig dossier was dat van de vervanging van 1497 pantservoertuigen voor de Landmacht door 1189 nieuwe, waarvan het principe reeds op 17 maart 1977 was vastgelegd. In de maanden die de beslissing over de keuze van de nieuwe pantsers voorafgingen, had Defensieminister Vanden Boeynants de aankoop van de Amerikaanse AIFV- en M113A1-

---

(12) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 194-197.

rupsvoertuigen verdedigd, die volgens hem om technische redenen de voorkeur genoten boven de Franse VAB-voertuigen op wielen, waarvan de PS en het FDF pleitbezorgers waren. Op 24 juli trad de regering het voorstel bij van Vanden Boeynants (die achteraf verklaarde dat hij ingeval van een andersluidende beslissing ontslag zou hebben genomen) en bestelde zij 514 AIFV- en 525 M113A1-voertuigen (de aankoop van de 150 resterende pantsers werd uitgesteld tot 1980 om ook een aantal later in koers gekomen Belgische bedrijven een kans te geven). Het definitieve aankoopbesluit zou op 21 december worden genomen, nadat voldoende waarborgen inzake de economische compensaties werden bekomen. Van de voertuigen zouden er 70 % in België worden geproduceerd door de in 1977 opgerichte N.V. BMF, waarin de firma ASCO de voornaamste belanghebbende is. Precies de snelle opgang van dat laatste bedrijf onder de ambtsperiode van Vanden Boeynants kreeg in de pers en met name in het weekblad *Knack* nogal wat belangstelling. Volgens *Knack* zouden er 'ongewoon hartelijke relaties' bestaan tussen de directeur-generaal van ASCO en het kabinet en de persoon van Vanden Boeynants. Een en ander leidde tot een onderzoek door het Hoog Komitee van Toezicht, maar bezwarende feiten werden niet vastgesteld. Toch zou volgens sommigen het latere ontslag van Vanden Boeynants als minister van Landsverdediging niet helemaal vreemd zijn aan deze onthullingen.

In mei zorgde de Voerstreek andermaal voor politieke beroering. Op 20 mei kwam het daar tot straatrellen tussen Vlamingen en Franstaligen en werden vijf Franstaligen aangehouden. Twee dagen later had te Ensival, langs de autoweg Luik-Verviers, een ontmoeting plaats tussen koning Boudewijn en José Happart, de leider van de Luiksgezinde Action fouronnaise (AF). Deze ontmoeting kwam tot stand nadat Happart had bedreigd te Verviers, waar het staatshoofd de viering van de 175ste verjaardag van de Kamer van Koophandel ging bijwonen, een petitie af te geven en er te betogen. Om incidenten te vermijden werd door bemiddeling van minister van Binnenlandse Zaken Gramme tussen Happart en het Hof overeengekomen, dat de petitie te Ensival zou worden overhandigd. Volgens Happart had de koning beloofd om bij de premier tussen te komen in verband met de aanhoudingen. Het nieuws van de ontmoeting lokte aan Vlaamse zijde hevige verontwaardiging uit, die nog toenam toen op 23 mei de vijf Franstaligen in vrijheid werden gesteld. Dezelfde dag zei eerste-minister Martens in de Kamer dat de koning had gehandeld onder de verantwoordelijkheid van de bevoegde minister (Binnenlandse Zaken) en dat het in de lijn van de traditie ligt dat bij een koninklijk bezoek petitie's worden overhandigd. Martens ontkende dat de koning zou beloofd hebben de premier aan te spreken in verband met de vrijlating van de vijf Franstaligen. Op 24 mei hielden ca. 400 Vlamingen een anti-

royalistische manifestatie voor het koninklijk paleis te Brussel. Eveneens op die dag had koning Boudewijn te Hasselt een onderhoud met een delegatie van de Vlaamsgezinde Voerenaars. Eind mei werd over de affaire geïnterpelleerd in de Kamer. De Vlaamse oppositiepartijen eisten het ontslag van minister Gramme. Hoewel ook de Vlaamse regeringspartijen kritiek leverden op de minister, keurden zij op 14 juni zijn begroting niet-temin goed. De dreiging die over het voortbestaan van de regering hing, was geweken.

De resultaten van de op 10 juni gehouden Europese verkiezingen, die gekenmerkt waren door een sterke verbinnenlanding, dreven echter nieuwe schaduwwolken over de bewindsploeg (13). De slechte beurt van de Franstalige regeringspartijen enerzijds en het persoonlijk succes van de CVP-voorzitter L. Tindemans anderzijds, deden vragen rijzen over de overlevingskansen van het kabinet-Martens, zij het niet op korte, dan toch op middellange termijn. De vrees dat L. Tindemans revanche zou nemen, leek niet helemaal ongegrond: op 27 juni viel de partijvoorzitter scherp uit naar het sociaal-ekonomisch regeerprogramma, waarin volgens hem de CVP haar eigen programma nauwelijks terugvond.

Het op 20 juli uitgesproken faillissement van Eurosystem Hospitalier (14) had ook reperkussies op het politieke vlak. De Belgische regering weigerde weliswaar in te gaan op het verzoek van de Generale Maatschappij, wier dochteronderneming Poudreries Réunies de Belgique een meerderheidsparticipatie in Eurosystem had, om financiële hulp te verstrekken, maar zij stuurde wel een topdiplomaat naar Saoedi-Arabië om daar met succes de verdere uitvoering van het kontrakt te bepleiten en aldus de Belgische faam in het buitenland veilig te stellen. Veel deining veroorzaakte de uitlating (23 juli) van BSP-voorzitter Van Miert, die zei niet te kunnen begrijpen « hoe de regering, andere hooggeplaatsten en zelfs het Hof zich voor de wagen van een gangster laten spannen ». De aantijgingen aan het adres van het staatshoofd werden door de regering weerlegd. De Eurosystem-affaire werd voor onderzoek toevertrouwd aan het Parket, het Hoog Komitee van Toezicht en de Bijzondere Belastinginspektie. Resultaten van het onderzoek waren eind 1979 nog niet gekend.

Op 30 juli legde de regering de ontwerp-begroting voor 1980 vast. De inkomsten werden geraamd op 1.022,1 miljard F, de uitgaven op

---

(13) Voor een analyse van de verkiezingsuitslag in België, zie W. FRAEYS, *Les élections européennes de 1979. Analyse des résultats pour la Belgique*, in: *Res Publica*, XXI (1979), 3, blz. 411-426. Voor de duiding van het eerste rechtstreeks verkozen Europees Parlement, zie de bijdrage van D. Sldjanski in dit nummer.

(14) Eurosystem Hospitalier was de projektleider van het Eurosystem Health Consortium, dat in 1976 met Saoedi-Arabië een kontrakt had gesloten voor de bouw van twee militaire ziekenhuizen te Djeddah en Ryad.

1.104,3 miljard F. Een reeks aangekondigde financiële maatregelen (invoering van een autowegenvignet, verhoging van de benzinetaks met 1 F, optrekken van de tarieven van het openbaar vervoer, heffing van extra-belasting op de uitzonderlijke bedrijfswinsten) werden op hevig protest onthaald. Daarna gingen de regeringsleden op vakantie. De parlementsleden hadden dat reeds eerder gedaan, nadat zij in de voorbije maanden o.m. de begrotingen voor 1979 hadden afgewerkt en de wet op de kadastrale perekwatie hadden goedgekeurd.

6. De eerste en de tweede fase van de staatshervorming.

Een groot deel van het regeringswerk was voor het zomerreces gewijd aan de staatshervorming, waarvoor het regeerakkoord een driefazige operatie voorzag :

- de onmiddellijke fase ;
- de voorlopige en onomkeerbare fase, die op 1 januari 1980 van kracht had moeten worden ;
- de definitieve fase, die zou ingaan op 1 januari 1983, na de herziening van de grondwet.

De inhoud van de eerste en de tweede fase was in het regeerakkoord zelf opgenomen. De uitwerking van de derde fase zou worden toevertrouwd aan het parlement.

Na het investituurdebat werden in de schoot van de regering vier « executieven » of « deelregeringen » opgericht (K.B. van 13 april 1979) : een voor de Nederlandse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest, een voor de Franse Gemeenschap, een voor het Waalse Gewest en een voor het Brusselse Gewest. In tegenstelling tot de vroegere drie gewestelijke ministeriële komitees, hebben de leden van de deelregeringen uitsluitend kommunautaire of regionale bevoegdheden (uitgezonderd de beide ministers van Nationale Opvoeding, die als lid van de gemeenschapsregeringen ook nationale bevoegdheden hebben).

Om deze voorlopige regeling een wettelijke basis te geven, werd bij het parlement een wetsontwerp houdende wijziging van de Wet van 1 augustus 1974 (de zgn. Wet Perin-Vandekerckhove op de voorbereidende gewestvorming) ingediend. Het ontwerp werd zonder grote moeilijkheden door de Kamer (7 juni) en de Senaat (3 juli) aangenomen en op 10 juli in het *Staatsblad* gepubliceerd als de Wet van 5 juli tot oprichting van voorlopige gemeenschaps- en gewestinstellingen. Deze wet somt o.m. de aangelegenheden op, waarin een verschillend gewestelijk of gemeenschapsbeleid geheel of ten dele verantwoord is, en legt de taken van de deel-

regeringen vast. Nog op 10 juli verschenen in het *Staatsblad* dertien Koninklijke Besluiten ter uitvoering van de Wet van 5 juli. Naast het K.B. van 6 juli, dat de « voorlopige organisatie van de exekutieven van de Gemeenschappen en van de Gewesten » regelt en het hogergenoemde K.B. van 13 april vervangt, hadden deze besluiten betrekking op een nadere omschrijving van een aantal kommunautaire en regionale materies.

Intussen hadden op 14 en 15 mei informele vergaderingen plaatsgevonden waarop de Waalse en Brusselse Gewestregeringen, resp. de Nederlandse Gewest- en Gemeenschapsregering en de Franse Gemeenschapsregering hun beleidsverklaringen aflegden.

Nog in het kader van de onmiddellijke faze werden bij K.B. van 17 april vier nieuwe ministeriële departementen opgericht, met dezelfde benaming als de vier hogergenoemde deelregeringen. Over de overheveling van een aantal diensten van twaalf nationale departementen naar de nieuwe ministeries werd in de zomer een akkoord bereikt, maar de personeelstransformatie zou pas in 1980 plaatsvinden.

De onmiddellijke faze kwam ten slotte ook tot uiting in de ontwerp-begroting voor 1980, waarin de gewest- en gemeenschapskredieten in afzonderlijke posten werden gegroepeerd (wel bleven de personeels- en werkingsuitgaven van de vier nieuwe ministeries tot de nationale kredieten behoren).

Los van de onmiddellijke faze, maar eveneens in uitvoering van het regeerakkoord, werd bij K.B. van 15 mei 1979 het Paritair Komitee voor Harmonische Koëxistentie van de Gemeenschappen opgericht, met als taak een algemeen verslag op te stellen over de aan te wenden middelen ter verbetering van het samenleven van de gemeenschappen, inzonderheid te Brussel en in de gemeenten met een bijzonder taalstatuut. Het komitee telde tien Nederlands en tien Frans sprekende leden en een afgevaardigde van de Duitse kultuurgemeenschap, werd op 23 juli geïnstalleerd en stond onder het voorzitterschap van dhr. Duerinck (CVP) en Lallemand (PS). Zijn eindverslag moet binnen het jaar zijn ingediend.

Met betrekking tot de tweede faze werden door de regering twee wetsontwerpen uitgeschreven, waarvan het ene (260) met een gewone en het andere (261) met een bijzondere meerderheid moet worden aangenomen. Het parlement diende zich vooraf uit te spreken over de plaats van de deelregeringen. Deze vraag veroorzaakte grote onenigheid onder de regeringspartijen : CVP, BSP en PSC waren voor het behoud van de deelregeringen in de nationale regering ; volgens de PS en het FDF dienden de exekutieven buiten de nationale regering te staan. Uiteindelijk werd een kompromis bereikt : de deelregeringen zouden om funktionele redenen tijdelijk in de schoot van de nationale regering opereren, tot een akkoord

is bereikt over de voorwaarden en waarborgen inzake de betrekkingen tussen de gemeenschappen in het land.

De Raad van State, die om advies was gevraagd, formuleerde tal van kritische bemerkingen op de beide wetsontwerpen. De scherpste daarvan betrof de ongrondwettelijkheid van de zgn. asymmetrische staats Hervorming, d.w.z. de fusie van de Nederlandse Gemeenschapsraad met de Vlaamse Gewestraad. Om de bezwaren van de Raad te ondervangen, paste het kabinet zijn ontwerpen aan, o.m. door de herziening van een aantal grondwetsartikelen over te hevelen van de derde naar de tweede fase. Op 21 september keurde de kabinetsraad de beide wetsontwerpen goed, waarna deze bij de Senaat werden ingediend.

7. Vertroebeling van het politieke klimaat, regeringswijziging en -mededeling.

Onmiddellijk na het zomerreces werd de verstandhouding onder de koalitionpartners zwaar op de proef gesteld.

Op 30 augustus verscheen in het bij het FDF aanleunende weekblad *4 millions 4* een artikel van minister Outers (FDF), waarin deze zich erg pessimistisch uitliet over het voortbestaan van de regering en het land en daar de CVP verantwoordelijk voor stelde. Op 16 september verklaarde minister Dehousse (PS) dat Vlaanderen sinds jaren systematisch de achteruitgang van Wallonië organiseert. Het CVP-orgaan *Zeg* reageerde bijzonder fel (« Dehousse, go home ») en het liet zich ook later opmerken door een scherpe uitval tegen de BSP.

Flink wat opschudding werd veroorzaakt door de in september gepubliceerde rapporten van enkele Leuvense economen, waarin de benarde toestand van de overheidsfinanciën werd toegeschreven aan het financiële onevenwicht van Wallonië en waarin zowel het principe van het dotatiestelsel als de in de regeringsplannen voorziene modaliteiten daarvan werden verworpen wegens de benadeling van Vlaanderen. Aan Franstalige zijde werd tegen deze studies vinnig gereageerd, maar aan Vlaamse kant versterkten zij de reeds eerder geformuleerde kritiek op de tweede fase van de staats Hervorming.

Een lastig dossier voor de regering was de zaak-Komen. In deze taalgrensgemeente hadden op 31 juli 24 Vlaamse ouders bij het gemeentebestuur een aanvraag ingediend tot oprichting van een Nederlandstalige school. Zij beriepen zich daarbij op de Wet van 30 juli 1963, die aan een aantal taalgrensgemeenten de verplichting oplegt om lager onderwijs in de taal van de — in casu Nederlands sprekende — minderheid te organiseren, indien zestien ouders daarom vragen en er binnen een straal van

vier km geen 'dergelijk onderwijs' bestaat. Op 24 augustus zei de Franstalige minister van Nationale Opvoeding J. Hoyaux dat tegen 1 september geen Nederlandstalige school kon worden opgericht, o.m. omdat veertien aanvragers op minder dan vier km van een Nederlandstalige school (in de provincie West-Vlaanderen) wonen en de Wet van 11 juli 1973 de oprichting van nieuwe scholen verbiedt. Deze verklaring lokte scherpe protesten uit bij de Vlaamse partijen en drukkingsgroeperingen. Het politiek kernkabinet kwam op 4 september tot het besluit dat niet de Scholenstopwet van 1973, maar de Taalwet van 1963 prioritair is. Op 15 september stelde de gemeenteraad van Komen vast dat de wettelijke voorwaarden niet waren vervuld en het verzoek voor de opening van een Nederlandstalige school bijgevolg onontvankelijk was. Twee weken later betoogden te Wervik en Komen, op initiatief van de Volksunie, ca. 3000 Vlamingen. Het optreden van de Franstalige rijkswachters, die voor het eerst en zonder dat daartoe bevel was gegeven met nylonkogels schoten, werd aan Vlaamse zijde scherp gelaakt. Op 30 september besliste het kernkabinet de in 1973 ingevoerde gunstnormen voor de oprichting van Franstalige scholen in de Voerstreek (vermindering van de 4 km-voorwaarde tot 2 km) tot alle taalgrensgemeenten uit te breiden. Intussen was gebleken dat de opeenvolgende regeringen nagelaten hadden de nodige uitvoeringsbesluiten voor de taalwetten van 1963 te nemen. Daarover om advies gevraagd trad de Raad van State de aan Vlaamse zijde verdedigde stelling bij, dat de term «dergelijk onderwijs» betrekking heeft op een zgn. adaptatieschool, in dit geval een Nederlandstalige school met versterkt onderricht van de Franse taal. Aangezien een dergelijke school in Komen nog niet bestond, was de afstandsnorm niet van toepassing. De regering volgde dat advies in het K.B. van 21 november, waarin zij de voorwaarden en procedure voor de aanvraag tot oprichting van adaptatiescholen vastlegde. Op basis van dat K.B. werd vóór de vervaldag van 1 december een nieuwe aanvraag tot oprichting per 1 september 1980 van een Nederlandstalige kleuter- en lagere school te Komen ingediend.

Aan het andere uiteinde van de taalgrens, in de Voerstreek, nam het geweld in het najaar zienderogen toe. In de kermisnacht van 23 op 24 september schoot de Luiksgezinde caféhouder Grosjean met een karabijn op Vlaamse kermisgangers, waarvan er drie werden gewond. Dat de man niet werd aangehouden, werd aan Vlaamse zijde op afkeuren onthaald, te zamen met het op 24 september uitgevaardigde samenscholingsverbod en de opgelegde sluiting van de drankgelegenheden om 22 uur, die als een aanslag op het Vlaamse verenigingsleven werden gebrandmerkt. Op 21 oktober organiseerde TAK een nieuwe wandeling te Voeren. Omstreeks het middaguur bezetten 64 VMO-leden het gemeentehuis van Voeren. Door deze als afleidingsmaneuver bedoelde aktie, slaagden ca. 1000 TAK-

manifestanten erin vrij ongehinderd de Voerstreek binnen te dringen. Daar kwam het tot een regelrecht treffen met de Rijkswacht. De opgebrachte VMO-leden werden 's anderendaags vrijgelaten, uitgezonderd hun leider Eriksson, die tot 5 november aangehouden bleef en beschuldigd werd van bendevoering en van overtreding van de wet op de privé-milities (15).

De malaise in de Franstalige regeringspartijen was evenmin bevorderlijk voor de kohesie in de bewindsploeg. De PSC zocht Defensie-minister Vanden Boeynants aan om de leiding van de partij op zich te nemen en de bedreigde eenheid ervan te herstellen. In de PS stond voorzitter Cools bloot aan toenemende kritiek op zijn beleid. Binnen het FDF lieten de voorstanders van een terugkeer naar de oppositie zich in steeds luidere mate horen. Half oktober beraadden PS en FDF zich over hun verdere regeringsdeelname, maar die werd slechts door een minderheid in twijfel getrokken (zie voorts § 10).

In dat klimaat van groeiend wantrouwen, werd op 15 oktober de regeringssamenstelling lichtjes gewijzigd. Paul Vanden Boeynants, die tot PSC-voorzitter was verkozen, werd als minister van Landsverdediging vervangen door zijn partijgenoot José Desmarests. Antoine Humblet (PSC), die nadien tot voorzitter van de Waalse Gewestelijke Investeringsmaatschappij werd benoemd, werd als staatssekretaris voor het Waalse Gewest vervangen door Philippe Maystadt (PSC). Twee dagen later, op 17 oktober, las premier Martens in het parlement een regeringsmededeling voor. Een suggestie daartoe was begin oktober uitgegaan van de Kamerfractie-leiders Blanckaert (CVP) en Brouhon (PS), die op die manier een aantal aangekondigde interpellaties over o.m. de kwesties Komen en Voeren (ook van meerderheidsleden) in een groot debat wilden laten verdrinken.

In zijn mededeling ging de premier eerst in op de sociaal-ekonomische toestand van het land en stond hij langdurig stil bij het regeringsbeleid terzake, en met name bij het sociaal overleg, de monetaire en de budgettaire politiek. Voorts schetste hij de evolutie van de staatshervorming, waarvan hij zei te hopen dat de tweede fase op korte termijn tot stand komt. Met betrekking tot Komen en Voeren zei hij dat de regering verder de nodige maatregelen zal nemen om orde en kalmte te doen heersen en dat door de prokureurs-generaal onderrichtingen waren verstrekt voor een stipte toepassing van de wet op de privé-milities.

In het daaropvolgend Kamerdebat ging de meeste aandacht naar de tussenkomst van L. Tindemans, die in naam van de CVP-fractie zei dat

---

(15) Begin oktober had het weekblad *Pour* geschreven dat het VMO in de zomer een militair trainingskamp had gehouden in Nisramont. Volgens de regering was er geen reden om aan te nemen dat zich strafbare feiten hadden voorgedaan.

de wetsontwerpen 260 en 261 verder reikten dan het regeerakkoord, en de Walen opriep tot een dialoog over de derde, definitieve fase van de staats hervorming. Deze verklaring verwekte wrevel bij de Franstalige partijen, maar na het antwoord van de premier — die afstand nam van de CVP-voorzitter — hernieuwden Kamer (125 stemmen voor, 42 tegen en 6 onthoudingen, o.m. die van de CVP-ers Verroken en Weckx) en Senaat (106 stemmen voor, 30 tegen en 6 onthoudingen, o.m. die van de CVP-er De Bondt) op 23, resp. 25 oktober hun vertrouwen in het kabinet.

8. Een woelig jaareinde.

Door de opeenstapeling van diverse problemen, kwam het politiek gebeuren naar het einde van 1979 toe in een krisissituatie terecht.

Het sociaal-ekonomisch overleg tussen de regering en de sociale partners, dat op 4 september was hervat op basis van de *Gemeenschappelijke Intentieverklaring* van 2 juli en dat sinds 15 oktober ook de problemen van de ziekte- en invaliditeitsverzekering (ZIV) behandelde, leidde niet tot een akkoord. Op 27 oktober legde de regering aan de sociale partners een kompromisvoorstel voor, waarin sprake was van o.m. werktijdverkorting tot 38 uur per week tegen eind 1980, aanpassing- en recyclagepremie's per aangeworven werkloze, inkomensmatiging, verhoging van het leefgeld en de kleinste pensioenen, besparingen voor de ZIV. De regeringsvoorstellen werden echter verworpen door het ABVV en het VBO en ten dele ook door het ACV. Er zat voor de regering niets anders op dan de uitvoering van de doelstellingen inzake werkgelegenheid, werktijdverkorting en loonbeheersing aan te bevelen bij de sluiting van sektoriële akkoorden, en voor de overige punten van het kompromisvoorstel zelf het initiatief en de verantwoordelijkheid te nemen, zoals dat reeds was gebeurd voor de premie's uit het zgn. plan-Dewulf (16). Het geëigende instrument daarvoor was de programma- of versoberingswet, die in november bij het parlement werd ingediend. Tegen deze programmawet organiseerde het ABVV op 7 december een aktiedag, die tevens gericht was tegen het patronaat, dat zich bleef verzetten tegen de veralgemening van de arbeidsduurvermindering. Ook in medische kringen was intussen scherp protest gerezen tegen de in de ontwerp-programmawet opgenomen besparingsvoor-

---

(16) Het plan-De Wulf, genoemd naar de minister van Arbeid en Tewerkstelling, omvatte maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid, nl. de toekenning van wederaanpassingspremie's (voor de indienstneming van volledig werklozen) of aanpassingspremie's (voor de indienstneming van o.m. bepaalde categorieën schoolverlaters, BTK-ers en stagiairs) aan werkgevers die aan bepaalde voorwaarden voldoen.

stellen in de sektor van de ZIV en tegen de in de Memorie van Toelichting aangekondigde maatregelen inzake de fundamentele hervorming van de sociale zekerheid (o.m. de verplichte inschrijving bij een huisarts en de invoering van een gezondheidsboekje). Op 21 december begon een deel van het medisch personeel (artsen, tandartsen en apothekers), verenigd in het zgn. Eenheidsfront onder de leiding van de artsenkamers van dr. Wynen, met een zorgenstaking. Hoewel de artsenfederatie van dr. De Brabanter zich eveneens tegen de regeringsvoorstellen kantte, nam zij niet deel aan de staking, die in 1980 werd voortgezet. Zoals verder zal blijken, werd de versoberingswet in 1979 niet meer goedgekeurd.

Begin december ging het defensiebeleid opnieuw de aktualiteit beheersen. Op 12 december kwamen te Brussel de NATO-leden bijeen om een beslissing te nemen inzake de produktie en de stationering in West-Europa van 572 middellange-afstandsraketten. Het was algemeen bekend dat de Belgische topministers reeds geruime tijd hadden ingestemd met het opslaan in België van 48 Cruise-raketten (17), maar een officieel standpunt werd pas op 12 december ingenomen. De reden daarvoor was de grote verdeeldheid onder de regeringspartijen: CVP en PSC konden een positieve beslissing aanvaarden die gekoppeld was aan NATO-voorstellen voor een evenwichtige wapenvermindering, BSP en PS wilden een uitstel van de beslissing om vooraf met het Warschaupakt te onderhandelen, het FDF-standpunt hield het midden daartussen. De affaire werd wel in de parlementscommissies besproken, maar de regering bleek niets te voelen voor een openbaar debat, omdat de beslissing grondwettelijk gezien bij haar lag. Tot een debat is het toch gekomen, toen op 6 en 7 december in de Kamer over de kwestie werd geïnterpelleerd. Op 9 december stapten te Brussel tienduizenden personen op in een internationale ontwapeningsbetoging. 's Anderendaags formuleerde PSC-voorzitter Vanden Boeynants een kompromisvoorstel: de instemming zou slechts betrekking hebben op de produktie van kernwapens en (nog) niet op de vestiging ervan. Op 12 december deelde premier Martens het regeringsstandpunt aan de Kamer mee: de regering ging akkoord met de modernisering van het Europees kernarsenaal, maar stelde deze afhankelijk van een aantal « kwalifikaties », o.m. de opschorting van de ten uitvoerlegging van de beslissing tot mei 1980. Toen de regering haar voortbestaan aan de goedkeuring van die beslissing verbond, bonden de socialisten in, omdat zij in de gegeven omstandigheden geen crisis wilden uitlokken. Met 130 stemmen voor, 48 tegen en 8 onthoudingen keurde de Kamer de vertrouwensmotie goed.

---

(17) Volgens *De Nieuwe* (25 mei 1979) zou een dergelijke beslissing reeds tijdens het formatieberaad zijn gevallen.

Onmiddellijk daarna ging alle aandacht opnieuw naar de staatshervorming. In de Senaatskommissie, die sinds 24 oktober het wetsontwerp 261 besprak, vloten de werkzaamheden niet erg goed. Op 21 november was het tot een incident gekomen toen een CVP-amendement op artikel 4 door de Vlaamse kommissieleden was aanvaard en door de Franstaligen was verworpen, waarop de Franstaligen de vergadering verlieten. Als gevolg van het door de PS en het FDF geëiste parallellisme tussen de staatshervorming en de versoberingswet, viel de bespreking van dat laatste in de Kamerkommissie meteen ook stil. Op 26 november werd op een top-overleg van de regering en de voorzitters van de meerderheidspartijen een akkoord bereikt. Het bepaalde o.m. dat een werkgroep zou worden opgericht die onmiddellijk met de discussie over het lot van Brussel in de derde fase zou beginnen en dat, met betrekking tot de programmawet, slechts de meest urgente punten daaruit voor de jaarwisseling ter stemming zouden worden gebracht. Toch klaarde de situatie daarmee niet op. De politieke wereld wachtte duidelijk het voor 15 en 16 december aangekondigde kongres van de CVP over de staatshervorming af (de Senaatskommissie hield op 13 december haar laatste bijeenkomst voor 1979). Op dat kongres bepaalde de CVP haar standpunt inzake de derde, definitieve fase van de staatshervorming. Gepleit werd voor een federale hervorming van de Belgische staat op basis van de twee gemeenschappen. Met betrekking tot de aan gang zijnde tweede fase, werd een resolutie goedgekeurd waarin werd aangedrongen op de gelijktijdige bespreking van die tweede en de derde fase, een standpunt dat BSP-voorzitter Van Miert op 17 december onderschreef. Zoals te verwachten was, reageerden de Franstalige regeringspartijen bitsig. Op 19 december eiste FDF-senator Lagasse van premier Martens een duidelijk antwoord op vier door hem gestelde vragen, maar 's anderdaags nam hij genoegen met een oppervlakkig antwoord van de eerste-minister. Intussen had de regering besloten dat een werkgroep van kabinetschefs tijdens het kerst- en nieuwjaarsreces uitwegen zou zoeken voor de dreigende crisis.

9. Buitenlands beleid.

In de buitenlandse betrekkingen stonden ook in 1979 de relaties met Zaïre centraal. Na de verwikkelingen rond het sturen van para's naar Kitona (zie § 3), bracht minister van Buitenlandse Zaken H. Simonet van 25 tot 28 juni een bezoek aan de ex-kolonie, waar hij aankondigde dat de militaire samenwerking tussen beide landen zal worden verruimd. Deze verklaring lokte in België kritiek uit, vooral bij de Vlaamse socialisten, die bij monde van Kamerfractie-leider L. Tobby de hulp aan

« het korrupte regime van Mobutu » veroordeelden. Volgens Simonet is er voor dat regime geen alternatief. De BSP bleef echter afwijzend tegenover de Belgische overheidshulp aan Zaïre, wat bleek uit o.m. de Vrije Tribune van BSP-voorzitter Van Miert in *Le Soir* (21 juli). Twee maanden later, op 19 september, reageerde de Zaïrese ambassadeur te Brussel Inonga in *De Standaard* op Van Mierts artikel. Als gevolg daarvan kwam het tot een open konflikt tussen Simonet en Van Miert, dat na een onderhoud tussen laatstgenoemde en premier Martens kon worden bijgelegd. Martens beloofde toen dat de Belgische hulp uitsluitend de Zaïrese bevolking ten goede zal komen. Op 28 en 29 november had te Brussel de derde internationale Zaïrekonferentie plaats, waarop het sinds lang in voorbereiding zijnde financieel hulpplan aan Zaïre werd goedgekeurd. Voor het betrokken land werd het uiteindelijk slechts een half succes : van de gevraagde 300 miljoen dollar voor 1980 kreeg het er slechts 206 miljoen (waarvan 33 miljoen van België).

Minister Simonet bracht in 1979 nog officiële bezoeken aan Algerije, Irak, de Duitse Democratische Republiek en Mexico. Minister van Economische Zaken W. Claes ondernam in november een reis naar China, waar belangrijke kontrakten werden gesloten. In Brussel werden de presidenten Eldjarn van IJsland en Jablonski van Polen ontvangen.

10. De evolutie in de politieke partijen en de vakbeweging.

Op het partijpolitieke vlak deden zich in het verslagjaar belangrijke ontwikkelingen voor. De op 27 januari 1979 tot voorzitter van de Parti Socialiste (PS) herkozen André Cools kwam openlijk in konflikt met oud-minister E. Leburton, die zich kantte tegen Cools' « agressief » socialisme en een fel tegenstander bleef van de splitsing in de partij. Zijn opvattingen schreef Leburton neer in het op 28 september vrijgegeven dokument *Analyse et alternative*. Leburton bestreed ook de Franstalige frontvorming en vond daarvoor een bondgenoot — zij het om andere redenen — in de Tribunes socialistes van Yerna en Glinne. Ook aan de basis leefde ongenoegen over het partijbeleid, wat tot uiting kwam op het kongres van 6 oktober, waar het partijbureau zich gedwongen zag een buitengewoon kongres bijeen te roepen om zich over verdere regeringsdeelname uit te spreken. De kongresgangers gaven op 10 oktober weliswaar hun verdere steun aan de regering-Martens, maar ook Leburton, Glinne en Yerna oogstten krachtig applaus. Nog lang niet alle dubbelzinnigheden waren dus opgeruimd. De PS verloor eind 1979 haar partijkrant

Le Peuple, die de sinds lang bestaande financiële problemen niet meer de baas kon.

Bij de Vlaamse socialisten, die zich alsnog onder de benaming BSP bleven aandienen, ontstond aan het einde van het jaar enige ontredde. Voorzitter Van Miert en Kamerfractie leider Tobback hadden zich laten opmerken door enkele forse uitvallen tegen het defensie- en Zairebeleid, maar deze kritiek had bitter weinig invloed op de regeringspolitiek. Vooral in december, toen het partijbureau het regeringsstandpunt inzake de vestiging van kernraketten bijtrad, leden Van Miert en Tobback als voornaamste woordvoerders van de socialistische oppositie tegen de kernwapens, ernstig gezichtsverlies en was het onbehagen in de BSP-rangen sterk voelbaar.

Hoewel de CVP nagenoeg eensgezind naar buiten trad, bestonden in de partij interne meningsverschillen en konflikte. Niet alle leden van de partijleiding waren begin 1979 bereid om L. Tindemans als kandidaat-premier te laten vallen ten gunste van W. Martens. Aan de voorkeur voor een van beide beantwoordde bovendien een verschillende voorkeur van regeringskoalitie: Tindemans was voorstander van een samengaan met de liberalen, Martens — daarin gesteund door het ACV — van een CVP-socialistische regeringskern. Toen Martens uiteindelijk premier werd en Tindemans uitgerangeerd leek, stelde laatstgenoemde zich totaal onverwacht kandidaat voor het partijvoorzitterschap. Op 6 april werd hij tot waarnemend en op 16 december tot effectief voorzitter verkozen. Onder zijn leiding nam de CVP een vrij kritische houding aan tegenover haar koalitiepartners en het regeringsbeleid. Vooral de aan gang zijnde tweede fase van de staatshervorming wekte veel argwaan. Het was trouwens de eis van het CVP-kongres van 15-16 december om de tweede en de derde fasen van de staatshervorming gelijktijdig te bespreken, die de directe aanleiding vormde voor de politieke eindejaarskrisis. Vrij ongewoon was het ontslag van F. De Bondt uit de CVP-senaatsfractie (26 april). Een officiële reden deelde hij niet mee, maar de beslissing werd in verband gebracht met o.m. het Franstalige veto tegen zijn opname in de regering-Martens.

De PSC had in 1979 andermaal af te rekenen met spanningen tussen haar drie « familles » (CEPIC, Démocratie chrétienne en de « sans famille »). Ondermeer met het doel de eenheid van de partij te versterken, stelde minister Vanden Boeynants zich kandidaat voor het presidentschap. Hij haalde het ruimschoots van zijn enige tegenkandidaat, de DC'er G. Deprez (65,6 % tegen 34,4 % der stemmen).

Naarmate het jaar vorderde groeide binnen het FDF, dat het regeerakkoord inzake de staatshervorming slechts na acht uur beraadslaging en met 152 stemmen voor, 75 tegen en 1 onthouding had goedgekeurd, de

tegenstand tegen dat akkoord aan. Op 15 oktober koos de FDF-raad voor verdere regeringsdeelname, maar uit de daarbij geformuleerde voorwaarden bleek dat de voorstanders van een terugkeer naar de oppositie stilaan de bovenhand kregen. Wellicht in dat perspectief werden de banden met het Rassemblement Wallon (waar H. Mordant op 24 februari P.-H. Gendebien als voorzitter was opgevolgd) in 1979 nauwer aangehaald door o.m. het indienen van een gezamenlijke lijst bij de Europese verkiezingen.

De gevoelige nederlaag bij de parlementsverkiezingen van 1978 bracht in de Volksunie-rangen grote ontredde en verdeeldheid teweeg. Op de partijraad van 13 januari werd felle kritiek geuit op het beleid van voorzitter H. Schiltz. Toch konden de verschillende standpunten worden overbrugd in een motie, die een duidelijke radikaliserende van de federalistische beginselen inhield. Na de Europese verkiezingen, die andermaal stemmenverlies meebrachten, nam de malaise in de partij nog toe. Op 21 juni nam Paul Peeters ontslag als partijsecretaris, omdat hij niet akkoord kon gaan met « de steeds duidelijker linkse koers » van sommige topmensen en meende dat de partij een nieuwe, verjongde leiding nodig had. Bij de gedeeltelijke vernieuwing van het partijbestuur (23 juni) werd een aantal bekende tegenstanders van Schiltz in dat beleidsorgaan verkozen, waarop de voorzitter zijn ontslag aankondigde omdat naar zijn zeggen de samenstelling van het partijbestuur het hem niet mogelijk maakte de door hem voorgestane politiek te voeren. Op 8 september werd Vic Anciaux tot nieuwe partijvoorzitter verkozen. Na zijn verkiezing zei Anciaux dat de VU een harde, radikaal-nationalistische koers zal varen en dat hij niet bereid is compromissen te sluiten. Daarmee zette hij zich duidelijk af tegen het op 4 september door H. Schiltz bekendgemaakte *Manifest aan mijn partij*, waarin deze pleit voor nationalistische participatie aan de macht. Op 15 december werd op een besloten partijcongres het syntesedokument *Het hernieuwde vertrouwen* besproken. Het kwam even tot een incident toen een door de VUJO ingediend amendement ten gunste van de republikeinse staatsvorm werd aangenomen. Bij een tweede stemming werd besloten deze kwestie voor te leggen aan een in 1980 bijeen te roepen congres.

Aan liberale zijde kwam het tot een samensmelting van de Waalse liberale partij (PRLW) en de Brusselse Franstalige PL tot de Parti Réformateur Libéral (PRL). Op 23 juni werd Jean Gol tot voorzitter verkozen.

Begin november werd de Partij van de Arbeid van België opgericht. Zij volgt de maoïstische groep AMADA op, die in 1971 was ontstaan als produkt van de studentkontestatie van het eind van de jaren zestig en zich de 'nieuwe kommunistische partij' in opbouw noemde. Volgens AMADA waren eind 1979 de voorbereidende werking en de « revolutio-

naire praktijk » voldoende uitgebouwd om tot de stichting van een volwaardige partij over te gaan.

De Vlaams Nationale Partij van Karel Dillen nam in 1979 de benaming Vlaams Blok (waaronder zij met de Vlaamse Volkspartij van Lode Claes bij de verkiezingen van 1978 kartel had gevormd) aan.

De vakbeweging kwam in 1979 in een kommunautaire stroomversneling terecht. De Waalse Intergewestelijke van het ABVV en het Waals Regionaal komitee van het ACV richtten een gemeenschappelijk vakbondfront op. Op 16 maart werd hun gemeenschappelijke verklaring toegelicht. Naast een aantal sociale eisen werd opgekomen voor o.m. een volwaardige gewestvorming en voor de totstandkoming van een progressieve politieke meerderheid in Wallonië. Op 29 maart had te Namen een betoging plaats ter ondersteuning van het eisenbundel, waaraan ca. 70.000 personen deelnamen. Het bestuur van de Vlaamse vleugel van het ACV noemde zich niet erg gelukkig met deze ontwikkeling en zei niet te denken aan een soortgelijke frontvorming met de socialistische vakbond. Wel keurde het Vlaams Regionaal Komitee van het ACV een Vlaams sociaal-ekonomisch programma goed. Ook de Vlaamse Intergewestelijke van het ABVV trad in 1979 herhaaldelijk autonoom op.

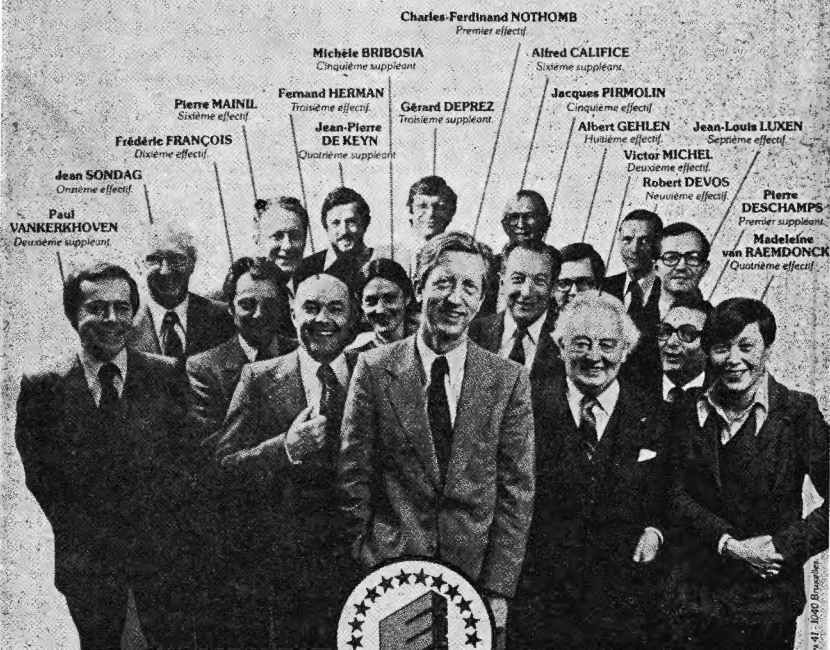
TINDEMANS

1. 100% NEDERLANDSE PRODUCTIE

OFFICIAL

10 Juin. Un vote-clé pour l'Europe des libertés.

Votez PSC - PPE **Liste n° 2**

Ceci n'est pas notre programme complet... d'autres questions, et d'autres réponses?

Une adresse: PSC, rue des Deux-Eglises 41 - 1040 Bruxelles.

Elections Européennes - Imprimé Electoral

De regeringsvorming Martens I

---

door Luk HOLVOET,

Onderzoeker aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

en Marc PLATEL,

Politiek verslaggever Belgische Radio en Televisie.

I. Wat vooraf ging.

« ..., na de scheldwoorden en de beledigingen en de aanvallen die ik de laatste dagen heb moeten incasseren, tot daareven nog de insinuaties hier op de tribune zeg ik, voor mij is er maar één conclusie, ik ga van deze tribune weg, ik ga naar de Koning en ik bied het ontslag van de regering aan » (1). Met deze woorden, uitgesproken op 11 oktober 1978 door de toenmalige premier Tindemans, kwam een eind aan de regering-Tindemans V en officieel althans ook aan de omstreden Egmont-Stuyvenbergakkoorden. Negen dagen later nl. op 20 oktober legde de regering-Vanden Boeynants II als overgangsregering de eed af. De twee voornaamste programmapunten van dit kabinet waren het uitwerken van een verklaring tot grondwetsherziening en het uitschrijven van verkiezingen.

Een herziening van de Grondwet was noodzakelijk wilde men de Staat kunnen hervormen zonder op grondwettelijke bezwaren te stuiten. Het waren juist de grondwettelijke bezwaren van de CVP die het Egmontakkoord op de helling hadden gezet.

Zonder grote moeilijkheden kon onder de partijen van de regeringskoalitie overeenstemming worden bereikt over de te herziene artikelen. Van grote betekenis is vooral dat artikel 107 quater dat voorziet in de oprichting van drie gewesten, niet voor herziening vatbaar is verklaard. Gezegd wordt dat o.m. CVP-minister Van Elslande aandrang op het niet voor herziening vatbaar verklaren van 107 quater. Door het afronden van de verklaring tot grondwetsherziening werden de Kamers automatisch ontbonden. De verkiezingen zouden plaats hebben op 17 december 1978.

---

(1) *Parlementaire Handelingen*, Kamer, Zittijd 1978-1979, 11 oktober 1978, blz. 16.

Gedurende de daarop volgende verkiezingscampagne kwamen de posities van de diverse partijen zeker niet dicht bij elkaar. Er was op de eerste plaats het uit elkaar groeien van de sociaal-ekonomische partijprogramma's van ideologisch gelijkgezinde partijen. In 1978 was er geen enkele partij meer buiten de kommunistische, die nog een nationaal sociaal-ekonomisch programma aan de kiezer aanbood. Bij de parlementsverkiezingen van april 1977 hadden de socialisten nog éézelfde sociaal-ekonomisch programma. De partij was toen immers nog unitair gestructureerd. Het communautair uiteengroeien van de Belgische Socialistische Partij is begonnen bij de totstandkoming van het Egmontakkoord en is voorgoed doorgebroken in de nieuwe koers van de Vlaamse socialisten tijdens de regering Tindemans V (1 bis).

Een tweede belangrijk punt van de verkiezingscampagne was de gelijklopendheid van de communautaire programma's van de partijen en dit volgens de taalgemeenschap waartoe de partijen behoorden. Op dit terrein had elk der partijen van de respektievelijke gemeenschappen haar standpunt verhard. Alle Vlaamse partijen beklemtoonden de tweeledigheid van de toekomstige staatsstructuur, de begrenzing van Brussel tot de 19 gemeenten en het handhaven van de integriteit van het Vlaamse randgebied van de hoofdstad. De Franstaligen hielden zoveel mogelijk vast aan de verworvenheden van het Egmontpakt en de Stuyvenberg-akkoorden. Mede om deze verworvenheden veilig te stellen werd door de PS, het FDF en de PSC op 16 november 1978, een gemeenschappelijke verklaring ondertekend. In deze « déclaration commune » zegden deze drie partijen elkaar hun wederzijdse solidariteit en loyauté toe m.b.t. de komende nieuwe dialoog tussen de gemeenschappen. Deze verklaring moet in eerste instantie gezien worden als een middel om te vermijden dat een van de partijen aan wederzijds elektoraal opbod zou doen m.b.t. de gemeenschapsproblemen. Later zou het een waarachtig regeerakkoord blijken te zijn.

Een van de voornaamste thema's van de verkiezingscampagne was dit van de fiskaliteit of hoge belastingsdruk. Het thema werd in de campagne geïntroduceerd door de liberale partijen en door de nieuwe partij « Respekt voor Arbeid en Democratie » (RAD-UDRT), vooral te Brussel actief. De kristen-demokraten konden niet veel anders meer dan ook dit thema in hun campagne te integreren.

De verkiezingsuitslag van 17 december 1978 heeft de politieke kaarten niet al te veel door elkaar geschud. Wel leed de VU als gevolg van de aangegane verbintenissen m.b.t. het Egmontakkoord een aanzienlijk stemmenverlies. Ze verloor nagenoeg een derde van haar kiezers. In Vlaanderen

---

(1b4) Zie de bijdrage van J. CEULEERS, De splitsing van de Belgische Socialistische Partij, in dit nummer.

realiseerde de PVV de grootste stemmenwinst. Het globale politieke evenwicht werd evenwel niet gewijzigd als gevolg van de relatief beperkte stemverschuivingen bij de grootste partijen van de oude coalitie en van standhouden van het FDF. De verkiezingsuitslag bracht bijgevolg de oplossing van de gemeenschapsproblemen niet dichterbij.

Niet zonder betekenis is het feit dat niet in hoofdzaak de communautaire problemen het kiesgedrag van de kiezer op 17 december hebben bepaald maar wel de sociaal-ekonomische. Indien de politieke partijen t.o.v. de komende regeringsvorming de wens van de publieke opinie zouden willen volgen dan zouden zij dienen te opteren voor een regering gevormd op basis van een ekonomisch, fiscaal en tewerkstellingsprogramma terwijl de voorbereiding van de grondwetsherziening of het gemeenschapsprobleem zou moeten overgelaten worden aan een kommissie van deskundigen ter zake (2).

II. Informatieur Willy Claes : 21 december 1978 - 8 januari 1979.

A. *Geen verrassing.*

Op donderdag 21 december werd de 40-jarige Willy Claes, Minister van Ekonomische Zaken, met een informatieopdracht belast. De aanduiding van deze politicus als informatieur verraste niemand. Alhoewel de aanduiding van een oud-gediende als P.W. Segers of G. Eyskens ook geen verwondering zou gewekt hebben was het zo dat de naam van Willy Claes reeds werd genoemd na het ontslag van premier Tindemans in de maand oktober.

De informatieur omschreef op zijn eerste perskonferentie, onmiddellijk na zijn aanduiding, zijn opdracht als drievoudig :

- het onderzoeken van alle mogelijke regeringsformules zonder ook maar één formule uit te sluiten,
- het omschrijven van de sociaal-ekonomische moeilijkheden, het zoeken naar raakpunten tussen de partijen en het aftasten van oplossingen,
- het analyseren van de gemeenschapsproblemen omdat deze niet in de koelkast mogen worden gestopt.

In verband met het communautaire dossier achtte de informatieur het niet uitgesloten dat tijdens de informatieronde « een aantal wijze mensen

---

(2) Zie opiniepeiling I.A.O., *Uitleg van de keuze van de Belgische kiezer op 17 december 1978*, 18 december 1978.

rond de tafel zouden gaan zitten, zelfs al is er geen optie genomen op een bepaalde regeringsformule ». Uit zijn werkplan bleek dat de informateur de Kerst- en Nieuwjaarsdagen probeerde te overbruggen. De komende dagen moesten volgens de informateur zelf « voor de politici... een bezinningstijd zijn: de jongste gebeurtenissen moeten kunnen bezinken en andere dingen moeten kunnen genezen ».

Een feit blijkt reeds overduidelijk op het moment dat W. Claes zijn opdracht aanvangt: het communautaire zou hoe dan ook onderhandelingsmaterie zijn bij de vorming van het nieuwe kabinet.

De benoeming van de Vlaamse socialist Claes als informateur wordt over het algemeen vrij positief onthaald. Hij beschikt over voldoende krediet in politieke middens om de hem toegewezen rol naar behoren te vervullen gezien hij zich in zijn welgevulde politieke loopbaan nog op geen enkel terrein te ver heeft gewaagd. Vooral zijn gematigde opstelling als socialist, regionalist en als Vlaming wordt beklemtoond (3). *De Standaard* meende te weten dat Claes gekozen werd omdat hij als socialist beter PS-voorzitter Cools zou kunnen benaderen om uit te maken of hij bereid zou zijn afstand te nemen van de « déclaration commune » door het FDF te laten schieten (4). Ondertussen was in de pers en in politieke kringen nogal wat aandacht besteed aan de in *Het Volk* van 20 december gelanceerde proefballon om ex-premier Tindemans tot voorzitter van de Kamer te benoemen. *De Morgen* citeerde in dit verband zowel P.W. Segers als Jef Houthuys die « zich reeds in beperkte kring verzet (hebben) tegen een nieuw premierschap van Tindemans » (5). Voor Ruys in *De Standaard*, was het voorstel gewoon af te schrijven als « flauwe kul » en een « tactische flater » (6).

Deze proefballon laat aanvoelen dat binnen bepaalde CVP-kringen niettemin de wens bestond om de politieke figuur van Tindemans tenminste tijdelijk, iets meer op de achtergrond te plaatsen. De reactie die op deze proefballon in een aantal katholieke kranten volgde, bewees eveneens dat anderen binnen de CVP van een dergelijk « en marge » zetten niet wensten te horen.

Na de traditionele gesprekken met prominenten als de partijvoorzitters en de sociale partners, gaf de informateur zijn eerste indrukken prijs aan het zondagsblad *Dimanche Presse*. Volgens informateur Claes zou het onrealistisch zijn het gemeenschapsvraagstuk te negeren: « Je ne crois pas que l'on rende service au pays en créant un flou artistique autour du

(3) Bv. in *La Libre Belgique* van 22 december 1978.

(4) *De Standaard*, 22 december 1978.

(5) *De Morgen*, 23 december 1978.

(6) *De Standaard*, 23 december 1978, « Op zoek naar goede wil ».

communautaire. Escamoter le communautaire, c'est-à-dire se refuser de prendre position sur les problèmes clés relatifs à l'avenir de notre pays ne serait ni réaliste ni sage » (7). Deze verklaring betekende voor een aantal Vlaamse partijen als CVP, BSP, PVV maar ook voor de Waalse PRLW een schot voor de boeg daar deze partijen hadden te kennen gegeven eerst en vooral werk te willen maken van het sociaal-ekonomische. Vooral de CVP maar ook de BSP wensten het gemeenschapsvraagstuk gewoon doorgeschoven te zien naar het parlement.

In ditzelfde interview gaf de informateur ook te kennen dat elk nieuw gemeenschapsakkoord voor 80 à 95 % zou gebaseerd zijn op het Egmontakkoord. Brussel zou nu ook wel het hoofdprobleem blijven.

De voorbereidende gesprekken van Claes werden duidelijk wat geroken omdat werd gewacht op de stellingname van de Volksunie t.o.v. een eventuele regeringsdeelname. Normaal gezien zou de Partijraad bijeengeroepen voor 13 januari hierover moeten beslissen. De keuze die de VU zou doen was van belang t.a.v. een eventuele regeringsformule. Van Vlaamse zijde hebben CVP en BSP steeds verklaard het FDF niet in de regering te willen indien de VU niet meedeed. Stellig werd gehoopt dat de VU zichzelf zou uitsluiten waardoor ook het FDF niet mee kon doen en de weg open lag naar een door CVP en BSP gewenste tweeledige rooms-rode coalitie.

VU-voorzitter Schiltz liet op 28 december reeds verstaan welke positie zijn partij naar alle waarschijnlijkheid zou innemen. De VU wenst zichzelf niet bij voorbaat van regeringsdeelname uit te sluiten, de voorstellen van de informateur zouden worden afgewacht. Schiltz wenste echter de deelname van de Volksunie niet gekoppeld te zien aan deze van het FDF. Ook het FDF verwerpt een dergelijke koppeling of parallelisme (8). Voor Schiltz — en dit in uitzondering tot de andere Vlaamse partijen — moet de komende regering zeker de motor zijn achter de staats hervorming. Binnen het kader van de oude regerende coalitie blijken CVP en BSP geïsoleerd te staan t.o.v. de andere partners en dit op twee vlakken.

a) Op het vlak van de gewenste regeringsformule. BSP en CVP wensen een tweeledige regering, de vier andere partijen de 2/3-meerderheid in het parlement om de staats hervorming te realiseren. Het probleem spitst zich toe op de deelname van de VU en het FDF aan de nieuwe regering of scherper nog : op de eventuele regeringsdeelname van het FDF alleen.

---

(7) *Dimanche Presse*, 24 december 1978.

(8) *La Libre Belgique*, 29 december 1978.

b) Op het vlak van de staatshervorming nl. de wijze waarop deze moet worden aangepakt. CVP en BSP willen een kaderakkoord waarvan de details door het parlement moeten worden uitgepraat ; PS, PSC, FDF en VU « in belangrijke mate », wens een voorafgaand, al dan niet gedetailleerd gemeenschapsakkoord met de regering als motor.

Gezien de bestaande tegenstellingen tussen de partijen van de bestaande coalitie en de aangevoelde noodzaak om vlug een regering te vormen omwille van de sociaal-ekonomische problemen werd intussen gepleit om een regering te vormen in twee fasen : eerst een klassiek tweeledig kabinet (kristen-demokratisch-socialistisch) met vooral een sociaal-ekonomisch regeerakkoord. Na het tot stand komen van dit kabinet zou dan gezocht worden naar een uitbreidingsformule om de 2/3-meerderheid in het Parlement te bekomen die nodig is om de staatshervorming te realiseren. Hooguit zou men voor de vorming van het kabinet de grote lijnen van de staatshervorming op papier zetten (9). Dat zelfs het vastleggen van de hoofdlijnen geen gemakkelijke taak zou zijn bleek toen PSC-voorzitter Ch. F. Nothomb liet horen dat er in ieder geval een duidelijke overeenkomst moest zijn inzake de grenzen van de gewesten en de afbakening van de bevoegdheden. Bovendien moesten er waarborgen zijn dat de afgesloten overeenkomst effectief zou worden gerealiseerd (10). Het op de been brengen van een kabinet in twee fasen zou uiteindelijk op dezelfde problemen stuiten als een kabinet dat van het begin af over een 2/3-meerderheid in het parlement zou kunnen beschikken nl. het probleem Brussel en de tweeledige vs. driedelige structuur van de te hervormen staat.

B. *Verloop en einde van de opdracht.*

Na een week van diskrete gesprekken bracht de informateur in de namiddag van vrijdag 29 december een eerste verslag uit bij de koning en daaropvolgend bij de pers. In dit voorlopig verslag zijn reeds een aantal duidelijke lijnen te trekken :

- communautair : de standpunten inzake Brussel blijven moeilijk te verzoenen. Aan Vlaamse zijde streeft men naar een « kaderakkoord », maar de Franstaligen willen in dit geval duidelijke garanties wat de uitvoering ervan betreft.
- wat de sociaal-ekonomische problemen betreft meent Claes dat er geen onoverkomelijke moeilijkheden bestaan om tot een programma van crisisbestrijding te komen « op voorwaarde dat overdreven fiskale pretenties opzij worden gezet ».

(9) *De Standaard*, 23 december 1978.

(10) *La Cité*, 28 december 1978.

Dit laatste was een duidelijke verwijzing naar de fiskale eisen van de liberale partijen ter uitvoering van hun verkiezingsprogramma. De informateur meende tenslotte ook dat een interprofessioneel akkoord gewenst was teneinde een beter economisch klimaat tot stand te brengen.

Op de dag dat Willy Claes een eerste balans opmaakt, publiceert H. Janne, socialistisch oud-minister, in *Le Soir* een vrije tribune waarin het socialistisch standpunt met betrekking tot de toekomstige regeringsformule in alle duidelijkheid wordt geformuleerd en gargumenteerd. De partijen die de toekomstige regering zullen vormen moeten de uitdrukking zijn van de meerderheid der kiezers in elk der gemeenschappen en in elk der gewesten. « En clair, le CVP, le PS et le FDF doivent nécessairement constituer le noyau de la majorité » (11). Reeds onmiddellijk na de verkiezingen van 17 december had de PS de eis gesteld van een « majorité significative » in elk der gewesten (12). Deze « vrije tribune » wees uit dat de PS hieraan bleef vasthouden.

Na 29 december zette W. Claes zijn opdracht verder. De gesprekken met prominenten en partijleiders worden nog eens over gedaan, waarbij duidelijk blijkt dat de partijen bij hun oorspronkelijke standpunten blijven. Ondertussen groeit de wrevel over het aanslepen van de informatieopdracht. Zo maakt CVP-voorzitter Martens duidelijk dat, wat zijn partij betreft, er voor de aanduiding van een formateur niet moet gewacht worden op de Partijraad van de VU (13). Wanneer Willy Claes op 5 januari opnieuw bij het staatshoofd verslag uitbrengt lijken de tegenstellingen tussen de partijen nog te zijn toegenomen. Na het partijbureau van 4 januari liet de PS een communiqué verspreiden waardoor alle deuren die nog op een kier stonden werden dichtgeslagen. De Franstalige socialisten wensden trouw te blijven aan de « déclaration commune », de komende regering moet over een 2/3-meerderheid beschikken in het Parlement en het FDF moet van de regering deel uitmaken. Bij de PS primeert de uitvoering van de staatshervorming op de sociaal-economische problemen. Het ene is een voorafgaandelijke voorwaarde om het andere grondig te kunnen aanpakken. Alleen een staatshervorming kan Wallonië de nodige middelen verschaffen om zijn economische problemen op een konstruktieve manier op te lossen. Daarbij is, volgens PS-voorzitter Cools, het communautaire overall aanwezig: « dans la solution des problèmes sidérurgiques, dans la crise du textile et de la confection, dans l'implantation des nouvelles entreprises, dans l'exploitation rationnelle des richesses naturelles, dans

---

(11) *Le Soir*, 29 december 1978, « Lettre d'un sociologue au sujet de la crise politique ».

(12) *Le Peuple*, 19 december 1978.

(13) *La Cité*, 4 januari 1979.

l'agriculture... » (14). De standpunten ingenomen door PSC-voorzitter Nothomb zijn minder radikaal dan deze van de PS. Nothomb drukt zich behoedzaam uit t.a.v. de deelname van het FDF aan de komende regering. Het nieuw te vormen kabinet moet volgens hem alleszins over een meerderheid beschikken in elk van de gemeenschappen. Brussel moet « voldoende » vertegenwoordigd zijn (15). In ieder geval lijkt de mogelijkheid van een liberaal-kristen-demokratisch kabinet door de PSC uitgesloten te worden. Wanneer Claes dus op 5 januari bij de koning verslag uitbrengt lijkt een dubbele blokkage te bestaan :

- een eerste omtrent de regeringsformule, wat zich toespitst op de al of niet deelname van het FDF aan de komende regering ;
- een tweede omtrent de te volgen politieke strategie t.a.v. de staats-hervorming nl. een globaal en gedetailleerd akkoord op dit terrein vs. het doorschuiven van de staats-hervorming naar het Parlement.

De standpunten van de grootste partijen in elk der gemeenschappen zijn niet dicht bij elkaar komen te liggen. Dit is nog steeds het geval wanneer informateur Claes op 8 januari door het staatshoofd van zijn opdracht wordt ontlast.

III. Formateur Wilfried Martens : 9 januari - 13 februari 1979.

A. Eerst aftasten.

Onmiddellijk nadat W. Claes van zijn opdracht was ontlast verzocht de koning CVP-voorzitter Wilfried Martens een regering te vormen. Martens ging niet dadelijk in op dit verzoek. Gezien de talrijke risico's aan de opdracht verbonden en gezien het nog niet opgeklearde politieke klimaat vroeg de aangezochte formateur één dag bedenktijd. Op de dag zelf dat Wilfried Martens als formateur werd aangezocht, lanceerden de Franstalige socialisten, de PS, een nieuw voorstel. De Algemene Raad van de PS keurde een resolutie goed waarin werd voorgesteld dat de bestaande ontslagnemende regering-Vanden Boeynants II het vertrouwen aan het parlement zou vragen op basis van een duidelijk afgebakend sociaal-ekonomisch en communautair programma. Dit programma zou een oplossing voor de gemeenschapsproblemen moeten bevatten die tegen 1 juni moet gerealiseerd zijn. In dit voorstel knoopt de PS terug aan bij de Egmont- en Stuyvenberg-akkoorden door te stellen dat de bestaande

(14) *Le Peuple*, 31 december 1978, « Lucidité et volonté ».

(15) *De Standaard*, 5 januari 1979.

regering over de noodzakelijke 2/3-meerderheid beschikt om de door de CVP geopperde grondwettelijke bezwaren tegen deze akkoorden weg te werken. Aan Vlaamse kant scheen men niet direkt geneigd om op dit voorstel van PS-voorzitter Cools in te gaan. Het *Belang van Limburg* sprak van een « taktische zet » en een « vergiftigd geschenk voor Wilfried Martens » dat alleen diende « om de CVP de verantwoordelijkheid toe te schuiven voor het aanslepende formatieberaad » (16).

De aanduiding van Martens — die zijn opdracht na de gevraagde bedenktijd op 9 januari noodgedwongen aanvaardde — werd vrij goed onthaald, dit mede omwille van het krediet dat deze Gentse politicus had weten te bewaren in de kringen van de regerende coalitie. Bij de Franstalige socialisten werd de aanduiding van W. Martens als een positief element aanvaard. « ... les efforts qui, ... seront nécessaires pour sortir de l'impasse seront certainement plus faciles à faire avec Martens qu'avec un Tindemans » wist *Le Peuple* te melden (17). Ook bij de CVP zelf had de aanduiding van Wilfried Martens als formateur geen al te grote problemen opgeleverd. Deze beslissing was door de partij a.h.w. reeds voorbereid door Martens op de verkiezingsaffiches op te stellen naast Tindemans.

Op zijn eerste perskonferentie gehouden bij het aanvaarden van zijn opdracht — die in feite veel ruimer was dan gewoon het vormen van een regering — zei de formateur dat hij zou pogen een regeringsprogramma uit te werken dat een afdoende oplossing biedt voor de sociaal-ekonomische problemen. Betreffende de staatshervorming zou ernaar gestreefd worden de punten van overeenstemming te omschrijven alsook de politieke opties aan te duiden waarmee de regering zou kunnen instemmen. Bij de realisatie van deze staatshervorming zou het het grondwetgevende Parlement toekomen de beslissende rol te spelen. De formateur verklaarde tevens dat het zijn overtuiging is « dat in de structuur van de toekomstige regering evenals in de organisatie van haar werkzaamheden, de gezamenlijke wil tot uiting moet komen om onmiddellijk een nieuwe stap te zetten naar de autonomie van onze gewesten en gemeenschappen ». Wilfried Martens wil onmiddellijk een stap zetten op de weg van de regionalisering welke verder gaat dan het bestaande en dit door in de structuur van de regering de realiteit van drie gewesten en twee gemeenschappen vast te leggen alsook door de regionalisering van begrotingen en het opsplitsen van administraties.

Om een regering te kunnen vormen moet de formateur wel een drietal moeilijkheden overwinnen :

---

(16) *Het Belang van Limburg*, 9 januari 1979, « Doorzichtig ».

(17) *Le Peuple*, 10 januari 1979, « La carte Martens ».

1° het in overeenstemming brengen van de standpunten van de Vlamingen en van de Franstaligen inzake de regeringsformule,

2° het vastleggen van de juiste procedure om een staatshervorming te realiseren,

3° het vinden van een oplossing voor het probleem Brussel.

Op 10 januari doen de Vlaamse socialisten op hun beurt de formateur een suggestie aan de hand om vlug tot een regering te komen. Het zou een tweeledige kristen-demokratische-socialistische coalitie moeten zijn. Elke partij van de aftredende coalitie zou daarnaast een staatssecretaris voor de hervorming der instellingen kunnen benoemen, die samen onder leiding van de eerste minister een communautair vergelijk zouden moeten uitwerken. Dit voorstel wordt als een kompromis t.o.v. de voorliggende standpunten gepresenteerd daar de VU en het FDF niet volwaardig aan de regering zouden deelnemen maar tegelijkertijd toch betrokken zouden zijn bij de staatshervorming. De formateur pikt evenwel niet in op deze suggestie.

Van 9 tot 12 januari — de dag waarop een eerste verslag bij het staats-hoofd wordt uitgebracht — heeft de formateur vooral de situatie afgestast door het inwinnen van de noodzakelijke en nuttige informatie. *La Cité* meent intussen te weten dat de CVP hoe dan ook gekant is tegen een deelname van het FDF aan de regering zelfs al doet de Volksunie mee. « C'est la présence même du FDF qui est contestée, car ce dernier parti est en quelque sorte l'incarnation de 'Bruxelles troisième région' ». Martens zou dan ook volgens dezelfde bron proberen PS-voorzitter Cools ervan te overtuigen de alliantie met het FDF te verbreken (18). In Vlaanderen blijft vooral verzet bestaan tegen een bijgeschaafd « mini-Egmont » en wordt de gedachte ondersteund van een tweeledig kabinet.

B. De partijen van de bestaande coalitie terug aan tafel.

Terug van zijn bezoek aan de koning (12 januari) geeft Martens te kennen dat hij als formateur een regering nastreeft die zowel werk maakt van de sociaal-ekonomische problemen als van de staatshervorming. Vooral dit laatste wordt door de PS positief onthaald. Het lag nu reeds vast dat bij formateur Martens het communautaire dossier volwaardig deel zou uitmaken van de te voeren onderhandelingen en dat het niet in zijn bedoeling lag een tweeledig kabinet op basis van alleen een sociaal-ekonomisch programma na te streven.

---

(18) *La Cité*, 12 januari 1979.

Op zaterdag 13 januari vergaderde tenslotte de VU-partijraad. De vergadering wenste de partij niet van regeringsdeelname uit te sluiten; de voorstellen van de formateur zouden worden afgewacht. Wel zou met een verstrakt programma aan eventuele gesprekken deelgenomen worden. De VU is geenszins bereid een tweetrapsregering te steunen waarbij de communautaire partijen pas tot de regering toe zouden treden nadat het parlement zijn discussies over het gemeenschapsprobleem heeft beëindigd (19).

De 16e januari begint de formateur voorbereidende gesprekken met de socialistische en kristen-demokratische partijen. Het betreft nog geen echte onderhandelingen. In deze betekenisvolle maar nog niet beslissende stap, zou gesproken worden over de objectieven van een nieuwe regering m.b.t. de communautaire en sociaal-ekonomische problemen alsook over de regeringsformule die het best deze doelstellingen zou kunnen waarmaken. Deze eerste gesprekken handelen in eerste instantie over de sociaal-ekonomische problemen. Ze schieten goed op. Op dit terrein blijken er tussen kristen-demokraten en sociaal-demokraten genoeg raakpunten te zijn om tot een regering te komen. Aan *De Morgen* verklaart BSP-voorzitter Van Miert ondertussen dat vooraleer de communautaire onderhandelingsmaterie wordt besproken, de formateur alleszins een gesprek moet hebben met de VU. Van Miert meent eveneens dat zelfs zonder het FDF en de VU in de komende regering de gesprekken niet gemakkelijker zouden verlopen, aangezien de PSC het aanvaarden van een raamakkoord dat enkel de grote gemeenschapsopties bevat afhankelijk maakt van een oplossing voor het probleem Brussel (20).

In het kader van de « voorbereidende gesprekken » wordt op 18 januari de staatshervorming aangepakt. Algauw blijkt dat PS en PSC aan het FDF blijven vasthouden. Cools en Nothomb brengen bij het FDF verslag uit over de vorderingen van de gesprekken. Cools had zelfs tijdens de onderhandelingen kontakten met FDF-voorzitster Spaak.

Wilfried Martens doet aan zijn gesprekspartners het voorstel om m.b.t. de staatshervorming in etappes tewerk te gaan: het regeerakkoord zou de kernideeën i.v.m. de staatshervorming bevatten; tot na de Europese verkiezingen zou het parlement van gedachten kunnen wisselen en tegenvoorstellen doen, na de hervatting van het parlementair werk in oktober zou de regering dan zelf op basis van de opties en de resultaten van de parlementaire dialoog teksten uitwerken en verdedigen. De eigenlijke basisopties van de formateur omtrent de staatshervorming hielden een aantal

---

(19) Verklaring van H. Schiltz in het BRT-programma « Confrontatie » van 14 januari 1979. Zie ook bijdrage M. Platel: *De Volksunie 1977-1979*.

(20) *De Morgen*, 16 januari 1979.

nieuwigheden in maar ze bleven vaag en soepel. Ten aanzien van het Egmontpakt werd de staatsstructuur vereenvoudigd. Er werd in geen subgewesten meer voorzien en de nationale regering zou een grotere bevoegdheid bewaren.

De voorstellen van de formateur werden door de diverse partijbureau's niet al te enthousiast onthaald maar ook niet afgekeurd. PS en PSC wensen dat ook met de Volksunie en het FDF zou onderhandeld worden zodat het bewijs zou kunnen geleverd worden dat met deze partijen geen akkoord valt te bereiken. De PSC van haar kant wenst eveneens duidelijker voorstellen en oplossingen voor het Brusselse probleem. De BSP zit op dezelfde golfengete van de PS en de PSC door te stellen dat de communautaire partijen bij de onderhandelingen moeten betrokken worden. De CVP ziet liever het FDF niet aan de regering deelnemen terwijl ze wenst dat de staats hervorming doorgeschoven wordt naar het parlement. Martens kreeg van zijn eigen partij dus ook niet het volle vertrouwen. Als hoofdrolspelers in de crisis rond de regeringsvorming zijn PS en CVP op hun standpunt blijven staan. De BSP is zelfs het kamp van PS en PSC komen versterken door het voeren van onderhandelingen met de communautaire partijen voorop te stellen.

Op 22 januari komt Martens tegemoet aan de wens van PS, PSC en BSP door de overblijvende partijen bij de onderhandelingen te betrekken. Immers de voorstellen van de formateur worden niet alleen voorgelegd aan FDF en VU maar ook aan PVV en PRLW. Wel moeten, zoals de formateur verklaart, de socialisten en de kristen-demokraten de kern vormen van de toekomstige regering. Daarom werden ze door de formateur ook het eerst uitgenodigd tot het voeren van voorbereidende gesprekken.

Aan elk van de potentiële gesprekspartners overhandigt Wilfried Martens een vierdelig document waarin zijn ideeën zijn samengevat. Een eerste hoofdstuk behandelt het sociaal-ekonomisch beleid, een tweede hoofdstuk de staats hervorming terwijl de twee volgende hoofdstukken respectievelijk betrekking hebben op de welzijnszorg en op het buitenlands beleid.

Vanaf 25 januari tot 28 januari komen de antwoorden van de diverse partijen op het document-Martens binnen. Alle partijen reageren positief maar elke partij koppelt aan de voorstellen van de formateur voorwaarden en opmerkingen om deze zoveel mogelijk in overeenstemming te brengen met het eigen partijprogramma. Zo stellen bv. de liberale partijen hun fiscaal programma prioritair. Het antwoord van de PS daarentegen bevatte een aanduiding voor de richting waarin een oplossing voor de gemeenschapsproblemen zou kunnen worden gezocht. Voor de PS moest de « gewestvorming » zo spoedig mogelijk worden doorgevoerd. « Gewestvorming » of de realisatie van artikel 107 quater van de Grondwet wordt hier losgekoppeld van de eigenlijke « staats hervorming ». Deze formulering

bevat een aanzet tot kompromis t.a.v. het CVP-standpunt. De « gewestvorming » zou moeten deel uitmaken van het regeerakkoord, de « staats-hervorming » zou door het parlement kunnen worden uitgewerkt.

In hetzelfde weekend dat de formateur de antwoorden van de partijen inwacht, heeft ook het PS-congres plaats, dat nochtans weinig nieuwe elementen aanbracht. André Cools werd er opnieuw verkozen als voorzitter. In zijn slottoespraak wees de herkozen voorzitter erop dat een oplossing van de gewestvorming voor Wallonië gekoppeld is aan de oplossing die uitgewerkt wordt voor Brussel: « Si la Wallonie veut obtenir la régionalisation, elle ne l'obtiendra qu'en trouvant une solution pour Bruxelles ». Het lot van Wallonië wordt gekoppeld aan dit van Brussel.

Op 30 januari doet de formateur een eerste duidelijke keuze omtrent de nagestreefde regeringsformule. Martens gaat aan tafel zitten met de partijen van de bestaande coalitie. *De Standaard* meent te weten dat de Waalse socialisten zich hebben verzet tegen de aanwezigheid van de PRLW aan de onderhandelingstafel terwijl de PSC haar veto stelde tegen een deelname van de PVV zonder de PRLW (21).

C. Martens loopt vast.

Terwijl Wilfried Martens de onderhandelingen start met de partijen van de bestaande coalitie komen de eerste reacties op het sociaal-ekonomisch luik van het dokument-Martens binnen. Het ACV reageert vrij positief, het ABVV echter kan het niet eens zijn met voorstellen die teveel op maat van CVP en ACV gesneden zijn (22).

De onderhandelingen die terug als « voorbereidende gesprekken » worden omschreven storen zich niet aan de sociaal-ekonomische problemen: de staats-hervorming staat opnieuw centraal. In feite test de formateur de kansen uit van de formule die door de Parti Socialiste wordt aangerezen nl. een regering die over de 2/3 meerderheid beschikt in het parlement met tegelijkertijd een meerderheid in elk der gewesten en in elk der gemeenschappen. De gesprekken tussen de zes partners — die van gemeenschap tot gemeenschap worden gevoerd — blijken niet zo vlot te verlopen als gewenst. Als men hem tijdens zijn dagelijkse perskonferentie vraagt of de « blocages » waarvan informateur Claes al sprak nu al weggewerkt zijn, antwoordt de formateur ontkennend. Franstalige en Vlaamse standpunten staan tegenover elkaar.

---

(21) *De Standaard*, 31 januari 1979.

(22) *De Vooruit*, 31 januari 1979.

Op 1 februari doet de formateur een nieuw voorstel waarin hij in grote lijnen tegemoet komt aan de Franstalige eis tot onmiddellijke realisatie van de gewestvorming, dit in afwachting van een globale staatshervorming ten aanzien waarvan de rol van het parlement ruim zou uitgemeten worden. Ter compensatie voor de Vlamingen wordt de versmelting van de gewestraad en de kultuurraad tot één gemeenschapsraad bekomen. Martens formuleert hier de inhoud van wat later in het definitieve regeerakkoord de tweede « voorlopige en onomkeerbare » fase van de staatshervorming zou zijn.

Over dit loskoppelen van de gewestvorming van de definitieve staats-hervorming leek onder de onderhandelende partijen overeenstemming te zijn bereikt. Over fundamentele knelpunten zoals de bevoegdheden van de gewesten en gemeenschappen, de politieke verantwoordelijkheid, de financiële gevolgen, de regeling voor Brussel met inbegrip van de vastlegging der grenzen was er nog verre van eensgezindheid (23).

Veel steun tot slagen krijgt de formateur niet van zijn eigen partij. Gedurende de gehele voorbije formatieperiode is de CVP terughoudend gebleven met het afleggen van verklaringen. Binnen deze partij zou er verdeeldheid heersen. Enerzijds zou er een strekking zijn die o.l.v. Leo Tindemans blijft ijveren voor een tweeledige (kristen-demokratische - socialistische of kristen-demokratische - liberale) regering ; communautaire partijen in de regering zouden niet gewenst zijn. Anderzijds is er een strekking die vooral gesteund wordt door de ACW-vleugel van de partij en die heelwat positiever staat tegenover de pogingen van Martens (24). Vooral het laatste voorstel van Wilfried Martens om onmiddellijk werk te maken van de gewestvorming werd binnen de CVP op heelwat kritiek onthaald. Met dit voorstel zou de formateur van zijn oorspronkelijk schema zijn afgeweken door nu reeds de uitvoering van artikel 107 quater van de grondwet aan de Franstaligen toe te geven (25). In concreto spitst de kritiek zich toe op het toekennen van politieke verantwoordelijkheid aan de gewestexecutieven. Als gevolg van o.a. deze opmerkingen concentreren de onderhandelingen — er kon op dat moment nog moeilijk van voorbereidende gesprekken gesproken worden — zich op enkele juridische knelpunten, de samenstelling van de raden, politieke verantwoordelijkheid van de executieven, enz...

In de nacht van 6 op 7 februari beslist de Volksuniedeleгатie zich uit de aanslepende onderhandelingen terug te trekken en dit omdat, volgens

(23) Zie de verklaringen van formateur Martens in het BRT-programma « Confrontatie » van 4 februari 1979.

(24) Zie hiervoor : *La Dernière Heure*, 30 januari 1979 ; *Le Peuple*, 30 januari 1979 en *La Libre Belgique*, 13 februari 1979.

(25) *De Standaard*, 6 februari 1979.

voorzitter Schiltz, de Franstaligen onvoldoende rekening houden met essentiële Vlaamse eisen en bekommernissen. Deze onderhandelingen hebben volgens de VU-voorzitter tevens duidelijk gemaakt dat sommigen niet naar een echte staats hervorming willen gaan en het wensen te houden bij de unitaire Belgische Staat. Daags voordien waren « rond de onderhandelaars » nogal wat geruchten dat de CVP zinnens was het te laten afweten. Deze geruchten lieten verstaan dat gesprekken werden gevoerd tussen PVV-voorzitter De Clercq en L. Tindemans.

De tegenstellingen tussen de gemeenschappen waren die nacht onoverbrugbaar gebleken. Nochtans had PS-voorzitter Cools een paar dagen voordien laten verstaan dat de PS voor het probleem Brussel, een van de belangrijkste communautaire knelpunten, liefst onmiddellijk een oplossing wilde maar van dit probleem geen breekpunt zou maken (26).

Nu de VU zich heeft teruggetrokken nodigt de formateur voor 9 februari de kristen-demokraten en de socialisten uitdrukkelijk uit voor regeringsonderhandelingen. Martens meent bewezen te hebben dat met de communautaire partijen geen vergelijk kan bereikt worden. De bal wordt terug gespeeld naar de socialisten die een dergelijke bewijsvoering hadden geëist. Door op deze wijze te handelen kwam de formateur wel tegemoet aan de eis van de CVP en de BSP die steeds hadden gesteld dan het FDF niet in de regering kon zonder de Volksunie.

De plannen van de formateur om onderhandelingen te beginnen over de vorming van een tweeledige « rooms-rode » (kristen-demokratische - socialistische) coalitie worden doorkruist door het antwoord van de PS en de PSC op de ontvangen uitnodiging tot onderhandelen. Beide partijen weigeren te onderhandelen indien vooraf geen precieze kalender wordt opgesteld m.b.t. de realisatie van de gewestvorming en indien het FDF niet opnieuw wordt uitgenodigd tot de onderhandelingen (27). De spanningen tussen de overgebleven partijen spitsen zich bijgevolg toe op het behoud van het FDF aan de onderhandelingstafel. Vooral de Brusselse PSC wilde inzake Brussel van geen toegeving weten. « Nous serons intraitables », zou Vanden Boeynants rond de onderhandelingstafel gezegd hebben. Informeel wordt gepoogd het probleem op te lossen door de VU terug bij de onderhandelingen te betrekken. Tot tweemaal toe werd VU-voorzitter Schiltz die 9e februari door Martens ontvangen. Deze partij wil van geen onderhandelen meer horen. Gezien het vastgelopen formatieberaad vraagt Wilfried Martens de koning van zijn opdracht ontheven te worden. Na 56 dagen onderhandelen en gesprekken blijven nog steeds dezelfde fundamentele geschilpunten tussen de voornaamste partijen bestaan.

---

(26) *De Morgen*, 6 februari 1979.

(27) *La Libre Belgique*, 10-11 februari 1979.

Bovendien begonnen de nakende Europese verkiezingen steeds zwaarder te wegen op het formatieberaad en dan vooral de eventuele score van Leo Tindemans. Het Franstalige socialistische kamerlid Vanderbiest uit Luik bijv. sprak tijdens een TV-uitzending « A suivre » van de RTBF de vrees uit dat Tindemans 700.000 voorkeurstemmen zou halen. Volgens Vanderbiest zou Tindemans dat ervaren als een plebisciet om het eerste-ministerschap op te eisen en dan een « presidentieel regime » te installeren. Nog tijdens diezelfde uitzending van 16 februari noemde FDF-senator Moureaux, Tindemans een « apprenti dictateur », terwijl de ondervoorzitter van de KP, senator Renard meende dat Tindemans de Europese verkiezingen wilde winnen om de regionalisering te voorkomen.

IV. De bemiddelaars Willy Claes en Charles-Ferdinand Nothomb : 14 februari - 26 februari 1979.

Na de mislukking van de kristen-demokraat Martens wordt over het algemeen een socialistisch formateur verwacht. Een van de namen die in dit verband worden genoemd is deze van Minister van Buitenlandse Zaken Simonet (28). Het staatshoofd duidt evenwel geen nieuwe formateur aan maar tot ieders verrassing wordt een nieuwheid geïntroduceerd : er worden twee bemiddelaars aangeduid, behorende tot een verschillende partij en tot een verschillende gemeenschap maar niet tot de partijen die in het konflikt het scherpst tegenover elkaar staan. Het zijn de BSP'er Claes en de PSC'er Nothomb.

Dat Claes tot de bemiddelaars behoort verwondert niemand. In de aanduiding van Nothomb als bemiddelaar wordt naderhand wel een poging gezien om de PS te isoleren door de PSC los te weken uit het Franstalige front (29). Het staatshoofd zou volgens bepaalde bronnen inderdaad stappen hebben gezet om een socialist als formateur aan te duiden. PS-voorzitter André Cools zou zelf de opdracht geweigerd hebben (30) of hij zou verhinderd hebben dat een lid van de PS met de opdracht werd belast (31).

Wat is nu de specifieke opdracht van de bemiddelaars ? Op de eerste perskonferentie na hun aanduiding, blijven Claes en Nothomb erbij dat de socialisten en de kristen-demokraten de ruggegraat moeten vormen van de toekomstige regering. Ze herhalen tevens dat een regering noodzakelijk is die zowel de institutionele als de sociaal-ekonomische problemen aan-

(28) *La Libre Belgique*, 13 februari 1979.

(29) *Le Soir*, 18 februari 1979 en *Le Peuple*, 20 februari 1979.

(30) *De Standaard*, 14 februari 1979.

(31) *De Nieuwe Gazet*, 14 februari 1979.

pakt. Rekening houdend met deze gegevens zou de opdracht er dan in bestaan de taak van de toekomstige formateur te vergemakkelijken door het slaan van bruggen over de politieke tegenstellingen heen of door het politieke denken in de richting van zekere oplossingen te sturen.

Op hun perskonferentie van 16 februari legden de bemiddelaars de eerste resultaten van hun gesprekken, waarbij ook de liberale partijen betrokken werden, voor. Volgens Claes en Nothomb vindt iedereen het noodzakelijk dat iets wordt gedaan aan de staatshervorming waarbij desgevallend niet zal moeten gerekend worden op hulp van buitenuit om die te realiseren. Een regering die vanaf de start over een 2/3 meerderheid beschikt is een noodzaak. Ten tweede wensen de Franstaligen dat het FDF bij de regering betrokken wordt omdat deze een meerderheid zou hebben in elk van de drie gewesten.

Weinig lijkt bijgevolg opgelost en veel vragen blijven bestaan wanneer de bemiddelaars de 19e februari verslag uitbrengen bij de koning.

Een aantal gebeurtenissen en ontwikkelingen zorgen er ten andere voor dat de noodzakelijke « bruggen » moeilijk kunnen geslagen worden. Zo komen de Europese verkiezingen van 10 juni naderbij. Daarnaast zijn er ook de naderende sociale verkiezingen (april-mei) die het verloop van het beraad niet vergemakkelijken. Er is ook de beslissing van de Minister van Nationale Opvoeding om de lagere school te Linkebeek niet verder te subsidiëren omdat er tegen de wettelijke beschikkingen in, Franssprekende kinderen uit Vlaamse gemeenten les volgen. Door de Franstalige partijen wordt deze gewettigde beslissing zwaar aangevochten. De Vlamingen op hun beurt protesteren tegen de uitsluiting uit de Franse Cultuurraad van Senator A. Bernaerts, Nederlandstalige PVV-verkozene uit het kiesarrondissement Nijvel. Ook is er de dreiging van Franstalige zijde om de Franstalige Statengeneraal bijeen te roepen. PSC en PRLW wensen hierin echter de andere Franstalige partijen niet te volgen. De Parti Socialiste van haar kant is verbolgen door de verklaring van CVP-voorzitter Martens waarin hij stelde « dat geen einde zal komen aan de crisis zolang het Franstalig front stand houdt » (32). Tenslotte is er nog de « Appel à la détermination » van het Brusselse Rassemblement pour le Droit et la Liberté, gericht tot de Franstalige gemeenschap die zich in een staat « van legitieme zelfverdediging » bevindt (33).

Op 21 februari gaven de bemiddelaars, wiens taak zeker niet gemakkelijk werd gemaakt, een nieuwe perskonferentie. Nothomb heeft het over een « geblokkeerd kruispunt » waar elkeen denkt dat de andere eerst uit de

---

(32) Verklaring van Martens in het BRT-programma « Ieder zijn Waarheid » van 18 februari 1979.

(33) *Le Soir*, 19 februari 1979, « Appel à la détermination ».

weg moet gaan. Op deze 21ste februari is van een ontwarren van dat geblokkeerde kruispunt nog geen sprake, integendeel, men graaft zich steeds meer in. De bemiddelaars zullen daarom eigen voorstellen doen. Deze voorstellen zouden dan aan de partijen — et werd niet gespecificeerd welke — ter beantwoording voorgelegd worden. Voor de bemiddelaars staat het vast dat moet gestreefd worden naar een regering die over de 2/3-meerderheid in het parlement beschikt. Bij de CVP lijkt het er ondertussen wel op dat er een wijziging in haar standpunt is ingetreden. Het FDF zou in de regering geduld worden wanneer deze partij er zich bij zou neerleggen dat Brussel beperkt blijft tot de 19 gemeenten en ze tegelijkertijd genoegzaam neemt niets in het Vlaamse randgebied te verwerven. Deze verschuiving in het standpunt van de grootste Vlaamse partij, die hierin wordt gevolgd door de BSP, is misschien toe te schrijven aan de bemiddeling van een aantal personaliteiten behorende tot de kring der sociale partners. Claes en Nothomb hadden op 20 februari namelijk een uitgebreid onderhoud gehad met o.a. Martens, Cools, Van Miert, Houthuys en Debunne (34). Niets wijst erop dat in deze gesprekken plots het sociaal-ekonomische centraal zou gestaan hebben.

Op 23 februari wordt door de bemiddelaars verslag uitgebracht bij de koning en op 24 februari overhandigen ze aan de zes partijen van de uittredende coalitie de aangekondigde voorstellen. Deze voorstellen zijn te nemen of te laten. Ze hebben betrekking op :

- de structuur van de toekomstige regering en de aard der beslissingen die regering en deelregeringen kunnen nemen na hun installatie,
- de uitwerking van een wetgeving m.b.t. de staatshervorming, welke op korte termijn door het parlement zou moeten kunnen goedgekeurd worden,
- de onmiddellijke herziening van enkele grondwetsartikelen ; dit vooruitlopend op de herziening van het geheel.

De eerste antwoorden van de aangezochte partijen komen binnen op zondag 25 februari. Algauw blijkt dat de partijen zich niet gestoord hebben aan het feit dat de voorstellen te nemen of te laten waren. Alle partijen zeggen « ja maar ». Zoals bemiddelaar Claes het uitdrukte is bij sommigen de « ja » groter dan de « maar » en voor anderen is de « maar » veel groter dan de « ja » (35).

---

(34) *La Cité* en *De Morgen*, 21 februari 1979.

(35) Willy Claes in de BRT-uitzending « Confrontatie » van 25 februari 1979.

Het antwoord van BSP en PSC is het meest positieve, dit van CVP en PS is al heelwat minder positief en bij FDF en VU is de « maar » bijna een « neen ».

Terwijl in de Vlaamse pers beroering ontstaat als gevolg van een uitspraak van Willy Claes gedaan in de BRT-uitzending « Confrontatie » waarin hij stelde dat in België voortaan geen regering meer mogelijk is zonder het FDF (36), laten de bemiddelaars zich niet ontmoedigen door de antwoorden van de partijen op hun voorstellen. Er wordt gepoogd het voorbehoud van de partijen, die in hun antwoord weinig op het inhoudelijke zijn ingegaan en zich vooral taktisch hebben opgesteld, weg te werken. Dit is geen gemakkelijke taak als men weet dat de drie Franstalige partijen de bemiddelaars ook nog een gezamenlijk antwoord hadden bezorgd waaruit bleek dat het Franstalige front bleef standhouden.

De bemiddelaars voeren nu gesprekken met de voorzitters van de zes partijen waaraan hun voorstellen werden voorgelegd. Er wordt al vlug afgestapt van deze voorstellen omdat men het onderling oneens is over de inhoud ervan.

Om uit de impasse te geraken stellen de bemiddelaars tenslotte voor de regering-Vanden Boeynants II terug op de been te helpen tot na de Europese verkiezingen. Deze regering zou slechts beperkte doelstellingen nastreven. Ze zou zich vooral moeten inlaten met de sociale, economische en budgettaire problemen. De staatshervorming zou door deze regering wel moeten voorbereid worden. Zowel van Vlaamse als van Franstalige zijde werd op dit voorstel negatief gereageerd. De Vlaamse voorzitters willen de gemeenschapsproblemen volledig laten rusten tot na de Europese verkiezingen ; de Franstaligen houden vast aan de eis van een vooraf nauwkeurig vastgelegd communautair program. Het gesprek tussen de zes voorzitters liep in de namiddag dan ook vast. Dit gebeurde nadat de Franstalige partijen in antwoord op de wens van de Vlaamse partijen om het gemeenschapsprobleem bij een verder zetten van de regering-Vanden Boeynants II te laten rusten tot na 10 juni, een vijftal waarborgen formuleerden, gaande van de eis van een Franstalige premier tot het stilleggen van de werken aan de haven van Zeebrugge. Deze garanties vonden de Franstaligen noodzakelijk om te vermijden dat van het communautaire niets in huis zou komen. De Egmontbreuk heeft heel diepe trauma's veroorzaakt.

Gezien de ontstane breuk tussen Nederlandstaligen en Franstaligen ontlast het staatshoofd op 26 februari de bemiddelaars van hun opdracht. Alle besproken formules en overgangsformules zijn verworpen ; de verouweniskrisis zit terug muurvast. Men gelooft de anderen niet meer.

---

(36) Zie *De Standaard*, 26 februari 1979.

V. Formateur Paul Vanden Boeynants : 5 maart - 2 april 1979.

A. Officiële stilte.

De koning hervat voor een derde keer zijn konsultaties. Buiten deze raadplegingen heerst er officieel een grote stilte. Dit neemt niet weg dat er officieus druk onderhandeld wordt tussen de leden van de bestaande coalitie. Een aantal prominenten zouden in deze officieuze gesprekken als bemiddelaar fungeren. EEG-kommissaris Etienne Davignon, lid van het Comité Directeur van de PSC, is een der spilfiguren in dit moment van de crisis. Op 28 februari kwam *Het Volk* zelfs met het bericht dat volgens bepaalde geruchten gewerkt werd aan de installatie van een technokratisch kabinet dat onder de leiding zou staan van Davignon (37). Ook de naam van Hallet, voorzitter van de Kristelijke Mutualiteiten, werd in dat verband genoemd.

Deze geruchten bleken overtrokken te zijn ; Davignon was in feite een officieus bemiddelaar. In deze officieuze onderhandelingen zou er vooral aandacht besteed zijn aan het terug op de been brengen van de bestaande coalitie onder voorzitterschap van Vanden Boeynants met Martens als vice-premier belast met de gemeenschapszaken ; met als alternatief een kabinet geleid door Martens zelf dat voorrang zou verlenen aan het sociaal-ekonomische maar op communautair gebied een gedeelte van de voorstellen van gewezen formateur Martens terug zou opnemen. De krant van de Vlaamse vleugel van het ACW *Het Volk* blijft evenwel hopen dat Martens zelf zijn « bruusk afgebroken formatieopdracht zal mogen verder zetten » (38).

Op 3 maart circuleren de geruchten dat Paul Vanden Boeynants wel eens de toekomstige formateur zou kunnen worden om dan, zoals in 1968, het premierschap aan een ander over te laten. De premier zelf zou ondertussen ook officieus aan het bemiddelen zijn gegaan. Er wordt reeds gesproken van een « plan VDB », opgesteld op het kabinet van de Eerste Minister en dat zowel betrekking zou hebben op het sociaal-ekonomische als op het communautaire (39). Het is duidelijk dat de partijleiders van de bestaande coalitie er blijven naar streven om onder elkaar een akkoord te bereiken waarin eenieder zijn gading vindt.

In deze periode van officieuze stilte wordt ook druk onderhouden tussen CVP, BSP en VU. Vooral BSP en VU willen net zoals bij de Franstaligen komen tot een Vlaamse frontvorming. Langs CVP-zijde lijkt men echter minder warm te lopen voor een Vlaams front met dergelijke

(37) *Het Volk*, 28 februari 1979.

(38) *Het Volk*, 2 maart 1979.

(39) *La Cité*, 3 maart 1979.

verreikende konsekwenties. De Vlaamse kristen-demokraten vinden zo een front voor Vlaanderen niet zo noodzakelijk omdat « de CVP trouwens over de blokkeringsmogelijkheden in de Senaat beschikt » (40).

B. Een nieuwe formateur.

Op maandag 5 maart duidt het staatshoofd uittreidend eerste minister Vanden Boeynants, zoals verwacht, aan als nieuwe formateur. De formateur hoopt reeds tegen 15 maart een regering op de been te kunnen brengen. Om dit te verwezenlijken richt hij zich tot de zes politieke formaties van de bestaande coalitie. In de nagestreefde regeringsformule komt geen verandering. De formateur verrast door zonder dralen voorstellen te doen ter oplossing van de gemeenschapsproblemen. In deze voorstellen stapt hij af van de idee van een staats hervorming in fasen. In zijn twintig bladzijden tellend dokument worden alle aspecten van het « dossier staats hervorming » zeer gedetailleerd behandeld. Het plan toont opvallende gelijkenissen met de Egmont-Stuyvenberg akkoorden. Veel ruimte voor parlementaire initiatieven is er niet in voorzien.

Tegen donderdag 8 maart wil de formateur reeds weten of hij een kans op slagen heeft. Alle aangezochte partijen hebben aanvaard te onderhandelen. Deze onderhandelingen verlopen van het begin af nogal stroef. De door de Franstaligen aangekondigde Voerbetoging van 11 maart zou op de onderhandelingen wegen. Ook is er het feit dat Vanden Boeynants en Cools, onder druk van de laatste, een kalender tot realisatie van de staats hervorming zouden hebben uitgewerkt. Die kalender voorziet dat de hervorming van de staat een realiteit moet zijn tegen 9 juli 1979 (41).

Ook de Vlaamse partijen wachten niet af. Op 7 maart geraakt een « gezamenlijke verklaring » van CVP, BSP en VU bekend. Hierin verbinden ze zich gemeenschappelijk op te treden tijdens de onderhandelingen en indien de vorming van een regering slaagt verder gezamenlijk blok te vormen in die regering. Tevens worden een viertal eisen geformuleerd waaraan moet voldaan worden wil het beraad slagen :

- er dient één Vlaams parlement en één Vlaamse regering te komen die over eigen financiële middelen beschikt,
- de Vlamingen moeten zelf de cultuur en de persoonsgebonden materies voor de eigen gemeenschap te Brussel kunnen behartigen,
- er dient gezorgd te worden voor een gelijkwaardige deelname van de Brusselse Vlamingen aan het bestuur van de hoofdstad,

(40) *De Nieuwe Gids*, 28 februari 1979.

(41) *La Cité*, 7 maart 1979.

— de Vlaamse bestuursbevoegdheid over het Vlaamse grondgebied en m.a.w. ook over de randgemeenten, dient geëerbiedigd te worden.

Het viel op dat alleen de VU de verklaring met enig omhaal bekend maakte : de verklaring werd in ieder geval niet « gezamenlijk » voorgesteld. Van een werkelijk front bleek niet veel te zien te zijn. De CVP stapte slechts « pro forma » mee, dat zou uit de latere onderhandelingen duidelijk blijken.

Op 8 maart, de dag dat de formateur wilde weten of er een kans op slagen in zat, loopt het formatieberaad vast. Het knelpunt is ditmaal niet het moeilijke probleem Brussel maar wel een financiële kwestie, nl. de wijze van financiering van gemeenschappen en gewesten. De Franstaligen hielden vast aan het geldende dotatiesysteem terwijl de Vlamingen pleitten voor financiële en fiskale zelfstandigheid gekoppeld aan een eigen financiële verantwoordelijkheid. Voor de eerste maal in de geschiedenis van de staatshervorming was de gemeenschapsdialoog afgesprongen op een financieringskwestie. Aan Franstalige zijde werd de houding van de Nederlandstaligen aangevoeld als een terugkomen op de verworvenheden van het Egmontakkoord en het daaruit voortvloeiende wetsontwerp 461. Tijdens die laatste discussie kwam het FDF vrijwel niet aan het woord.

Het « plan VDB » was dus niet de mirakeloplossing waarvan sommigen gedroomd hadden : het leek er nu wel op dat men « met de zes » was uitgepraat. Gezegd werd o.m. dat er zou getracht worden een liberaal minderheidskabinet op de been te brengen. Anderen stelden dat er nu zonder dralen een kristen-demokratisch - socialistisch kabinet moest komen.

C. *Opnieuw proberen.*

Ondanks deze tegenslag besluit de formateur, op vraag van de koning, zijn inspanningen verder te zetten. Er wordt niet aan gedacht de pogingen tot herstel van de oude coalitie op te geven. Nieuwe middelen worden ingezet om de standpunten van de zes partijen nader tot elkaar te brengen. Zo worden de betrokken partijvoorzitters in de voormiddag van 9 maart door het staatshoofd in kollektieve audiëntie ontvangen. « Initiative sans précédent : le Roi a reçu ensemble les six présidents de partis de la coalition sortante et les a invités à tenter un dernier effort, au cours du week-end, avec M. Vanden Boeynants pour former un gouvernement », schrijft *La Libre Belgique* (42).

Gedurende het betrokken weekeinde wordt inderdaad opnieuw onderhandeld en dit op basis van diverse not'a nl. een van het FDF, een van

---

(42) *La Libre Belgique*, 10 maart 1979.

de PSC, een nota van Cools, de gezamenlijke Vlaamse verklaring i.v.m. de staatshervorming en alle vroeger reeds geformuleerde voorstellen. De gesprekken verlopen nochtans met zekere remmingen : het FDF wil immers mee gaan betogen op 11 maart in de Voer. Uiteindelijk bleven de FDF-ministers daar toch weg. Maar voorzitter Spaak beloofde de Voer weer ter sprake te brengen. Het bleef bij die belofte... Wel hield het FDF een Algemene Raad in Aubel.

Als nieuw initiatief uitgaande van de PS was de nota-Cools het belangrijkste. André Cools stelt hierin voor terug te keren naar de algemene filosofie van de voorstellen door Wilfried Martens geformuleerd toen hij nog formateur was. De PS leek het radicale standpunt van vroeger te matigen door het voorleggen van een synthese-dokument « dat ruimte liet voor een zinnig gesprek en een akkoord » (43).

De onderhandelaars die op basis van deze nota's gesprekken voeren, zouden vooral het FDF onder zware druk zetten om de eisen inzake het Vlaamse randgebied op te geven.

Formateur Vanden Boeynants probeert uit de voorliggende voorstellen en nota's de grootste gemene deler te distilleren. Op 11 maart blijkt dat het schema dat Martens als informateur had opgesteld het hoofdonderwerp van het gesprek vormt. Dit schema voorziet dat :

- reeds van bij de vorming van de regering moet rekening gehouden worden met de toekomstige structuur van het land,
- tijdens de overgangsfase een aantal onomkeerbare maatregelen genomen worden,
- vooraleer de staatshervorming in « definitieve » grondwettelijke teksten wordt vastgelegd, de opties voor de definitieve staatshervorming in het parlement dienen besproken te worden.

Er heerst aan de onderhandelingstafel een zeker optimisme. De formateur omschrijft deze geestesgesteldheid als volgt : « Vandaag is het besef aanwezig dat er geen tijd en geen plaats meer is voor tactische zetten of voor persoonlijke rollen. Iedereen beseft dat het 'primum vivere' nu de doorslag moet geven ». Het optimisme lijkt inderdaad gewettigd. In de nacht van 11 tot 12 maart deelt Vanden Boeynants aan twee journalisten van *Belga* en BRT-radio mee, dat « nu al een voorontwerp van akkoord (is) bereikt over een overgangsregeling voor de staatshervorming, uitgaande van de voorstellen van de heren Martens, Claes en Nothomb en van mijn eigen plan ». Diezelfde nacht vertelt Vanden Boeynants aan de

---

(43) *De Morgen*, 12 maart 1979.

twee betrokken verslaggevers « dat hij werkt voor Wilfried (Martens) », dat hij formateur is maar voor een ander eerste minister.

Dat een voorontwerp van akkoord zou zijn bereikt wordt in de loop van de ochtend gelogenstraft door de partijvoorzitters van VU, FDF, PS en BSP. FDF-voorzitster Spaak was na de vergadering van haar partijtop vrij duidelijk : « Wij maken voorbehoud op nog bijna alle punten ». Volgens André Cools had de formateur « zijn hart laten spreken ».

Dat de formateur iets te voorbarig is geweest belet niet dat de onderhandelende partijen blijkbaar op weg zijn naar een vergelijk. Op dinsdag 13 maart legt Vanden Boeynants aan zijn gesprekspartners een 20 bladzijden lange nota voor getiteld : « Synthèse-nota van de besprekingen, alternatieven en voorstellen van de vergadering van vorige zondag ». De nota laat er geen twijfel meer over bestaan dat de onderhandelaars gekozen hebben voor een staats hervorming in drie fasen : een onmiddellijke, een voorlopige en onomkeerbare en een definitieve. Over de laatste of definitieve fase wordt in de nota in feite niet gesproken omdat dit niet tot de taak zou behoren van de komende regering.

De nota vormt nu de nieuwe onderhandelingsmaterie voor de delegaties van de zes partijen. Het FDF schijnt wel heel wat moeite te hebben met de voorstellen van de formateur inzake Brussel. Brussel zou namelijk voorlopig begrensd blijven tot de 19 gemeenten ; voor de gemeenten met een speciaal taalstatuut worden in de nota alleen een aantal maatregelen voorgesteld ter verbetering van de betrekkingen tussen de twee taalgemeenschappen.

De 15e maart is een bewogen dag. *La Libre Belgique* publiceert een interview met PSC-voorzitter Nothomb. Hierin verklaart de PSC-voorzitter : « Si on devait aboutir à un nouvel échec, le PSC prendrait ou accepterait les initiatives nécessaires pour former malgré tout un gouvernement, pour autant qu'il soit appuyé par une majorité de francophones ». Nothomb laat doorschemeren dat het voortbestaan van het Franstalig front niet meer aan zijn oorspronkelijk doel beantwoordt nl. het deblokken van de politieke toestand. Het mechanisme werkt nu eerder de blokkering in de hand. De « déclaration commune » is naar Nothomb's zeggen al lang geen regeringskontraat meer (44).

Ook op 15 maart worden de liberale ministers van staat op eigen verzoek door de koning in audiëntie ontvangen. Ze wilden aldus de aandacht van het staatshoofd vestigen op de ernst van de huidige problemen. Deze aktie van de liberale partijen houdt meteen een protest in

---

(44) *La Libre Belgique*, 15 maart 1979.

tegen het feit dat ze tot nog toe systematisch buiten het formatieberaad zijn gehouden.

Het regeringsberaad zelf dreigt op 15 maart andermaal vast te lopen. Om 21 u 35 kondigde de formateur aan dat de onderhandelingen waren opgeschort. Hij heeft aan de onderhandelende partijen gevraagd om op zijn synthesenota, na raadpleging van hun bureau's, met een onvoorwaardelijk ja of neen te antwoorden. Na middernacht worden de antwoorden van de partijen uitgebracht : CVP, BSP, PS en PSC antwoorden « ja », VU en FDF « neen ». Voor de VU vormt vooral de financiële regeling voor de gewesten en de gemeenschappen het breekpunt, voor het FDF is het de oplossing voor het probleem Brussel. Zowel langs Nederlandstalige als langs Franstalige zijde is het front verbroken. Aan Franstalige kant had Cools al het mogelijke gedaan om het FDF er toch bij te houden. Voorzitter Spaak stond blijkbaar onder zeer sterke druk. Zo verliet ze rond half zeven de onderhandelingen met een niet bekende bestemming, vermoedelijk voor overleg met Outers. Ook aan Vlaamse kant zag men het Vlaams front uiteenvallen : Martens en Chabert gingen alleen weg, terwijl Van Miert en Schiltz samen vergaderden. Toen Vanden Boeynants rond twintig uur de partijen om een ja of nee vroeg op een zoveelste voorstel, kreeg hij een ja eerst van de PSC, dan het ja van de PS, het FDF aarzelde en vroeg bedenktijd. Aan Vlaamse kant antwoordde eerst Martens : « Ja ». Van Miert, duidelijk verrast, volgde na enige aarzeling. Schiltz bleef over : neen. Vanden Boeynants gaf zijn gesprekspartner nog bedenktijd, pleegde overleg met de Franstaligen en schorste toen rond 21.30 uur de vergadering. Rond middernacht moesten de partijen terug zijn met hun definitief antwoord, dat bleef wat het was.

D. Terug op zoek naar een twee-derden meerderheid.

Na het afhaken van de communautaire partijen brengt de formateur verslag uit bij de koning. Vanden Boeynants heeft het ja-woord van vier partijen op zijn laatste synthesevoorstel op zak en algemeen wordt verwacht dat nu zal overgegaan worden tot de vorming van een kristendemokratische - socialistische koalitie. De politieke toestand toont opvallende gelijkenissen met deze waarvoor formateur Martens stond toen hij vast liep. Wel is de toestand in zoverre anders dat naast de VU ook het FDF het formatieberaad heeft verlaten.

De PSC vindt reeds dat het niet meer kunnen beschikken over een 2/3-meerderheid in het parlement geen onoverkomelijke moeilijkheid hoeft te vormen. Het initiële standpunt dat door BSP en CVP werd verdedigd wordt hier dus door de PSC bijgetreden. Alhoewel de PS hierdoor met haar standpunt geïsoleerd is komen te staan, vindt zij dit geen reden om

het te wijzigen. PS-voorzitter Cools, hierin gesteund door zijn bureau, vraagt hoe de formateur in die omstandigheden meent de staatsvorming goedgekeurd te krijgen (45). De Parti Socialiste houdt vast aan een regering die van de start af over een 2/3-meerderheid beschikt. In concreto betekent dit dat de PS wenst dat het FDF terug wordt opgevestigd daar het veto van de PS tegen de liberalen nog steeds van kracht is. De liberalen kunnen volgens de PS maar deelnemen aan de onderhandelingen als ze onvoorwaardelijk de nota-Vanden Boeynants aanvaarden en ze de PS volgen i.v.m. het uit te stippelen sociaal-ekonomisch beleid.

Van 16 tot 20 maart worden hoofdzakelijk informele gesprekken gevoerd. Gepoogd wordt om aan de vraag van de PS tegemoet te komen door opnieuw een opening te zoeken naar het FDF. Op het ogenblik dat de formateur zeker is dat het FDF terug zal aanpakken wordt een nieuwe nota opgesteld. Voor hij aan de redactie van de nota begon ontving de formateur nog een FDF-delegatie bestaande uit Spaak, Outers en Lagasse. De nieuwe nota wijzigt deze van 15 maart zodanig dat de gewestelijke regeringen niet meer noodzakelijk dienen opgenomen te zijn in de schoot van de nationale regering. Tevens wordt een commissie, gelijkaardig aan de Kultuurpaktcommissie, in het leven geroepen waarop de burgers die het slachtoffer zijn van een discriminatie op communautair gebied een beroep zouden kunnen doen.

Dit voorstel, geformuleerd op 20 maart, wordt voorgelegd aan CVP, BSP, PS, PSC, VU en FDF, maar ditmaal ook aan PVV en PRLW. De werkwijze van de formateur is in feite een scenario dat is opgezet om het ja-woord van het FDF te bekomen. Volgens M. Henrion in *Le Peuple*: « La VU dira sans doute 'non' et les libéraux même s'ils diraient 'oui', s'excluant eux-mêmes à terme des discussions économique-sociales si on compare leurs positions à celles des socialistes et des sociaux-chrétiens » (46).

De aangezochte partijen worden verzocht « duidelijk, onvoorwaardelijk en ondubbelzinnig » op het voorstel te antwoorden. Een aantal partijen houden zich hieraan, andere niet. De VU antwoordt uiteindelijk toch definitief « neen », PSC en FDF ondubbelzinnig « ja », de PS antwoordt « ja » maar wil wel nog onderhandelen over de voorstellen met die partijen die ook « ja » antwoorden. De liberalen antwoorden eveneens positief, zij het niet onvoorwaardelijk. Aan het voorstel worden een hele reeks voorwaarden gekoppeld: zo moet de voorgestelde tekst nog vatbaar zijn voor discussie.

(45) *Le Soir*, 17 maart 1979.

(46) *Le Peuple*, 21 maart 1979; zie ook *De Standaard*, 21 maart 1979.

Heeft de formateur de nagestreefde antwoorden van de Franstalige partijen op zak dan laten de Nederlandstalige partijen hem in de steek. Het uitgewerkte scenario dreigt te mislukken. BSP en CVP maken voorbehoud t.a.v. het voorstel van 20 maart. Dit voorstel zou volgens de CVP niet het voorwerp zijn geweest van regeringsonderhandelingen. Bij de Vlaamse socialisten was wrevel ontstaan omdat de formateur onder druk van de CVP zijn voorstellen ook had voorgelegd aan de liberalen. Voor de CVP was het voorstel van 20 maart een stap achteruit t.o.v. dat van 15 maart. Zo was er het feit dat in het laatste voorstel de gewestregeringen geen deel meer uitmaakten van de nationale regering. Hierdoor werd de machtspositie van het FDF over het Brusselse gewest versterkt.

E. Naar een oplossing.

De formateur ziet het niet zo goed meer zitten nu een aantal partijen die een sleutelpositie innemen in het beraad zijn laatste voorstel in vraag stellen. Om uit de crisis te geraken wordt evenwel op 23 maart nog een ultiem voorstel geformuleerd. Vanden Boeynants wenst geen regering meer te vormen die zich nog bezig houdt met de staats hervorming; op dit terrein wenst hij geen voorstellen meer te doen. De formateur stuurt aan op een soort « noodregering », die slechts tot na de Europese verkiezingen bijvoorbeeld aan de macht zou blijven en vooral de dringende sociaal-economische problemen zou afhandelen. Om deze regering samen te stellen zouden de zes partijen van de bestaande coalitie worden aangezocht. De eerste-minister die de coalitie zou leiden zou een CVP'er moeten zijn. Het voorstel van de formateur om tot een noodregering te komen is geen onverdeelde sukses. *Le Soir* van zaterdag 24 maart meldt dat bij de PS de tendens bestaat om zich tegen dit voorstel te verzetten (47). Het zondagsblad *Dimanche Presse* schrijft dat de Franstalige partijen het er mee eens zijn om de oude coalitie verder te zetten maar niet zonder een communautair programma (48). De VU is de enige partij die van het voorstel helemaal niet wil horen. Bij de Volksunie vreesde men ook door de CVP in « de kou » gelaten te worden, en dat op essentiële punten; zodanig dat de partij naar buiten uit althans in een nog moeilijker situatie zou terecht komen. De partij meende te weten dat de CVP na het gebeuren in de nacht van 15 maart de zaak toch zou doen springen op een voor haar gunstig ogenblik. Schiltz zelf zag het op de Partijraad van 21 maart niet meer zitten en zou zelf gevraagd hebben om « neen » te zeggen.

---

(47) *Le Soir*, 24 maart 1979.

(48) *Dimanche Presse*, 25 maart 1979.

CVP en BSP steunen volledig de opzet van de formateur. Dat CVP en BSP positief staan t.o.v. het laatste voorstel van de formateur is niet verwonderlijk daar deze partijen reeds vanaf december 1978 het sociaal-economische met prioriteit wilden behandeld zien.

De slijtageslag die gevoerd wordt door de partijen en de formateur ontmoedigt deze laatste niet. Hij zet zich aan het werk om nog maar eens een voorstel te formuleren dat zoveel mogelijk aan de tegengestelde eisen van de partijen tegemoet komt. Het nieuwe voorstel moet naar eigen zeggen van de formateur het « minimum minimorum » bevatten van wat op het vlak van de gemeenschapsproblemen in de huidige omstandigheden realiseerbaar is.

Zou het dan toch zijn dat : « Wanneer de nood het hoogst is, de redding nabij is » ? Op 26 maart gebeurt een spektakulaire doorbraak in de crisis. Paul Vanden Boeynants is onderhandelingen begonnen met de vijf partijen van de bestaande coalitie die niet negatief hebben gereageerd op zijn voorstel tot de installatie van een noodkabinet. Van het communautair « minimum minimorum » is plots geen sprake meer, de gedachte aan een noodkabinet behoort tot het verleden, er wordt onderhandeld over een volwaardig regeerakkoord.

Deze spektakulaire ommezwaai in de politieke situatie wordt door *Het Volk* als « bijna wonderbaar » gekenmerkt (49) terwijl *De Morgen* het over de formateur heeft die een volwaardig regeerakkoord te voorschijn « tovert » (50). Deze « krachttoer » van de formateur zou volgens de laatste krant wel gepaard gegaan zijn met « enige extra-parlementaire druk ». Van waar die druk kwam of van wie die uitging wordt evenwel niet gespecificeerd. In de wandelgangen werd wel gezegd dat het staatshoofd de twee nog overblijvende Vlaamse partijvoorzitters Van Miert en Martens afzonderlijk nog eens zou ontboden hebben en dat op zondagavond 25 maart. Diezelfde zondag 25 maart had de formateur in de BRT TV-uitzending « Confrontatie » de Vlaamse partijen verweten een zware politieke fout te maken door zich tegen het FDF te verzetten. Hij vroeg de Vlaamse partijen het verzet tegen het FDF te staken. Vanden Boeynants' uitspraak en de (niet officieel bekendgemaakte) interventie van de koning kwamen zeer opvallend dezelfde dag en enkele uren voor de doorbraak. Voor hun gesprek met de koning, — Van Miert en Martens werden samen ontvangen — had Vanden Boeynants de twee eerst ook nog ontmoet.

De vijf partijen bereiken een vergelijk over het gemeenschapsdossier nadat deze materie bijna drie maanden lang uitsluitend het onderwerp van regeringsonderhandelingen was geweest en dit in een land dat volgens

---

(49) *Het Volk*, 27 maart 1979.

(50) *De Morgen*, 27 maart 1979.

het pensgezinde oordeel van de politieke partijen vlug een regering nodig had om de dringende sociaal-ekonomische problemen te kunnen oplossen.

Het door CVP, BSP, PS, PSC en FDF aanvaarde communautair vergelijk is een combinatie van de voorstellen door de formateur gedaan op 15 en op 20 maart. De formateur plaatste de CVP en de BSP voor een dilemma door hen een voorstel voor te leggen dat ze vroeger reeds hadden aanvaard terwijl ze genoegdoening kregen op bezwaren geuit tegen de voorstellen van 20 maart. Zo werd het probleem van de gewestregeringen opgenomen in de schoot van de nationale regering of los van de nationale regering, opgelost door de definitieve keuze aan het parlement over te laten. Het FDF is de partij die ditmaal het meest concessies heeft moeten doen.

Eenmaal een vergelijk tussen de gemeenschappen bereikt, pakt de formateur op 27 maart de sociaal-ekonomische problemen aan. Hij laat de onderhandelaars een keuze maken tussen twee alternatieven : in het ene wordt hier en daar een wijziging voorgesteld t.o.v. de huidige toestand, het tweede alternatief wil meer ingrijpend zijn en streven naar echte veranderingen. De deelnemers aan het beraad maakten zonder omwegen een keuze voor het tweede alternatief. Het voorstel tot loonmatiging en tot werktijdverkorting is het opvallendste kenmerk van dit alternatief. Er is daarnaast ook sprake van 27 miljard minder lasten voor de ondernemingen, van nulgroei van de begroting en van sanering van de ziekteverzekering.

De reacties van de sociale partners waren niet onverdeeld positief op de sociaal-ekonomische voorstellen. Voor het Vlaams Ekonomisch Verbond is het kostenverzwarend effect op de ondernemingen te groot. Het Verbond van Belgische Ondernemingen reageert meer gematigd. Het heeft vooral kritiek op het voorstel tot werktijdverkorting maar staat gematigd positief t.o.v. het voorstel tot vermindering van de patronale bijdragen met 27 miljard ; het VBO hoopt wel dat de formateur nog contact zal opnemen met de sociale partners. Van vakbondszijde zijn er de reacties van het Algemeen Christelijk Vakverbond en van het Algemeen Belgisch Vakverbond. De eerste reactie van het ACV is vrij positief : de formateur heeft een schokeffect bereikt door het voorstel tot werktijdverkorting. Ook het ABVV beoordeelt het voorstel tot werktijdverkorting positief maar het vindt de prijs die hiervoor dient betaald te worden te zwaar.

De onderhandelingen over de sociaal-ekonomische problemen verlopen in het begin wel iets minder vlot onder druk van de aangekondigde betoging van het Waalse Gemeenschappelijke Vakbondsfront. Een aantal onderhandelende partijen wensen het verloop en het resultaat van de betoging te evalueren. Op 29 maart dienen zelfs de besprekingen tijdelijk onderbroken te worden om een aantal onderhandelaars de mogelijkheid te geven aan de betoging te participeren. In de betoging te Namen gaf het

Gemeenschappelijk Vakbondsfront uiting aan de Waalse eis om het lot van Wallonië in eigen handen te nemen. De eis tot het doorvoeren van de gewestvorming stond centraal om Wallonië op die manier de nodige aktiemiddelen en mogelijkheden tot het voeren van een eigen beleid te bezorgen. Met deze middelen zou Wallonië kunnen ruimte geven aan de eigen creativiteit door de schepping van een nieuw Waals dynamisme (51). Deze betoging waarin ongeveer 70.000 (52) mensen opstapten, heeft het resultaat van de onderhandelingen niet zichtbaar beïnvloed. Wel leken nu alle obstakels weggerukt om snel tot een definitief akkoord te komen. Tegen 30 maart is dan ook zowel het communautaire als het sociaal-ekonomische luik van het regeerakkoord afgehandeld.

Meer dan 100 dagen is gesproken over de gemeenschapsproblemen, op nog geen drie dagen tijd kon een overeenkomst bereikt worden over het te voeren buitenlands beleid, de welzijnszorg, de justitie en de sociaal-ekonomische problemen. Enkele weken later zou Van Miert op een debat te Brussel onomwonden toegeven dat er van een programma eigenlijk geen sprake is op sociaal-ekonomisch vlak, men wilde er alleen mee gedaan maken.

VI. De partijkongressen en Wilfried Martens als premier.

In het weekend van 31 maart tot 1 april kon de basis van de verschillende kandidaat-regeerpartijen zich uitspreken over het door de leiding afgesloten akkoord. Met de grootste spanning werd uitgekeken naar de reactie van de Algemene Raad van het FDF. Deze partij had nu eenmaal belangrijke koncessies moeten doen en dit vooral t.a.v. haar eisen ten opzichte van het Vlaamse randgebied. De vertegenwoordigers uit de rand in de Algemene Raad zouden dan ook bijna zeker dwarsliggen. Vooraleer de Algemene Raad doorging had de FDF-leiding nog een brief bezorgd aan formateur Vanden Boeynants, waarin een bijkomende verduidelijking werd gevraagd inzake een aantal punten uit het regeerakkoord. Uit het antwoord van de formateur hoopt de partijleiding argumenten te kunnen putten om het partijkader van regeringsdeelname te kunnen overtuigen. De Algemene Raad is echter moeten doorgaan zonder dat de formateur een antwoord had verstrekt (53). Het feit dat de formateur geen antwoord heeft verstrekt heeft de partijtopy niet kunnen beletten de partij voor een regeringsdeelname te engageren, zij dat toch

---

(51) Zie *La Wallonie*, 28 maart 1979.

(52) Cijfer van *La Cité*, 30 maart 1979. Volgens de rijkswacht bedroeg het aantal deelnemers ....

(53) *De Morgen*, 3 april 1979.

1/3 der aanwezige leden tegen regeringsdeelname heeft gestemd. De uitslag van de stemming was 152 voor, 75 tegen en 2 onthoudingen. Het FDF heeft vooral geopteerd voor deelname aan de politieke besluitvorming in het Brusselse gewest. Toen op de Algemene Raad van het FDF bekendgeraakte, dat Leo Tindemans kandidaat-voorzitter was van de CVP, zou naar verluidt Antoinette Spaak het gemakkelijker gehad hebben om de onwilligen te overtuigen. Niet uit liefde voor Leo Tindemans maar precies omdat men dit ervaarde als een nieuwe kaakslag van Tindemans tegen Brussel.

De andere partijen CVP, PSC, BSP en PS betuigden zonder grote moeilijkheden hun instemming met het bedongen akkoord. Geen enkele partij was echt enthousiast over het bekomen resultaat. Het wantrouwen tussen de koalitiepartners dat het hele formatieberaad had beheerst, bleef op de partijkongressen opvallend groot.

« Als het uw wens is dat ik de partij in deze moeilijke omstandigheden leid, dan ben ik daartoe bereid ». Met deze woorden uitgesproken op het CVP-kongres, zorgde Leo Tindemans voor de verrassing van het weekend. Deze uitspraak heeft in de politieke wereld heel wat beroering verwekt. Op het CVP-kongres zelf werd deze aankondiging niet direkt verwacht. Bij de kongresafgevaardigden werd deze kandidaatstelling op een staande ovatie onthaald. Bij de toekomstige koalitiepartners van de CVP was de vreugde heel wat minder groot. In de socialistische pers wordt de beslissing van Tindemans omschreven als een « weerwraak en revanche » die een hypotheek dreigt te leggen op het functioneren van het nieuwe kabinet (54). *De Morgen* schrijft : « Voor Martens zou het wel eens een dramatische situatie kunnen worden, met Tindemans aan de kop van de CVP dreigt de toekomstige premier vele steunpunten in eigen rangen te verliezen » (35).

Toen de kongressen plaats vonden was officieel nog niet bekend dat Martens de nieuwe premier zou worden, officieus bestond daar geen twijfel meer over. Op 2 april werd Wilfried Martens dan ook officieel door het staatshoofd verzocht een regering te vormen. De toekomstige premier had alleen nog te onderhandelen over de regeringssamenstelling of meer konkreet : over de verdeling van de ministerportefeuilles tussen de 5 politieke formaties. Het werd een regering bestaande uit 33 leden waaronder drie vrouwen. De nieuwe regering is ook op het niveau van de staatssecretarissen paritair samengesteld. Dit laatste is een toegeving aan de Frans-taligen die niet uitdrukkelijk in het regeerakkoord stond. Wel was een

---

(54) *De Morgen*, 2 april 1979 ; *Le Peuple*, 4 april 1979 ; *La Wallonie*, 3 april 1979.

(55) *De Morgen*, 2 april 1979.

dergelijk voorstel opgenomen in de voorstellen die vroeger werden gedaan door de bemiddelaars Claes en Nothomb.

Op 3 maart werd de regering beëindigd, op 9 april kreeg ze de investituur in de Kamer en op 11 april in de Senaat. De langste regeringskrisis uit de Belgische parlementaire geschiedenis is definitief beëindigd. Het regeringswerk kon beginnen.

Besluit.

Reeds voor dat het formatieberaad begon stonden de standpunten van de partijen t.o.v. de toekomstige regeringsformule en het te realiseren programma, lijnrecht tegenover mekaar. Vooral de tegengestelde standpunten ten opzichte van het communautair dossier hebben het verloop van het beraad sterk bepaald. Die tegenstellingen liepen in feite niet zozeer tussen de partijen als wel tussen de gemeenschappen waartoe die partijen behoorden. Alle Vlaamse politieke formaties waren gewonnen voor een tweeledig federalisme, de Franstalige partijen van de « déclaration commune » stelden de drieledigheid voorop. Tweeledigheid versus drieledigheid is steeds een van de belangrijke inzetten van het formatieberaad geweest.

De meeste Vlaamse partijen waren van oordeel dat de sociaal-ekonomische problemen bij hoogdringendheid dienden te worden aangepakt en dat het tot de taak van het Parlement behoorde de staatshervorming uit te werken. Alleen de Volksunie huldigde een ander standpunt: de staatshervorming was een prioriteit en de regering diende hiervan de motor te vormen.

Voor de Franstalige partijen, PS, PSC en FDF, en in het bijzonder voor de PS, waren staatshervorming en ekonomische crisis onverbreekbaar met elkaar verbonden. De staatshervorming was een voorafgaandelijke voorwaarde om werk te kunnen maken van de heropleving van Wallonië. Uit deze koppeling vloeit de eis voort tot de onmiddellijke realisatie ervan. Dit laatste leidt dan op zijn beurt tot de eis van een 2/3-meerderheid om de staatshervorming gestalte te kunnen geven. Deze eis werd dan ook door de Franstalige partijen, behalve door de PRLW, gesteld. Gezien de parlementaire machtsverhoudingen tussen de politieke partijen schoot een tweeledig kabinet in de Kamer van Volksvertegenwoordigers stemmen te kort om hiervan werk te kunnen maken. Langs Vlaamse zijde konden de grootste partijen wel vrede nemen met een tweeledig kabinet; het was dan ook hun wens een dergelijke regering te kunnen vormen.

Het gehele verloop van de regeringsformatie is een heen en weer bewegen geweest tussen het standpunt van de voornaamste Vlaamse partijen en dit van de voornaamste Franstalige. Wanneer de communautaire

partijen bij de onderhandelingen betrokken werden leek het erop dat het Franstalig standpunt zou zegevieren, wanneer de communautaire partijen afhaakten kwamen men in de buurt van het BSP- en CVP-standpunt. Ook de voorstellen om tot een tweetrapsregering te komen lagen eerder in de lijn van het Vlaamse streven.

Het bestaan van de « déclaration commune » van de Franstalige partijen PS, PSC en FDF heeft in een aanzienlijke mate het beraad bepaald. De Franstaligen hadden een oplossing in de hand waarmee een 2/3-meerderheid kon bereikt worden zonder dat de liberalen bij de regeringsformatie dienden betrokken te worden. Dit verklaart ook het veto van de PS tegen deze partij. Theoretisch bleef er wel de mogelijkheid bestaan om een kristen-democratisch - liberaal kabinet te vormen. In de praktijk was dit onmogelijk zolang de PSC solidair bleef in het Franstalig front. Die solidariteit formuleerde die partij door te stellen dat een nieuwe regering over een meerderheid moest beschikken in de twee gemeenschappen en een voldoende steun diende te genieten te Brussel. Wanneer de PSC op 15 maart vraagtekens plaatst bij het Franstalig front lijkt dit vooral als waarschuwing bedoeld te zijn voor de partners in het front. Hierdoor worden PS en FDF gedwongen hun eisen ietwat te matigen om spoed achter de regeringsvorming te zetten.

BSP en CVP wensten het FDF buiten de regering te houden. Om dit te realiseren werd gesteld dat het FDF niet in de regering kon zonder de VU. Hierbij werd stellig gehoopt dat de VU geen regeringsverantwoordelijkheid zou willen dragen waardoor tevens het FDF zou wegvallen en een tweeledig kabinet een mogelijkheid werd. De Parti Socialiste van haar kant had zich goed gewapend tegen deze Vlaamse strategie door te stellen dat de regering over een « betekenisvolle meerderheid » moest beschikken in de drie gewesten en in de twee gemeenschappen. Een regering zonder het FDF kon vanuit dit oogpunt niet, een regering zonder de VU vormde geen enkel probleem.

Dat de VU uiteindelijk afhaakte was geen verrassing. Uit het feit dat dit afhaken realiteit zou kunnen worden viel te verwachten dat de PS en PSC-eis tot deelname van het FDF een belangrijk obstakel zou kunnen vormen bij de onderhandelingen.

Dat het FDF in competitie bleef kan in belangrijke mate toegeschreven worden aan haar openheid tot regeringsdeelname. De VU kon niet ver gaan in het doen van toegevingen op haar programma. Een zekere radikalisering was gewenst na de verkiezingsnederlaag. Het FDF echter was onverzwakt uit de verkiezingen van december 1978 gekomen waardoor de stimulans om verder van de regering deel te maken onverminderd bleef voort bestaan. Er bleef ook ruimte voor kompromisvorming. Dat het FDF uiteindelijk in de regering is opgenomen kan natuurlijk niet

los gezien worden van het feit dat de PS hardnekkig aan deze partij heeft vastgehouden en haar onderhandelingsstrategie erop gericht was het FDF in de regering te loodsen.

Langs Vlaamse zijde was vooral de CVP niet zo tevreden met de evolutie van het formatieberaad. Het gewenste tweeledig kabinet leek slechts sporadisch tot de mogelijkheden te behoren en wanneer het uiteindelijk zover was werd de hoop in de grond geboord door de stellingnamen van de PS. De CVP moest eveneens aanvaarden dat de communautaire gesprekken centraal stonden en de initiatiefmogelijkheden van het parlement t.o.v. de staats hervorming niet zo ruim uitgemeten werden als gewenst. Ook lijkt het erop dat men in bepaalde CVP-kringen niet zo gelukkig was met het socialistisch veto tegen de liberalen. Zo kan de eis door de CVP aan formateur Vanden Boeynants gesteld, om de voorstellen van 15 maart ook aan de liberalen voor te leggen gezien worden als een tactisch maneuver om een opening naar de liberalen te creëren. Het maakte minstens de partners in de onderhandelingen en de publieke opinie duidelijk dat er lang die kant nog een alternatief bestond.

Achteraf beschouwd blijkt dat op het ogenblik dat informateur W. Claes zijn opdracht beëindigde reeds een aantal zaken vastlagen die de verdere uitkomst van het beraad zouden bepalen.

1° Het gemeenschapsdossier en niet het sociaal-ekonomische zou de hoofdbrok vormen van de onderhandelingen.

2° Er zou gepoogd worden de voor de staats hervorming noodzakelijke 2/3-meerderheid te bereiken door de communautaire partijen bij de onderhandelingen te betrekken.

De Franstalige gemeenschappelijke verklaring en de eis tot een betekenisvolle meerderheid in elk der gewesten was dus iets waar een toekomstig formateur niet naast zou kunnen kijken.

3° Er was het socialistisch veto tegen de liberalen waardoor deze partijen buiten het beraad zouden worden gehouden.

4° Rekening houdend met bovengenoemde vaststellingen was het duidelijk dat oud-premier Tindemans onmogelijk kon aangezocht worden als formateur. Gezien de rancunes van BSP, PS, VU, FDF en PSC tegen Tindemans kwam deze persoon hoogstens in aanmerking om een kristendemokratisch - liberaal kabinet te leiden.

Dat het communautaire centraal zou staan en dat zou gepoogd worden een 2/3-meerderheid te bereiken door de communautaire partijen bij het beraad te betrekken was reeds een fundamentele toegeving van CVP en BSP aan PSC en PS. Er konden alleen moeilijkheden ontstaan als een

van de taalpartijen zou afhaken, daar BSP en CVP geen FDF zonder VU wensten en PS en PSC absoluut het FDF in de regering wilden.

Een tweede konfliktpunt tussen Vlamingen en Franstaligen was het al dan niet doorverwijzen van de staats hervorming naar het parlement. Een eerste stap op weg naar het kompromis werd gezet door de PS wanneer zij de gewestvorming los koppelde van de staats hervorming. Een staats hervorming in fazen werd mogelijk. In datgene wat later de voorlopige en onomkeerbare fase genoemd zou worden krijgen de Franstaligen hun zin door de realisatie van artikel 107 quater van de Grondwet. Aan de Vlaamse eis wordt tegemoet gekomen doordat wettelijk niets definitief wordt vastgelegd en de definitieve staats hervorming later door het parlement zal kunnen uitgewerkt worden. De drieledigheid van het land wordt voorlopig wel een feit maar de tweeledigheid blijft tot de mogelijkheden behoren.

Het loskoppelen van de gewestvorming van de definitieve staats hervorming lost het traditionele probleem Brussel nog niet op. Dat dit een van de grootste problemen zou kunnen zijn was reeds duidelijk aangezien het FDF aan de onderhandelingstafel zat en deze partij op dit terrein steeds voor de Vlamingen onaanvaardbare eisen heeft gesteld. Ook ditmaal was het in feite de PS die de weg wees naar een oplossing door te stellen dat van het probleem Brussel geen breekpunt zou gemaakt worden. Het FDF moest hierin echter de PS willen volgen. Via de gemeenschappelijke verklaring is het FDF in feite door PS en PSC in de regering gesleurd. PS en PSC hebben van het FDF de nodige toegevingen op haar programma kunnen afdwingen zodanig dat deze partij door CVP en BSP in de regering kon aanvaard worden. Op 15 maart was men wel iets te ver gegaan : zowel FDF als VU haakten af. In feite had het FDF, dat zich terugtrok omwille van de voorstellen m.b.t. Brussel, aan tafel moeten blijven. Om het FDF terug aan de onderhandelingstafel te krijgen waren toegevingen vereist van de Vlaamse partijen en vooral van de CVP. Deze toegevingen mochten dan weer niet zover gaan dat de Vlaamse partijen er zich niet mee akkoord konden verklaren. Het probleem Brussel kon uiteindelijk opgelost worden door op een aantal terreinen het status quo te behouden door niets definitief vast te leggen : zo bv. de begrenzing van de agglomeratie en de waarborgen voor de Vlaamse gemeenschap te Brussel. Eenzelfde taktiek werd toegepast t.a.v. het uiteindelijke vergelijk : tussen de CVP-eis dat de gewestregeringen moesten deel uitmaken van de nationale regering en de FDF-eis dat deze daarvan los moesten staan, werd als kompromis de oplossing van dit probleem aan het oordeel van het parlement overgelaten.

In feite is men in de loop van het formatieberaad tweemaal dicht bij een akkoord geweest. Een eerste maal gebeurde dit bij formateur Martens

voordat de VU loshaakte en een tweede maal bij formateur Vanden Boeynants toen de twee communautaire partijen het lieten afweten (56). De aanwezigheid van de communautaire partijen heeft duidelijk het formatie-beraad sterk bepaald. CVP en PS hadden immers elk hun stelling dienaangaande: van de PS « moest » het FDF er bij, terwijl de Brusselse partij voor de CVP (en de BSP) er niet bij hoefde, en zo ja dan werd dat gekoppeld aan de aanwezigheid van de VU. In dit pingpongspel met de communautaire partijen golden voor beide grote partijen ook een duidelijke elektorale rekening. Men wilde zich zo weinig mogelijk bloot geven.

Om uiteindelijk een vergelijk te bereiken heeft de koning zich genoodzaakt gezien twee nieuwigheden te introduceren. Een eerste vormde de aanduiding van twee bemiddelaars, elk tot een van de twee antagonistische taalgemeenschappen behorende, met als opdracht bruggen te slaan over de tegenstellingen tussen de partijen heen. Een tweede was de kollektieve audiëntie die het staatshoofd heeft verleend aan de zes voorzitters van de onderhandelende partijen. Waarnemers hadden overigens duidelijk de indruk dat het staatshoofd zich zeer actief inliet met het politieke gebeuren. Daaraan was men sinds lang niet meer gewoon. Dat actieve ingrijpen van het staatshoofd werd door de medespelers aan het formatieberaad duidelijk geaccepteerd.

Het uiteindelijke communautaire vergelijk is een akkoord dat vrij dicht aanleunt bij datgene wat Wilfried Martens had uitgewerkt toen hij formateur was. Het is echter niet Martens zelf geweest die er als formateur zijn voorstellen heeft doorgehaald. Op het moment dat hij vastliep was de tijd duidelijk nog niet rijp voor een akkoord. Langs Vlaamse zijde had men zich nog niet verzoend met de deelname van het FDF aan de toekomstige regering. Zeker niet met de exclusieve deelname van het FDF. Martens kon op dat ogenblik zelf niet meer verder de formatie leiden omdat hierdoor zijn kansen op het premierschap kleiner werden. Martens was een figuur die voor alle partijen aanvaardbaar was als eerste minister en hij diende dit ook te blijven.

Met dit gegeven voor ogen is het te begrijpen dat het Vanden Boeynants geweest is die een aantal moeilijke klippen in de formatie heeft moeten omzeilen om tenslotte terug Martens als premier naar voor te kunnen schuiven. Anderzijds heeft men ook de indruk dat Martens wel te weinig rekening heeft gehouden met de positie van ex-premier Tindemans binnen de CVP. Het feit dat een politikus tweemaal na mekaar zowat 100.000 voorkeurstemmen haalt is een politiek gebeuren, waaraan sommigen wat onachtzaam zijn voorbijgegaan, misschien wel omdat Tindemans in de periode van het formatieberaad opvallend diskreet is gebleven.

---

(56) De eerste maal op 7 februari en de tweede maal op 15 maart.

De hoofdrolspelers in het beraad waren PS en CVP. Zij zijn het die respektievelijk het Franstalige en het Vlaamse standpunt formuleerden. PSC en BSP sloten zich doorgaans aan bij de visie op het communautaire probleem van de dominante partij uit hun gewest. Dit neemt niet weg dat zij toch een belangrijke rol gespeeld hebben in het beraad. Deze beide partijen vormden de brug tussen de Nederlandstalige en de Franstalige gemeenschap. Dat kon doordat zij naast het volgen van de stellingen van de dominante partij tegelijkertijd op het gepaste moment hiervan afstand namen. Zo was de BSP aan Vlaamse zijde de eerste partij om te zeggen dat formateur Martens moest contact opnemen met de VU en was het ook de BSP'er Claes niet die stelde dat een regering zonder het FDF niet meer mogelijk was? Bij de Franstaligen heeft de PSC zich nooit volledig geïdentificeerd met de PS-eis van de betekenisvolle meerderheid in elk der drie gewesten. De PSC formuleerde dit genuanceerder door te stellen dat de regering te Brussel over een « voldoende » meerderheid diende te beschikken. De PSC'er Nothomb was ook de eerste om het Franstalige front in vraag te stellen, iets wat hem niet in dank werd afgenomen door PS en FDF. In feite had de BSP het gemakkelijker om afstand te nemen van de CVP dan de PSC van de PS. Door het gebrek aan eensgezindheid tussen CVP en VU kon de BSP gemakkelijk de CVP isoleren; de PSC echter isoleerde zichzelf wanneer ze afstand nam van de PS daar deze partij en het FDF een hecht blok vormden.

Op de sleutelpositie van BSP en PSC heeft het staatshoofd wel goed weten in te spelen door eerst W. Claes als informateur en door later Claes en Nothomb als bemiddelaars aan te duiden. Ook Vanden Boeynants die het uiteindelijk vergelijk heeft uitgewerkt behoorde noch tot de CVP noch tot de PS maar wel tot de PSC.

De inspanningen die van extra-parlementaire of officieuze zijde werden geleverd om de crisis op te lossen zijn ook niet te verwaarlozen. Zo is er het onderhoud tussen de bemiddelaars, de sociale partners Houthuys en Debunne en de partijvoorzitters, waarna CVP en BSP ermee akkoord konden gaan het FDF zonder de VU in de regering op te nemen onder voorwaarde dat deze partij haar eisen m.b.t. Brussel matigde. Er is ook de officieuze bemiddelingsopdracht van Davignon na het vastlopen van de twee bemiddelaars. Verder is er nog het bericht van het dagblad *De Morgen* dat de spektakulaire doorbraak in het formatieberaad op 26 maart gepaard zou gegaan zijn met enige extra-parlementaire druk die volgens geruchten uit een koninklijke interventie bestond.

Buiten de discussie over het al dan niet prioritair behandelen van het sociaal-ekonomische of van het communautaire is de sociaal-ekonomische materie zelf nooit een breekpunt geweest in het formatieberaad. Wel bleven de ekonomische crisis en de budgettaire problemen konstant op de achter-

grond aanwezig. Zij waren het vooral die gezien hun hoogdringendheid de politieke crisis extra lang lieten schijnen. Verrassend blijft vooral de snelheid waarmee de sociaal-ekonomische problemen uiteindelijk afgehandeld werden. Wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat een der voorgestelde maatregelen de vroeger zo omstreden eis tot werktijdverkorting was is het gemak waarmee het sociaal-ekonomische luik rond kon worden gemaakt zoveel te markanter.

Tenslotte is er nog de vaststelling dat de communautaire partijen bij onderhandelingen vooral gewicht in de schaal werpen voor zover het gemeenschapszaken betreft terwijl hun inbreng i.v.m. sociaal-ekonomische problemen gering te noemen is. En dan moet hun gewicht op het communautaire nog gerelativeerd worden : de « groten » gebruikten het immers duidelijk als scherm om eventuele kritiek op toegevingen op te vangen. De VU heeft daarop, geleerd door het electoraal debacle van 17 december 1978 vlugger gereageerd dan het FDF door nog tijdens het formatieberaad af te haken.

Summary : The formation of the Martens' first cabinet.

The first months of political life in Belgium in 1979 were essentially characterized by the great difficulties encountered in the formation of a new cabinet. In 1979 Belgium lived its longest cabinet crisis in its history. As usual, the process of cabinet formation started with the nomination of an « informateur », followed by that of a « formateur ». However, formateur Wilfried Martens did not succeed in forming a cabinet : oppositions on issues and strategies between the parties proved too high to be surmounted. The King there upon introduced an innovation : he designated two « mediators ». These, however, also failed to find some ground for agreement. Eventually, after elaborate informal contacts, the resigning Prime-Minister, Paul Vanden Boeynants, was nominated as formateur. After a month of laborious negotiations he successfully completed his mission. However, he preferred to leave the post of Prime-Minister of the new five party cabinet to Mr. Martens, till then president of the Flemisch Christian-Democrats.

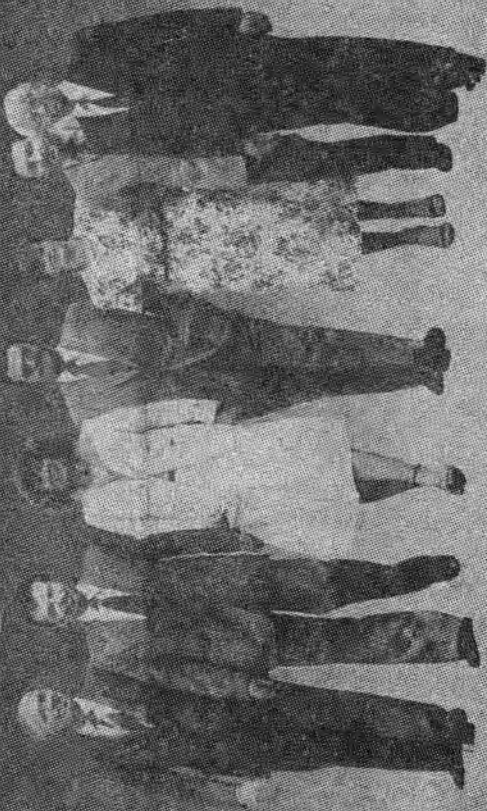

Samen het sterkst in Europa

De Vlaamse socialisten met Karel Van Miert

ensemble changeons l'Europe

7

F. DELMOTTE E. GLINNE A.-M. LIZIN

R. DURY C. DESAMA L. RADOUX

De splitsing van de Belgische Socialistische Partij

Een B te veel

---

door Jan CEULEERS,

Docent aan de Vrije Universiteit te Brussel.
Redactiesecretaris Belgische Radio en Televisie.

★

Als laatste in de rij van klassieke politieke formaties — christen-democratische, liberale en socialistische — is de BSP-PSB onder druk van de communautaire spanningen op haar beurt in 1978 uiteengesprongen.

De breuk is het resultaat van een proces dat al langere tijd onderhuids aan de gang was, maar waarvan slechts sporadisch de symptomen aan de oppervlakte zichtbaar werden.

De overwichtspositie van de Franstalige vleugel is sinds de tweede wereldoorlog een constante geweest in de BSP-PSB, niet alleen omdat de opeenvolgende voorzitters steeds weer Walen waren (Max Buset, Leo Collard, Edmond Leburton, André Cools), maar ook omdat electoraal de PSB-strekking sterker was dan haar Vlaamse medestander.

Vanuit ideologisch-tactisch oogpunt bekeken hadden de Vlaamse socialisten, die in Vlaanderen een minderheid vormen in de partijwaaier, er belang bij zich van de steun van de machtige Waalse vleugel verzekerd te weten: de unitaristische structuur kwam de Vlaamse socialisten, als het op machtsverwerving en -uitoefening aankwam, alleen maar ten goede.

De permanente dominante rol van het Franstalig partij-socialisme begon echter gevolgen op te wekken, die door de Vlaamse socialisten als nadelig werden gevoeld naarmate de communautaire spanningen toenamen rond de problematiek van de staatshervorming.

Het uiteenvallen van de Brusselse arrondissementfederatie, met als rechtstreekse aanleiding het weren van kamerlid Henri Fayat op een verkiesbare plaats op de kandidatenlijst (1968) en de oprichting van de zogenoemde « Rode Leeuwen », het instellen van een tweehoofdig partijvoorzitterschap (1971) en het oprichten van een Vlaams en Waals Overlegcomité (1977) waren zovele pogingen om een scheuring van de

partij uit de weg te gaan (1). De Vlaamse voorzitters Jos Van Eynde en Willy Claes zijn er in geslaagd de eenheid, althans naar buiten uit, nog te bewaren, maar het werd aldoor duidelijker dat de noodgedwongen compromishouding op communautair vlak, die de BSP-PSB zich terwille van die eenheid moest aanmeten, niet langer houdbaar was, noch voor de Franstaligen noch voor de Vlamingen. Vooral aan Vlaamse zijde groeiden het ongenoegen en het ongeduld, mede doordat de aanhoudende electorale neergang werd toegeschreven aan het Vlaams-onvriendelijk beeld van de BSP bij de kiezers.

In 1978 is de bom gebarsten. Deze bijdrage wil, aan de hand van vertrouwelijke documenten en gesprekken, een overzicht schetsen van de gebeurtenissen, die tot de breuk hebben geleid.

De eerste barstjes.

In vol formatieberaad Tindemans V heeft de Franstalige voorzitter van de BSP-PSB André Cools op 2 mei 1977 een tête-à-tête met zijn Vlaamse evenknie Willy Claes. De formatie loopt niet erg vlot, en de interne spanning in de BSP-PSB is ten top gestegen naar aanleiding van de vraag of de gemeenschapspartijen, meer bepaald de Volksunie en het FDF, bij het beraad moeten worden betrokken.

De dag tevoren, op 1 mei, heeft de Antwerpse socialist Wim Geldolf openlijk beide partijen gewraakt, terwijl de Brusselaar Henri Simonet de opneming in het kabinet, desnoods zonder de Volksunie, van het FDF heeft bepleit. De Franstaligen zijn gewonnen voor een FDF-deelneming; de Vlamingen willen van geen FDF als regeringspartner horen als de Volksunie er niet kan toe worden bewogen mee in de boot te stappen. De Volksunie zelf is op dat moment nog erg aarzelend.

In feite blijken de Vlaamse socialisten zelf ook verdeeld te zijn. Tijdens een afzonderlijke bijeenkomst van de Vlaamse leden van het Bureau, dezelfde dag 's namiddags, pleiten de meeste aanwezigen voor een regeringsdeelneming van beide gemeenschapspartijen samen; de Antwerpenaars oud-co-voorzitter Jos Van Eynde en volksvertegenwoordiger, arrondissementenfederatievoorzitter Wim Geldolf bevestigden evenwel hun verzet (2).

's Avonds dan hebben beide voorzitters André Cools en Willy Claes een gesprek in de verlaten partijzetel. Cools spreekt zijn overtuiging uit dat de Antwerpse socialisten (hij bedoelt daarmee in hoofdzaak Wim Geldolf)

(1) Zie M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1978, in : *Res Publica, Politiek Jaarboek 1978*, Bundel XXI, nr 2, 1979, blz. 204-206.

(2) Zie J. CEULEERS, Dagboek van een kabinetsformatie, in : *Res Publica, Politiek Jaarboek 1977*, Bundel XX, nr 2, 1978, blz. 229-271.

parallele contacten onderhouden met de CVP, vooral met het oog op het toekomstig bestuur van de Antwerpse fusiegemeente na 1982. Volgens Cools hebben Geldolf en zijn medestanders helemaal geen belangstelling voor de gewestvorming : vandaar hun pleidooi voor een tweeledig christen-democratisch - socialistisch kabinet, zonder het FDF en de VU, dat echter niet over de vereiste tweederde meerderheid beschikt om de gewestvorming te verwezenlijken. Met het FDF zijn afspraken gemaakt voor wederzijdse steun bij het formatieberaad en die afspraken wil Cools niet verloochenen (3).

André Cools acht dan ook het ogenblik gekomen dat Vlaamse en Franstalige socialisten uit elkaar gaan, waarbij CVP en PSC als voorbeeld kunnen dienen.

Willy Claes preciseert dat hij er niet aan denkt Cools tegen de zin van de Waalse socialisten naar een tweeledig kabinet te manoeuvreren, maar dat een kabinet met het FDF en zonder de VU onaanvaardbaar is voor de Vlaamse socialisten. Claes verzet zich ook hardnekkig tegen de idee van een opsplitsing van de partij, al was het maar omdat zo een beslissing een weerslag zou hebben op de hele socialistische beweging.

Ook de volgende dag, 3 mei, blijft de opneming van het FDF bij een afwezigheid van de VU hét knelpunt vormen bij de verdere politieke contacten. Pas als op 4 mei aan het licht komt dat de Volksunie tóch aan de onderhandelingstafel wil zitten, neemt de interne spanning in de BSP-PSB weer af en is de dreigende scheuring afgewend.

Het verder verloop van de « Egmont »-onderhandelingen heeft de betrekkingen tussen Vlaamse en Franstalige socialisten niet meer verstoord.

Als gevolg van de formatie Tindemans V wordt medevoorzitter Willy Claes in het kabinet opgenomen als minister van economische zaken. Krachtens de partijstatuten zijn beide functies onverenigbaar. Claes neemt dan ook ontslag als partijvoorzitter en draagt, begin juni 1977, de adjunct-nationaal-secretaris van de partij, Karel Van Miert, voor als zijn opvolger.

Van Miert geeft al dadelijk in enkele verklaringen voor radio, televisie en pers te verstaan dat zijn beleid anders zal zijn : Vlaamser, opener, pragmatischer. Dat blijkt meteen als de regering Tindemans V in het najaar van 1977 op moeilijkheden stoot bij de uitvoering van het Egmont-pact, moeilijkheden die leiden naar een nieuwe onderhandelingsronde met de partijvoorzitters van de meerderheid, de zogenoemde Stuyvenberg-

---

(3) Het FDF, bij monde van voorzitter Defosset, zelf een gewezen socialist, had André Cools toegezegd geen nieuwe formatie-onderhandelingen te beginnen zonder de socialisten (zoals in Steenokkerzeel was gebeurd). Ook was er een pre-electorale overeenkomst op Brussels niveau gesloten, waarbij na nieuwe agglomeratieraadsverkiezingen een PSB-FDF-coalitie zou worden gevormd. Zie J. CEULEERS, *op. cit.*, blz. 245.

besprekingen. Herhaaldelijk spreken Van Miert en Cools op een heel verschillende golflengte, op een soms bitsige toon. De meeste deelnemers aan het Stuyvenbergberaad ervaren dit als een nieuw gegeven : de Vlaamse socialistische partijvoorzitter neemt een resoluut Vlaamse houding in en schuwt het conflict met de Franstalige voorzitter in deze niet.

Het congres van Mechelen.

Op 11 juni 1978 houden de Vlaamse federaties van de BSP in Mechelen een congres over woon- en grondbeleid in Vlaanderen. In zijn slottoespraak pakt voorzitter Van Miert in voorzichtige maar toch niet mis te verstane bewoordingen het tere probleem aan van de toekomstige relaties tussen Vlamingen en Franstaligen in de socialistische partij. Er is een dag van zenuwachtig beraad aan voorafgegaan, ondermeer met de Franstalige voorzitter Cools, die over de inhoud van Van Miert's rede op de hoogte is. Dit beraad heeft o.a. ook tot gevolg dat de voorzitter louter uit zijn persoonlijke naam spreekt en noch het Bureau noch het Vlaamse Overlegcomité engageert.

Van Miert vraagt zich in die toespraak af of « de tijd niet gekomen is om in een atmosfeer van wederzijds begrip en zonder passie na te gaan in welke richting onze structuren, *in meer confederale zin*, kunnen evolueren, met vrijwaring van de fundamentele band van solidariteit en samenhangigheid, met behoud van gemeenschappelijke organen, met vrijwaring van gezamenlijke initiatieven en gemeenschappelijk optreden, in het kader van éénzelfde ideologie ».

Tijdens de bureauezitting van de maandag daarop wordt Van Miert over zijn uitspraken geïnterpelleerd door de Franstalige leden. Even dreigt het incident, maar het Bureau heeft andere katten te geselen, nl. de moeilijkheden in de regering met betrekking tot de inhoud van de anti-crisiswet en de koppeling van deze wet aan de uitvoering van het Egmontpact. De koppelingseis is vooropgezet door het FDF en overgenomen door de socialisten. De crisis wordt weliswaar afgewend, maar blijft latent (4).

De breuk.

In september 1978 komt het opnieuw tot moeilijkheden in de regering rond de gewestvorming en de anti-crisiswet. André Cools schrijft op 7 oktober in het partijblad *Le Peuple* een gespierd artikel met de titel

---

(4) Zie M. PLATEL, De politieke crisissen in 1978 : de crisis van het politiek vertrouwen, in : *Res Publica, Politiek Jaarboek 1978*, Bundel XXI, nr 2, 1979, blz. 281-306.

« Ça suffit », als reactie op de aarzelende houding van de CVP met betrekking tot de uitvoering van het Egmontpact (5). « Les socialistes wallons », Cools spreekt opvallend niet van de Vlaamse socialisten, « en ont assez de la politique menée par quelques ultras du CVP ; ils en ont assez des manœuvres et des provocations des autres CVP qui pratiquent, eux, la politique du pire, celle du statu quo ».

André Cools, die de maandagse zitting van het partijbureau op 9 oktober voorziet, distancieert zich van de CVP, en wil zich niet langer laten inschakelen in de CVP-tactiek. Volgens Cools is CVP-voorzitter Martens wel loyaal, maar is hij geklopt door zijn achterban. Hij refereert daarbij naar de conclusies van het CVP-fractieberaad in Malle op 4 oktober 1978, waarop duidelijk is gebleken dat de CVP de gewestvorming wil keldereren. Hij aanvaardt het risico van een crisissituatie zowel op regeringsvlak als voor de partij.

André Cools stelt vast dat de Vlaamse socialisten de Vlaamse solidariteit boven de socialistische solidariteit stellen en zegt dat daarom de Franstalige socialisten voortaan éenzelfde houding zullen aannemen. Cools stelt voor dadelijk een werkgroep aan het werk te zetten om de partijstructuren aan te passen aan deze realiteit.

Karel Van Miert zegt daarop dat de evolutie naar meer solidariteit binnen de gemeenschappen zich tegelijkertijd aan Nederlandstalige en Franstalige zijde heeft voorgedaan, mede door de samenstelling van de regeringscoalitie. Van Miert treedt de mening van Cools bij dat de partijstructuren moeten worden aangepast, wat noodzakelijkerwijs betekent dat de statuten moeten worden gewijzigd. Overigens vindt Van Miert dat de CVP erg verdeeld is over de gewestvorming en dat de tegenstanders geen homogeen front vormen ; het is een verkeerde tactiek de CVP een voorwendsel te bezorgen om de rangen opnieuw te sluiten tegen scherpe aanvallen van buitenuit ; het is beter de CVP in haar interne verdeeldheid voort te laten spartelen en haar zelf de regering te laten springen.

Uit de daarop volgende discussie in het partijbureau blijkt dat Vlamingen en Franstaligen het grondig oneens zijn over de te volgen tactiek. De Franstaligen willen een harde aanpak van de CVP, zelfs al leidt zo'n houding tot een regeringscrisis ; de Vlaamse bureauleden vinden het gepaster de CVP zelf haar interne twisten te laten uitvechten en ze geen alibi te verschaffen om de rangen weer te sluiten. Wel tekent zich een consensus af om een werkgroep te belasten met de voorbereiding van de herstructurering van de partij. In het communiqué, gepubliceerd na afloop van de bureauzitting, staat ondermeer te lezen :

---

(5) Zie M. PLATEL, *op. cit.*

« Het Bureau, samengekomen op 9 oktober 1978 ;

(...)

- » — stelt vast dat de parlementsfracties van de CVP geen rekening schijnen te houden met het antwoord dat de eerste-minister namens de volledige regering in augustus heeft gegeven in verband met de grondwettelijke bezwaren ; (6)
  - » — stelt vast dat de CVP verklaringen van getrouwheid aan het pact aflegt, doch tot dusver niet openbaar de verbintenis heeft aangegaan het wetsontwerp aan te nemen, dat medeondertekend werd door haar ministers en in de commissie werd aangenomen ;
  - » — wijst op de zware verantwoordelijkheid die aldus op één van de meerderheidspartijen zou rusten door het land in een diepe crisis te storten.
- (...) »

Geen woord over de interne spanningen in de BSP-PSB.

Op 11 oktober 1978 's namiddags kondigt eerste-minister Tindemans in de Kamer van Volksvertegenwoordigers het ontslag van zijn kabinet aan. Vooraf hebben woordvoerders van de PSB, de Volksunie en de PSC hem gevraagd of zijn regering nog altijd achter het wetsontwerp 461 tot uitvoering van de gewestvorming staat. Tindemans antwoordt de grondwet niet als een vodge papier te willen behandelen en dat hij daarom zijn ontslag aan de Koning aanbiedt.

Om 9 uur 's avonds bespreekt het bureau van de BSP-PSB opnieuw de politieke toestand. Dezelfde tegenstrijdige visies tussen Vlamingen en Franstaligen tekenen zich af, alleen nog wat scherper. Aan Waalse zijde wordt aangestuurd op vervroegde verkiezingen en op een ongenadige aanpak van de CVP en meer bepaald eerste-minister Leo Tindemans. De Vlaamse socialisten vinden een dergelijke houding inopportuun en onverstandig, omdat met het vooruitzicht op verkiezingen de CVP haar interne twisten zal vergeten en de rangen sluiten. André Cools kondigt daarop aan dat het vast comité van de Waalse federaties de verder te volgen tactiek zal uitstippelen. Er wordt geen communiqué uitgegeven.

*
* *

Twee dagen later, op vrijdag 13 oktober 1978, kondigt PSB-voorzitter Cools, na een bijeenkomst van het Franstalig executief van zijn partij, aan dat op 28 oktober in Brussel een congres van de Waalse socialisten wordt gehouden om zich te beraden over de splitsing van de partij.

---

(6) Zie M. PLATEL, *op. cit.*

In een interview voor de BRT-radio, om 13 uur uitgezonden, verklaart André Cools :

« Il est des moments où les événements commandent des décisions rapides. Il est clair que ce que nous venons de vivre au cours de ces derniers mois montre de plus en plus que ce qu'on a appelé le dialogue des communautés devenait de plus en plus une réalité quotidienne. Pourquoi (...) une hâte ? Parce que nous croyons que la pire des choses, c'est que le droit ou encore que les partis ne s'adaptent pas aux faits. Or le fait, et à l'heure actuelle de plus en plus, est une régionalisation et une communautarisation. Nous croyons donc que nous devons rapidement nous adapter à cette situation. »

Op de vraag of er nog een vorm van samenwerking met de Vlaamse socialisten zal blijven, dan wel of dit de breuk is, luidt het antwoord :

« Nous ne voulons rien casser. Je rappelle que pour les socialistes, le fait de travailler demain au niveau de la partie francophone du pays ne nous empêchera pas de continuer à collaborer avec les socialistes au niveau de la Belgique, comme nous le faisons au niveau de l'Europe et au niveau du monde dans l'Internationale socialiste (...). »

Betekent deze scheiding de bevestiging van twee soorten socialisme in België ?

« Sur ce point-là aussi il faut dire les choses qui sont. Deux sortes de socialisme ? Il n'y a pas deux sortes de socialisme, mais il y a une approche du socialisme qui se réalise en fonction de conditions différentes de combat. Et toujours le combat des socialistes flamands fut un combat livré dans des conditions différentes du combat mené par les socialistes wallons. »

's Maandags daarop, 16 oktober, bekrachtigt het bureau van het vast comité van de Waalse socialistische federaties (verruimd met een afvaardiging van de Franstalige Brusselaars) het standpunt van André Cools. Het communiqué luidt :

« Approuve l'attitude prise par ses délégués lors des bureaux nationaux du 9 et du 11 octobre derniers ;

Estime que la distanciation des socialistes du Nord et du Sud du pays s'inscrit dans l'évolution des structures de l'Etat, correspond du reste à une volonté ressentie dans les deux communautés, et doit permettre à tous les socialistes de mieux défendre les intérêts des travailleurs de leurs régions ;

Confirme la décision de réunir le 28 octobre à Bruxelles un Congrès de Socialistes Wallons appelé à se prononcer sur le principe même de cette réforme importante et à envisager de nouvelles modalités de structuration ;

Décide d'associer à ce Congrès la Fédération Socialiste Bruxelloise, de façon à permettre l'examen par le Congrès de modalités d'organisation prévoyant notamment la reconnaissance d'une action socialiste francophone garantissant pleinement la spécificité de la Wallonie comme de Bruxelles. »

Bij de Vlaamse socialistische leiders komt deze verhaaste ontwikkeling, ondanks alle voorgaande incidenten als zovele tekenen aan de wand, toch nog als een verrassing aan. De dag van het BRT-gesprek met André Cools, 13 oktober, is een werkgroep bijeen om een ontwerp van toekomstig samenwerkingsverband op papier te zetten, dat ter discussie aan de Franstalige socialisten in het nationaal partijbureau zou worden voorgelegd. Met verhoogde spoed wordt, na het bekendworden van de houding van André Cools en het Waals overlegcomité, voortgewerkt aan de ontwerptekst, om hem nog klaar te kunnen hebben vóór de bijeenkomst van het voor 28 oktober aangekondigde Waalse congres.

Het « Protocol, houdende een overgangsregime waarbij het mogelijk is af te wijken van de statuten goedgekeurd op 17-12-1977 » wordt op 20 oktober door het Vlaamse overlegcomité aangenomen en doorgegeven aan de Franstalige socialisten. Dit document, hoewel door de feiten achterhaald, althans wat de principiële beslissing tot afzonderlijke autonome opstelling betreft, bewaart evenwel zijn volle waarde, aangezien het in de praktijk tot grondslag heeft gediend voor de boedelscheiding. Er blijkt ook uit (punt 8) dat de Vlaamse socialisten de scheiding veeleer langs de wegen van de geleidelijkheid zagen verlopen : alles moest volgens de regels van de statuten gebeuren.

Hier volgt de tekst van het Protocol.

« A. *Beginselen.*

1. De op til zijnde institutionele hervormingen, met verregaande gewestelijke en gemeenschapsbevoegdheden, maken fundamentele structuurwijzigingen van de socialistische partij noodzakelijk.

2. In een recent verleden voerden diverse aanpassingen van de statuten reeds tot een duidelijke regionalisatie bij de aanduiding van de verantwoordelijken.

3. De totstandkoming van het wetsontwerp 461 leert ons dat er grondige verschillen kunnen ontstaan tussen Vlaamse en Franstalige socialisten inzake politieke benadering, stijl en methode. Zelfs wanneer er eensgezindheid bestaat over de grond van de zaak. Het is dus wenselijk dat onder dergelijke voorwaarden ieder naar eigen appreciatie en geaardheid zou kunnen handelen.

4. De uiteenlopende economische evolutie van de gewesten en de verschillende politieke krachtsverhoudingen binnen de respectievelijke gemeenschappen leiden er ons toe te veronderstellen dat belangentegenstellingen tussen de gemeenschappen ook in de toekomst zullen gepaard gaan met verschillende standpunten van Vlaamse en Franstalige socialisten.

5. Al deze vaststellingen brengen er ons toe de structuren van de socialistische partij uit te bouwen op basis van autonomie voor de Vlaamse en Franstalige instanties.

6. Een meer autonome opstelling, opgedrongen door de omstandigheden, sluit echter solidariteit, overleg, tactische coördinatie en gemeenschappelijke objectieven niet uit. Wel integendeel.

7. Wij onderlijnen trouwens met klem dat de besluiten van het Ideologisch Congres van 16-11-1974 het enig charter blijven van alle Vlaamse en Franstalige socialisten.

8. Wij stellen voor, op basis van bovenstaande beginselen, volgende voorstellen te bespreken met de Franstalige partijgenoten, met het doel ze ter goedkeuring voor te leggen aan een Nationaal Congres.

B. *Nieuwe structuren.*

1. De Vlaamse (resp. Franstalige) socialisten vergaderen voortaan in een Vlaams (resp. Franstalig) socialistisch congres dat autonoom beslist over de te volgen politieke gedragslijn.

2. Het Vlaams Congres verkiest een Vlaams Bureau dat, volledig autonoom, voor zijn gemeenschap de bevoegdheden uitoefent voorzien door artikel 37 van de huidige statuten.

3. Er wordt een nationaal Overlegcomité opgericht, bestaande uit afgevaardigden van elke gemeenschap. Het heeft tot taak te streven naar een zo groot mogelijke coördinatie van de standpunten. Het heeft de bevoegdheid om, in wederzijds akkoord tussen de Bureaus, een Nationaal Congres bijeen te roepen.

2. In Kamer en Senaat wordt een Vlaamse (resp. Franstalige) socialistische fractie opgericht. Zij werkt in nauwe samenwerking met het Vlaams (resp. Franstalig) Bureau en tracht, door onderling overleg, gemeenschappelijke socialistische standpunten te bepalen in alle materies van nationaal belang.

5. Het College van federale secretarissen wordt officieel gesplitst in een Vlaams en een Franstalig College.

6. De Beheerraad van het Emile Vandervelde Instituut zal de nodige maatregelen onderzoeken teneinde een administratieve en financiële ont-dubbeling van het Instituut te koppelen aan een maximum van samen-werking en overleg bij het studiewerk in nationale en doctrinaire aan-gelegenheden.

7. Het Nationaal Secretariaat wordt belast met een dringend onderzoek naar de administratieve en financiële schikkingen die dienen getroffen in toepassing van hogervermelde maatregelen.

De boedelscheiding.

Het protocol wordt in grote trekken in de praktijk ook uitgevoerd. In een versneld tempo wordt de gemeenschappelijke boedel gescheiden : kantoren, financies, fracties, en ook het Studiebureau Emile Vandervelde - Bureau d'Etudes Institut Emile Vandervelde VZW - ASBL. Op 31 maart 1979 wordt dit bureau bij beslissing van de algemene vergadering ont-bonden. De goederen en waarden van deze instelling worden in twee gelijke delen overgedragen aan het op 1 april opgerichte « Studie- en Documentatiecentrum Emile Vandervelde Instituut VZW » en het « Centre d'Etudes et de Documentation Institut Emile Vandervelde ASBL ».

Op 28 oktober 1978 schrapt het Waalse socialistische congres de letter B uit de partijroepnaam ; de Franstalige socialistische partij heet voortaan : Parti Socialiste, PS.

De Vlamingen aarzelen : wordt het Vlaamse Socialisten, of Vlaamse Socialistische Partij, of Sociaal-Democratische Partij, of Socialistische Partij ? Het wordt uiteindelijk, op 9 maart 1980, Socialistische Partij, SP.

Daarmee is de scheiding voltrokken.

Summary : The splitting of the Belgian Socialist Party.

This article describes the facts and events that led to the linguistic splitting of the former Belgian Socialist Party into two independent and autonomous political parties : the French speaking Parti Socialiste (PS) and the Dutsch speaking Socialistische Partij (SP).

Reference is made to unpublished documents and interviews with persons concerned.

**quatre volontés
pour
L'EUROPE**

PS

**Anne-Marie
LIZIN**
de candidate

**Françoise
MEUNIER**
de candidate

**Raymonde
DURY**
1re suppléante

**Emilienne
BRUNFAUT**
5e suppléante

**la voix de
votre région en
EUROPE**

Le FDF : seize ans d'expérience pluraliste

---

par Pierre LEFEVRE,

Journaliste.

★

Un des caractères du Front démocratique des Bruxellois francophones (FDF) qui suscite le plus d'interrogations est sans doute la **multiplicité** des tendances qui le composent. Certains y voient une hétérogénéité paralysante et soupçonnent le parti fédéraliste bruxellois d'être à maintes reprises déchiré par des dissensions internes. D'autres considèrent au contraire qu'il est sorti des clivages traditionnels et que la diversité d'origine de ses membres est plus une richesse qu'un facteur de division.

Certes, c'est le propre des adversaires d'un parti d'en souligner les divisions et le propre de ses partisans de les minimiser. Ceux-ci pourront répondre, il est vrai, qu'en tout état de cause, le FDF n'est pas plus divisé que les autres partis, que ses dirigeants d'origines diverses ne sont pas plus éloignés les uns des autres que ne le sont, au PSC, les dirigeants du CEPIC et ceux de la démocratie chrétienne ou que ne le sont, au PS, MM. Leburton et Glinne.

Notre propos est davantage d'analyser comment, en seize ans d'existence, le FDF a appréhendé et éventuellement résolu le problème de la diversité de ses composantes. Il semble en effet que le parti bruxellois ait pour l'essentiel surmonté ses clivages internes. On peut même le considérer à cet égard comme la première expérience réussie de pluralisme politique dans la communauté française de Belgique, sinon dans le pays tout entier. Une tentative antérieure, celle de l'Union démocratique belge (UDB), dans l'immédiat après-guerre, est en effet restée sans lendemain. Il ne manque donc pas d'intérêt d'analyser la manière dont le FDF a réalisé cette cohésion d'un type nouveau, comment celle-ci a évolué et quel est son degré de praticabilité.

Il semble d'ailleurs, ce sera la deuxième partie du présent article, que ce caractère pluraliste du parti bruxellois ait fortement influencé son organisation et sa structure. On observera notamment que la structure statutaire du parti se double d'éléments informels dont l'influence paraît

substantielle et qui jouent en quelque sorte le rôle de l'huile dans un mécanisme complexe.

Dû sans doute pour beaucoup aux circonstances qui ont entouré la naissance du parti, le caractère pluraliste du FDF a été progressivement pris en charge par la volonté politique des dirigeants. Ceux-ci en ont fait un caractère essentiel de leur parti et un élément positif de leur attitude politique. Ils paraissent aujourd'hui vouloir même en faire un atout en face des partis politiques traditionnels.

La montée du clivage communautaire.

Les circonstances qui ont précédé la création du FDF méritent un bref rappel. Le pacte scolaire était signé. Les grèves de 1960-1961 avaient mis l'idée du fédéralisme en avant. Les lois linguistiques de 1962-1963 entraient en vigueur. Les mouvements flamands organisaient deux grandes « marches sur Bruxelles », les 21 octobre 1961 et 14 octobre 1962. En d'autres termes, le clivage philosophique qui avait profondément divisé la Belgique tendait à s'estomper tandis que le clivage entre les deux communautés linguistiques emplissait de plus en plus la scène politique.

Plus précisément, on a observé entre 1961 et 1964 une sorte de besoin de regroupement dans la communauté française et en particulier à Bruxelles. Un Front pour la défense de Bruxelles, composé des régionales bruxelloises des mouvements wallons et de diverses ligues et associations francophones apparut en 1961 après la première marche flamande sur la capitale. En 1963, naissait un Front des francophones de Bruxelles. Ces regroupements restaient cependant compatibles avec une appartenance aux partis traditionnels.

La politique linguistique du gouvernement Lefèvre-Spaak et l'impulsion du Rassemblement pour le droit et la liberté (RDL) allaient finalement provoquer l'étincelle qui donna naissance, le 11 mai 1964, au nouveau parti politique.

Le pluralisme apparaissait déjà dans ses germes. Le RDL rassemblait environ trois cents professeurs venant les uns de l'Université libre de Bruxelles, les autres de l'Université catholique de Louvain et d'autres encore de l'Université de Liège. Le rôle des mouvements wallons, notamment du Mouvement populaire wallon (MPW), de tendance socialiste, et de Rénovation wallonne, de tendance démocrate-chrétienne, fut également déterminant dans la formation du nouveau parti.

Ainsi trouve-t-on plusieurs membres du comité d'organisation initial du RDL parmi les treize fondateurs du FDF — MM. Marcel Hombert

(ULB), Paul Brien (ULB), Jean Hoffman (ULB) et André Lagasse (UCL) — ainsi que plusieurs dirigeants des mouvements wallons — MM. Léon Defosset, président du MPW de Bruxelles, André Lagasse, président de la section bruxelloise de Rénovation Wallonne, et Lucien Outers, secrétaire général de Rénovation wallonne.

Les autres fondateurs sont MM. René Bourgeois, d'origine libérale et membre de l'Association wallonne du personnel des services publics, Victor Laloux, d'origine sociale-chrétienne et membre du Bloc de la liberté linguistique, Marcel Lengrand, secrétaire général de la Ligue wallonne, Léopold Molle, professeur à l'ULB, Eugène Pauly, ancien prisonnier politique, Marcel Thiry, secrétaire perpétuel de l'Académie de Langue et de Littérature française, et Georges Avelange, fonctionnaire. Des personnalités d'appartenance libérale comme MM. Roger Nols et Pierre Havelange ont rejoint un peu plus tard le groupe des fondateurs. D'autres professeurs de l'UCL comme MM. Joseph Maisin et Jacques Taminaux sont également apparus sur les premières listes de candidats.

Une stratification nuancée.

Bref, l'amalgame s'est constitué. Et sa stratification du même coup. Les facteurs de division étaient d'emblée multiples : l'opposition philosophique entre catholiques et libres-exaministes ; l'antagonisme idéologique entre socialistes, libéraux et sociaux-chrétiens d'origine, qu'ils proviennent de partis ou de mouvements ; le clivage déjà apparent entre partisans de l'unité belge et fédéralistes ; sans omettre, bien qu'elles soient toujours restées assez peu sensibles, les divergences en matière de politique internationale entre partisans de l'alliance atlantique et défenseurs d'une politique de type gaulliste.

D'aucuns ont pris l'habitude de réduire ces antagonismes à un clivage principal distiguant, d'une part, les gens d'appartenance sociale-chrétienne, issus du PSC, de l'UCL ou du mouvement Rénovation wallonne et, d'autre part, les gens provenant qui du PSB, qui de l'ULB et qui du MPW, les libéraux ou libres-exaministes non socialistes constituant éventuellement une troisième force.

A l'analyse, ce schéma paraît cependant simpliste. Il néglige les doubles appartenances éventuelles et les disparités fréquentes entre l'appartenance d'origine et l'évolution ou la pensée des personnes. L'exemple connu de M. Serge Moureau est symptomatique. Ce sénateur FDF d'origine libérale adopte dans beaucoup de débats des positions qu'on peut considérer comme plus à gauche que celles de la plupart des membres du parti qui sont d'origine socialiste. Nombre des dirigeants du FDF se définissent d'ailleurs

essentiellement par leur appartenance communautaire, leur origine idéologique n'ayant souvent qu'une influence toute relative sur leur comportement.

En outre, il convient de noter que les mouvements wallons respectifs exercent sur les hommes politiques francophones qui en sont éventuellement issus une pression très inférieure à celle des mouvements flamands sur les partis du nord du pays. Les principaux dirigeants bruxellois du MPW et de Rénovation wallonne s'étant personnellement engagés dans le nouveau parti, ces mouvements sont passés au second plan. Le FDF s'est d'ailleurs montré souvent très indépendant à l'égard des mouvements. Un exemple récent en témoigne. Le mouvement Wallonie libre voulait organiser un colloque sur l'avenir de Bruxelles le 23 février 1980. Mécontent de la manière dont la réunion fut présentée, le FDF refusa d'y être représenté et le colloque fut annulé. Depuis que le FDF et le Rassemblement wallon existent, l'impulsion politique vient, du côté francophone et surtout à Bruxelles, plus du parti lui-même que des mouvements fédéralistes. Les personnalités les plus combatives sur le plan régional ont en effet, pour la plupart, renoncé au militantisme de mouvement pour se lancer dans l'arène politique proprement dite.

Cela dit, il n'en reste pas moins que la question du pluralisme fut sans doute l'une des premières et des plus importantes qui se soient posées au FDF. Le Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP) observait déjà au moment où les premiers statuts du parti étaient en cours d'élaboration : « Un double problème se pose... de façon latente : l'un est celui de la double affiliation (au FDF et aux mouvements qui lui préexistaient et qui lui ont apporté leur appui)... ; l'autre est celui du maintien de l'équilibre acquis entre représentants des diverses tendances associées. Le maintien de cet équilibre suppose sans doute que les assemblées générales ou congrès éventuels ne détiennent pas un pouvoir souverain, mais qu'il y ait recours à d'autres procédures avec attention particulière aux problèmes de dosage ou d'arbitrage » (1).

La première prévention des conflits.

Certes, l'un des clivages initiaux, celui qui opposait en matière institutionnelle unitaristes et fédéralistes, disparut assez aisément. Au départ, le parti comprenait des défenseurs des deux thèses. L'évolution même de la situation politique donna rapidement des arguments au camp fédéraliste. Dès son deuxième congrès, le 23 mai 1970, et après quatre semaines de travaux de commission, le FDF s'est doté d'un programme institutionnel

(1) CRISP, Courrier hebdomadaire, 29 octobre 1965.

résolument fédéraliste. Ce modèle est même devenu la caractéristique première du programme du parti au point que celui-ci s'est vu qualifier, avec le Rassemblement wallon et la Volksunie, de « parti fédéraliste ».

Le clivage idéologique ou philosophique était, lui, plus marqué. Comme on l'a vu, la montée et la persistance des tensions communautaires le rendaient, et le rendent sans doute encore aujourd'hui, moins sensible qu'on ne le dit souvent. Il reste que le FDF dut se prémunir d'emblée contre les risques de dissensions internes. Sa première parade fut de limiter son programme à des revendications de nature linguistique. Le premier programme d'urgence du parti, qui tenait d'ailleurs en une page, n'avait de visées ni institutionnelles, ni socio-économiques. Tout ce qui n'était pas mentionné dans le programme relevait de l'arbitrage du comité directeur. En quelque sorte, le pluralisme ne se vivait, au début, que d'une manière négative en se traduisant par une opposition égale aux trois familles politiques traditionnelles.

Un autre moyen d'éviter les conflits fut la recherche d'un équilibre aussi complet que possible dans l'élaboration des listes de candidats aux élections. L'alternance des tendances caractérisait déjà, en effet, les listes déposées en vue des élections législatives de mai 1965, les premières auxquelles le FDF prit part. A la Chambre, M. Léon Defosset, d'origine socialiste, occupait la tête, suivi pour des raisons de percée dans la périphérie bruxelloise, par M. Jean Boon, conseiller communal à Crainhem, puis par M. Victor Laloux, d'origine sociale-chrétienne. Inversément, au Sénat, M. André Lagasse, professeur à l'Université catholique de Louvain, était tête de liste, suivi par M. Jacques Pohl, professeur à l'Université libre de Bruxelles. Ainsi, parmi les quatre premiers élus au Parlement (trois députés et un sénateur), on comptait deux personnalités d'origine chrétienne et deux d'origine socialiste (dans la mesure, en ce qui concerne M. Boon, où celui-ci fut chroniqueur automobile au journal « Le Peuple »). L'équilibre fut plus sophistiqué encore après les élections de 1968. On comptait alors trois élus d'appartenance catholique, trois libres-penseurs non socialistes et trois élus d'origine socialiste.

L'obligation d'approfondir le pluralisme.

Mais ce n'était encore là que formalisme destiné à éviter des luttes d'influences internes. Plusieurs éléments vont contraindre le FDF à tremper davantage sa cohésion, à remplacer ce qui n'était encore que des modalités préventives par un pluralisme plus positif.

Il s'avère d'abord, à l'analyse des premiers résultats électoraux, que l'électorat même du FDF est très pluraliste. Les premières voix recueillies

par le parti lui viennent en effet aussi bien du PSB que du PSC ou du PLP. Les dirigeants prennent dès lors conscience qu'ils doivent donner à leurs électeurs une image extérieure conforme à ce pluralisme et l'impression qu'ils peuvent eux-mêmes continuer à défendre les idées en faveur desquelles chacun de ces électeurs votait auparavant.

L'adhésion fréquente de nouveaux membres et de personnalités influentes venus des autres partis et renforçant tantôt une tendance, tantôt une autre contraint également le FDF à consolider ses équilibres internes et à intégrer le plus possible ses diverses composantes. En outre, son accès progressif au pouvoir communal et à la tête de l'agglomération bruxelloise l'oblige à définir son action dans d'autres domaines que le linguistique ou l'institutionnel.

Que ce soit pour des raisons d'électoratisme, de cohésion interne ou d'occupation du pouvoir, le FDF est rapidement contraint de pratiquer un pluralisme non seulement de forme, mais aussi de fond. M. Paul-Henri Spaak verra d'ailleurs dans ce qui fut sans doute la difficulté principale du parti fédéraliste un des éléments fondamentaux de son avenir et même ce qui devait devenir à ses yeux la dimension politique essentielle du FDF. « ... Il y a la doctrine nouvelle qui doit être élaborée. Un jeune parti possède à cet égard d'immenses avantages. Il ne traîne pas derrière lui ces textes de références qui jadis furent si utiles et qui ne sont plus que d'encombrants bagages. Il peut, sans trop grands efforts, être de son temps et faire cette synthèse qui s'impose, dans un monde en pleine transformation. Le FDF-RW sera-t-il capable de remplir cette tâche ? Composé d'hommes venus d'horizons différents, rassemblés pour faire face à des problèmes qui, quelle que soit leur importance, sont quand même de circonstance, saura-t-il élargir ses horizons et nous apporter ce renouveau politique dont nous avons tellement besoin ? Je l'espère. En face des partis du XIXe siècle qui eurent leurs années de gloire, et dont certains contribuèrent d'une manière décisive à corriger les abus résultant d'un capitalisme aussi puissant qu'égoïste, arrivera-t-il à donner une doctrine au « Parti du XXe siècle » ? C'est la question essentielle qui se pose à lui » (2).

Des mécanismes d'équilibre interne.

Il serait intéressant d'analyser le programme du FDF et de le comparer à celui des partis traditionnels pour savoir s'il a répondu à cette question. Notre propos est moins ambitieux. Il se borne à observer de quelle manière le parti fédéraliste bruxellois a tenté d'y répondre, à savoir ce

(2) P.H. SPAAK, in : *Le Soir*, 17 décembre 1971.

qu'il a fait pour réaliser ce pluralisme que les circonstances lui imposaient et que son avenir lui recommandait.

Le FDF a d'abord officialisé son caractère pluraliste. Celui-ci apparaît à l'article premier des statuts qui commence : « Le FDF est un parti fédéraliste et pluraliste... ». Cet objectif apparaît ainsi avec la même priorité que celui du fédéralisme. Bien que l'opinion l'ignore en général, il constitue donc, avec la doctrine fédéraliste, le deuxième pilier du FDF.

Le souci de maintenir ce pluralisme et de respecter l'équilibre des tendances apparaît d'ailleurs indirectement tout au long des statuts du parti. Les notions de tendances, d'appartenances ou d'origines en sont absentes mais les mécanismes de composition des principaux organes semblent pensés pour assurer précisément une représentation équitable de chaque composante du parti. Un des principaux critères retenus à cet égard, notamment pour la composition du conseil général, organe souverain, est la représentation géographique du parti. Chaque section y est représentée en proportion de son importance. Le parti couvrant des zones aussi bien à dominante socialiste que libérale ou sociale-chrétienne, ce simple facteur assure une composition pluraliste et équilibrée du conseil général.

Le comité directeur, organe exécutif, est lui-même une émanation directe de la sociologie de base du parti puisqu'il comprend un nombre de présidents de section égal au nombre des parlementaires, ainsi qu'un nombre égal d'élus locaux.

L'équilibre des tendances est également respecté, avec le même scrupule qu'aux premières élections, dans la confection des listes et donc dans la représentation parlementaire. Ainsi, dans le but principal d'assurer les alternances voulues et d'éviter des affrontements ouverts entre tendances, les listes ne sont pas élaborées dans des « polls », mais par une commission électorale. Selon les statuts, celle-ci compte trois parlementaires, dont le président et le secrétaire général s'ils sont parlementaires, et trois non candidats. De la sorte, chaque tendance importante du parti peut y être représentée, le président et le secrétaire général étant d'habitude de deux origines différentes et une troisième place étant ouverte. La commission arrête les listes qu'elle soumet à l'approbation du comité directeur.

Le choix de Mme Antoinette Spaak comme présidente du parti semble être lui-même inspiré de cette conception pluraliste des instances dirigeantes du parti. D'origine socialiste, Mme Spaak compte des amitiés personnelles très étroites parmi les responsables d'origine chrétienne et libérale du parti. C'est sans doute pour beaucoup ce qui explique l'adhésion quasi unanime dont elle jouit dans le parti.

Ce sont encore ces mécanismes de représentation équilibrée qui ont permis au FDF d'absorber successivement l'arrivée de la « Démocratie bruxelloise » de M. François Persoons, d'origine PSC, puis une nouvelle

série de personnalités libérales dont MM. Roland Gillet, Serge Moureaux, Basile Risopoulos et Jean-Pierre Poupko, sans provoquer de tensions graves entre ses composantes.

Voilà pour la structure du parti. Reste sa doctrine.

La recherche d'une doctrine nouvelle.

On a vu qu'à ses débuts, le FDF s'est gardé de prendre position dans des domaines autres que linguistiques, puis que les circonstances l'ont progressivement amené à s'engager dans tout l'éventail des questions politiques. Cette évolution s'est notamment traduite par un changement dans l'attitude du parti, dans son mode de décision et d'expression.

Ainsi, pendant ses quatre premières années d'existence, le FDF n'a organisé aucun congrès. Il s'en tenait principalement à des conférences de presse, des interventions à la radio et à la télévision et à l'organisation de réunions publiques de masse, les fameux meetings de la Madeleine notamment. Ces manifestations permettaient de maintenir le monopole de l'expression dans les mains des dirigeants et de limiter le débat aux domaines dans lesquels un consensus existait.

Puis apparurent les premiers congrès. Les deux premiers eurent lieu les 27 octobre 1968 et 23 mai 1970 au palais des congrès de Bruxelles. Préparés par de longs travaux en commissions, ils ont défini les premières grandes options du FDF à la fois en matière linguistique et institutionnelle — c'est alors que le parti opta résolument en faveur du fédéralisme — et dans des domaines comme l'économie, les problèmes sociaux, la politique extérieure ou la jeunesse.

Plus d'ailleurs que dans les congrès eux-mêmes, c'est lors des travaux préparatoires que le FDF a forgé sa doctrine et a vraiment pratiqué le pluralisme des idées. Aujourd'hui encore, dès qu'un problème important et non résolu par la doctrine ou le programme du parti se pose, il est confié à une commission spécialisée constituée, comme les autres organes du parti, avec un grand souci d'équilibre. Est-ce le fait de la jeunesse du parti ou celui d'une cohésion assurée par la persistance des problèmes communautaires, toujours est-il qu'une volonté semble s'y manifester en général pour trouver des dénominateurs communs et pour instaurer un véritable dialogue. Les principaux moyens utilisés pour aboutir à des résultats valables paraissent être une attitude délibérément empirique à l'égard des questions posées et la recherche systématique d'un vocabulaire et de notions adaptés aux circonstances et dégagés des schémas traditionnels.

C'est par cette méthode, et souvent au terme de longs travaux, que le FDF a pu se faire une doctrine et se fixer un programme dans des

domaines aussi susceptibles d'opposer ses composantes que la politique de l'enseignement ou les problèmes éthiques. Il paraît aujourd'hui unanime à défendre l'école pluraliste qu'il a imaginée et sa proposition de loi sur l'avortement a été signée aussi bien par des parlementaires libres-penseurs que catholiques.

Récemment encore, notamment à la suite du congrès du CVP du 16 décembre 1979 et des prises de position personnelles et originales de M. François Martou concernant l'avenir de Bruxelles, le FDF a chargé sa commission institutionnelle de définir de façon précise et cohérente la position du parti à cet égard, travail sanctionné ensuite par un congrès.

L'habitude du pluralisme, un atout.

C'est essentiellement grâce à ce type de réflexion et de dialogue que le FDF a pu se doter d'un programme complet, souvent original, qu'il publie en éditions de poche et qu'il complète à l'occasion des rééditions qui accompagnent chaque scrutin. Une dimension supplémentaire a été donnée à cette brochure-programme lors des élections européennes de juin 1979 au terme d'un long travail préparatoire effectué cette fois en collaboration étroite avec le Rassemblement wallon. Le FDF paraît d'ailleurs vouloir associer de plus en plus celui-ci à ses travaux de commission afin de rapprocher autant que possible les positions respectives des deux partis.

Cette approche ouverte et empirique des problèmes semble être aujourd'hui pratique courante au sein du FDF et devenir même un facteur d'efficacité. On a vu par exemple le parti bruxellois adopter sans difficulté importante une position unanime dans le problème de l'implantation de nouvelles fusées nucléaires de l'OTAN sur le sol belge, question qui divisait pourtant sérieusement la plupart des partis et qui opposait au départ les composantes idéologiques du FDF. Il semble d'ailleurs que le gouvernement se soit fortement inspiré de la position imaginée par le FDF pour sortir lui-même de la difficulté.

Quoi qu'il en soit, les dirigeants du FDF paraissent aujourd'hui de plus en plus disposés à faire de cette dimension pluraliste de leur parti un atout politique nouveau. Ils y voient apparemment le moyen de se placer favorablement dans le débat socio-économique en se présentant comme défenseurs d'idées modernes, fondées sur l'empirisme et le pluralisme, face à des doctrines traditionnelles qu'ils jugent inadaptées à l'évolution socio-économique actuelle.

*
**

On a déjà pu observer que le caractère pluraliste du parti a fortement influencé la composition de ses principaux organes et l'a amené à modifier

progressivement son mode d'expression. Il ne manque pas d'intérêt d'approfondir cet aspect du sujet et d'examiner en particulier comment la stratégie se définit et comment la décision se prend dans ce type nouveau d'organisation politique. Il nous revient notamment de distinguer la procédure formelle et le mode informel de la décision. On devra en particulier analyser le rôle de ce petit groupe de dirigeants, dit « groupe de la Flambee », du nom de ce restaurant de la rue Francart à Bruxelles où il se réunit chaque semaine depuis plusieurs années. Non prévu par les statuts, parfois contesté, ce groupe paraît jouir d'une grande influence, encore que son rôle n'ait jamais été bien défini.

La double fonction des congrès.

Examinons d'abord les instances officielles du parti. On a vu le rôle important joué depuis 1968 par les congrès, et surtout par leurs commissions préparatoires, dans l'élaboration de la doctrine et du programme du parti. Cette importance est d'autant plus grande que les congrès adoptent en général des textes précis qui lient ensuite le parti. Statutairement, le congrès doit se réunir au moins une fois tous les deux ans et chaque fois que le conseil général le juge utile.

Ces congrès remplissent une autre fonction non négligeable : l'élection au suffrage universel du président et du secrétaire général du parti. Leur nomination se fait à la majorité absolue et pour une durée de deux ans. Cette légitimité confère un pouvoir important aux détenteurs de ces deux postes.

Le conseil général, organe souverain.

Quant à la stratégie du parti, elle relève plutôt d'une autre assemblée, plus sélective, le conseil général. Composé de façon très complexe, à la fois émanant des sections et rassemblant les dirigeants, il est l'organe souverain du parti. Il compte actuellement près de quatre cents membres.

Selon les statuts, il fixe les grandes options politiques et les choix stratégiques. Il est en particulier habilité à décider de l'entrée du parti dans le gouvernement ou de sa sortie. Il peut également modifier les statuts et il ratifie le budget. Il se réunit au moins quatre fois par an ainsi qu'en cas de crise gouvernementale, après chaque scrutin, ou encore à la demande d'un tiers de ses membres. C'est l'organe de contrôle essentiel du parti.

Il remplit en outre une fonction informelle importante. Ses réunions se tenant à huis clos, l'expression y est très libre et la voix de la base s'y

fait entendre directement, donnant ainsi aux dirigeants une image précise et fréquente de l'état d'esprit général du parti. Réciproquement, des exposés souvent approfondis y sont faits sur la situation politique, les projets institutionnels du gouvernement ou les problèmes d'actualité. Ils sont suivis de débats. L'assemblée du conseil général peut à cet égard être considérée comme très informée et d'une grande maturité politique.

Cela dit, on prête aux dirigeants du parti et en particulier à ses fondateurs une très grande influence et même un certain charisme au sein du conseil général. Ils y emportent d'habitude la décision qu'ils ont préalablement définie. Dans les débats difficiles, on voit souvent M. Lagasse introduire le sujet sous ses différents aspects puis, après un premier flot de réactions, MM. Defosset et Persoons apporter leur avis et, enfin, M. Outers, dont le talent oratoire est connu, donner la dernière réplique avant le vote.

C'est ainsi, par exemple, que le 1er avril 1979, le conseil général, qui semblait majoritairement opposé à la participation gouvernementale, a finalement décidé par deux tiers des voix d'entrer dans la coalition dirigée par M. Wilfried Martens. Il n'a pas défini la stratégie du parti mais l'a seulement cautionnée. Il est cependant fréquent que le conseil général indique les conditions à remplir pour que le parti puisse effectuer telle démarche proposée par ses dirigeants. Ceux-ci en tiennent généralement compte et convoquent à nouveau le conseil général si ces conditions ne peuvent être remplies.

Avant d'examiner la fonction exécutive au sein du FDF, il faut encore mentionner l'existence de la « commission des présidents ». Composée du président du parti et des présidents de section, elle est destinée, selon les statuts, à constituer un lien permanent entre les organes de décision du parti et les sections locales ainsi qu'entre les sections elles-mêmes. Sa fonction consiste à étudier l'opportunité et les possibilités de réaliser des actions ou des manifestations communes. Elle envisage la création éventuelle de nouvelles sections ou le jumelage et le parrainage de certaines d'entre elles.

Le bureau permanent, principal exécutif.

Viennent ensuite deux instances plus restreintes, le comité directeur, que les statuts qualifient d'« organe exécutif du conseil général », et le bureau permanent, qualifié d'« organe de travail du comité directeur ».

Le comité directeur comprend environ quatre-vingts membres. Il se réunit en principe tous les mois et au moins dix fois par an. A l'origine, alors que le conseil général n'existait pas dans sa forme actuelle, il était

considéré comme l'organe de contrôle du parti. Remplacé à cet égard, en 1974, par une instance plus large, placé entre un conseil général qui se réunit assez régulièrement et un bureau aux réunions hebdomadaires, il a vu son rôle effectif diminuer progressivement. Il est encore considéré officiellement comme responsable de l'application et de la mise en œuvre de la politique du parti. Mais il semble être devenu une instance plus formelle qu'opérationnelle, le rôle d'exécutif étant pour l'essentiel assuré par le bureau permanent.

Les statuts chargent celui-ci de tâches diverses comme l'organisation du secrétariat général, de divers comités ou du centre d'étude, de l'établissement du budget ou encore de la nomination de postes comme ceux de trésorier ou de secrétaires politiques. Il doit également assurer la discipline au sein du parti.

Le bureau permanent est en outre devenu le lieu privilégié où se font les principales discussions politiques et où se prennent la plupart des décisions relatives aux options et à la stratégie du parti. C'est d'ailleurs de ces réunions que sortent les communiqués de presse et les prises de position officielles du FDF. Il constitue en quelque sorte l'intelligentsia du parti.

Il est à noter que le bureau permanent s'est progressivement gonflé. Au départ, soit après les élections de 1965, il ne comprenait qu'une dizaine de personnes. Cinq ans plus tard, il en comptait vingt-deux, puis vingt-six après l'arrivée de la « Démocratie bruxelloise ». Aujourd'hui, il réunit une quarantaine de membres, soit plus que le comité directeur lui-même au début de l'histoire du parti. Ce gonflement est à la fois le fait du succès électoral du FDF, chaque nouveau parlementaire étant admis au bureau, et le fait des ralliements successifs de personnalités provenant d'autres partis.

L'alourdissement progressif de cette instance est sans doute la raison pour laquelle les statuts lui ont donné un droit de délégation de ses pouvoirs. Il peut en effet déléguer à un groupe, pour un objet et une durée limitée, la responsabilité de prendre certaines décisions d'extrême urgence concernant la stratégie et la tactique à suivre.

« La Flambée », l'huile dans la mécanique.

Ce n'est cependant pas de cette disposition que relève le petit groupe de dirigeants que l'on qualifie dans le parti de « groupe de la Flambée ». Sa fonction, bien qu'informelle, paraît en effet moins limitée que celle prévue par les statuts en cas de délégation des pouvoirs du bureau permanent. Ce groupe paraît plutôt assurer une sorte d'harmonie générale dans

le fonctionnement du parti, un peu comme l'huile dans une mécanique complexe. Son rôle dans la prise de décision paraît également non négligeable.

Ce type de groupe est chose fréquente dans les partis politiques. Il s'est d'ailleurs formé spontanément, dès après la création du FDF, au niveau de ses principaux fondateurs. Il a cependant pris une dimension nouvelle, en 1972, lorsque M. André Lagasse est devenu président du parti et s'est mis à le réunir hebdomadairement. Plusieurs facteurs y ont, semble-t-il, contribué : la nécessité de prévenir ou de résoudre des conflits de tendances qui se manifestaient alors parfois de façon aiguë, du moins au sein de certaines sections ; la lourdeur relative du bureau permanent ; l'exercice collégial et pluraliste de la fonction présidentielle ; le souci des fondateurs et des principaux stratèges de maintenir une concertation régulière entre eux et de garder une influence prédominante.

La composition actuelle du groupe correspond assez exactement, semble-t-il, aux rapports d'influence effectifs au sein du FDF. En font partie Mme Spaak et MM. Clerfayt, Defosset, Delperée, Havelange, Lagasse, Lepaffe, Nols, Outers, Persoons et Risopoulos, soit cinq personnes d'origine catholique, trois d'origine socialiste et trois d'origine libérale. Plusieurs d'entre eux récusent cependant ce type d'étiquetage.

La fonction principale de ce groupe semble tenir à l'exercice du pluralisme au sein du parti. Le président ou un des membres y évoque tout conflit d'influence apparaissant dans l'une ou l'autre section ou toute question de susceptibilité entre composantes du parti. Il s'ensuit une discussion apparemment très franche. Un accord se dessine en général et chacun des membres est chargé d'intervenir au sein de sa sphère d'influence pour aplanir la difficulté. Il en va de même des questions de personnes ou de non paiement des cotisations. Chacun intervient en fonction de ses relations personnelles pour résoudre le problème.

Un autre rôle qu'il joue est d'assurer un échange d'information permanent entre les dirigeants, notamment en ce qui concerne l'exercice du pouvoir communal ou d'agglomération. Comprenant plusieurs bourgmestres et le président de l'agglomération, il peut à cet égard jouer également un rôle d'arbitre quand des problèmes opposent des dirigeants FDF de différentes communes entre eux ou au collège d'agglomération.

En outre, ce groupe procède en général à un premier examen des problèmes politiques d'actualité. Il en dégrossit la discussion et esquisse les décisions à prendre ou les attitudes à adopter. Ainsi le président convoque-t-il parfois ce groupe durant le week-end quand la situation

politique est tendue et lui demande de prendre immédiatement attitude ou encore avant la réunion du bureau permanent quand les sujets à débattre sont particulièrement délicats.

Certains contestent parfois cette procédure ou du moins le fait que le groupe ne soit pas désigné par le bureau permanent. Le président tire cependant argument de la légitimité que lui donne son élection au suffrage universel et de son droit de consulter qui il veut pour en maintenir l'existence. Il semble d'ailleurs qu'aucune décision effective relevant de la compétence du bureau ne soit prise par ce groupe. Chaque problème est en effet porté devant le bureau. En outre, lorsqu'il est divisé, le groupe ne procède pas à un vote en son sein mais défère le problème devant le bureau où il se fait en quelque sorte arbitrer.

L'exemple récent de la manière dont le FDF a décidé de sortir du gouvernement Martens semble représentative de ce mécanisme. En janvier 1980, alors que le comité ministériel de politique générale négociait pour remodeler les projets institutionnels du gouvernement, une partie des dirigeants du parti bruxellois était d'avis de quitter immédiatement la coalition, une autre préconisant d'attendre un moment plus favorable. Le groupe de la Flambée paraissait lui-même divisé à ce sujet. Le problème a été posé comme tel au bureau permanent qui, au cours de plusieurs réunions successives, a fixé l'attitude du parti.

*
**

En fin de compte, la structure de décision du FDF donne l'image d'une sorte d'oligarchie soumise cependant à un contrôle permanent, à un premier stade par le bureau et à un second par le conseil général. Même s'il est unanime, le petit groupe des principaux dirigeants s'en réfère aux instances statutaires. Il est alors généralement suivi. S'il est divisé, il se fait arbitrer à un niveau inférieur.

Pour le reste, on retiendra une dualité de structure. D'une part, les congrès, et principalement leurs commissions préparatoires, définissent la doctrine du parti. Quant à la stratégie, elle est élaborée et exécutée dans une pyramide qui va du conseil général à la présidence en passant essentiellement par le bureau permanent et le groupe de la Flambée. La fonction du président joue un rôle pivot entre ces structures puisqu'il est issu du congrès et qu'il domine la pyramide décisionnelle.

Summary : Sixteen years of pluralism in the FDF party.

With its sixteen years, experience of pluralism, the FDF appears to represent a new type of political party in Belgian politics.

Owing to the multiplicity of its origins the federalist party of Brussels was obliged in an initial stage to reconcile manifold philosophical, ideological and political tendencies ; in later years it has succeeded in giving an even more concrete contents to this pluralism. It now consciously tends to make this pluralism a political advantage in its competition with the traditional parties. Both the evolution and the structure of the party were strongly determined by this specific characteristic.

Vlaming blijven in Europa!

Volksunie

Vrije Europese Alliantie

12

De Volksunie 1977 - 1979

Toch uit de oppositie. Een vergissing of niet ?

---

door Marc PLATEL,

Dr. iur., lic. pers en communicatiewetenschappen.
Politiek verslaggever Belgische Radio en Televisie.

★

Het was niet de eerste keer dat de Volksunie mee mocht aanzitten aan de onderhandelingstafel voor de vorming van een nieuwe regering (1). In 1974 was de Volksunie al betrokken bij het beraad van Steenokerzeel, samen met het FDF en het RW, voor besprekingen onder leiding van de toenmalige formateur Tindemans. Tussen 1974 en 1977 waren er heel wat besprekingen gevoerd, formele en anderen, die officieel althans alleen het communautaire dossier golden, maar waarbij in hoofde van de VU-leiding duidelijk ook onderverstaan werd « regeringsdeelneming ». Het woord zelf was in de rangen van de Vlaams-nationale partij zeker geen taboe meer. De resoluties van het partijcongres van Oostende bijvoorbeeld zijn overduidelijk : « De Volksunie wil een Vlaams-nationale beleidspartij zijn... Dientengevolge wil de Volksunie als partij medeverantwoordelijk zijn voor het beleid in het land en wenst zij nogmaals duidelijk de grote trekken te bepalen voor een beleid, gericht op meer gelijkheid van kansen, meer rechtvaardigheid en meer democratie » (2). Dat was in november 1973.

Hugo Schiltz, die sinds 1973 voorzitter was van het partijbestuur, naast Frans Van der Elst als algemeen voorzitter, had het zeker nooit ontkend dat hij de partij naar het beleid wilde brengen, ook al bleken de andere partijen daartoe vooralsnog niet veel bereidheid te vertonen (3). Die

---

(1) Deze bijdrage begint bij de regeringsonderhandelingen Tindemans II en wordt besloten met de verkiezing van Vic Anclaux tot nieuw partijvoorzitter. Een verder beschrijving was mogelijk, maar leek ons gezien in de ontwikkeling van de VU niet wenselijk. Deze bijdrage werd geschreven op basis van gepubliceerde en bekende documenten, dit ten einde de objectiviteit van de bijdrage zoveel mogelijk te waarborgen. De memoires van Evrard Raskin, *Van binnen uit bekeken* (Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1980) zijn verschenen bij het ter perse gaan zodat hiervan geen gebruik meer kan gemaakt worden.

(2) « Besluiten van het XIVe Volksuniekongres », brochure, uitg. VU-persdienst.

(3) « Er zijn aanduidingen dat er met de andere partijen te praten valt, langzaam maar zeker zal er gesproken worden over een alternatieve regering. Zowel in de CVP als in de PVV zijn er mensen die dat gesprek met de Volksunie willen beginnen. » Uit een interview van Schiltz met *De Vlaamse Elsevier*, 26 november 1973. Zie ook *De Standaard*, 23 november 1973 : « Schiltz : iedere partij kan partner worden ».

bereidheid om deel te nemen aan het beleid werd binnen en buiten de partij niet met dezelfde welwillendheid bekeken. Zo verspreidde de Vlaams-Nationale Raad na de besprekingen in Steenokkerzeel een pamflet onder de titel « Wij wensen GEEN nieuwe partij ». Voor de hoofdredacteur van het weekblad *Knack*, Verleyen was het duidelijk : « Er is een partij aan het sterven », zo titelde hij na Steenokkerzeel (4). De parlementsverkiezingen van 1974 waren alvast niet gunstig uitgevallen voor de VU. Voor het eerst sinds 1958 had de partij af te rekenen met verlies en tegenover 1971 constateerde men een duidelijke afvalligheidstrend van de kiezer : voor de Kamer haalde de Volksunie toen 586.917 stemmen, nu 536.287, een verlies van zowat 50.000 stemmen.

Uiteindelijk zou alleen het Rassemblement Wallon in de regering Tindemans II komen en bleef de Volksunie in de oppositie (5). Op 22 november 1975 werd Hugo Schiltz verkozen tot partijvoorzitter en werd meteen een einde gemaakt aan het dubbel voorzitterschap binnen de partij. Voor zijn verkiezing had Schiltz wel drie stemronden nodig om uiteindelijk verkozen te worden met 62 stemmen tegen 34 voor senator Hector De Bruyne. Een verhouding van ongeveer 2/3 tegen 1/3, die men tijdens de ambtsperiode van voorzitter Schiltz nog herhaaldelijk zal vaststellen. Het was wel opvallend dat Schiltz voor zijn verkiezing onrechtstreekse « steun » had gekregen van de Brusselse Franstalige krant *La Libre Belgique*, die van oordeel was dat tegenkandidaat Vic. Anciaux veel minder soepel zou zijn bij onderhandelingen (6). Anciaux was inderdaad bij de voorzittersverkiezingen van 1975 ook al kandidaat. Binnen de partij was de kandidatuur van Schiltz overigens opvallend scherp aangevochten door prominente partijfiguren als Van der Elst en Jorissen, respectievelijk stichter-voorzitter en stichter-algemeen-secretaris. In een brief aan de partij hadden ze Schiltz « een te sterk geprononceerde ambitie » verweten. De nieuwe voorzitter was dus onbetwistbaar een gecontesteerde figuur en dat terwijl de partij verkiezingsuitslagen incasseerde die niet bepaald hoopgevend waren. Voor oud VU-senator Maurits Van Haegendoren was dat alvast een reden om zich onder meer af te

---

(4) *Knack*, 22 mei 1974 : « In dit land is een politieke partij van 22 kamerleden een bijna vredige dood aan het sterven en dat doet me toch wat ».

(5) De nummering van de regeringen volgens : L. HOLVOET, De stemmingen over het investituurdebat in Kamer en Senaat (1944-1979), in *Res Publica*, 1980, nr 1-2, blz. 35-76.

(6) « D'autre part, il n'est pas douteux que l'élection de M. Anciaux rendrait plus difficile toute négociation avec la Volksunie car le député bruxellois est, sans aucun doute, moins souple et moins ouvert que son concurrent. Dans ces conditions, aussi bien pour renforcer l'unité du Front flamand que pour maintenir l'image de marque du parti, les grands électeurs de la Volksunie ont intérêt à se prononcer en faveur de M. Schiltz. » *La Libre Belgique*, 20 november 1975.

vragen of de partij « na 1968 de trein van de jeugd niet deels heeft gemist » (7). Van Haegendoren vond het alvast « een probleem van to be or not to be (voor de partij) sommige kiezers die én sociaal bewogen én emotioneel conservatief zijn het volks-nationale pad te wijzen. De oplossing zal afhangen van de proselitische ijver en het werk van onze professionals, ik bedoel in hoofdzaak onze mandatarissen... » (7).

De vervroegde verkiezingen van 10 maart 1977 werden alvast geen winstpunt: men noteerde wel een lichte stemmenwinst, maar door het spel van de wisselvalligheden in de Belgische verkiezingsorganisatie gingen twee kamerzetels verloren. Dat was geen reden voor het partijbestuur om een uitnodiging voor nieuwe onderhandelingen over de vorming van een nieuwe regering af te wijzen. « Bijna eenparig » (8) besliste het partijbestuur om samen met formateur Tindemans in het Egmontpaleis te gaan onderhandelen samen met de christen democraten, de socialisten en het FDF. Tijdens die onderhandelingen werd de Volksunie vertegenwoordigd door Schiltz en Van der Elst (9). Binnen de partij bekeek niet iedereen die onderhandelingen met hetzelfde oog. Voor Wim Jorissen bijvoorbeeld was het « zo dat de uitslag van de verkiezingen al insloot dat er een CVP-BSP-regering zou komen... En ik leefde dus in de overtuiging dat er een tweeledige regering kwam. Wat wij daar moeten komen bij doen is de vraag eigenlijk. Tenslotte zullen we daarbij zitten als vijfde wiel aan de wagen... » (10). De ervaring met een « communautaire partij » in de regering was inderdaad geen succes geworden: het RW was na veel geharrewar de laan uitgestuurd en had haar deelneming aan het kabinet Tindemans II en III electoraal zwaar moeten betalen. De deelname had voordien reeds geleid tot een breuk binnen de partij, aangezien figuren als Perin, Gol en Knoops overgestapt waren naar de Waalse liberalen. Schiltz zegde voor zoiets met zijn partij niet zo bevreesd te zijn omdat er bij de Volksunie « heel wat meer traditie was, heel wat meer samenhang en cohesie... Mijn ervaring is dat, als ermeningsverschillen zijn, en vanzelfsprekend zijn die er, dat die vaak weliswaar hard uitgevochten worden, dat er zwaar gedebatteerd wordt. Maar wie zich binnen de partij zou wagen aan avonturen à la Perin of à la Gendebien, nu, die zou gewoon afgestraft worden. Ik heb daar geen vrees voor » (11). Toen op zaterdag

(7) *Knack*, 27 april 1977, « De Volksunie moet en kan nog een politieke familie worden ».

(8) *De Nieuwe*, 20 mei 1977, « De Volksunie en het regeringsberaad ».

(9) J. CEULEERS, « Dagboek van een kabinetsformatie », in *Res Publica*, 1978, nr 2, blz. 229-271.

(10) M. VAN IMPE, « Wim Jorissen, men kan altijd zijn voelhorentjes uitsteken », in *Spectator*, 21 mei 1977.

(11) M. VAN IMPE, « Hugo Schiltz, niet gek, wel bezeten », in *Spectator*, 28 mei 1977.

28 mei 1977 de partijraad van de Volksunie het Egmontakkoord moest bespreken, was er voor het gebouw van de partij aan het Brusselse Barrikadenplein politiebescberming : enkele tientallen partijmilitanten stonden immers voor het gebouw luidkeels hun ongenoegen te uiten over het voorgestelde akkoord. De partijraad, die vrijwel de ganse dag vergaderde, zoals gebruikelijk achter gesloten deuren, keurde het akkoord toch goed : 62 stemmen voor en 31 tegen, m.a.w. 2/3 tegenover 1/3. Op het CVP-congres, dat diezelfde dag in Gent plaats had werd met opvallend veel belangstelling, zij het dan van op afstand, het gebeuren op het Barrikadenplein gevolgd. Na de bijeenkomst van de partijraad verklaarde Schiltz fier te zijn over het bekomen resultaat « want wij hebben een mooie overwinning behaald ». Volgens Schiltz moet men bij dergelijke beslissingen altijd rekening houden met « een aantal personen die getraumatiseerd zijn, en ook kleine groepjes, die bezield zijn met goede bedoelingen, maar die verantwoordelijkheid dragen. De Volksunie heeft in het verleden reeds bewezen dat het een zeer coherente partij is en dat ook reeds in 1965 (dissidentie Daniël Deconinck) een dissidentie in de partij kon opgeklaard worden ». De aanwezigheid van de stichter voorzitter Van der Elst op de Egmontonderhandelingen was voor sommigen blijkbaar een argument om toch ja te zeggen.

Terwijl de VU-partijraad nog vergaderde, lekten de eerste geruchten uit over een mogelijke dissidentie. Van zijn kant publiceerde algemeen secretaris Paul Peeters, toen nog volksvertegenwoordiger, een mededeling waarin hij zegt benaderd te zijn door een afgevaardigde van de PVV van het arrondissement Halle-Vilvoorde met het oog op een mogelijke overstap.

VVP, VNP...

De dissidentie werd op 1 juni officieel bevestigd (12). De Brusselse senator Lode Claes startte met een nieuwe partij : de Vlaamse Volkspartij (VVP), waarvan intussen weinig of niets meer overblijft. Deze eerste dissidentie werd later gevolgd door een tweede : de Vlaams-Nationale Partij (VNP) van Karel Dillen.

De Volksunie was de verkiezingen ingegaan onder het thema « Gedaan met geven en toegeven ». Die slogan koppelen aan het Egmontakkoord was voor sommigen blijkbaar een onmogelijke opgave, ook al viel meteen op dat de dissidentie vrij beperkt zou blijven althans op het vlak van de

(12) Over VVP en VNP zie : M. PLATEL, « De Prinsen van Stuyvenberg », Leuven, 1978, blz. 72 e.v. Ook M. PLATEL, « Déclin du nationalisme flamand ? », in *Septentrion*, 1979, nr 3.

mandatarissen. Er werd inderdaad uitgekeken naar de reacties van figuren als Jorissen, Valkeniers, Bob Maes en anderen. Sommigen gingen her en der wel vragen wat en hoe, maar Claes noch Dillen zouden andere VU-parlementsleden als directe medestanders weten mee te trekken. Het verzet zou binnen de partij georganiseerd worden en dat zou vooral tot uiting komen in het meest betwiste gebied: Brussel en Vlaams-Brabant. Al op 2 juni, — het Egmontakkoord was op 24 mei tot stand gekomen —, gaf de arrondissementsraad van de VU-Brussel-Halle-Vilvoorde « zijn mandatarissen opdracht al de negatieve aspecten van het Egmontpact met alle middelen te bestrijden ». Eind juli, meer bepaald op 29 juli publiceerden twee Vlaams-Brabantse VU-parlementsleden een uitvoerige mededeling waarin ze zegden « niet blind te zijn voor de positieve elementen, die het Egmontpact bevat, doch dat ze zich zullen blijven verzetten tegen een aantal bepalingen inzake Brussel en Vlaams-Brabant » (13). Andere VU-parlementsleden uit Brussel en Halle-Vilvoorde keurden het Egmontdocument wel goed: de Brusselaar Anciaux werd staatssecretaris in de regering Tindemans V. Het verzet werd met andere woorden duidelijk ingebouwd. In feite zouden slechts 2 gewezen VU-parlementsleden, Leo Wouters uit Gent en de Limburger Slegers resoluut hun steun verlenen aan een van de dissidenties: de VNP van Dillen. Niet rechtstreeks in het partijgebeuren, maar toch opmerkelijk in dit verband waren de verklaringen van de industrieel Lode Campo, onder meer beheerder van de Vlaamse Uitgevers Maatschappij, volgens wie de Volksunie met Egmont haar bestaansreden zelf, namelijk de verdediging van het Vlaams-nationalisme op het spel had gezet. Campo, die uitdrukkelijk verklaarde omwille van Egmont afscheid te nemen van de Volksunie, stelde nog dat « bepaalde mensen nu niet meer geneigd zullen zijn om de VU financiële steun te verlenen... Als men als geldschietter teleurgesteld wordt in essentiële zaken, als bijvoorbeeld de VU niet langer de accelerator van de ontvoogding van de Vlaamse gemeenschap is en niet meer opkomt voor de ontvoogding en de gelijkberechtiging van Vlaanderen in de Belgische staat, dan lijkt het mij evident, dat men zo'n partij geen financiële steun meer verleent » (14).

Schiltz zelf zou met een niet aflatende ijver waar mogelijk gaan uitleggen welke de mogelijkheden van het Egmontakkoord wel waren. Samen met andere topfiguren van de partij publiceerde hij een niet aflatende stroom « Vrije Tribunes » in uiteenlopende dag- en weekbladen. In talloze debatten en gespreksavonden probeerde de VU-voorzitter al dan niet

(13) *Het Laatste Nieuws*, 29 juni 1977.

(14) *De Nieuwe*, 23 september 1977, « Lode Campo: neemt politiek afscheid van de Volksunie ».

samen met vertegenwoordigers van de andere Vlaamse ondertekenaars van het Egmontakkoord tegenstanders en twijfelaars te overtuigen, wat niet altijd in een prettige sfeer verliep (15). Men had van meetaf het duidelijke gevoel dat voor- en tegenstanders zich hadden verschanst in hun ja of neen en dat weinig of niets hen daarvan nog kon afbrengen. Het partijweekblad *Wij* deed opvallende inspanningen om het akkoord te vulgariseren door de publikatie van goed gestoffeerde en gemakkelijk te hanteren dossier-bijlagen, waarin het Egmont-, en later ook het Stuyvenbergakkoord, zo uitvoerig mogelijk werden toegelicht (16). Na een verkiezingscampagne onder het motto: « Gedaan met geven en toegeven » wist *Wij* duidelijk dat het niet gemakkelijk zou zijn iedereen te overtuigen. Op 2 juni, veertien dagen na de totstandkoming van het akkoord schreef *Wij*: « We ontveinzen ons niet dat er bij heel wat partijleden en kiezers — vooral in en rond Brussel — onzekerheid is, twijfel en zelfs wanhoop of verbittering ». Volgens *Wij* was dit grotendeels te wijten aan de gebrekkige en onjuiste informatie, die vanaf de eerste dag over het Egmontakkoord werd verspreid. Daarmee werd uitdrukkelijk ook toegegeven dat de Egmontonderhandelaars inzake volledige en goede informatie over het algemeen inderdaad ernstig tekort geschoten waren, zodanig dat vanaf de ondertekening de deur wijd open stond voor misvattingen en (al dan niet) verkeerde interpretaties. Terzelfdertijd werd er wel op gewezen dat tijdens de grondwetsherziening van 1970 de Vlaamse numerieke meerderheid via grendels aan banden was gelegd, In haar oppositie tegen deze grendels stond de Volksunie vrijwel alleen, of had althans het gevoel alleen te staan. Nu, om de Vlaamse Beweging uit haar immobilisme te brengen, had diezelfde Volksunie wel aanvaard een prijs te betalen en dat werd haar nu ook verweten. *Wij* vroeg een koele, rationele kijk op de politiek, ook al moest men toegeven dat de Vlaamse strijd « generaties lang gevoerd is geworden met de rug tegen de muur, in de meest letterlijke zin zelfs tegen de muur van de executieplaats. Deze vaak hopeloze strijd heeft ieder van ons diep getekend ». *Wij* moest toegeven dat zich ingevolge de geschiedenis in het Vlaams-nationalisme een « aantal reflexen hadden ontwikkeld, die in de huidige omstandigheden bij velen tot een traumatische verscheurdheid moesten leiden. Zij kunnen niet aanvaarden dat de droom werkelijkheid is geworden... ». Diezelfde dag repliceerde als het ware 't *Pallieterke* met de opmerking dat « velen die zich vandaag en in de toekomst bedrogen, bekocht en verkocht voelen, de

(15) Zoals wijzelf als gespreksleider herhaaldelijk konden ervaren.

(16) Al op 2 juni publiceerde *Wij* de volledige tekst van het Egmont akkoord met verduidelijkingen. Op 23 juni werd een tweede bijlage gepubliceerd « omdat een aantal misvattingen en verkeerde voorstellingen bestaan ». Gelijkwaardige bijlagen verschenen nog op 13 oktober, 8 december 1977 en 16 juni 1978.

slagzin « Gedaan met geven en toegeven » op de Volksunie wààr zullen maken. Dat de velen die door de Volksunie-bazen politiek dakloos werden gemaakt, niet zullen rusten vooraleer er een nieuw, veiliger, betrouwbaarder authentiek Vlaams-nationaal dak boven hun hoofd zullen hebben. Deze allicht niet meer te overbruggen vertrouwenscrisis tussen Volksunieleiding en Vlaams-nationalisten is vanzelfsprekend een tragedie. De verwachtingen, de hoop, de liefde die vanuit de repressietijd door velen werden opgebouwd en die gestalte gaven aan een sterke Volksunie, liggen aan schreven... Wat de Volksunie betreft, het begint met een wandeling aan Sire's zijde in een koninklijk park, het eindigt (?) met een ministerschap-des-Konings. Voor een partij die heet te wortelen in het Vlaams-nationalisme is zoiets te onvoorstelbaar-tegennatuurlijk om niet in een catastrofe uit te monden » (17).

De tegenstellingen in het Vlaams-nationale kamp lagen met andere woorden al vast op het ogenblik dat Schiltz en Van der Elst hun handtekening plaatsen onder het Egmontakkoord. Wat ook de inhoud van het akkoord zou geweest zijn, voor sommigen was het meedoen van de Vlaams-nationale partij aan het Belgisch systeem hoe dan ook gewoon ondenkbaar. Het Egmontakkoord was daarbij voor sommigen duidelijk de traditionele druppel die de emmer deed overlopen : de naam van Karel Dillen bijv. is al terug te vinden bij de ondertekenaars van een Open Brief die in 1973 door een aantal Vlaams-nationalisten aan de VU-partijleiding werd gestuurd en waarin zeer bitsig werd gereageerd op de beslissing om de VU-parlementsleden geen tuchtstemming op te leggen bij de abortuskwestie. Dillen zou later toegeven dat hij toen al dacht aan de oprichting van een nieuwe Vlaams-nationale partij (18).

De Volksunie had op uiteenlopende fronten af te rekenen met tegenstand. In eigen rangen zou men de aarzelenden moeten overtuigen, de coalitiepartners zou men moeten dwingen ten minste het aangegane akkoord uit te voeren en dat terwijl bij diezelfde coalitiepartners stemmen doorklonken die lieten doorschemeren dat met de ondertekening van het Egmontakkoord de VU geen reden meer had om te bestaan. Op het CVP-congres te Gent over het Egmontakkoord, stelde Leo Tindemans bijvoorbeeld dat het akkoord « een nieuwe periode betekende in de Vlaamse Beweging, de tegenstellingen tussen de groepen die in Vlaanderen mekaar omwille van Vlaanderen rivaliseren, kunnen nu immers worden weggewerkt » (19). Tindemans noemde inderdaad geen namen van groepen,

(17) 't *Pallietkerke*, 2 juni 1977.

(18) Zie M. PLATEL, « Le déclin du nationalisme flamand », in *Septentrion*, 1979, nr 3.

(19) M. PLATEL, « De Prinsen van Stuyvenberg », blz. 71.

maar dat deed wel Van Haverbeke, de commentaarschrijver van *De Nieuwe Gids*, in een kroniek op 28 mei, dus enkele dagen na de ondertekening van het akkoord: « De Volksunie heeft een beslissende keuze gedaan: van de zweeppartij en parlementair woordvoerder van de Vlaamse drukingsgroepen en cultuurverenigingen is ze tot regeringspartij geworden. Het onderscheid tussen haar en een partij als de CVP is nog nauwelijks merkbaar ». De Volksunie had die verklaringen wel opgemerkt en waarschuwde de premier dat de VU « zich ongaarne laat vergelijken met efemere verschijnselen ten zuiden van onze taalgrens » (20). Daarmee werd uiteraard verwezen naar het wedervaren van het Rassemblement Wallon, tijdens de regeringen Tindemans II en III.

Een viervoudige uitdaging.

De ondertekening van het Egmontakkoord en het deelnemen aan de regering betekende voor de VU een viervoudige uitdaging:

- een zogenoemd gemeenschapsakkoord verdedigen dat « in zijn geheel voor Vlaanderen voordelig is, ondanks de nadelige aspecten » (21);
- zich handhaven tegen over de kritiek van buiten uit, van de niet politieke Vlaamse beweging;
- de eenheid in eigen rangen behouden om de numerieke sterkte van de partij niet nog meer te laten afbrokkelen;
- en zich tenslotte waarmaken als regeringspartij, tegenover coalitiepartners, die de partij als dusdanig niet gunstig gezind zijn. In dat verband valt de verklaring te noteren van de Waalse liberaal Perin, die bij zijn spectaculaire ontslagname als parlementslid eind maart 1980 de gewezen premier Tindemans er onomwonden van beschuldigde niets anders gewild te hebben dan de politieke dood van de VU, het RW en het FDF.

Wat de verdediging van het gemeenschapsakkoord betreft, zou de partij tot het uiterste toe positief blijven. Pas na de val van het kabinet Tindemans V in oktober 1978 zou Schiltz zelf voorzichtig afstand (moeten) nemen van het akkoord (22).

Inzake de verhoudingen tussen de partij en de niet politieke Vlaamse Beweging was het al snel na de ondertekening van het akkoord duidelijk

(20) *Wij*, 23 juni 1977, « Zoals wij gebekt zijn ».

(21) *Wij*, 30 juni 1977, « Zelfbestuur en Vlaamse regimenten ».

(22) *Gazet van Antwerpen*, 24 november 1978: « Ook Schiltz laat Egmont vallen ».

dat er geen zinnig gesprek meer mogelijk was. Over en weer werden teveel strenge en andere woorden gebruikt. De eenheid in eigen rangen behouden zou, na de eerste dissidenties niet zo veel moeilijkheden meer opleveren, maar uit opiniepeilingen begin 1978 zou duidelijk blijken dat aan de basis, bij de kiezers, de zaken wel niet zo eenvoudig lagen. Wat tenslotte de VU als regeringspartij betreft, is een evaluatie niet zo gemakkelijk, aangezien de partij maar een goed jaar regeringsverantwoordelijkheid heeft kunnen dragen.

De Volksunie in de regering.

De Volksunie kreeg in de nieuwe regering drie portefeuilles, precies evenveel als het FDF. Partijvoorzitter Schiltz had weliswaar gesteld dat het evident is dat het aandeel van elke partij « in verhouding moet staan tot haar getalsterkte » (23). De Volksunie wilde dus iets meer dan het FDF, zonet in getalsterkte dan toch in politieke verhoudingen. Schiltz had daarom van meetaf aan tenminste één zetel meer gevraagd en ook gekregen en daarbij was de partij kandidaat voor Justitie en Binnenlandse Zaken. Uiteindelijk zou de VU toch genoeg moeten nemen met precies evenveel portefeuilles als het FDF: wetenschapsbeleid (senator Rik Vandekerckhove), buitenlandse handel (senator Hector De Bruyne) en Nederlandse cultuur plus Brusselse sociale zaken (volksvertegenwoordiger Vic Anciaux). Senator Maurits Coppieters kreeg het voorzitterschap van de Nederlandse Cultuurraad. De portefeuilles voor de VU en het FDF waren duidelijk met een apothekerschaaltje afgewogen tegenover mekaar: de Brusselse partij had ook twee ministerportefeuilles gekregen (PTT-Brusselse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking), 1 staatssecretariaat (Franse cultuur voor Brussel) en 1 voorzitterschap (Brusselse Gewestraad).

Pas benoemd zorgde de nieuwe voorzitter van de Nederlandse Cultuurraad al voor ophef: op 18 juni stuurde hij een open brief aan de eerste minister waarin hij aandrong op een spoedige regeling voor het Nederlandstalig onderwijs in Brussel. Die open brief werd hem niet in dank door de andere Vlaamse coalitiepartners afgenomen, maar eind juli had minister van nationale opvoeding Ramaekers in alle stilte al vijf belangrijke maatregelen genomen ter uitvoering van de beloften die in 1971 waren gedaan ten gunste van het hoofdstedelijk Nederlandstalig onderwijs. Coppieters zou nogal eens meer in het nieuws komen door vrij ophefmakende verklaringen. Zo stuurde hij een brief aan de organisatoren van de Ronde van Frankrijk op doortocht in Brussel om hen er op te wijzen

---

(23) J. CEULEERS, « Dagboek van een kabinetsformatie », op. cit.

dat de Belgische hoofdstad een tweetalige stad is. Ook inzake amnestie maakte Coppieters nogal eens gebruik van zijn positie om de regering tot actie te bewegen. Bij de regeringsvorming had de Volksunie terzake, officieel althans niet, geen vaste beloften kunnen verkrijgen. Men zal zich herinneren dat François Perin de VU de schuld heeft gegeven van het mislukken van het beraad van Steenokkerzeel precies omdat de amnestie-eis daar zou ter sprake gebracht zijn. In de regeringsverklaring van de regering Tindemans II werd alleen gesteld, en dit helemaal op het einde van de verklaring, dat de regering « maatregelen zou bestuderen die kunnen bijdragen tot de verzoening tussen alle burgers ». Voldoende vaag dus, maar vrijwel de herhaling van de afspraak gemaakt tijdens de regering Tindemans I, waaraan ook de liberalen hebben deelgenomen. Toch maakte de toenmalige voorzitter van de Waalse liberalen Damseaux en zijn partijgenoot Defraigne tijdens het investituurdebat dienaangaande opvallend veel heibel. Schiltz, daarin bijgevallen door eerste minister Tindemans, bevestigde, tijdens het debat dat er van een geheim akkoord geen sprake was en betreurde dat het amnestieprobleem niet uitdrukkelijk in het regeerakkoord was opgenomen. Precies op dat punt zou minister Vandekerckhove een stille maar volgehouden rol spelen : hij moest immers motor spelen voor de regeringscommissie die het epuratieprobleem zou ter hand nemen en nadien moest hij nog meer motor spelen om de commissie op gang te houden. Naar verluidt werden op die manier een aantal individuele dossiers afgewikkeld. Zijn collega De Bruyne zou van zijn kant een actieve rol spelen in het kerncabinet dat de Shabacrisis moest oplossen : het is bekend dat hij daar dwars lag om een Belgisch militair ingrijpen in Zaïre te voorkomen.

« Wetenschapsbeleid » en « Buitenlandse handel » zijn nu niet bepaald departementen waarmee men elke dag krantenkoppen kan halen. Rechtstreekse diepgaande invloed op het regeringsbeleid heeft men via deze portefeuilles zeker niet, maar het geeft een partij alvast de gelegenheid aanwezig te zijn in het regeringsbeleid, betrokken te worden bij de beslissingen.

Des te meer belangstelling kreeg het Brusselse kamerlid Anciaux, die officieel « staatssecretaris voor Nederlandse cultuur en voor Brusselse sociale zaken » werd, kortweg, de Vlaamse staatssecretaris voor Brussel. Dit was een nieuwe portefeuille, gebaseerd op het Egmontakkoord, dat voorzag dat de uitvoering van de cultuurdecreten in elke Gemeenschap zou worden toevertrouwd aan twee personen : de minister van cultuur en zijn adjunct voor Brussel. Die adjunct zou, zo werd het althans aan Vlaamse kant bekeken, de verbinding moeten maken tussen de Vlaamse gemeenschap en de Vlamingen in de hoofdstad. Voor Anciaux was die aanwijzing beslist geen gemakkelijke zaak, aangezien hij precies volksvertegenwoordiger was voor een gebied, waar de kritiek tegen het Egmontakkoord het

sterkst tot uiting is gekomen. In een gesprek met het partijweekblad *Wij* verklaarde hij op 29 september 1977, dus niet zo lang na de tot standkoming van het kabinet « dat het inscriptierecht een politiek psychologisch gevaar bleef betekenen ». Anciaux zou wel proberen het nieuwe staatssecretariaat een eigen gestalte te geven door eigen klemtonen : de problemen van de immigranten, de sociale huisvesting, de aankoop van infrastructuur voor de Nederlandse gemeenschap, enz.

Voor partijen of politieke families zoals de christen-democraten, de socialisten of de liberalen is regeringsdeelname geen uitzonderlijke opgave : men kent het raderwerk, men heeft zijn vertrouwensfiguren in de administratie... Voor partijen als VU, FDF en RW is regeringsdeelname een uitzondering, zij kunnen niet rekenen op vertrouwensfiguren... Regeringsdeelname wordt dus een dubbel moeilijke opdracht. Voor de VU gebeurde dat bovendien in een psychologisch negatieve sfeer : de regeringsdeelname kwam na 23 jaar oppositie !

De regering Tindemans II is bovendien nooit echt uit de startblokken gekomen : het najaar 1977 en het begin van 1978 werden vrijwel ononderbroken gedomineerd door de oeverloze discussies rond het Egmont-Stuyvenbergakkoord. Nadien kwam dan nog de Shabacrisis, die half juni 1978 al uitliep op een eerste regeringscrisis. Bij het opmaken van een balans van één jaar regering, was het partijweekblad *Wij* van 16 juni 1978 dan ook vrij terughoudend : « Het jaar dat achter de rug ligt is essentieel een voorbereidingsjaar geweest. Deze regering is slechts zeer moeizaam uit de startblokken gekomen. Het kon ook lastig anders. De regeringsleider verwekte vaak de indruk, niet te geloven in zijn eigen coalitie en onderneming ».

Schiltz versus Tindemans.

Tijdens een nieuwjaarslunch voor de pers op 31 januari 1978 liet partijvoorzitter Schiltz vrij spectaculair zijn ongenoegen blijken over de manier waarop Tindemans zijn regeringsploeg in handen hield. Schiltz, die zich vaak vrij sybillijns weet uit te drukken en er zich wel zal voor hoeden de dingen al te duidelijk en scherp te stellen, liet nu aan duidelijk niets te wensen over : « De regering moet haar gezag waar maken en degene die de titel draagt van chef van de regering moet die verantwoordelijkheid duidelijk en ondubbelzinnig opnemen ». De naam van de premier werd weliswaar niet vernoemd, maar twijfel was moeilijk mogelijk. Het was niet de eerste keer dat de VU-voorzitter zich tegen Tindemans keerde. Enkele weken voordien was het ook al tot een incident

gekomen omdat de premier gezegd had dat het Egmont-Stuyvenberg-akkoord in feite geen federalisme betekende (24).

Dit keer reageerde de eerste-minister vrij heftig. Schiltz werd « ontboden » om uitleg te geven. Na afloop van dat gesprek verklaarde Tindemans tegenover de pers, — in afwezigheid van Schiltz —, dat de VU-voorzitter hem had geantwoord dat hij zonder tekst had gesproken en dat het verslag van het persbureau Belga zijn woorden onjuist had weergegeven. Tegenover Belga zou Schiltz later op de dag bevestigen « dat het meningsverschil is ontstaan door een verschillende interpretatie van de samenvatting, die het agentschap Belga van mijn toespraak heeft gemaakt ». Tindemans had intussen de drie VU-ministers eveneens bij zich ontboden om hun reactie te horen. Heel het gebeuren veroorzaakte in het Wetstraat-wereldje nogal wat deining en daarbij werd niet nagelaten te verwijzen naar onder meer verklaringen van FDF-voorzitster Spaak die in diezelfde dagen Tindemans « de eerste oppositieleider » had genoemd.

Op zichzelf was het incident Schiltz-Tindemans een *accident de parcours* waaraan elke regering wel eens wat blikshade overhoudt, maar het is tevens een illustratie van het politieke onbehagen dat rond de jaarwisseling het politieke leven beklemde : « Jusqu'il y a quelques jours », zo schreef de PSC'er Desmarests in *Le Courrier de la Bourse* van 8 februari, « on pouvait se demander quelquefois s'il y avait encore un gouvernement. On doit maintenant se poser franchement la question : y a-t-il encore une majorité ? ».

Anti Egmont ?

Terwijl Schiltz enige moeite had naar buiten uit, bleef het in de partij-rangen ook niet stil. Voor velen bleef het blijkbaar een moeilijke zaak : de keuze tussen het Egmontakkoord en de partij. Op 21 oktober hield het arrondissementeel bestuur van de VU Halle-Vilvoorde een persconferentie terzake. Gesteld werd dat men niet tegen het akkoord in zijn globaliteit was, maar het toch gewijzigd wilde zien. « Dit pact is aanvaardbaar op sommige punten, onaanvaardbaar op andere punten » (25). Aangekondigd werd dat een arrondissementeel congres een definitief standpunt zou trachten te bepalen. Intussen werd wel duidelijk gesteld « dat het ontbreken van sluitende waarborgen bij het tijdschema van uitvoering, het ontbreken van sluitende waarborgen om iedere verder aantasting van Vlaams Brabant te voorkomen, zouden beschouwd worden als breekpunten waar de VU niet overheen kon » (25). Op de vraag of

(24) In een televisiegesprek.

(25) Actueel, radiomagazine, 22 oktober 1977, uitzending 13 uur.

men in feite niet tegen het Egmontakkoord was, maar de breuk met de partij wilde vermijden, antwoordde arrondissementeel voorzitter Smoudt : « Wij zijn voorstanders van een VU die optreedt als één man » (26). De mededeling kwam aan de vooravond van de anti-Egmontbetoging in Dilbeek, waaraan men niet officieel zou deelnemen, maar waaraan de leden individueel mochten en konden deelnemen. De VUJO, de Volksuniejongeren, die van meetaf zich vrij scherp tegen het Egmontakkoord hadden gekeerd en ook vrij bitsig hadden gereageerd tegen de manier waarop het akkoord in *Wij* werd verdedigd, waren als dusdanig wel aanwezig op de anti-Egmontbetoging in Dilbeek, waaraan ook drie VU-parlementsleden deelnamen, naast enkele CVP'ers en nogal wat Vlaamse liberalen. Daags voordien had de Volksunie in Gent een Kaderdag georganiseerd, waarop Schiltz opvallend heftig was uitgevaren tegen de Vlaamse cultuurverenigingen, die aan de basis lagen van de anti-Egmontbetoging. Volksvertegenwoordiger Valkeniers (Halle-Vilvoorde) zou als eerste de tactiek van de oppositie binnen de VU tegen het Egmontakkoord verduidelijken in een gesprek met het weekblad *De Nieuwe* op 16 december 1977. Daarin wees hij experimenten zoals de Vlaamse Volkspartij van Lode Claes als ondoeltreffend van de hand. Hij gaf toe dat de situatie van de « opposanten binnen de partij ongeloofwaardig kon lijken », en dat pas in de toekomst zou blijken of men die oppositietactiek zou kunnen waarmaken. Zijn partijgenoot, senator Bob Maes (Zaventem) had intussen in het partijweekblad zelf kunnen uiteenzetten waarom hij in de VU bleef, maar toch gekant was tegen Egmont (27). Dat was vrij opvallend omdat tot dan toe in de kolommen van het partijweekblad haast uitsluitend positieve berichten over het Egmontakkoord te lezen waren. Overigens werd in het hoofdartikel van datzelfde nummer van *Wij* andermaal gesteld dat « voor het eerst in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging zich de mogelijkheid aftekent om de Vlaamse staat te verwezenlijken op democratische wijze en gedragen door een breede consensus in Vlaanderen. Dit is in de eerste plaats de verdienste van het Vlaams-nationalisme van de Volksunie ».

Valkeniers, Bob Maes en algemeen secretaris Peeters waren uiteraard de hoofdfiguren van het congres van de VU van Brussel en Halle-Vilvoorde dat op 11 februari 1978 in Dilbeek werd georganiseerd. Het congres verliep achter gesloten deuren « omdat het dan makkelijker is en eenvoudiger om tot overeenstemming te komen », zo verklaarde senator Maes na afloop. Uit de conclusies van het congres valt te onthouden dat nogmaals bevestigd

(26) Actueel, 22 oktober 1977, uitzending 13 uur.

(27) *Wij*, 15 december 1977 : Senator Bob Maes : « Ik ben anti-Egmonter, maar geen Don Quichot ». Zie ook 't *Pallietkerke*, 2 maart 1978.

werd dat men in de partij bleef, maar dan wel om te bekomen dat het Egmontakkoord op een aantal punten zou worden verbeterd. Valkeniers bleef zonder omwegen neen zeggen, Maes was genuanceerder maar toch tegen, terwijl Peeters « ja, maar » zegde tegenover het Egmontakkoord. Het tweespalt bleef dus beperkt, maar het werd steeds duidelijker dat de Volksunie uiteindelijk toch de electorale rekening zou betalen. De soms zeer bitsige kritiek van bladen als *De Nieuwe* en 't *Pallierterke* speelde ongetwijfeld mee in het negatief maken van het klimaat rond de Volksunie, maar het zag er naar uit dat ook de kiezer zich zou afkeren van de VU. Half februari 1978 werden de uitslagen bekendgemaakt van twee opiniepeilingen waaruit zou blijken dat zowat één derde of 160.000 stemmen zouden verloren gaan. In het partijweekblad *Wij* werd heftig gereageerd tegen de commentaren die in verband met deze opiniepeilingen werden gemaakt : het blad gaf toe dat de Volksunie « met een eenzijdig tegen haar gerichte anti-Egmontcampagne, het moeilijk heeft, ook zonder opiniepeiling. De percentages van de beide opiniepeilingen zijn echter niet ernstig te nemen » (28). De daaropvolgende week werd in *Wij* teruggekomen op die opiniepeilingen. Volksvertegenwoordiger Desayere probeerde aan te tonen dat « het aangekondigde verlies van 28,8 % een manifeste leugen is ». Volgens Desayere bleek uit het onderzoek « niet dat de VU verlies zou lijden. Integendeel, gezien het groot aantal onbeslisten bij de kiezers zou de VU zelfs winst kunnen boeken » (29).

« **Wie bang is, krijgt ook slagen** » (30).

Schiltz bleef intussen de waarnemers verbazen door de doortastendheid waarmee hij naar alle richtingen toe het door de partij gevoerde beleid verdedigde. Op tientallen debatavonden, talrijke interviews en meetings probeerde hij als maar opnieuw het gebeuren te motiveren en rechtvaardigen. Zo verschenen kort na elkaar uitvoerige interviews met de VU-voorzitter in het Antwerpse weekblad 't *Pallierterke*, dat zijn beleid sterk afkeurde en in de Brusselse Franstalige krant *La Libre Belgique*. In het gesprek met 't *Pallierterke* stelde Schiltz o.m. andermaal dat hij de buitenpartij politieke Vlaamse oppositie tegen Egmont niet erg au sérieux nam, omdat zij niet gemandateerd was door de kiezer. Het gesprek met de Brusselse krant begon met een uitvoerige toelichting betreffende het amnestiedossier. Op de vraag van de redactie van de krant of Egmont nu ook het einde zou meebrengen van de VU als partij, stelde Schiltz dat

(28) *Wij*, 2 maart 1978, « Bij een opiniepeiling ».

(29) *Wij*, 9 maart 1978, « Ondanks beïnvloedende perskampagne ».

(30) 't *Pallierterke*, 23 februari 1978.

de VU « het radicalisme in het Vlaamse land wilde invoeren », een soort « progressief liberalisme », dat nochtans niet terug te vinden was bij de PVV, die volgens het zeggen van Schiltz te sterk behoudsgezind is.

Uit beide gesprekken valt vooral de pragmatische aanpak van de Volksunie voorzitter af te leiden : « Je ne suis pas fétichiste. Ce qui importe c'est le pouvoir ; pas la parité. Je préfère le pouvoir sans parité à la parité sans le pouvoir » (31). In 't Pallieterke zou de redactie later Schiltz als « man in de kijker » voorstellen onder de titel « Schiltz, slachtoffer van het Grote Gelijk ? » (32). Wie inderdaad de gelegenheid had om de Volksunievoorzitter van nabij te volgen tijdens deze periode, werd inderdaad getroffen door de hardnekkigheid waarmee hij probeerde alsmar opnieuw de anderen te overtuigen van zijn gelijk, ook toen de politieke feiten al uitwezen dat zijn medestanders in de coalitie zoals CVP-voorzitter Martens in feite niet meer geloofden in Egmont-Stuyvenberg. En dat terwijl, zoals reeds aangestipt, duidelijk blijkt dat voor- en tegenstanders in feite al bij de ondertekening van het akkoord hun standpunt hadden bepaald en er niet meer wilden van afwijken. Na de val van het kabinet Tindemans V in oktober 1978 verklaarde Schiltz nog dat de Vlaamse cultuurverenigingen een belangrijk deel hadden in het mislukken van Egmont : « Ze hebben vaak afwijzende stellingen ingenomen en communiqués verspreid nog vóór de teksten bekend waren. Ik heb steeds opnieuw getracht met hen tot een open gesprek te komen. Maar er gaapt een enorme kloof tussen de intensiteit van hun goede bedoelingen en de rationaliteit van hun werkwijze... Men zou los van alle sloganistiek eens rond de tafel moeten gaan zitten (33).

De Volksunie : rechtvaardigheidspartij.

Op 20 maart 1978 vergaderde, zoals elke week trouwens, het partijbestuur. Partijvoorzitter Schiltz was met sneeuwvakantie. Het zou met andere woorden een routinevergadering worden. Na de vergadering bleek dat men de gebruikelijke persconferentie, die uiteraard normaal door de partijvoorzitter wordt gehouden, bijna was vergeten tot politiek directeur Van Overstraeten toch langs kwam. Hij gaf een uitvoerig overzicht van het wel en wee van de partij, waarbij hij uitdrukkelijk stelde dat het partijkader eensgezind was, de parlementaire fracties de zwakste schakel vormden en een mogelijke breuk tussen kiezerscorps en kader mogelijk was. Men zou een strategische inspanning vragen van iedereen

(31) *La Libre Belgique*, 27 februari 1978.

(32) *'t Pallieterke*, 9 november 1978.

(33) *De Standaard*, 6 november 1978.

en de richting was niet zo zeer communautair, maar wel naar een « rechtvaardigheidspartij ». De Volksunie zou in de regering een grote waakzaamheid aan de dag leggen om al te schrijnende onrechtvaardigheid in de maatschappij weg te werken. Dat alles zou op het komende « congres van de arbeid » uitvoerig worden besproken (34). Deze verklaringen lokten bij de enkele journalisten die de persconferentie bijwoonden niet zo direct reactie uit, vooral omdat men de gang van zaken niet best begreep. Het tijdstip waarop de verklaringen werden afgelegd, de persoon door wie ze werden afgelegd, de afwezigheid van Schiltz, dat alles maakte het gebeuren niet onmiddellijk duidelijk. Toch verschenen 's **anderdaags** in de dagbladpers opvallend veel reacties, zodanig dat de VU-parlementsfracties het nodig oordeelden om nog diezelfde dag een persconferentie te organiseren, waarop duidelijk gepoogd werd het beeld van een « koerswending », zoals het gebeuren overkwam, af te wentelen. De pers had inderdaad met opvallend veel aandacht de verklaringen van Van Overstraeten, die bekend stond als een verdediger van het Egmontakkoord, genoteerd en geanalyseerd. Voor Piet van Brabant in *Het Laatste Nieuws* was de VU « ten prooi aan de linkse strekking in eigen schoot... (die hoopt) dat de kiezers spoedig gaan vergeten, dat Schiltz en zijn partijbestuur de democratische rechten van de Vlamingen voor een bord linzen verkocht hebben ». Zelfde toon in *De Nieuwe Gazet*, waarin Strieleman schrijft over « nationalisten voor het socialisme ». In *Het Belang van Limburg* vraagt Hugo Camps zich af of het hier om een wanhoopsdaad gaat dan wel om een consequente houding « want wie in de haalbaarheid en de pacificatie van het Egmontpact oprecht gelooft en toch nog een politieke bestaanszekerheid wil bewaren, kan niet meer blijven teren op de oude communautaire tegenstelling ». De *Gazet van Antwerpen* maakt van het gebeuren op 23 maart, dus daags na de persconferentie van de VU-parlementsfracties, zelfs haar hoofdartikel onder een grote hoofding: « Putsch van onze linkervleugel » en dat naar de verklaring van een van de VU-parlementsleden aan de redacteur van het blad. Manu Ruys vat in *De Standaard* van diezelfde dag het gebeuren samen onder de titel vraag: « Volksunie terminaal? ». Volgens Ruys zijn sommigen ervan overtuigd dat de Volksunie zich in haar eindstadium bevindt en als nationalistische partij « terminaal » is. « Het is een gewaarde diagnose. Maar het is toch onloochenbaar, dat het gevaar van een fatale, psychologische kortsluiting, mede veroorzaakt door een gebrekkige communicatie tussen partijleiding en kiezerscorps niet denkbeeldig is. En zelfs indien de accentverschuiving naar de rechtvaardigheidspolitiek — wat dat ook moge betekenen — van

---

(34) Weergave op basis van persoonlijke nota's. Zie ook de verslagen in *De Standaard* en *Het Volk*, 21 maart 1978.

elders kiezers aantrekt, dan nog zou de massa van de traditionele Vlaamsgezinden wel eens naar andere formaties kunnen wegvloeien. De VU-leiding speelt een grof spel met als hoge inzet : de overleving van de nationalistische partij zelf ».

Diezelfde 22ste maart werd de pers andermaal uitgenodigd naar het VU-hoofdkwartier, waar algemeen secretaris Paul Peeters, omringd door een belangrijk aantal parlamentsleden én Van Overstraeten probeerde uit te leggen dat van een « koerswending » of « herprofilering » geen sprake was. Het was allemaal een groot misverstand en de pers had het allemaal verkeerd (moedwillig of niet) begrepen. Aan de hand van een vier bladzijden lange nota werd getracht aan te tonen dat alle « speculaties over een zogenoemde koerswending of heroriëntering van de Volksunie die, naar werd beweerd in de toekomst de communautaire aspecten zou verwaarlozen ten voordele van de sociaal-economische, volstrekt onjuist zijn ». De redactie van *De Standaard* noteerde bij haar verslag over de persconferentie, die vrij gespannen verliep, dat « waarnemers van beroep zich niet groepsgewijze vergissen. Als de algemene directeur van de VU tegenover een groep journalisten gewaagd heeft over een gewijzigde opstelling van zijn partij, over de onzekerheid bij de parlementaire fracties en over de strategie van de VU, dan heeft hij het zo gezegd... Op de vraag waarom die verklaringen werden afgelegd in afwezigheid van voorzitter Schiltz bijvoorbeeld, wat de aanleiding was voor de verklaringen over rechtvaardigheidspartij, enz. kwam geen afdoend antwoord » (35).

Wel werd in het partijweekblad *Wij* van 30 maart gesteld dat de VU van meetaf « één vaste lijn : sociaal en federaal had gevolgd », wat werd geïllustreerd met stellingen die de VU vroeger systematisch had verdedigd : werk in eigen streek, federalisme, leefmilieucongres, de publikatie van een sociaal-economisch programma, enz... « Degenen die ten overstaan van een dergelijk indrukwekkend bilan, de Volksunie hardnekkig willen opgesloten zien in de hoek van de zogenaamde taalpartijen of communautaire partijen zijn gewoonweg te kwader trouw ». In die omstandigheden werd uiteraard met meer dan gewone belangstelling uitgekeken naar het « congres van de arbeid », dat half mei te Brussel zou gehouden worden. Maar intussen had de Volksunie Schiltz voor een nieuwe termijn tot voorzitter verkozen.

Valkeniers tegen Schiltz.

Op zaterdag 11 maart had de VU-partijraad inderdaad Schiltz opnieuw tot voorzitter verkozen. Na alles wat de partij in de voorbije weken

(35) *De Standaard*, 23 maart 1978.

en maanden had meegemaakt, was dit uiteraard een belangrijke waarde-meter om te zien in hoeverre de Volksuniemandatarissen en -militanten een en ander hadden verteerd. « Voor uittredend voorzitter Schiltz, die zich bijzonder ver in de voorliggende regeling voor de communautaire problemen engageerde, was het een gelegenheid om te zien of hij in die richting kon verder werken » (36). Schiltz kreeg overigens af te rekenen met een tegenkandidatuur: het Vlaams-Brabantse Kamerlid Valkeniers, bekend om zijn tegenstand tegen het Egmontakkoord en het door de partij gevolgde beleid. Voor Valkeniers ging het hier om een principiële kandidatuur, aangezien hij zich geen illusies maakte over het uiteindelijk resultaat van de verkiezingen. Valkeniers wil op die manier ook de « Verlinking van de partij » aanvechten (37).

Schiltz kwam in de eerste stembeurt uiteindelijk twee stemmen tekort om de vereiste 2/3 te halen: 62 stemmen tegen 32 voor Valkeniers bij zeven onthoudingen. In de tweede stemronde kreeg hij 70 stemmen en Valkeniers 26, bij 4 onthoudingen. De partij bleef steunen op een interne verhouding: 2/3 tegen 1/3. Bij zijn eerste verkiezing tot partijvoorzitter in 1975 had Schiltz drie stemronden nodig. Toen waren tegenkandidaat: de huidige voorzitter Anciaux en De Bruyne.

Voor het partijweekblad *Wij* had de verkiezing aangetoond dat « ondanks alle spanningen en meningsverschillen, de Volksunie een aaneengesloten partij is waar de beleidsopties en degenen die ze moeten uitvoeren geschraagd worden door een zeer ruime meerderheid. Voor zover nog bewezen moest worden: de partij heeft de bocht van bijna een kwart eeuw oppositie naar het beleid en de verwezenlijkingen goed genomen » (38). Niet ten onrechte weerlegde *Wij* de kritiek van sommigen dat Schiltz met « slechts » 70 % was herkozen: « Indien er slechts één kandidaat voor het voorzitterschap ware geweest, indien de voorzitter 90 % zou gehaald hebben, dan waren de verwijten over kadaverdiscipline en manipulatie niet van de lucht geweest » (38).

« Arbeid, adel in de Vlaamse staat ».

Aangekondigd voor het voorjaar 1977, moest het 17de Partijcongres uitgesteld worden tot 20 en 21 mei 1978, dus zowat één jaar na de tot standkoming van het Egmontakkoord. Het « congres van de arbeid », zoals men het noemde, mag dus zeker niet direct bekeken worden door de bril van de actualiteit van het voorjaar 1978, ook al zou de actualiteit

(36) *Knack*, 15 maart 1978, « Volksunie blijft verdeeld ».

(37) *Spectator*, 18 maart 1978, « Jef Valkeniers, de kandidaat ».

(38) *Wij*, 16 maart 1978, « Het nieuwe Partijbestuur ».

uiteindelijk zwaar doorwegen op het verloop van het congres, zodanig zelfs dat het congres nog een tweede aflevering kende, half juni.

Het thema « Arbeid » — of ruimer gesteld « de sociaal-economische problemen » — was zeker geen innovatie in de Volksunie. In 1963 en 1965 werd op de Volksuniecongressen uitvoerig aandacht besteed aan het « leefmilieu » en alles wat daarmee verband houdt. In 1971 congresseerde de VU over « inkomensverdeling » met thema's als fiscalisering en hervorming van de rijksmaatschappelijke zekerheid, terwijl het jaar voordien aandacht besteed werd aan het probleem van de « leefbare gemeenten ». Het zijn trouwens de sociaal-economische opties die aan de basis lagen van een dissidentie in 1965, toen Kamerlid Daniël Deconinck en zijn medestanders uit de partij stapten om een kortstondig experiment te wagen met de « Vlaamse Democraten ». Het sociaal economische denken van de Volksunie is in de loop van de jaren onbetwistbaar verschoven. De aanbreng van figuren als Coppieters, Nelly Maes, Debeul en andere heeft duidelijk voor verschuivingen gezorgd. « Het sociaal-economische programma van de Volksunie », zo besluit B. Eloy een studie terzake, « is een getrouwe synthese van wat leeft bij de meerderheid van de Vlaamse nationalisten. Dit programma, dat eerst werd beheerst door de vooroorlogse nationalisten, kwam tegen het eind der jaren zestig onder de invloed, enerzijds van actieve progressieven, anderzijds van een talrijke groep pragmatische reformisten, die er samen voor zorgden dat het VU-programma een centrumprogramma werd, net iets progressiever dan dat van de liberale PVV. Het is echter zeer de vraag of de Volksunie er nog lang zal in slagen die tegenstrijdige strekkingen te verzoenen. In resoluties kan dit wellicht, maar in de politiek van iedere dag is dit heel wat moeilijker » (39).

Met het « congres van de arbeid » wil de VU haar sociaal en economisch profiel duidelijker doortrekken. Met dat herprofileren was men in feite al gestart op de congressen van Oostende (1973) en Hasselt (1975) : daar had men onder meer het onderwijs en het cultuurbeleid behandeld. De « arbeid » wil men valoriseren als creatieve kracht voor de ontplooiing van mensen en samenleving. De « arbeid » is bovendien de belangrijkste basis voor volkswelvaart en volkswelzijn. Die optie zou worden uitgeschreven in een uitvoerig « *Manifest van de arbeid* », waarin wordt uitgegaan van het recht op arbeid als een democratisch recht en de plicht tot arbeid als een even democratische plicht. Het *Manifest* is een principiële document, dat later technisch zou worden uitgediept. Hoe groot de belangstelling voor het congres ook was, de Partij kon niet verhinderen dat men

---

(39) *De Nieuwe Maand*, dossier « Politiek in Vlaanderen », 1977, februari-maart, nr 2.

op twee dagen niet uitgepraat geraakte, omdat teveel aandacht besteed werd aan de « actualiteitsresoluties », anders uitgedrukt, de perikelen rond het Egmont-Stuyvenbergakkoord. Bij de stemmingen over de actualiteitsresoluties kreeg de partijleiding een bevestiging van het vertrouwen: 633 ja, 246 neen en 29 onthoudingen. Opnieuw dus de reeds vaak aangehaalde verhouding: 2/3 tegen 1/3. Bovendien werd op aandringen van het congres beslist om begin 1979 een congres te organiseren over de Staatshervorming. Door het verloop van de politieke gebeurtenissen zou dat congres er voornamelijk niet meer komen. Partijvoorzitter Schiltz lokte buiten de VU heel wat reacties uit door zijn verklaringen in zijn congresrede in verband met het staaldossier, dat in het voorjaar 1978 een zwaar politiek dossier was. Volgens Schiltz moest over de eventuele financiële bijdrage van Vlaanderen aan het Waalse staal onderhandeld worden van « gemeenschap tot gemeenschap ». « Hoe kan men een dergelijke inspanning vragen », zo vroeg Schiltz, « van de Vlaamse gemeenschap zonder dat wij de zekerheid hebben dat bijvoorbeeld de havenverdragen goedgekeurd worden, en dat wij in de toekomst op economisch en financieel gebied over een voldoende ruime autonomie zullen beschikken » (40). De Volksunie wilde dus dat er zou gepraat worden: toen het staaldossier eind 1978 door het overgangskabinet Vanden Boeynants II uiteindelijk toch werd beslist, eiste Schiltz nogmaals open informatie en onderhandelingen, maar zo te zien kwam daarvan weinig of niets in huis.

Het « congres van de arbeid » kreeg niet bepaald veel aandacht in de pers: de aandacht werd immers volledig opgeslorpt door de moeilijkheden in verband met de crisiswet en de moeilijkheden in de Zaïrese provincie Shaba. De actualiteitsresoluties kregen des te meer aandacht, zodanig zelfs dat het andermaal tot een persrel kwam tussen de partijleiding en de redactie van de *Gazet van Antwerpen*, die volgens de VU « onjuist, onvolledig, en dermate tendentius » de gang van zaken had voorgesteld dat een rechtzetting noodzakelijk was (41).

Met de crisis van half juni, — hoofdzakelijk veroorzaakt door de politieke koppeling van de crisiswet aan de staatshervorming (42) — werd de aandacht wat afgeleid van de VU. Tijdens en onmiddellijk na de vakantiemaanden, ging bovendien alle aandacht naar de besprekingen in de Kamercommissie, waar het Egmont-Stuyvenbergwetsontwerp werd besproken en de houding van de CVP terzake. Toch bleef het binnen de VU intussen bewegen. Bij het investituurdebat in de Kamer van het kabinet

(40) Zie o.m. *l'Echo de la Bourse*, 22 mei 1978.

(41) *Wij*, 1 juni 1978, « Een persrel over het congres van de arbeid ».

(42) M. PLATEL, « De politieke krisissen in 1978 », in *Res Publica*, 1979, nr 2, blz. 281-306.

Vanden Boeynants op 27 oktober, waarvan de Volksunie nog deel uitmaakte, was opgevallen dat de VU-fractie leider Baert kwam zeggen dat « de fractie zich alle rechten voorbehoudt betreffende de wijze, waarop de constituanten de staats hervorming zal verwezenlijken ». Over Egmont werd met geen woord gerept. Binnen de fractie was het naar verluidt tot een botsing gekomen omdat sommigen niet zomaar ja wilden zeggen voor het nieuwe kabinet, wat, indien het tot een stemming kwam in de openbare vergadering, zou neerkomen op een afkeuring van Schiltz (43). Bij de voorstelling van het verkiezingsprogramma van zijn partij stelde Schiltz dat bepaalde oplossingen uit het Egmont-Stuyvenbergakkoord niet als dusdanig werden aangevoeld en dat men het gesprek dus moest overdoen. Het Egmontavontuur was blijkbaar voorbij (44).

Verkiezingen.

De verkiezingen van 17 december 1978 waren voor alle Egmontpartijen van uitzonderlijke betekenis, maar daarbij werd wel heel speciaal gekeken naar de Volksunie die haar eerste regeringsdeelneming achter de rug had. De partij had klaarblijkelijk niet voldoende tijd gekregen om Egmont helemaal te verwerken. Het resultaat was duidelijk een afstraffing: van 16,3 procent in 1977 viel de partij terug op 11,5 procent in Vlaanderen. Daarmee kwam de partij weer op haar electorale sterkte van 1965 en verloor ze meteen ook haar derde plaats in de rangorde van de Vlaamse partijen ten gunste van de PVV. In absolute cijfers verloor de partij in de Kamer 171.199 stemmen (van 559.567 in 1977 op 388.368), terwijl het aantal volksvertegenwoordigers van 20 op 14 viel. Het Vlaams Blok, waarin de Vlaamse Volkspartij van Claes en de Vlaamse Nationale Partij van Dillen zich verenigd hadden voor de verkiezingen, kreeg 66.042 stemmen, zodat het VU verlies ook andere partijen dan alleen het Vlaams Blok ten goede is gekomen. De CVP en de BSP, die dezelfde Egmont- en Stuyvenbergakkoorden hadden ondertekend, werden zeker niet in dezelfde verhoudingen door de kiezer afgestraft: de CVP verloor in Vlaanderen 0,4 % en de BSP verloor 1,5 %. De achteruitgang van de VU was één van de belangrijkste politieke feiten van deze verkiezingen (45).

(43) *Het Laatste Nieuws*, 28 oktober 1978, « Volksuniefractie straft Schiltz af ».

(44) Zie o.m. *Knaak*-debat met Schiltz, Baert en Desayere « Wij zijn dezelfde partij gebleven », 29 november 1978. Ook 't *Pallieterke*, « Hugo Schiltz, Iedereen begaat fouten », 30 november 1978.

(45) Zie hierover: W. FRAEYS, Les élections législatives du 17 décembre 1978. Analyse des résultats, in *Res Publica*, 1979, nr 2, blz. 309-328.

Zie eveneens X. MABILLE en J. BRASSINNE, « Les élections législatives du 17 décembre 1978 », *CRISP*, nr 826-827 en nr 828, dd. 12 en 26 januari 1978.

Daags na de verkiezingen al liet voorzitter Schiltz in het partijbestuur de zaken uitpraten : dat bestuur bleef officieel achter Schiltz staan en Schiltz zelf bleef dan ook partijvoorzitter. Onder de titel « Kop op en doorbijten » gaf Schiltz in het partijweekblad zijn visie op de uitslag en de redenen van de electorale achteruitgang van zijn partij. Als externe oorzaak verwees hij onder meer naar het feit dat de ingewikkelde juridische problemen van grondwetsherziening en staats hervorming moeilijk te begrijpen waren en daarbij kwam nog dat de Volksunie « sinds anderhalf jaar het mikpunt was van soms goedbedoelde, maar even vaak boosaardige kritiek, die in de dagbladpers uitmondde in een ongelooflijke hetze. De kwade trouw is onmiskenbaar » (46). De partij zou alvast ook « in alle openheid en eerlijkheid » zoeken naar middelen om de « vertrouwensbreuk tussen haar en een deel van haar kiezers te herstellen » (47).

Erg vlot scheen dat niet te verlopen. De binnen-partij-contestanten lieten immers, gesterkt door de slechte verkiezingsuitslag in hun verzet tegen het gevolgde beleid, vrij snel van zich horen. Kamerlid Valkeniers meende dat er snel veranderingen moesten komen aan de top van de partij. « De huidige voorzitter en zijn hofhouding moeten hun gevolgen trekken uit de verkiezingsuitslag » (48).

Of de Volksunie in die omstandigheden toch weer zou deelnemen aan een regering, zou pas beslist worden op een bijeenkomst van de partijraad op zaterdag 13 januari. Met het formatieberaad werd tot die dag in feite wat getreuzeld. Zoals alle vergaderingen van de partijraad, verliep de bijeenkomst ook nu achter gesloten deuren, zodat het juiste relaas over de vergadering moeilijk te achterhalen is. In het partijweekblad *Wij* werd gesteld dat de besprekingen « vinnig », maar « hoogstaand » verliepen (49). Volgens 't *Pallietkerke* en de *Gazet van Antwerpen* (50) betekende een en ander dat tijdens de namiddagzitting onder meer Jorissen, Maton en anderen het ontslag van het partijbestuur hadden gevraagd. Jorissen liet van zijn kant weten dat hij en een vijftal andere mandatarissen een afzonderlijke groep zouden vormen in het parlement in geval van een tweede Egmont. Schiltz had naar verluidt al 's voormiddags een soort vertrouwensmotie ingediend en daarover zou 's middags gestemd worden. Zulke stemming zou tot sterke spanningen kunnen voeren, ook al was blijkbaar de meerderheid er van overtuigd dat een al te plotse

(46) *Wij*, 21 december 1978 : « Kop op en doorbijten ».

(47) *Wij*, 21 december 1978.

(48) *De Morgen*, 26 december 1978. Zie ook 't *Pallietkerke*, 4 januari 1979, *De Nieuwe*, 5 januari 1979.

(49) *Wij*, 18 januari 1979.

(50) 't *Pallietkerke*, 18 januari 1979. Zelfde versie in *Gazet van Antwerpen*, 15 januari 1979.

wisseling aan de top van de partij nefaste gevolgen zou hebben. Na afzonderlijk beraad van het bestuur van de partij werd de motie van Schiltz, steeds volgens de geciteerde versies, die overigens nooit officieel werden tegengesproken, vervangen door twee andere moties. Een eerste motie, die niet publiek gemaakt werd, hield een aantal bepalingen in in verband met de interne partijorganisatie. De tweede motie werd wel publiek gemaakt. Daarin stond voorop de « noodzaak van zelfbestuur door federalisme ». De voorzitter en het partijbestuur moesten hun statutaire taak verder doelbewust waarnemen en dit in nauwe samenwerking met de Partijraad. Het was de « verruimde Partijraad, aangevuld met de afdelingsvoorzitters », die zou beslissen over eventuele regeringsdeelname. Voorts werd een oproep gedaan tot alle Vlaams-nationalisten en federalisten om de rangen te sluiten ten einde de partij in staat te stellen haar historische rol te vervullen en het Vlaams zelfbestuur af te dwingen » (51).

De Partijraad nam dus geen beslissing over het al dan niet deelnemen aan de regering : men keek uit naar de voorstellen van formateur Wilfried Martens. Die voorstellen zouden moeten beantwoorden aan de vastgelegde principes : een radicaal en ruim zelfbestuur dat naast « de culturele bevoegdheden ook verstrekkende macht (moest) meebrengen in financiële, economische en sociale aangelegenheden. Dit zelfbestuur moet gestalte krijgen in een eenvoudige en efficiënte structuur met één Vlaams parlement, één Vlaamse regering, beschikkend over eigen financiële middelen en eigen administratie ; zodat gewest en gemeenschap tot één politieke structuur worden versmolten, waarvan de Vlamingen in het stadsgewest Brussel, beperkt tot de 19 gemeenten onverbreekbaar deel uitmaken. Het Vlaams gezag moet onverminderd gelden over het hele grondgebied » (52).

Schiltz mocht dus wel gaan luisteren, voor zover hij tenminste werd uitgenodigd. Zoals alle andere partijen, met uitzondering van de Communistische Partij, het Rassemblement Wallon en de Parti Libéral, kreeg inderdaad ook de Volksunie op 23 januari, de eerste voorstellen van de formateur. Schiltz zou aan de besprekingen deelnemen samen met Van der Elst en Jorissen, die zeker geen voorstander was van nieuwe regeringsdeelname. De besprekingen begonnen op 1 februari, maar al op 7 februari trok de VU zich terug omdat, zo werd gezegd, het onmogelijk bleek om bij de Franstaligen gehoor te krijgen voor de Vlaamse wensen en omdat er anderzijds unitaire reflexen waren bij de Christelijke Volkspartij.

---

(51) *Wij*, 18 januari 1979.

(52) *Wij*, 18 januari 1979.

Aangezien de CVP niet wilde weten van een regering met het FDF, maar zonder de VU, zat de formateur meteen ook in moeilijkheden.

De Volksunie werd daarom ook niet definitief uitgesloten. De bemiddelaars Nothomb en Claes stuurden hun voorstellen ook aan de Volksunie, maar kregen een negatief antwoord. Ook formateur Vanden Boeynants betrok de Volksunie bij zijn pogingen om een regering tot stand te brengen. Schiltz had intussen CVP-voorzitter Martens en zijn socialistische collega Van Miert kunnen bewegen tot een nieuwe Vlaamse frontvorming. Op 7 maart werd een verklaring bekend gemaakt waarin de drie betrokken partijen zegden akkoord te zijn over vier punten: de noodzaak om tot een Vlaams parlement te komen met één executief, pariteit in Brussel, het Vlaamse grondgebied integraal onder Vlaamse controle en de persoonsgebonden aangelegenheden in Vlaamse handen. Dat Vlaams front, dat door de CVP en de BSP met zeer weinig enthousiasme werd bekendgemaakt, zou maar een paar dagen stand houden. In de nacht van 15 maart antwoordde immers alleen de Volksunie « neen » op een aantal vragen van formateur Vanden Boeynants. De CVP had zonder overleg ja gezegd, waarop Van Miert, namens de BSP, was gevolgd, zij het schoorvoetend. Opnieuw zat het moeilijk omdat de CVP weigerachtig bleef voor een regering met het FDF zonder de VU, terwijl de Franstalige socialisten even hardnekkig bleven aandringen op een regering met in ieder geval het FDF. Uiteindelijk werd het een regering zonder de Volksunie, maar met de Brusselse federalisten. Gezegd wordt dat de VU dit keer het zekere voor het onzekere nam: in kringen rond de onderhandelaars werd inderdaad opvallend nadrukkelijk gezegd dat de CVP zinnens was de onderhandelingen te laten springen en dat op Vlaamse eisen, zodat de Volksunie in dat geval in een moeilijke situatie zou terecht komen. Schiltz had intussen wel één voldoening, — als men tenminste die uitdrukking mag gebruiken — aangezien hij door de Vereniging van politieke journalisten was verkozen tot Politicus van het jaar. Voor sommige waarnemers was dit eerder een « vergiftigd cadeau ». In de motivering voor de prijs werd immers gezegd dat « zijn loyauteit aan het gegeven woord geleid had tot de afstraffing van zijn partij bij de verkiezingen ». Het was niemand ontgaan dat Schiltz heel wat stemmen had gekregen van Franstalige journalisten, die Schiltz verkozen boven André Cools, aan wie zij duidelijk zijn FDF-sympathie verweten (53).

(53) Zie *Het Volk*, 1 februari 1979. Ook *De Morgen*, 1 februari 1979, in de rubriek « Onder vrienden ». De volledige motivering luidt als volgt: Niettegenstaande de zware druk waaraan hij was blootgesteld, heeft Schiltz zijn communautaire verbintenissen nageleefd. Hij was van mening dat de autonomie voor Vlaanderen een aantal toegevingen op taakundig en cultureel vlak voor de Franstalige Brusselaars waard was. Hierdoor leidde hij de Volksunie naar een verkiezingsnederlaag waardoor hij de traditionele partijen de kans gaf een gedeelte van de stemmen die ze bij de vorige verkiezingen verloren waren, terug op te halen.

« Vernieuwing en Verjonging ».

Onder die titel reageerde Schiltz in het partijweekblad op de niet zo gunstige uitslagen die de partij haalde bij de Europese verkiezingen begin juni (54). Veel verwachtingen had men wel niet gekoesterd, maar toch meende Schiltz dat de uitslag een « reden was tot bezinning ». De partij moest zich volgens haar voorzitter « dringend en krachtadig losmaken uit steriel nakaarten » (55). De partij bleek inderdaad moeilijk tot rust te kunnen komen, want pas enkele dagen na de oproep van de voorzitter, nam algemeen secretaris Paul Peeters ontslag in die functie en tevens als bestuurslid van de partij (56). Peeters, die bij de verkiezingen van december 1978 niet herkozen was als parlements lid, vroeg een « nieuwe, verjongde top », die een « radicale Vlaamse koers zou varen ». Hij zette zich ook af tegen de « steeds duidelijker linkse koers die door bepaalde topmensen en heel wat van onze diensten en nevenorganisaties wordt ingeslagen ». De verklaringen van Peeters kwamen daags voor de bijeenkomst van de partijraad, waar onder meer nieuwe bestuursleden zouden worden verkozen. Precies die verkiezingen zouden de bijeenkomst een heel ander karakter geven dan verwacht. Vrij onverwacht, kondigde Schiltz er immers op het einde van de vergadering aan dat hij zich voortijdig als voorzitter terugtrok. Dat ontslag zou half september van kracht worden. De partijraad had voordien, zoals afgesproken, onder meer twee ondervoorzitters verkozen : kamerlid Jaak Gabriëls, burgemeester van Bree en de Gentse hoogleraar Jef Maton, twee figuren, die bekend stonden als tegenstanders van het door Schiltz gevolgde beleid. Daarbij kwamen dan nog als nieuwe leden voor het partijbestuur : volksvertegenwoordiger Valkeniers, oud volksvertegenwoordiger Luk Vansteenkiste en Walter Luyten. Een duidelijk « anti-Schiltz » bestuur. Uit die verkiezing trok Schiltz dan ook de gevolgen : hij had bij het begin van de bijeenkomst gewaarschuwd en stelde dan ook onomwonden vast dat hij niet meer « de belichaming kon zijn van het partijbestuur, zoals dat nu was samengesteld » (57).

Het ontslag van Schiltz.

Schiltz aarzelde niet om zijn motieven in soms vrij scherpe bewoordingen

(54) *Wij*, 14 juni 1979. Ons inziens mogen uit die verkiezingsuitslagen geen onmiddellijke conclusies worden getrokken voor de nationale politiek. Betreffende de verkiezingsuitslagen zie : W. FRAEYS, Les élections européennes de 1979. Analyse des résultats pour la Belgique, in *Res Publica*, 1979, nr 3, blz. 411-426.

(55) *Wij*, 14 juni 1979.

(56) *De Standaard*, 22 juni 1979 en 't *Pallmeterke*, 28 juni 1979.

(57) *Wij*, 28 juni 1979.

kenbaar te maken, ook via het partijweekblad (58). In een mededeling stelde hij onder meer dat « parlementsleden en partijverantwoordelijken verklaringen aflegden die onverenigbaar zijn met de basisloyauteit en met de minimumdiscipline zonder de welke een partij, zoals de VU, niet operationeel kan blijven. Persoonlijke ontgoochelingen, verlies van mandaten of het falen in de uitoefening van functies, werden steeds vaker gehuld in de wijde mantel van ideologische bekommernissen. Bij voorkeur werd hierbij gebruik gemaakt van verbaal radicalistisch opbod of van een grotendeels artificieel opgefokte rechts-links tegenstelling. Hierbij werden herhaaldelijk fundamentele beginselen van het partijprogramma met de voeten getreden ». En verder is er de partijraad, waar Schiltz heeft moeten vaststellen « dat aan dweepzucht, gebrek aan loyautéit en eerlijke samenwerking meermaals de voorkeur werd gegeven boven ernst, politieke deskundigheid en toekomstgericht volksnationalisme ». In die omstandigheden stelde Schiltz, die in zijn mededeling geen vragen stelt omtrent het onder zijn leiding gevoerde beleid, dat hij geen voorzitter wilde blijven van een partij, die dreigt zich te laten terug dringen in de rol van een tijdelijke zweeppartij.

Alleen in het hoofdartikel van diezelfde *Wij* werd nog ingegaan op het ontslag van Schiltz. Volgens de auteur (Van Overstraeten) waren de meningsverschillen tussen Schiltz en het partijbestuur van tactische en strategische aard en niet van programmatische of ideologische aard. « Een afstandelijker benadering dan reeds vandaag voor iedereen mogelijk is, zal de tragische grootheid en de grote tragiek van deze voorzitter in de moeilijkste jaren van de partij steeds duidelijker doen uitschijnen », zo besloot de auteur.

Schiltz was sinds 1964 lid van het partijbestuur, dat hij vanaf 1973 mocht leiden.

Zowel de Vlaamse als de Franstalige pers besteedde opvallend veel aandacht aan het ontslag van Schiltz en aan zijn opvolging. De *Financieel Economische Tijd* trok een vergelijking met het vooroorlogse nationalisme : « Wat vandaag aan het geschieden is, is een heruitgave van de jaren her gevoerde dispuuten onder nationalisten over minimalistische en maximalistische programma's. Van de nationalistische leider Herman Vos uit de jaren dertig, die uitgekreten werd voor een minimalist bij het indienen van zijn federaal wetsvoorstel tot omvorming van België tot Hugo Schiltz is er nog niet veel veranderd » (59). Het nieuwe partijbestuur probeerde zo snel mogelijk naar buiten te komen met een zo duidelijk mogelijk pro-

---

(58) *Wij*, 28 juni 1979 brengt uitvoerige informatie over de vergadering van de partijraad en verklaringen van de nieuwe ondervoorzitters.

(59) *Financieel Economische Tijd*, 26 juni 1978, « Schiltz' ontslag ».

fiel. Daarom werd een « Beginselverklaring van het Partijbestuur » gepubliceerd, waarin onder meer het heengaan van Schiltz werd betreurd (60). Voorts werd duidelijk gesteld dat het partijprogramma onverminderd gehandhaafd bleef, dat de Volksunie naar echt zelfbestuur streefde, vernieuwing en verjonging wilde doorvoeren, maar als eerste opdracht werd het herstel van het vertrouwen voorop gesteld.

Manifest aan mijn partij.

Schiltz's ontslag bleef opvallend lang nazinderen ; hijzelf kreeg opvallend veel mogelijkheden om via de pers zijn motieven te verduidelijken. Zo publiceerde het weekblad *Knack* in het nummer van 4 juli een vier bladzijden lange boodschap van Schiltz onder de titel « Wat ik de Vlamingen wil zeggen ». De bijdrage was door Schiltz zelf ondertekend.

Aan de vooravond van de verkiezing van zijn opvolger, waagde Schiltz een « laatste gok », zoals het soms werd genoemd (61). Hij publiceerde een uitvoerig *Manifest aan mijn Partij* (62), waarin hij zijn gedachten over de Volksunie en de door de partij te voeren lijnen verduidelijkte. Schiltz blijft er bij dat de Volksunie moet optreden als een politieke partij, die het recht en de plicht heeft de politieke methode te beoefenen, nl. de methode van het vergelijk, het politiek akkoord. Dat kan alleen als de Volksunie haar taak echt wil vervullen en « dan moet zij in de eerste plaats een politieke partij zijn, ten volle, zoals de anderen ». Dan moet zij trachten macht te verzamelen en via akkoorden haar programma stapsgewijze verwezenlijken. De Volksunie moet met andere woorden een beleidspartij zijn. In zijn *Manifest* ging de gewezen voorzitter in feite niet in op de vraag of het vergelijk dat de Volksunie in de regering had gebracht, wel aanvaardbaar was. De kiezer had er immers anders over geoordeeld. In een gesprek naar aanleiding van de publicatie van het *Manifest* gaf Schiltz toe « dat de partij zeer goed wist wat zij wilde, maar dat we ons vergist hebben wat betreft datgene wat een deel van ons kiezerscorps van ons verwacht of wat een deel van ons kiezerscorps als Vlaamse politiek beschouwt, dat is duidelijk. Maar de ganse vraag is of men water en vuur kan verzoenen en of men ten eeuwigden dage kan blijven de mensen wijsmaken dat men in één keer alles en zonder enig compromis zal realiseren en van een andere kant in de praktijk laten vaststellen dat het precies allemaal anders gebeurt, dan men zegt door de anderen, en zonder dat die politiek ook gevolgen heeft, met andere

---

(60) *Wij*, 5 juli 1979.

(61) *Spectator*, 15 september 1979.

(62) H. SCHILTZ, *Manifest aan mijn partij*, September 1979, 18 blz.

woorden, er moet tussen de partij en haar kiezers klaarheid geschapen worden (63). Schiltz bleef er overigens bij dat « slechts een deel van onze kiezers de optie voor een beleidspartij heeft afgekeurd en het is een vraag of dit niet voor een groot deel op misverstanden heeft berust. Ten tweede, is het ook zo natuurlijk dat de kiezer niet akkoord was met de manier waarop wij deze optie hebben gerealiseerd, dat wil zeggen dat men over deze manier moet nadenken maar van de andere kant moet men er toch over waken dat men de kiezers die de partij trouw blijven, niet teleurstelt » (id.).

Gepubliceerd aan de vooravond van de Partijraad van 8 september, waar zoals gezegd een nieuwe partijvoorzitter zou worden verkozen, kreeg het *Manifest* uiteraard heel wat aandacht, maar toch was de vraag naar de opvolging van Schiltz duidelijk belangrijker. Er waren twee kandidaten: Anciaux, gewezen staatssecretaris, vroeger al kandidaat voor het voorzitterschap, en de Limburger Johan Sauwens, vroeger voorzitter van de Volksuniejongeren. Zoals verwacht haalde Anciaux het: in de tweede stemronde kreeg hij de vereiste twee derde meerderheid. De Partijraad besliste op vraag van Schiltz het *Manifest* voor te leggen aan het congres dat eind 1979 zou bijeenkomen (64).

Besluit.

Het valt op dat de media, dag- en weekbladpers, vaak uitvoerig aandacht besteden en besteed hebben aan het gebeuren in en rond de Volksunie. Weinig partijen krijgen voor het wel en wee van hun interne keuken zoveel weerklank in de geschreven pers. Tijdens de Egmont-Stuyvenbergperiode is dat zo mogelijk nog sterker tot uiting gekomen, wat onbetwistbaar de partijpolitieke evolutie van de VU in de voorbije jaren mee heeft bepaald.

Bij dat alles valt ook op dat, meer dan bij andere partijen, individuele figuren ook vaker naar buiten komen. Bij die figuren speelde Schiltz in de hier besproken periode, maar ook voordien al een belangrijke rol. Het is onbetwistbaar dat door zijn toedoen de partij uiteindelijk gekozen heeft voor een experiment van regeringsdeelname, waarbij werd uitgegaan van de idee dat elke partij uiteindelijk een beleidspartij moet willen zijn. De vraag kan gesteld worden, na de experimenten, eerst met het Rassemblement Wallon, dan met de Volksunie en het Front démocratique des Bruxellois francophones en nadien met deze laatste partij alleen in de

(63) *Actueel*, radiomagazine, 4 september 1979, uitzending 13 uur.

(64) Zie *Wij*, 13 september 1979. Ook *Knaak*, 12 en 19 september 1979.

regering of dit in het Belgische politieke bestel wel zo is. Aanvaarden de andere politieke families, de drie traditionele families wel deelgenoten in het beheren van het land? En zoeken de kiezers niet naar een mogelijkheid om een voortdurende proteststem te laten horen tegen deze drie families die uiteindelijk toch om beurten het beheer onder mekaar verdelen (65)?

Vanuit de theorie der democratie is de door de VU gevolgde lijn ongetwijfeld te verdedigen, maar politologisch, op het vlak van de feitelijke politieke aanpak met de werkelijke machtsverhoudingen die het systeem uiteindelijk toch bepalen, kunnen er wellicht vragen gesteld worden over die gevolgde lijn (66). De kiezer had immers negatief gereageerd. Voor de kiezer was het antwoord op de titelvraag negatief.

Summary : The Flemish Federalist Party in 1977-1979 : a structural opposition party entering the government.

The activities within and around the Volksunie get much media attention compared with other parties. The top politicians of the Volksunie such as former president Schiltz have more influence than their colleagues. It was Schiltz that made his party enter the government. His opinion was that every political party must try to achieve that goal.

It is not so sure that the traditional Belgian political families are willing to accept new partners. Apart from that it is possible that the Belgian electorate wants some parties to remain in the opposition.

As far as the Volksunie is concerned the policy of Mr. Schiltz has been rejected by the electorate.

---

(65) W. DEWACHTER, E. LISMONT en G. TEGENBOS, Het effect van de oppositie op het regeringsbeleid in België van 1965 tot 1971, in *Res Publica*, 1975, nr 2, blz. 151-170.

(66) W. DEWACHTER, Elitaire consensus en veranderingen, in *Civis mundi*, 1972, nr 8, blz. 230-236.

PVVELD

**meer werk
minder lasten**

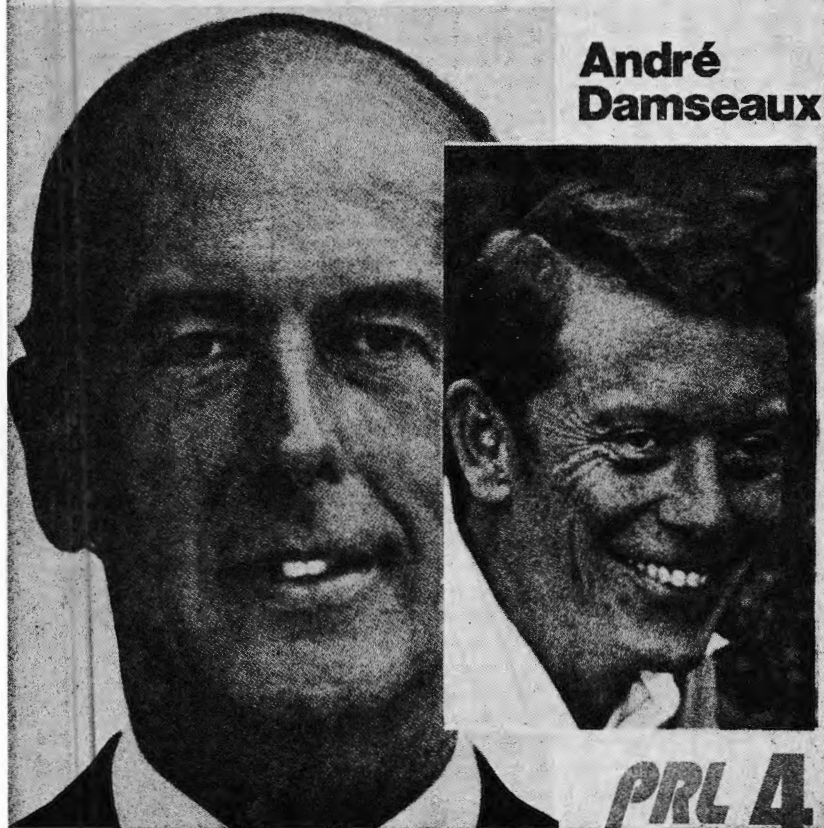

EUROPA VOORAL VOOR HEN!

LE BON CHOIX POUR L'EUROPE

**André
Damseaux**

PRL A

Les relations belgo-zaïroises

Réflexion sur une pratique de la politique étrangère

---

par Jean-Claude WILLAME,

Attaché au Centre d'Etudes et de Documentation Africaines.

★

— « Mon premier objectif fut de faire comprendre ma politique aux membres de l'Alliance Atlantique (...). J'affirmai que le règlement des affaires congolaises dépassait les possibilités de la seule Belgique, qu'elle ne pouvait agir efficacement qu'à condition d'être comprise et aidée par ses alliés. » (P.H. Spaak, *Combats inachevés. De l'espoir aux déceptions*, Paris, Fayard, 1969, p. 243.)

— « La Belgique prend au Zaïre des engagements dans le sens de ce que lui demandent ses alliés. » (Communiqué du Ministre des Affaires Etrangères, 4 juillet 1979.)

Plus de dix années séparent ces deux affirmations qui paraissent marquer une certaine continuité dans la politique de la Belgique vis-à-vis du Zaïre. Celle-ci entend ne pas agir sans consultation préalable avec le camp occidental auquel elle s'identifie étroitement.

Cette attitude rentre bien dans le cadre traditionnel de la doctrine officielle de la Belgique en matière de politique étrangère, doctrine qui conditionne quatre types de comportements : 1° la Belgique souhaite être un membre actif d'ententes internationales fondées sur des règles de coopération multilatérale et non sur des situations de domination ; 2° elle pratique, à l'intérieur de ces organismes, une diplomatie de la relation et de la concertation qui donne aux représentants belges une position relativement forte ; 3° elle ne se présente pas en position de demandeur constant, mais désire être identifiée à une certaine finalité des institutions multilatérales ; 4° et elle intervient par des propositions raisonnables, sans gaspiller son crédit par une multiplication d'initiatives à tout propos (1).

---

(1) J. GÉRARD-LIBOIS, La conduite de la politique extérieure de la Belgique, *Res Publica*, XV, 1973, 5, pp. 947-948.

Il faut néanmoins reconnaître que l'attitude de la Belgique à l'égard d'un pays comme le Zaïre a aussi été déterminée par un héritage colonial que la métropole n'a jamais pu complètement assumer elle-même. Étonnant destin en effet que celui de ce petit pays qui a la charge d'un territoire quatre-vingts fois plus grand que le sien et aux potentialités économiques énormes. Une des conséquences de cet état de choses fut l'absence d'une véritable politique coloniale de la part de la Belgique. « Ce qui se passa en Afrique, écrit le même P.-H. Spaak, (fut) l'œuvre d'une minorité entreprenante » (2). Minorité entreprenante formée de trois « lobbies » coloniaux — l'administration du Congo, les missions et les grandes sociétés — auxquels une grande autonomie d'action est conférée, chacune dans sa sphère d'activité spécifique. Telle est en substance la nature fondamentale du système colonial belge, telle est aussi l'origine de son effondrement au début des années 1960.

Les années 1960

La décolonisation congolaise et la débâcle belge en Afrique pose d'emblée le problème d'un « vide politique » au Congo, vide que, dans toutes les capitales occidentales, l'on craint de voir rempli très vite par l'Union Soviétique et ses alliés communistes. Pourtant, dans le cas du Congo, jamais pareille hypothèse ne fut aussi discutable. Vue avec recul, l'appréhension des pays occidentaux de se voir supplanter par le communisme n'eut en effet jamais de fondement sérieux. Dès le début, les relations du gouvernement Lumumba avec les pays de l'Est furent utilisées avant tout comme un moyen de pression à l'égard des pays occidentaux devant leur tendance à soutenir une certaine conception de la loi et l'ordre post-colonial incarnée par la sécession katangaise.

Dès l'ouverture de la crise de légitimité en septembre 1960, le Chef de l'Etat congolais rompait les relations diplomatiques avec l'URSS et la Tchécoslovaquie, ces deux pays soutenant la thèse de la légalité du seul gouvernement Lumumba. Il fallut attendre un an pour que soient rétablies ces relations. Deux ans plus tard, le personnel de l'ambassade d'Union Soviétique était déclaré « persona non grata » à Léopoldville, à la suite de contacts qu'auraient eus l'ambassadeur avec des membres de l'opposition du CNL à Brazzaville (3). Le même scénario se reproduira en 1964

---

(2) P.H. SPAAK, *Combats inachevés. De l'espoir aux déceptions*. Fayard, Paris, 1969.

(3) Le CNL (Comité national de Libération) regroupait tous les anciens opposants lumumbistes au gouvernement Adoula.

au moment où le gouvernement Tshombe était en butte aux rébellions mulélistes.

Le soutien de certains pays socialistes à l'opposition congolaise était sans commune mesure avec celui que l'ensemble des pays du camp occidental apportait au gouvernement en place. L'URSS ne donna son approbation aux leaders de l'opposition congolaise que du bout des lèvres. Quant à la Chine populaire, qui faisait à cette époque ses premières armes en Afrique, elle se contenta de livrer des fournitures militaires légères à la rébellion de l'Est du Congo à partir de sa base burundaise. Cette expérience fut pour elle non concluante. Elle retira rapidement son épingle du jeu et, quelques années plus tard, apporta un soutien matériel beaucoup plus conséquent au régime Mobutu.

Le mythe d'un Congo en proie au virus communiste avait ainsi fait long feu et ne fut en définitive qu'un prétexte pour justifier une certaine impuissance à insérer le Congo indépendant aussi étroitement que possible dans l'orbite du camp occidental.

Pendant toute cette période troublée des années 1960 et en dépit du caractère orageux des rapports entre le Congo et son ancienne métropole (rupture des relations diplomatiques en juillet 1960, expulsion de l'ambassadeur belge en août 1960), la Belgique va conserver des relations privilégiées avec le Congo. Malgré l'attitude ambiguë de l'ancienne métropole dans l'affaire katangaise, ambiguïté due à la grande autonomie dont jouissent les milieux d'affaire belges au Congo (4), les relations ne tardèrent pas à être rapidement rétablies. Avec la constitution du gouvernement Adoula en 1961 qui donnait au pouvoir central à Léopoldville une légitimité internationale, le lien est renoué définitivement, bien que, jusqu'en 1964, l'enjeu des relations est dominé par le contentieux financier belgo-congolais.

Les relations entre la Belgique et le Congo allaient atteindre un point culminant en 1964-1965 avec le retour de Moïse Tshombe sur le devant de la scène politique congolaise ; la Belgique qui fut, par le biais de P.H. Spaak, l'artisan principal de ce retour, réalisait un projet diplomatique qu'elle s'efforçait depuis le début de mettre en œuvre : celui d'une réconciliation entre les modérés de Léopoldville et ceux du Katanga. C'est dans le contexte de cette réconciliation que la Belgique put intervenir directement et militairement pour évincer la rébellion muléliste de 1964-1965.

Le « déblocaje » des relations entre la Belgique et le Zaïre ne pouvait se concevoir sans le concours des alliés en général et de l'allié américain

---

(4) Voir à ce sujet J. GÉRARD-LIBOIS, *Secession au Katanga*, CRISP - INEP, Bruxelles - Léopoldville, 1963, p. 321.

en particulier. C'est P.H. Spaak qui fut le promoteur de cette stratégie diplomatique à une époque où la Belgique avait perdu une certaine crédibilité internationale, particulièrement auprès des nations afro-asiatiques représentées à l'ONU. Au moment où P.H. Spaak reprend le portefeuille des Affaires étrangères en 1961, ses idées sur la politique belge au Congo passent par le prisme de l'OTAN. Rien d'étonnant à cela puisque Spaak vient de quitter le poste de secrétaire général de cette institution qu'il a occupé pendant quatre ans, loin de « tous les tracassés et de toutes les mesquineries qu'entraîne inévitablement la participation à la politique intérieure d'un pays » (5). Le nouveau ministre des affaires étrangères estime que « l'une des erreurs du gouvernement belge (en matière de politique africaine) est d'avoir voulu agir seul et de ne pas s'être assuré du concours de ses alliés au moment où il avait décidé de sa politique ». Aussi, son premier objectif est-il, dès avril 1961, de rechercher le concours de l'OTAN dans le cadre de la reprise en main des affaires congolaises.

L'idée que poursuit le ministre des affaires étrangères belge est de refaire le Congo sur une base fédérale et à partir des groupes modérés de tous bords. Cette idée était partagée par certains fonctionnaires américains du State Department, particulièrement ceux qui étaient proches du milieu de la CEE, pour lesquels les intérêts du Katanga et ceux des leaders modérés de Léopoldville se rejoignaient en définitive (6). Cette idée fera son chemin et recevra sa concrétisation avec le retour de Tshombe sur le devant de la scène politique en 1964. Les seules divergences de vue entre la Belgique et l'allié américain reposeront finalement sur les moyens pour arriver à ce rassemblement des modérés ; pour les Etats-Unis, ce rassemblement devait de préférence être organisé par le canal de l'ONU ; pour la Belgique et P.H. Spaak, qui considérait d'un mauvais œil le trop grand rôle que l'organisation internationale voulait assumer au Congo (7), les consultations entre alliés devaient pouvoir suffire.

Le « repli » belge et l'internationalisation au Zaïre.

L'importance de la concertation belgo-alliée à propos du Congo rentre également dans le contexte d'un certain « repli » belge dans le domaine

(5) P.H. SPAAK, *op. cit.*, p. 112.

(6) Voir Stephen R. WEISSMAN, *American Foreign Policy in the Congo 1960-1964*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1974, p. 74 sv.

(7) Dans ses mémoires, P.H. Spaak aura des mots très durs pour l'ONU et son secrétaire général. Selon lui, D. Hamarskjöld se montrait anti-belge et « émit la prétention inadmissible de voir l'aide technique importante que la Belgique continuait à apporter au Congo passer par son organisation. (P.H. SPAAK, *op. cit.*, p. 242). Sur l'attitude belge face à l'action de l'ONU, voir aussi J. GÉRARD-LIBOIS, *Le rôle de la Belgique dans l'opération des Nations Unies au Congo*, CRISP, Travaux Africains, s.d., p. 58 sv.

économique. Il est en effet loin le temps où les sociétés coloniales belges, opérant dans l'espace homogène du capitalisme colonial, pesaient de tout leur poids sur les grandes options et réformes de la colonie. Si en 1960, le lobby katangais exerçait encore une influence certaine dans la politique belge au Congo, on peut dire qu'au fil des années les intérêts spécifiquement belges et coloniaux ont eu tendance à s'amenuiser tant politiquement qu'économiquement au profit d'autres pays occidentaux avec lesquels la Belgique forme aujourd'hui ce que l'on pourrait appeler le « club des pays amis du Zaïre ».

Un rapport rédigé par un groupe de chercheurs de l'IRES-Kinshasa en 1972 fournit des indications inédites et parlantes sur ce « repli » belge et sur l'insertion du Zaïre dans le champ du capitalisme mondial depuis l'avènement du régime Mobutu (8). Sans doute les intérêts belges sont-ils encore prépondérants au Zaïre : en 1970, ils représentent encore plus de 40 % de l'activité économique des entreprises privées opérant au Zaïre, plus particulièrement dans deux grands secteurs : l'industrie manufacturière et l'agriculture. Entre 1968 et 1970, le total des investissements des sociétés zaïroises à intérêts belges peut être évalué à 50 millions de zaïres, soit un doublement en trois ans de leurs investissements au Zaïre. Toutefois, d'après le groupe Baluki, il semble qu'en matière d'investissements, les holdings belges opérant au Zaïre se soient principalement attachés à maintenir en état l'outil existant, à préserver la capacité concurrentielle de l'appareil de production tout en limitant au minimum l'effort d'investissement ; 26 % des investissements belges au Zaïre ont eu pour objet d'implanter de nouvelles capacités de production. Très peu d'investissements ont été financés par des apports en devises de capitaux à risques ; la plupart proviennent des bénéfices bruts d'exploitation ou d'appel aux institutions financières locales contrairement aux investisseurs non-belges qui élaborent des systèmes de financement plus sophistiqués avec peu de garanties et intersections financières du pays apporteur de capitaux. En bref, la part actuelle des intérêts belges dans la vie économique du Zaïre est sans aucune mesure avec la formidable puissance qu'avaient déployée les groupes financiers belges à l'époque coloniale. « De ce point de vue, soulignent les auteurs, on assiste au Zaïre depuis 1960 et surtout depuis 1966, à une décolonisation économique sans précédent en Afrique dans des pays à idéologie non socialiste » (9).

Parallèlement à cette position de repli et d'attente adoptée par les intérêts belges, on assiste à une expansion de l'investissement étranger non-belge

---

(8) BALUKI, *Les investissements belges en République du Zaïre*, UNAZA, Campus de Kinshasa, juillet 1972.

(9) *Idem*, p. 45.

et surtout transnational. Trois facteurs vont être déterminants dans ce processus d'internationalisation. Il y a tout d'abord la stabilisation politique formelle que connaît le Zaïre depuis 1967 ; il y a ensuite l'instauration d'un code d'investissement particulièrement libéral en 1969 qui procure des avantages importants en matière d'exonération fiscale et de possibilités de transferts des profits vers l'extérieur ; il y a enfin le cours du cuivre qui est fortement mais anormalement en hausse à la fin des années 1960.

La reprise des flux d'investissements en direction du Zaïre débute vers 1970. Les tableaux suivants indiquent les origines largement internationales de ces flux.

TABLEAU I
Les créanciers du Zaïre (en DTS)

Pays	Prêts financiers	Dettes commerciales
République Fédérale d'Allemagne	156.832	51.025
Autriche	7.724	985
Canada	29.652	8.578
France	268.204	129.782
Belgique	136.864	68.442
U.S.A.	577.136	—
Grande-Bretagne	140.666	3.981
Italie	55.160	73.145
Indes	10.362	—
Pays-Bas	24.052	55.892
Koweït	30.276	—
Suisse	15.004	—
Norvège	—	2.368
Suède	—	37.697
Japon	—	30.343
Organisations Internationales	341.798	—

Source : Office de Gestion de la Dette Publique (OGEDP), *Rapport annuel 1977*.

Cette internationalisation du capital se manifeste, en ce qui concerne le Zaïre, par le montant élevé des engagements financiers de la part des grandes organisations internationales ainsi que par la diversité géographique des prêts et des investissements.

TABLEAU II
Origine géographique des investissements agréés par le Zaïre (1969-1974)

Pays	Investissements en /000 Z.	%
Belgique	30.793	26
Royaume-Uni	23.761	20
République Fédérale d'Allemagne	22.616	18
Etats-Unis	17.828	14
France	12.163	10
Autres	12.944	12

Source : Lukusa Diabondo, *Financement extérieur d'origine publique au Zaïre*, UNAZA, 1975, p. 400.

La Belgique ne vient plus qu'en quatrième position dans la liste des créanciers du Zaïre, bien qu'elle soit encore le premier investisseur en ordre d'importance. Par ailleurs les investisseurs et les créanciers ne sont pas n'importe qui : ce sont souvent d'importantes multinationales d'origine américaine (Citybank, Eximbank), allemande (Siemens, Krupp), japonaise (Hitachi, Mitsui), italienne (Italimpianti) et française (Air Liquide, Thompson, Groupe Castel). La plupart de ces investissements rentrent dans le cadre des « grands projets » d'équipement industriel du Zaïre : complexe sidérurgique de Maluku, ligne de haute tension Inga-Shaba, construction d'une usine textile ultra-moderne, installation de stations de télécommunication, construction d'une cité-radio, etc. (10).

Le régime Mobutu et la Belgique.

Pour illustrer ce repli des intérêts nationaux belges au Zaïre et leur insertion dans un cadre transnational, nous prendrons deux exemples tirés de l'histoire récente du Zaïre, à savoir les aléas du « Plan Mobutu » et l'intervention occidentale lors de la seconde guerre du Shaba.

1. La Belgique et le « Plan Mobutu » (11)

Au lendemain de la première offensive des rebelles du FLNC (Front de libération nationale du Congo) au Shaba entre mars et mai 1977 et alors que le Zaïre traversait une crise économique sans précédent depuis la tentative de zaïrianisation de certains secteurs de la production, le président Mobutu lança en public l'idée d'un programme concerté d'aide économique au Zaïre. C'est à la Belgique que le président s'adressa pour lui demander d'assurer un rôle de « fédérateur » dans la mise sur pied d'un plan de relance économique entrepris conjointement avec les pays amis du Zaïre (RFA, Etats-Unis, France et Grande-Bretagne) et certaines organisations internationales (FMI, Banque mondiale et CEE). Bien que le gouvernement belge ait d'abord manifesté une certaine réserve à l'égard de cette idée, un groupe de travail fut mis sur pied à Bruxelles en juillet 1977 qui avait pour tâche de rédiger un rapport de synthèse sur les problèmes liés à la relance économique du Zaïre. Dans ce rapport, le groupe faisait surtout état du mauvais fonctionnement des structures administratives, financières et économiques du pays. Il n'était fait nullement état, dans ce rapport, d'un éventuel rôle de « coordination » par la Belgique dans le sauvetage

---

(10) ▲ propos de l'implantation des multinationales au Zaïre, voir J.C. WILLAME, *Les sociétés multinationales au Zaïre*, Les Cahiers du CEDAF, I, 1980.

(11) Cette partie est rédigée sur base d'un dossier de presse zaïroise et belge réuni par le CEDAF.

de l'économie zaïroise ; les experts du groupe recommandaient même que la coordination d'un plan de relance soit confiée à un groupe consultatif de la Banque mondiale, groupe élargi à d'autres Etats susceptibles d'apporter une contribution financière au redémarrage de l'économie zaïroise (pays du Moyen-Orient par exemple).

Réuni à nouveau en septembre de la même année à l'invitation du président Mobutu, le groupe de travail inter-ministériel remettra finalement un texte final intitulé « Plan de relance économique et financière du Zaïre », document encore plus bref que le précédent et qui restait muet sur les engagements concrets de la Belgique (12). Dans la version définitive du plan, le ministre des affaires étrangères belges, Henri Simonet, précisait toutefois que toute action belge en faveur du Zaïre ne pouvait que s'insérer dans un cadre international, impliquant plusieurs autres pays et des organisations internationales. La Belgique entendait avancer avec une grande prudence, s'assurer ses arrières en impliquant d'autres pays qu'elle-même tout en ne voulant pas donner l'impression d'une trop grande réticence qui eût pu nuire à la protection de ses intérêts au Zaïre ; le souvenir de la décision unilatérale de zaïrianiser les biens belges était encore dans toutes les mémoires.

Les mois suivants, un nouveau groupe de travail, dit « commission Maldague », fut constitué ; il avait pour mission de débattre des modalités du plan dont les grandes lignes seraient tracées par le président Mobutu lors du discours de politique générale qu'il devait prononcer le 25 novembre 1977. Une visite préparatoire eut lieu au Zaïre mais n'aboutit qu'à un échec relatif, le Zaïre n'apportant aucune précision concrète sur des questions que la Belgique jugeait primordiales, à savoir la réorganisation de l'appareil financier et économique de l'Etat.

Dans la mise au point du plan, terminée en décembre, la commission Maldague se montrait toujours réticente à jouer un rôle de premier plan dans la relance de l'économie zaïroise ; ainsi, elle demandait maintenant que le Zaïre prenne lui-même l'initiative d'approcher les pays et organisations internationales susceptibles d'apporter leur aide, tout en acceptant le principe d'une coordination par la Belgique.

Dans les mois qui suivirent, le malentendu paraît se creuser entre la Belgique et le Zaïre ; le second estime que la balle est dans le camp des Belges ; la première se réfère de plus en plus à la communauté internationale avant de préciser ses propres engagements.

En mars 1978, les choses paraissent vouloir se débloquer ; le gouvernement zaïrois fait savoir qu'il accepte la désignation d'un expert du FMI

---

(12) Le texte complet a paru dans *Demain l'Afrique*, n° 10, juin 1978.

à la tête de la Banque nationale du Zaïre, tandis que la Banque mondiale précisait à Kinshasa et à Bruxelles qu'elle était prête à collaborer avec les experts zaïrois et ceux de la commission Maldague à l'élaboration définitive du plan. C'est alors que survint la seconde guerre du Shaba qui, mettant en lumière l'état de fragilité et le délabrement politique du Zaïre, allait compromettre pour plusieurs mois l'avancement des travaux.

En juin 1978, la première « conférence internationale sur le Zaïre » se tint à Bruxelles en présence d'experts d'organisations internationales et des pays amis du Zaïre (Belgique, France, Etats-Unis, RFA, Canada, Pays-Bas et Italie). Les événements du Shaba étaient bien naturellement à l'arrière-plan des débats ; ainsi ne se mit-on d'accord que sur une aide d'urgence pour laquelle la Belgique fut la seule à faire un geste concret immédiat (500 millions de FB d'aide alimentaire et pharmaceutique). Il était visible que le choc créé par les événements du Shaba allait susciter de fortes réticences chez les « amis » du Zaïre. Peu après la première conférence de Bruxelles, les ambassadeurs des Etats-Unis, de la Grande-Bretagne, du Canada, de la RFA et de la Belgique se rendirent séparément chez le président Mobutu pour lui demander une libéralisation de son régime. Cette libéralisation passait par : *a*) la réconciliation entre le pouvoir central et les populations du Shaba qui s'étaient ralliées aux rebelles ; *b*) la réconciliation entre le Zaïre et les groupes d'opposants au régime ; *c*) l'amélioration des relations avec l'Angola ; *d*) l'amélioration du fonctionnement des institutions zaïroises dans le domaine économique et financier.

La Belgique joua un rôle déterminant dans cette initiative ; elle aurait même insisté pour que celle-ci soit une entreprise conjointe, mais la France s'y opposa et fit adopter une procédure de démarches séparées.

La seconde réunion internationale pour la stabilisation et la relance de l'économie du Zaïre qui se tint en novembre 1978 n'apporta guère de changements, chaque pays se contentant de promettre l'accélération de la mise en œuvre de ses engagements en terme d'aides d'urgence. Il apparut assez clairement que les Etats-Unis émettaient de sérieuses réserves à l'égard du plan de relance qu'ils souhaitaient faire coïncider avec un changement de régime à Kinshasa (13), en dépit du fait que le président Mobutu avait entrepris une série de gestes formels dans le sens souhaité par les « amis » du Zaïre : réconciliation avec l'Angola, acceptation de la dévaluation de la monnaie, nomination d'un directeur étranger à la tête de la Banque du Zaïre, amnistie en faveur de certains opposants, etc...

---

(13) Une sorte de « mini-lobby » anti-Mobutu, animé principalement par des experts universitaires ayant séjourné au Zaïre, s'était constitué et tentait d'obtenir du Sénat américain que l'on supprime l'aide militaire au Zaïre.

Durant cette période, la Belgique resta cantonnée dans une attitude de prudente expectative, jouant strictement le rôle de coordination diplomatique que l'on attend d'elle. Le ministère des affaires étrangères se pose en médiateur entre le Zaïre et les Etats-Unis, entre le Zaïre et les institutions financières internationales. Il organise des rencontres, arrondit les angles entre les points de vue des « amis » du Zaïre, notamment entre la France, soucieuse de se réserver une certaine marge d'autonomie au Zaïre, et ses autres partenaires plus enclins à travailler dans un cadre multilatéral ; il se garde bien de prendre une initiative qui pourrait faire accroire qu'il est partie prenante dans la relance de l'économie zaïroise. Ce qu'il lui importe surtout c'est d'obtenir que le Fonds monétaire international prenne le Zaïre en charge et se substitue à la Belgique dans la coordination des aides.

L'attente de la mise en route du plan se prolongera jusqu'en novembre 1979. Elle était partiellement due à la mise en œuvre d'un nouveau train de mesures exigée par le FMI : réorganisation du service des douanes (confiée à la Belgique), du ministère des finances, imposition de mesures contre la spéculation menée par les « barons du régime », réorganisation des forces armées zaïroises, etc... Toutefois, au terme du communiqué final de la troisième conférence internationale sur le Zaïre, il apparaissait finalement que la montagne n'avait accouché que d'une souris : il n'était toujours pas question d'une véritable relance de l'économie zaïroise — qui nécessitait une relance d'investissements productifs — mais seulement de sa stabilisation. Un montant de 328 millions de dollars fut mis à la disposition du Zaïre pour combler le déficit de sa balance de paiement pour les années 1979 et 1980. On se contentait donc d'éviter que le Zaïre ne soit mis officiellement en banqueroute.

Au cours de la conférence, les Etats-Unis demandèrent que des garanties de bonne gestion soient renforcées par l'envoi d'un plus grand nombre d'experts. Or sur ce plan, les milieux politiques et financiers continuaient et continuent à avoir de « vives inquiétudes ». On savait qu'à plusieurs reprises, le président Mobutu avait autorisé la vente directe de cobalt et de cuivre à des pays étrangers (Afrique du Sud et Suisse) (14), c'est-à-dire sans que la transaction ne soit enregistrée par les canaux officiels. Des informations récentes font en outre état de ponctions très importantes effectuées par la présidence dans les caisses de la Gécamines, utilisée comme trésorerie parallèle du président zaïrois pour le paiement de certains services rendus ou pour la réalisation de projets dispendieux (15).

(14) Voir à ce sujet, *West-Africa*, 12 mars 1979.

(15) Voir *Le Nouvel Economiste*, n° 209, 19 novembre 1979.

2. L'opération de sauvetage à Kolwezi.

On retrouve la même attitude d'attention prudente et de réserve de la part des autorités belges dans l'affaire de Kolwezi. Dès l'annonce de la prise de la ville minière par les rebelles, le ministre belge des affaires étrangères déclara vouloir agir en concertation avec les pays amis du Zaïre en vue de « s'efforcer à formuler une appréciation commune de la situation ». Le souci d'entreprendre des consultations avec des pays amis traduisait un désir de ne pas assumer seul les décisions à prendre en ce qui concernait les Européens de Kolwezi. Ce seront d'ailleurs des experts militaires des principaux pays impliqués dans le plan Mobutu qui se réuniront à Stuttgart à partir du mardi 16 mai. Cette politique de concertation allait se révéler difficilement conciliable avec l'escalade de violence sur le terrain.

Au fil des jours qui suivirent la prise de Kolwezi, le gouvernement belge parut vouloir agir avec une très grande précaution et freiner toute initiative trop hâtive en matière d'intervention. Le mardi 16 mai, M. Simonet déclara que « le prix serait une évacuation protégée de tous nos ressortissants ». « Aux affaires étrangères, peut-on lire dans *La Libre Belgique*, le ton est moins alarmiste et on indiquait que l'on espérait pouvoir éviter une opération à caractère militaire » (16). Le même jour, le ministre des affaires étrangères déclarait à la Chambre qu'il entendait tout mettre en œuvre pour négocier à Kolwezi avec les autorités de fait. Il précisa : « Nous avons pu toucher deux personnalités (de Kolwezi) qui représentent les Européens — il s'agit en fait de membres du personnel de direction de la Gécamines — et cet après-midi, le consul d'Italie assisté de notre représentant va essayer de rencontrer ce que vous appelez les autorités de fait, c'est-à-dire les chefs de ces groupes plus ou moins organisés » (17). Le jeudi 18 au soir, alors que les parachutistes belges quittaient l'aéroport de Melsbroek, M. Simonet déclara dans une mise au point : « Nous espérons fermement ne pas devoir en arriver à (une) opération de recueil (des Européens). Nous sommes décidés à favoriser dès maintenant des contacts entre les autorités de la Croix-Rouge et celles du FLNC, afin de rencontrer les propositions faites à la télévision par le porte-parole du FLNC ».

Pendant que les plans d'intervention étaient mis au point à Stuttgart — le mercredi soir, les Américains avaient donné le feu vert en ce qui les concernait — le ministère des affaires étrangères continuait à tenter

---

(16) *La Libre Belgique*, 17 mai 1978.

(17) *Chambre des Représentants*, Compte rendu analytique, 1978, p. 796. Il faut souligner ici que le gouvernement belge était tenu informé heure par heure de ce qui se passait à Kolwezi par l'intermédiaire de la phonie de la Gécamines.

de négocier avec les rebelles à Kolwezi, et avec leurs représentants à Bruxelles. L'hebdomadaire *Afrique-Asie* du 24 juillet 1978 confirme la réalité de ces négociations ; selon lui, elles eurent lieu le 17 mai au ministère entre le chef de cabinet d'H. Simonet et une délégation du FLNC, « accompagnée d'un témoin, une femme qui agissait comme intermédiaire entre les deux partis » (18). On comprend désormais mieux les lenteurs et les hésitations du gouvernement, d'autant plus qu'une évacuation de la cité minière paraissait à ses yeux lourde de conséquences sur le plan économique.

Ces hésitations et ces lenteurs ne s'expliquent pas uniquement par la complexité de la situation. Il faut également tenir compte de la division qui règne à cette époque au sein de l'équipe gouvernementale, division qui atteignit son point culminant dans la nuit de jeudi à vendredi. Les membres néerlandophones du gouvernement demandèrent à cette occasion que l'on rappelle les parachutistes qui étaient en route pour Kamina ; d'autres, dont le ministre de la Défense, insistèrent pour que l'opération soit poursuivie. Ainsi, les problèmes politiques et communautaires belges s'inscrivaient étroitement dans le contexte des débats ministériels, sur la conduite à tenir au Zaïre. Par ailleurs, dans son interview au *Soir*, le Premier Ministre Tindemans a reconnu qu'il « avait été mal informé par (ses) ministres » : « J'avais demandé à plusieurs ministres de me fournir des notes concernant leur vision des choses, de manière à ce que je puisse faire une synthèse. C'est que certaines informations n'avaient pas été débattues au comité de crise » (19).

C'est au lendemain du parachutage français que l'on put mesurer les différences significatives dans l'attitude des ministres belges : ton neutre et « mesuré » chez M. Tindemans, attitude critique voilée de la position française chez M. Simonet, approbation chaleureuse de l'intervention française chez M. Outers (20). Contrairement à ce qui se passa au moment de l'opération aéroportée sur Kisangani, en 1964, le gouvernement ne parvint pas à réaliser une unanimité et à adopter une ligne de conduite cohérente. Sa lenteur et son indécision traduisent bien le tournant devant lequel on se trouve en matière de politique zaïroise en Belgique.

---

(18) *Afrique Asie*, no 166, 24 juillet 1978.

(19) *Le Soir*, 22 juin 1978. Il s'agit selon toute vraisemblance des télex et communications radio entre Lubumbashi et l'ambassade de Belgique à Kinshasa.

(20) Ces divergences ont continué à se manifester à propos du rapatriement des parachutistes belges du Zaïre. Voir à ce sujet l'analyse de *Le Soir*, 23 juin 1978, qui oppose les vues « maximalistes » du Ministère de la Défense Nationale aux vues « minimalistes » du Ministère des Affaires Étrangères.

Les groupes de pression sur la politique belge au Zaïre.

On vient de le voir : il existe à propos de l'affaire de Kolwezi des attitudes différentes quant aux décisions à prendre, attitudes liées aux contradictions et aux « ruptures » propres à la politique intérieure belge. S'il existe une ligne de conduite aisément identifiable en ce qui concerne la politique étrangère à l'égard du Zaïre, il faut également qualifier cette ligne par la prise en compte d'un certain nombre de groupes de pression agissant en sens divers au gré des intérêts en jeu pour influencer sur la décision du gouvernement. Dans cette section, on ne prendra en considération que les prises de position émanant des principaux groupes organisés en Belgique.

1. *Les partis politiques et les départements ministériels.*

Dans le cadre de l'affaire de Kolwezi et du plan Mobutu, on a pu noter des différences de ton significatives entre le secrétaire d'Etat à la coopération et du développement (FDF) et le ministre des affaires étrangères (PS), différences de ton liées à la dynamique partisane en Belgique. Ainsi la désignation d'une personnalité du FDF à la tête de la coopération et du développement (L. Outers) a coïncidé avec une certaine affirmation d'indépendance de ce département. Le cabinet du ministre Outers, nouveau venu au gouvernement, ne s'est pas fait faute de défendre l'idée que la coopération au développement « ne devait absolument pas être au service de la politique étrangère » (21). Dans le cas des relations Belgique-Zaïre, cet esprit d'autonomie s'est manifesté par une attitude beaucoup plus engagée et positive de la part du ministre Outers lequel n'a pas caché l'estime et l'admiration qu'il avait pour le président Mobutu. A l'issue de ses fréquentes visites à Kinshasa, le ministre Outers fit davantage valoir l'urgence et la nécessité de mettre en route le plan Mobutu, tandis que, lors de l'épisode de Kolwezi, on a vu qu'il fut le seul ministre à féliciter la France pour l'opération aéroportée entreprise en dehors des consultations alliées.

Il faut aussi ajouter que l'administration de la coopération est dirigée par un ancien fonctionnaire de l'administration territoriale congolaise, A. Saintraint, et qu'elle est encore composée pour une grande part d'anciens « coloniaux ». Or, entre le milieu « colonial » et les « Belgicains », comme on appelait naguère les hauts fonctionnaires belges du ministère des colo-

---

(21) Cette attitude est déjà soulignée dans un document préparé en 1975 par celui qui sera son chef de cabinet en 1977. Ce document est intitulé : « Le RW se prononce en faveur d'une réelle politique de coopération ».

nies à Bruxelles, il a souvent existé une sorte de rivalité latente engendrée par des statuts et des habitudes de vie différentes.

La carrière du ministre des affaires étrangères, H. Simonet, l'a conduit à une attitude différente dans la manière d'approcher la politique belgo-zaïroise. En effet, H. Simonet est sans doute un notable du PS, mais il est aussi un membre de la commission trilatérale et avant tout un homme des grands appareils internationaux, comme son prédécesseur éminent P.H. Spaak. Quant au département des affaires étrangères, il est composé de diplomates et de fonctionnaires internationaux qui ont une optique et un statut différents des autres départements.

Si l'on se place maintenant du point de vue de la politique de parti, on constate aussi des attitudes divergentes sur la politique à adopter à l'égard du Zaïre, particulièrement dans le milieu socialiste. Au sein du PS, il existe une tradition assez marquée de liens personnalisés entre les notables socialistes (Harmegnies, Leburton) et le président Mobutu. On rappellera ici que le PS manifesta un soutien très visible au MPR (Mouvement populaire de la Révolution, parti unique zaïrois), notamment par l'envoi d'une importante délégation au congrès du parti zaïrois en mai 1972. Son ancien président, Leburton, ne cacha pas non plus l'admiration qu'il portait au régime et à l'homme fort du Zaïre à cette époque ; c'est d'ailleurs dans le cadre de ces bonnes relations entre le Parti socialiste et le président Mobutu que ACEC-Westinghouse décrocha en novembre 1972 un gros contrat de soustraction dans les projets du barrage hydro-électrique d'Inga II et de l'usine sidérurgique de Maluku.

La tradition de bonne entente entre le PS et le régime Mobutu s'est maintenue, encore que d'une manière moins voyante, sous le mandat d'A. Cools. Par contre, le BSP a pris de très nettes distances vis-à-vis des positions défendues par les socialistes francophones. En 1975, à l'époque de la décolonisation angolaise, il fut le seul parti à prendre position en faveur du MPLA d'A. Neto, alors que Leburton entretenait à l'époque des contacts suivis avec le FNLA d'Holden Roberto, soutenu par l'Occident. Lors de l'affaire du Shaba et à l'occasion de la troisième conférence internationale sur le Zaïre, le nouveau président du BSP, K. Van Miert, s'est signalé par des prises de position radicales contre le régime Mobutu et ses abus, prises de position qui allèrent jusqu'à mettre en cause la solidarité gouvernementale en septembre 1979.

Mais l'attitude du BSP est une exception. Dans l'ensemble, les partis n'ont jamais véritablement cherché à défendre une politique spécifique et originale dans les questions relatives à la coopération et au développement vis-à-vis d'un pays comme le Zaïre ; ils ne se sont signalés que par des prises de position ponctuelles et leurs préoccupations ont surtout été marquées par l'impact que les relations belgo-zaïroises avaient sur la

dynamique politique belge (communautarisation ou non de l'AGCD, par exemple) (22).

2. *Le milieu patronal belge.*

Le milieu patronal belge exerce une influence discrète mais efficace sur les relations entre la Belgique et le Zaïre. Des liaisons étroites existent entre coopération internationale et milieux d'affaires belges. Ainsi, depuis sa création, l'AGCD, ou tout au moins sa haute direction, joue le rôle de caisse de résonance de ce milieu. Créée par le ministre Basseur, homme d'affaires à Charleroi, le portefeuille de la coopération et du développement ira successivement à Ernest Adam, gros industriel du Luxembourg, lequel sera aussi simultanément secrétaire d'Etat au commerce extérieur, puis à Raymond Scheyven, très lié à la haute finance belge, et à Renaat Van Elslande, qui aura comme chef de cabinet un haut cadre de Traction-Electricité (23). Aujourd'hui, ce département est géré par Mark Eyskens qui a de fortes attaches avec les milieux de la commission trilatérale (24).

Officiellement, le milieu patronal belge insiste pour que la coopération réserve une priorité aux anciens territoires coloniaux ou sous tutelle. Dans son plus récent memorandum (25), la Fédération des Entreprises belges a en outre demandé que la Belgique exerce un rôle déterminant dans la relance économique du Zaïre. Le point de vue défendu par la FEB paraît surtout être celui des sociétés qui ont investi à long terme en Afrique et au Zaïre en particulier. Il est évident que ces sociétés qui participent aujourd'hui à de gros projets industriels nationaux ou multinationaux, ont intérêt à un assainissement de l'économie zaïroise. Mais, comme H. Leclercq, expert belge dans le domaine financier au Zaïre, l'a fait remarquer, « tous les milieux d'affaires (belges) n'étaient pas uniformément intéressés au succès (du Plan Mobutu) (...) Les parties immédiatement prenantes sont évidemment les grands créanciers, l'industrie manufacturière locale, les sociétés agro-industrielles, le secteur de la construction et les exportateurs étrangers de produits manufacturés pour qui une reprise globale de l'économie et un apport substantiel de ressources extérieures signifient de meilleures chances de remboursement et une possibilité de retrouver des profits (...) Les non-créanciers ou ceux qui d'une manière ou d'une autre ont un accès direct et légal aux ressources propres du

---

(22) Voir à ce sujet Eugène NYS, *La politique autistique de l'Etat belge en matière de coopération avec les pays en développement*, UCL, FOPES, Mémoire de licence, décembre 1976.

(23) *Idem*, p. 68.

(24) Sur les relations entre la Belgique et la commission trilatérale, voir CETRI, *La commission trilatérale*, Doc. 79/1, Louvain-La-Neuve.

(25) Mémoire de la FEB sur la coopération belge au développement, avril 1979.

Zaïre n'ont pas un intérêt immédiat à un assainissement global de l'économie et visent plutôt à rechercher des réorganisations sectorielles. Ils peuvent attendre. Leurs intérêts économiques vitaux ne sont pas aujourd'hui en danger. Mais il y a la multitude de « commerçants aventuriers » et d'« investisseurs bidons » dont l'intérêt est de maintenir les déséquilibres financiers existants dont ils tirent par de subtiles combinaisons des profits rapides et exorbitants » (26). On comprendra dès lors que les stratégies du monde patronal belge ne sont pas aussi cohérentes et unanimes qu'on peut le penser.

Il convient en tout cas de distinguer, dans ce contexte, les deux notions de « relance » et de « stabilisation » de l'économie zaïroise. Ce qui est recherché par la majorité des intérêts belges est l'assainissement des pratiques et des institutions financières et économiques. Quant à la relance proprement dite, qui implique une coordination de nouveaux investissements productifs, beaucoup de points d'interrogation subsistent et peu d'industriels belges en disent quelque chose.

Il est pourtant question ces derniers temps d'un « lobby d'affaires » flamand qui mènerait une « offensive » en direction du Zaïre via le Vlaams Economisch Verbond qui incarne la bourgeoisie flamande bien établie (27). Cette bourgeoisie souhaiterait participer au « pactole » potentiel que représente le Zaïre. Tel serait le sens d'une rencontre organisée au début 1979 à Anvers entre le président Mobutu et 200 représentants de cette bourgeoisie.

3. *Les syndicats.*

Ici également, on doit noter des différences d'attitudes significatives à l'égard du régime zaïrois. Tandis que la FGTB et la fraction progressiste du mouvement socialiste flamand paraissent rejeter toute idée de coopérer avec le régime zaïrois, la CSC et l'ACW ont récemment renoué leurs liens avec le syndicalisme zaïrois. En avril dernier, un protocole d'accord a été signé entre le syndicat unique zaïrois, l'UNTZA (Union nationale des travailleurs zaïrois), et la CSC ; cet accord porte sur la formation de cadres syndicalistes au Zaïre. Justifiant ce protocole à l'occasion de sa visite au Zaïre, le président de la CSC a fait valoir que le syndicat unique zaïrois avait pris son indépendance par rapport au régime Mobutu. Les dirigeants de la CSC déclarent également que le syndicat belge contribue à former une relève syndicale en cas de disparition du président Mobutu et que la CSC ne défend pas un régime mais vise à améliorer le sort des populations zaïroises. La signature de ce protocole d'accord n'a pas manqué

(26) *La Libre Belgique*, 4-5 février 1978.

(27) *Vrij Nederland*, 6 octobre 1979.

de susciter une certaine controverse dans le milieu syndical belge entre socialistes et chrétiens. L'article 8 du protocole prévoyait en effet qu'une délégation des cadres de l'UNTZA était invitée à se rendre en Belgique pour mettre au point des projets de coopération avec le MOC et la FGTB, ce dernier syndicat n'ayant toutefois pas été officiellement contacté (28).

Quoi qu'il en soit, il faut voir dans ce rapprochement entre l'UNTZA et le syndicat chrétien belge la manifestation des liens qui ont toujours existé entre le milieu catholique et le Zaïre. Le monde socialiste, largement absent à l'époque de la décolonisation du Congo belge, a toujours souffert d'un handicap qu'il n'a pu combler et dont on doit faire remonter les origines à l'histoire coloniale.

4. La presse.

En dépit du fait que l'opinion publique belge est et reste en tant que telle relativement indifférente aux évolutions de son ancienne colonie, il existe une presse relativement ouverte et bien informée sur les affaires belgo-zaïroises. Lors de l'affaire de Kolwezi, elle a pourvu ses lecteurs d'un luxe de détails sur le déroulement d'événements qui, dans le cas de la France par exemple, auraient été davantage censurés ; elle a parfois réussi à embarrasser les autorités tant belges que zaïroises ; en tout cas, elle est attentivement suivie par le gouvernement zaïrois qui paraît lui accorder une grande importance (29).

Ici également, les contacts entre la presse belge et le régime zaïrois passent par un contexte de relations personnalisées. Du côté francophone des journalistes comme J. Kestergat (*Libre Belgique*), Etienne Ugeux (*Le Soir*) ou Pierre Davister (*Spécial*) ont bénéficié d'entrées particulières auprès du président Mobutu ; du côté néerlandophone, Manu Ruys du *Standaard* est connu pour être un « ami personnel du président Mobutu » (30).

Cependant, l'unanimité a cessé d'exister dans la presse depuis la fin des années 1960. Sans doute, les « grands » de la presse belge sont-ils attentifs à ménager le régime zaïrois dans leurs éditoriaux et articles. La justification apportée à ce ménagement repose sur une argumentation immuable : la chute du régime Mobutu ne peut engendrer que le chaos. Mais l'information que cette grande presse véhicule met souvent en question la nature « non-démocratique » du régime ; elle représente dans cette mesure un miroir

---

(28) Voir *La Relève*, 12 octobre 1979.

(29) Cette importance est illustrée par le récent procès intenté au journal *De Morgen* par le Zaïre à l'occasion de rumeurs sur l'état de santé du président Mobutu dont ce journal s'était fait l'écho.

(30) *La Relève*, *op. cit.*

relativement fidèle des hésitations belges dans le domaine des relations belgo-zaïroises.

En outre, de nouveaux venus dans le monde de la presse adoptent une attitude franchement plus négative à l'égard du régime zaïrois et de son président. Ces organes de presse qui sont surtout néerlandophones et de tendance progressiste (*De Morgen, Knack, Info-Zaire*) constituent des contrepoids sérieux à l'image traditionnellement cohérente que la presse a projetée sur l'ancienne colonie.

Remarques finales.

Les prises de position divergentes sur le Zaïre sont à l'image de certaines hésitations de la politique belge à l'égard du régime zaïrois. A l'heure actuelle, les principaux « décideurs » de cette politique s'efforcent, comme on l'a vu, de se mettre sous le couvert d'une politique d'assistance internationale à un pays en difficulté. En outre, la thèse défendue actuellement par le gouvernement belge et certains groupes de pression (syndicat chrétien par exemple) se résume de plus en plus à l'affirmation suivant laquelle « la Belgique apporte son soutien non à un régime mais à la population zaïroise ». Par cette affirmation, la Belgique entend concilier à la fois la présence d'intérêts belges non négligeables, intérêts qui doivent être protégés, et les critiques de plus en plus virulentes de gauche à l'égard d'un régime considéré comme non-démocratique, sinon dictatorial, et corrompu.

Cette aide que la Belgique entend « fournir à une population » fait néanmoins problème. En effet, une aide directe est difficile sinon impossible dans la mesure où le régime est un point de passage obligé de cette aide et où aucune autre instance ne peut se substituer à lui pour la canaliser, eu égard à son idéologie centralisatrice. En outre, la corruption institutionnalisée, qui est dénoncée par tous les observateurs et analystes de la réalité politique et économique zaïroise, forme écran à toute aide efficace (31).

On peut alors se demander dans quelle mesure la volonté « d'assister la population zaïroise ne constitue pas finalement, dans le chef des autorités belges, une sorte de mise en garde voilée contre les excès engendrés par le régime, mise en garde qui se situe dans le contexte de la situation

---

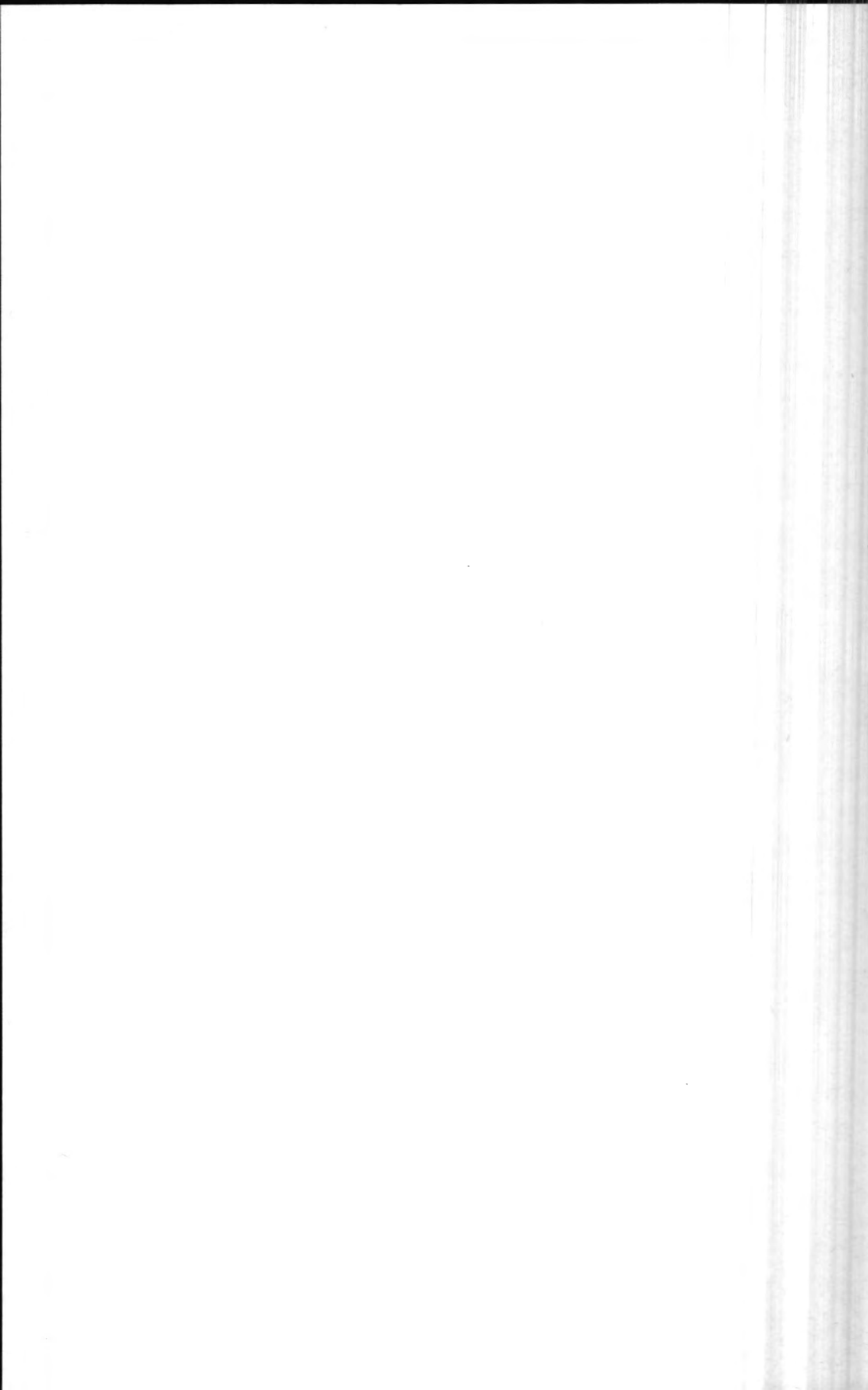
(31) Une étude détaillée sur l'aide américaine au Zaïre vient de révéler que la totalité de l'aide alimentaire passait par le « filtre » de la corruption. Voir David J. GOULD, *The problem of seepage in international development assistance: Why United States aid to Zaire goes astray?*, *Civilisations*, XXIV, 3-4, 1979, pp. 253-267.

contradictoire dans laquelle se trouve la politique belge vis-à-vis du Zaïre. Il paraît évident qu'à Washington et à Bruxelles, on a cherché, à l'époque qui a suivi la seconde guerre du Shaba, des alternatives au présent régime, notamment un effacement du président au profit d'un gouvernement d'union nationale incluant des membres de l'opposition extérieure et des notables modérés de la dernière décennie. Cependant, cette alternative s'est heurtée et se heurte toujours au veto français à tout changement radical du régime zaïrois depuis 1977. La position de la Belgique et de la plupart des « pays amis » du Zaïre ne va donc consister pour l'instant qu'à mettre une série de « feux rouges » et de « gardes-fou », notamment sous la forme d'experts internationaux de plus en plus nombreux à Kinshasa. Il reste cependant encore à prouver que les missions de contrôle et de supervision dont ils sont chargés pourront surmonter les écueils auxquels l'ancienne opération ONU au Congo a été naguère confrontée.

Summary : The Belgian policy towards Zaïre.

In reviewing the Belgian policy towards Zaïre for the last two decades, one is struck by a certain political as well as economic withdrawal which has become more obvious since the end of the sixties. In the context of the « Mobutu Plan », the Marshall Plan for Zaïre, or in that of the two Shaba upheavals, Belgium, unlike France with respect to its former colonies, has chosen to align itself with big powers policies and international organizations, and to avoid taking too strong stands in the rather confuse situation which prevails in Zaïre today. Although unanimity does no longer exist among the various Belgian pressures groups about what is to be done in Zaïre, the official policy of the government is entrenched in a « wait and see » attitude which points to the deepening contradictions within Western states towards Africa in general and Zaïre in particular.

Bilan Belgisch buitenlands beleid 1979

---

door Paul VAN DE MEERSSCHE,

Gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

« Voor de eerste keer sinds heel lang kwam in 1979 een Belgische regering in moeilijkheden door betwisting van een punt van de internationale politiek, met name de raketten-kwestie. Dit feit is uitzonderlijk genoeg om het te onderstrepen » (1).

« Schaamte voor een vergissing die ik zou begaan hebben is mij volkomen vreemd. Ik weet dat deze levenshouding mij op bepaalde ogenblikken naar een isolement heeft gedreven, maar dat hindert eigenlijk niet. Ik vraag tenslotte ook nooit aan de anderen dat ze zouden denken zoals ik denk » (H. Simonet) (2).

Dit « bilan van het Belgisch buitenlands beleid anno 1979 » is niet bedoeld als een volledige inventaris van alle inspanningen, successen en mislukkingen van de minister van Buitenlandse Zaken en het ministerieel departement waarvoor hij de politieke verantwoordelijkheid draagt. Hiermede wordt niet bedoeld dat een dergelijk systematisch opgevat jaarlijks « bilan » betreffende het Belgisch buitenlands beleid niet bijzonder nuttig zou zijn. Integendeel, het niet-bestaan ervan lijkt ons een eerste lacune die hier moet gesignaleerd worden (3). Is het echt niet mogelijk dat het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken — net zoals dit in de meeste Westeuropese staten het geval is — rechtstreeks of onrechtstreeks de publikatie van een jaarlijks overzicht van het Belgisch buitenlands beleid zou stimuleren ?

---

(1) Buitenlands beleid onder H. Simonet, in : *De Nieuwe Gids*, 3 januari 1980.

(2) Interview met H. Simonet, *Het Belang van Limburg*, 7 april 1979.

(3) Op het ogenblik dat dit artikel werd geschreven (maart 1980) kon de pers- en informatiedienst van het Ministerie van Buitenlandse Zaken ons geen synthese-nota 1979 laten geworden. De enige synthese-nota waarover men beschikte, betrof de periode 3 juni 1977 - december 1978.

In dit beknopt overzicht van het Belgisch buitenlands beleid in 1979 kan uiteraard slechts aandacht gegeven worden aan de voornaamste probleemsectoren waarmede het Belgisch buitenlands beleid tijdens 1979 werd geconfronteerd. Hiertoe behoren ongetwijfeld de Belgische houding binnen het Atlantisch bondgenootschap naar aanleiding van de Navo-vraag tot de produktie en het inplanten van nieuwe kernwapens o.m. in België ; verder het Belgisch beleid betreffende de Europese problemen op een voor de Europese Gemeenschap « historisch moment », nl. het organiseren van de eerste rechtstreekse verkiezingen voor het zgn. Europees Parlement ; de Belgische houding in verband met de evolutie in het Midden-Oosten en tenslotte de vraag naar de zin en betekenis van het buitenlands beleid voor een kleine mogendheid als België. Een vraag die in 1979 prangender dan ooit werd gesteld.

(Het Belgisch beleid ten opzichte van de ontwikkelingsproblemen en het streven naar een zgn. Nieuwe Internationale Economische Orde ; en meer bepaald de Belgische houding betreffende Zaïre worden in een afzonderlijke bijdrage besproken.)

I. Het beleid inzake veiligheid.

De belangrijkste controverse in verband met het Belgisch buitenlands beleid betrof in 1979 ongetwijfeld het debat over het produceren van nieuwe kernwapens (464 Cruises- en 108 Pershing II raketten). Nieuwe lange afstands-raketten, waarvan de produktie en installatie in West-Europa o.m. de operationele inplanting op het Belgisch territorium door de Navo noodzakelijk werd geacht om een geloofwaardige thermo-nucleaire afschrikking te behouden tegenover de Sowjetunie.

Deze problematiek — waarover de minister van Buitenlandse Zaken eind 1979, nl. in zijn antwoord op enkele belangrijke interpellaties in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 7 december 1979 beweerde dat het om « één van de belangrijkste keuzen ging die België sedert 1936 heeft moeten maken » — werd nochtans aanvankelijk door de Belgische regering en door de Navo-strategen voorgesteld als een betrekkelijk eenvoudige en vanzelfsprekende beslissing. Inderdaad, voor de Navo en Belgische regering waren de gegevens van het probleem immers hoofdzakelijk te herleiden tot een beslissing tot « aanpassing en modernisering van het thermo-nucleair wapenarsenaal op Westeuropees grondgebied ». Voor de minister een « logische » en « zich uiteraard opdringende » aanpassing en modernisering ingevolge vooral twee gewijzigde gegevenheden in de Oost-West betrekkingen. Vooreerst moest rekening gehouden worden met het in 1979 afgesloten SALT II-akkoord dat in grote lijnen de gelijkwaardigheid van

strategische kernwapens tussen de Verenigde Staten en de Sowjetunie had vastgelegd. De implicaties van dit SALT II-akkoord ten opzichte van de verdediging van West-Europa werden — voor zover het nog nodig mocht zijn — o.m. duidelijk gesteld door de voormalige Amerikaanse Staatssecretaris Henry Kissinger tijdens een te Brussel gehouden colloquium (waaraan ook door minister H. Simonet werd deelgenomen) : de Westeuropese bondgenoten moeten er voortaan mee rekening houden dat de inferioriteit van de Navo-strijdkrachten op conventioneel of op tactisch-nucleair vlak niet langer meer automatisch door de dreiging met globaal-strategische Amerikaanse atoomwapens (hiermede worden wapens bedoeld waarmee de Verenigde Staten en de Sowjetunie elkaars grondgebied kunnen treffen) zou kunnen gecompenseerd worden. De Navo-strategen beklemtoonden hierbij het tekort aan zgn. nucleaire slagveldwapens (theatre Nuclear Forces - TNF) in de Westeuropese verdedigingssector. De zich voor de Navo-Raad en de Belgische regering opdringende conclusie uit dit tekort was « vanzelfsprekend » : « de nucleaire afschrikking moet — om overtuigend te kunnen zijn — op alle niveaus toepasselijk zijn, m.a.w. het regionaal Europese en het globaal Atlantische mogen niet losgekoppeld worden. Indien men een volledige geloofwaardigheid wil behouden, moeten de Westeuropese bondgenoten hun nucleair bewapeningsarsenaal binnen Navo-verband aanpassen door het installeren van 572 nieuwe zgn. slagveldatoomwapens » (Theatre Nuclear Forces - TNF) (H. Simonet) (4).

De door de Navo en de Minister van Buitenlandse Zaken en Defensie noodzakelijk geachte beslissing tot productie en installatie van 464 Cruise- en 108 Pershing-II-raketten steunde ook nog op een tweede argument : de Navo werd hiertoe gedwongen, omdat de Sowjetunie reeds eerder tot modernisering en versterking van haar kernarsenaal was overgegaan. Het evenwicht in de afschrikking was volgens Navo-kringen verstoord geworden door het operationeel worden van de zgn. SS-20 raketten en de zgn. « Back-fire » bommenwerper ; « Back-fire » bommenwerper, die volgens de Sowjetautoriteiten buiten de Salt II overeenkomst viel. Blijkbaar zouden er reeds een zestigtal zgn. SS-20 raketten (de SS-20 is een moderne driekopsraket met middellange reikwijdte) operationeel zijn (5). Tegenover dit aldus gemoderniseerde Sowjetrussisch en Warschaupact-arsenaal bleek voor de Navo-strategen de minimale aanpassing en modernisering

---

(4) Rede in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 7 december 1979.

(5) « Op dit moment worden in de Sowjetunie basissen aangelegd om 621 kernladingen verdeeld over 207 SS-20 raketten op Westeuropese doelwitten te richten ». Minister H. SIMONET tijdens het debat in de Kamer op 7 december 1979.

van het Navo-potentieel te bestaan uit de produktie van 464 Cruise- en 108 Pershing-II-raketten.

Op basis van deze tweevoudige argumentatie werd blijkbaar door de Belgische regering elk debat over een afwijkende positie over deze aldus door de Navo-autoriteiten noodzakelijk geachte « modernisering en aanpassing » van het Navo-rakettenarsenaal overbodig geacht. « Gezien België's verleden van trouwe en gedweë Navo-bondgenoot laat het zich niet aanzien dat de politieke partijen of het parlement grote struikelblokken zullen opwerpen » was overigens ook de verwachting van heelwat publicisten.

En toch zou in het najaar 1979 de controverse over het Belgisch buitenlands beleid i.v.m. de bijeenkomst van de Navo-raad in december 1979 bijzonder scherpe vormen aannemen. Vooral de weigering van de regering het initiatief te nemen tot een parlementair debat waar ten gronde zou kunnen gediscussieerd worden in verband met het Navo-ontwerpbesluit betreffende de beslissing tot produktie en ontplooiing in West-Europa van 464 Cruise- en 108 Pershing II-raketten werd niet zonder meer genomen door de oppositie (behoudens de liberale partijen) en door één van de regeringspartijen, nl. de Socialistische Partij.

De weigering het initiatief te nemen voor een parlementair debat dat aan de beslissing zou voorafgaan, het blijkbaar niet amendeerbaar zijn van de Navo-standpunten en het zonder meer overnemen van deze standpunten door de verantwoordelijken voor het Belgisch buitenlands defensiebeleid zonder het overwegen van enig alternatief was teveel gevraagd voor de Vlaamse Socialisten, de Volksunie en een aantal drukkingsgroeperingen. Opmerkelijk was dat *vooral in Vlaanderen* zich zowel bij bepaalde politieke partijen (Vlaamse Socialisten en Volksunie) als bij belangrijke drukkingsgroeperingen (Pax Christi, e.a.) een steeds duidelijker trend aftekende om ook het Belgisch buitenlands beleid op een meer bewuste en kritische manier te beoordelen. Een aspect van de feitelijke « communautarisering » van het Belgisch buitenlands beleid ?

« In concreto » was de actie van hoger genoemde drukkingsgroeperingen (uiteraard met enige nuance en variatie) gericht op :

1. Het eisen van een aan de beslissing van de Navo-Raad (begin december 1979) vóórafgaand parlementair debat.

2. Het zich opstellen als loyale maar kritische bondgenoten binnen de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie waarvan de werking van politieke overlegorganen onvoldoende werd geacht. Onvoldoende gemeenschappelijk overleg in belangrijke problemen zoals deze waarin tot de produktie en het inplanten van nieuwe raketten wordt besloten.

3. Het in vraag stellen van de door het Belgisch beleid aanvaarde Navo-argumentatie op grond van een meer diepgaande analyse die o.m. betrekking had op volgende punten :

a) De produktie en het inplanten van de nieuwe lange-afstandsraketten is een niet louter technisch-militaire operatie. Gezien de kenmerken van de « Cruise missiles » en « Pershing II » raketten (o.m. hoge mobiliteit) neemt het risico voor een « tactische » en/of « beperkte » nucleaire oorlog toe. Risico, dat aanzienlijk toeneemt voor de Westeuropese bevolking ingevolge het feit, dat het installeren van deze nieuwe kernwapens een nieuw onevenwicht zal scheppen op het regionaal Europees vlak ten nadele van de Sowjetunie. Het Sowjetrussisch antwoord en het opnieuw opdrijven van de bewapeningsspiraal zal bijzonder nadelige gevolgen hebben voor de Europese veiligheid.

b) Dit verhoogde risico i.v.m. een beperkte nucleaire oorlog in Europa stelt niet alleen vragen naar de evolutie van de Europees-Sowjetrussische betrekkingen, maar ook — en vooral — naar nieuwe verhoudingen binnen het Atlantisch bondgenootschap. De Westeuropese bondgenoten dragen in functie van de nieuwe raketten een grotere verantwoordelijkheid voor hun eigen veiligheid. Europese veiligheid, waarvoor de Verenigde Staten zich minder dan ooit zullen geroepen achten om tussen te komen, omdat de inplanting van de nieuwe rakettypes op het Westeuropees grondgebied de mogelijkheid schept om een nucleair treffen tot dit grondgebied te beperken en hierdoor de drempel voor het inzetten van deze raketten zou worden verlaagd. De Verenigde Staten zouden — cfr. de verklaringen van Henry Kissinger te Brussel in het najaar 1979 — kunnen vermijden gebruik te maken van hun intercontinentaal strategisch wapenarsenaal en de in West-Europa opgestelde 464 Cruise- en 108 Pershing II-raketten laten terugslaan in de hoop het Amerikaans grondgebied, bevolking en economisch potentieel te sparen. M.a.w. is dit niet het begin van een loskoppeling (« decoupling ») van de veiligheid van de Verenigde Staten en die van Europa ?

c) Samen met deze politieke aspecten van het probleem werden ook in heelwat kringen opnieuw vragen gesteld over de moreel-ethische implicaties van deze nieuwe stap in de escalatie van kernwapens. (Het CVP-kamerlid, Tijn Declercq, zou zich overigens op grond van ethische argumenten onthouden bij de stemming na de interpellaties over het beleid van Minister H. Simonet op 7 december 1979.)

Het debat over en de standpunten van de diverse politieke partijen t.o.v. het Belgisch buitenlands en defensiebeleid werden evenwel *niet vanuit duidelijke standpunten «pro» en «contra» geformuleerd. Er was vooreerst*

de verstrengeling tussen binnen- en buitenlandse politieke gegevenheden. Meer bepaald de « politieke chantage » i.v.m. het sedert 1979 telkens weer impliciet aangevoerde argument : wie neemt de politieke verantwoordelijkheid op zich om deze « regering van de laatste kans » te doen struikelen ? *Verder was er ook nog de politieke druk van buitenaf o.m. vanwege de Duitse Bondsrepubliek, die van meet af aan duidelijk maakte niet in een uitzonderingspositie te willen terecht komen door de enige lidstaat te zijn die op haar grondgebied nieuwe raketten zou hebben waardoor de Sowjetunie zou kunnen getroffen worden. Op zichzelf een begrijpelijk standpunt. Maar ook een standpunt van waaruit een zware politieke druk resulteerde op de Navo-buurlanden vanaf het ogenblik dat zowel de sociaal-democratisch-liberale regeringscoalitie als de christen-democratische oppositie het eens waren met de productie en de opstelling van de nieuwe nucleaire wapens. (In de parlementaire wandelgangen kon men begin december zelfs horen, dat kanselier H. Schmidt naar de Belgische premier zou hebben getelefoneerd om aan te dringen de beslissing over de nieuwe Navo-kernwapens niet op de helling te plaatsen, indien men verder op de steun wou rekenen i.v.m. andere problemen zoals o.m. de stabiliteit van de Belgische munt).*

De controverse bereikte enkele dagen voor de bijeenkomst van de Navo-Raad over de productie en de inplanting van nieuwe lange-afstandsraketten een hoogtepunt. In bar slecht weer, op 9 december 1979, hielden te Brussel duizenden manifestanten een protestbetoging. (« Ongebruikelijk was dat voor een probleem van buitenlandse politiek. Voordien had minister Simonet het al zeer lastig gehad met zijn Zaïre-beleid. De Eurosystem-affaire, die een aantal basisopties van buitenlandse politiek in het gedrang bracht, bezorgde hem eveneens onverkwikkelijke momenten. Op de keper beschouwd waren de drie problemen — raketten, Zaïre en Eurosystem — minder problemen van internationale politiek dan problemen van moraliteit. De manifestaties tegen de kernraketten waren in de eerste plaats gericht tegen het « immorele » van de bewapeningswedloop en vooral van de kernbewapening. De reactie van de manifestanten, van Karel Van Miert en van de progressieve christelijken was, in haar naïeve eerlijkheid, hartversterkend en verfrissend. ») (6).

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers werden interpellaties gehouden waarbij één van de regeringspartijen nl. de Vlaamse socialisten, onder leiding van fractievoorzitter, L. Tobback, het de Minister van Buitenlandse Zaken niet makkelijk maakten. Uit de interpellaties in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, de antwoorden van de verantwoordelijke minis-

---

(6) *De Nieuwe Gids*, 4 januari 1980.

ters (rede van H. Simonet op 7 december 1979) en de uiteindelijke verklaring van eerste minister Martens (12 december 1979) traden geen wezenlijk nieuwe elementen meer naar voren. Wel werd vooral minister H. Simonet de kans geboden om het Belgisch beleid te preciseren en te antwoorden op het verwijt ook aan de parlementaire commissie « onvolledige en tegenstrijdige » informatie te hebben verstrekt. Samengevat betrof het antwoord van de Minister van Buitenlandse Zaken volgende punten :

1. Aan hen, die de regering verweten niet het initiatief tot een parlementair debat te hebben genomen, werd geantwoord dat « indien er van enige tegenstrijdigheid sprake is, deze eerder bij de interpellanten dan bij de regering moet worden gezocht ». « Het is inderdaad tegenstrijdig een ruim parlementair debat te verlangen nog vóór de regering een standpunt inneemt, en, tegelijkertijd, van de regering te eisen dat zij het debat zou openen met een verklaring, wat veronderstelt dat zij al heeft beslist. Deze kritiek getuigt bovendien van een miskennis van de grondwet (met name van artikel 68 van de grondwet) en van de grondwettelijke praktijk ».

2. Aan hen, die van oordeel waren dat de nieuwe atoomwapens niet noodzakelijk zouden zijn, omdat het globale en niet zozeer het regionale Europese machtsevenwicht van belang is, werd geantwoord dat « deze redenering uiterst gevaarlijk is ». Alleen reeds « op het gebied van de methode is het logisch fout het begrip « gebrek aan betekenisvol regionaal evenwicht » uit te sluiten en alleen te vertrouwen op een globaal evenwicht. Wanneer deze redenering uiteindelijk de overhand zou krijgen en aldus het officiële standpunt van de lidstaten van het bondgenootschap zou worden, zou zij de doeltreffendheid van de afschrikking ernstig en wellicht definitief aantasten. Bovendien « is er een drempel vanaf dewelke een kwantitatieve wijziging leidt tot een kwalitatieve mutatie. Vanaf het moment dat het aantal in de USSR opgestelde middellange afstands-raketten alsook hun technische eigenschappen grondig werden gewijzigd, dan is ontegenzeggelijk deze drempel overschreden. De aan de Atlantische Raad voorgestelde beslissing heeft tot doel het onevenwicht te verkleinen door de invoering van kernwapens voor de middellange afstand, te weten de Pershing II-raketten en de Cruise missiles ».

Wanneer men de interpellaties en het antwoord van de minister op de door hem samengevatte tegenargumenten (7) herleest — los van alle

---

(7) De argumenten contra de produktie en installatie van deze nieuwe kernwapens o.m. op het Belgisch grondgebied werden door minister H. Simonet tot een drietal opwerpen herleid : « Vooreerst wordt ingeroepen dat de uitvoering van deze

emotioneel gerichte parlementaire welsprekendheid — blijken vooral twee zaken duidelijk. *Vooreerst*, dat het Belgisch buitenlands beleid betreffende deze cruciale punten van het Atlantisch beleid *niet steunde op een autonome analyse en in feite de Belgische regering over weinig of geen manoeuvreerruimte kon beschikken*. (Op het argument dat de produktie en installatie van nieuwe kernwapens op zichzelf een onevenwicht zou scheppen ten nadele van de Sowjetunie (een opwerping die door pressiegroeperingen zoals « Pax Christi » werd geformuleerd) antwoordde minister H. Simonet met een argument « ex auctoritate », nl. een verwijzing naar de Navo-deskundigen : « Het bestaande onevenwicht ten nadele van de Navo is een feit. Dit betwisten, hoewel het door de militaire deskundigen van alle Navo-landen duidelijk is onderschreven en hier door mijn collega van Landsverdediging in herinnering werd gebracht, is voorwaar onthutsend. Ik meen niet verder te kunnen gaan dan wat hij en ik reeds hierover hebben gezegd ».)

Verder bleek ook, dat de minister van Buitenlandse Zaken het niet zo moeilijk had zijn beleid te verdedigen ingevolge de tegenspraak in de oppositie i.v.m. het Belgisch buitenlands beleid (8) en vooral door te wijzen op het gebrek aan een valabel alternatief dat door de oppositie zou kunnen aangebracht en zinvol verdedigd worden. (De vraag om een « wachttijd » van zes maanden à twee jaar in te stellen kon immers moeilijk als een alternatieve oplossing worden gezien.) Minister H. Simonet had het in de gegeven omstandigheden niet zo moeilijk om de contestanten van zijn beleid met dit gebrek aan enig ernstig alternatief te confronteren : « Het lijkt me paradoxaal dat diegenen die veelvuldig gebruik maken van het argument van de loskoppeling, ook vaak uiterst kritisch staan ten opzichte van de Verenigde Staten. Ik begrijp niet hoe het voortdurende wantrouwen ten aanzien van de bedoelingen en het optreden van de Verenigde Staten verzoenbaar is met de algehele onderwerping waarin zij Europa met betrekking tot haar veiligheid willen houden. » (Nogal onrechtvaardig geformuleerd ten opzichte van hen die in het verleden wel hebben gepleit

---

beslissing nl. het installeren van nieuwe kernwapens, op zichzelf een onevenwicht zou scheppen, ditmaal ten nadele van de Sowjets die dan zouden reageren. In de tweede plaats wordt gesteld dat de invoering van deze raketten op het Europees grondgebied de mogelijkheid schept om een nucleair treffen tot dit grondgebied te beperken, en hierdoor de drempel voor het inzetten van deze raketten zou worden verlegd. De Verenigde Staten zouden volgens deze redenering immers kunnen vermijden gebruik te maken van hun intercontinentaal strategisch wapenarsenaal en vanaf Europa terugslaan in de hoop hun grondgebied, hun bevolking en hun economie te sparen. In de derde plaats zien sommigen in de beslissing die ons wordt voorgelegd, het begin van een loskoppeling (*decoupling*) van de veiligheid van de Verenigde Staten en die van Europa, wat zou leiden tot een versnippering van de globale afschrikking. »

(8) De liberale oppositiepartijen steunden het beleid van Minister H. Simonet.

voor een Europese Gemeenschap die ook inzake internationale en defensieproblemen haar volledige verantwoordelijkheid zou opnemen). Hoe dan ook, voor de minister van Buitenlandse Zaken was een *Europees alternatief onbestaande*: « De gemeenschappelijke verdediging van Europa door de Europeanen zelf, zonder de bescherming van één der supermogendheden of de waarborg van de twee, is een misrekening. De vernederende situatie waarmee we sedert de mislukking van de Europese Defensie Gemeenschap steeds hebben moeten leven is dat Europa niet bekwaam is geweest, niet bekwaam is en niet bekwaam zal zijn om in een nabije toekomst zelf in te staan voor zijn verdediging. Dat is niet aan ons te wijten, maar weigeren er akte van te nemen zou betekenen dat wij het evidente en bekende beleid van al onze grote partners van de Gemeenschap negeren » (9).

Dit laatste leek een duidelijke allusie op de houding van de Britse en Duitse Bondsrepubliek. Was in feite de houding van de Belgische regering en de voornaamste regeringspartijen niet reeds bepaald vanaf het ogenblik dat zowel de Duitse Bondsregering als de Westduitse oppositie resoluut het Navo-standpunt steunden? Was niet voor elk waarnemer — a fortiori voor elke meerderheidspartij — de zaak bekeken vanaf het ogenblik dat te Londen en te Bonn op een onverdeelde en positieve Navo-consensus werd aangedrongen? Was niet elk voorstel tot een moratorium — « de Belgische regering heeft tijdens de besprekingen van de Atlantische Raad gewezen op het nut van een uitstel met zes maanden van elke beslissing over de productie en de ontplooiing van kernwapens met middellange reikwijdte » (Verklaring van eerste minister Martens in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 12 december 1979) een bij voorbaat doorstoken kaart? Was de weigerige houding van de Vlaamse socialisten niet bij voorbaat gedoemd tot een zich uiteindelijk aligneren op het regeringsstandpunt, indien deze niet bereid waren om desnoods een regeringscrisis te forceren? Welke politieke partij wou hiertoe het initiatief nemen, gegeven de Belgische situatie eind 1979 (10)?

Tot de meer positieve zijde van het bilan betreffende dit door minister H. Simonet zelf « historisch » geheten debat over het Belgisch buitenlands beleid lijkt ons te behoren :

1. De hernieuwde belangstelling en inzet van bepaalde drukingsgroeperingen en politieke partijen voor de fundamentele problemen van het

---

(9) H. SIMONET, Kamer van Volksvertegenwoordigers, op 7 december 1979.

(10) De Vlaamse socialisten, die hun standpunt niet konden doordrukken, hebben achteraf hun nederlaag ruiterlijk toegegeven. Het valt nochtans te vrezen dat dit nieuwe gezichtsverlies — na gelijkaardige psychologische nederlagen betreffende het Zaïrebeleid en in verband met de « Eurosystem » zaak de persoonlijke tegenstellingen en frustraties in de socialistische rangen nog zal aanscherpen, wat op de duur schadelijk kan worden voor de samenwerking tussen het kabinet en de partij.

buitenlands beleid. Vooral in Vlaanderen heeft een nieuwe generatie getuigd van haar wil tot internationale mondigheid.

2. Het debat over het Belgisch « alignment » op het Navo-beleid — hoe uitzichtloos dit in de gegeven omstandigheden van 1979 ook was — en de interpellaties in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken stonden op hoog niveau.

De op 12 december 1979 door de Eerste Minister in de Kamer van Volksvertegenwoordigers voorgelezen verklaring (11) had een anticlimax-effect. Zoals verwacht had de Belgische regering geen voorwaarden voor de Navo-beslissing kunnen (of willen) bedingen en niemand werd door premier Martens overtuigd dat de Navo-beslissing desgevallend nog zou kunnen gewijzigd worden o.m. op basis van de « eigen analyse van de toestand waartoe de Belgische regering vanaf mei 1980 zal overgaan ».

II. Beleidsopties inzake Europese eenmaking.

In vergelijking met de wekenlange contestatie en de parlementaire interpellaties over het Belgisch buitenlands beleid ten opzichte van de internationale Atlantische veiligheidsproblemen behoort het overige gebeuren eerder tot de « business as usual » problemen. Dit geldt niet alleen voor de Belgische houding ten opzichte van de multilaterale diplomatieke aangelegenheden betreffende de werking van de diverse Uno-organen, de mensenrechten, de ontwapeningsbesprekingen, maar ook betreffende de overige aspecten van het Belgisch buitenlands beleid, die in 1979 ietwat meer aandacht verdienden.

Dit geldt in eerste orde voor het *Belgisch beleid betreffende de Europese problemen. Ook in 1979 werd de afstand tussen binnen- en buitenlands beleid inzake Europese aangelegenheden verder gereduceerd.* Ook al is het juist dat er inzake economische en monetaire, arbeids- en inkomensverdelingsproblemen, landbouw- en energie-, internationaal en regionaal beleid tijdens 1979 van geen echt « Europees » beleid sprake is geweest, toch bleek het omgekeerde al even duidelijk: in 1979 was er inzake de hoger genoemde sectoren nog minder dan voorheen sprake van een Belgisch « buitenlands » beleid. Deze feitelijk evolutie, waarbij de grenzen tussen Belgisch binnen- en buitenlands beleid steeds verder vervagen in de context van een Europese Gemeenschap beantwoordt in zekere zin aan de Belgische beleidsoptie ten opzichte van het Europese eenmakingsproces. Opmerkelijk in dit verband was dat in de *regeringsverklaring van 6 april*

---

(11) Kamer van Volksvertegenwoordigers, Parlementaire Handelingen, Zitting 1978-79.

1979 de finaliteit van dit Europees integratieproces voor het eerst duidelijk in *federaal* perspectief werd gesteld. « Het uiteindelijke doel van onze Europese politiek is *federale* structuren tot stand te brengen die de ontplooiing van de *volken*, de *gewesten* en de *persoon* in de hand werken ». Meer bepaald ten opzichte van het in 1979 voornaamste Europese gebeuren, nl. het organiseren van rechtstreekse verkiezingen voor een Europees Parlement, werd in de hoger vermelde regeringsverklaring de Belgische positie als volgt gepreciseerd : « De Europese verkiezingen zullen de democratische structuren van de Europese instellingen versterken en zijn van primordiaal belang om te komen tot een democratisch verenigd Europa. De regering zal zich inspannen om het rechtstreeks verkozen parlement zijn eigen rol te laten vervullen meer bepaald als controleorgaan van de toekomstige Europese executieve. Dit onderstelt dat aan het rechtstreeks verkozen Europees Parlement daadwerkelijke wetgevende en budgettaire bevoegdheden worden toegekend. Meer nog dan in het verleden moet Europa spreken met een enkele stem. De Europese politieke samenwerking moet verder worden uitgebouwd om te komen tot een buitenlands beleid van de Gemeenschap » (12).

---

(12) De Regeringsverklaring omvat i.v.m. de Europese problemen verder : « Het technocratische beheer, dat tot nu toe sommige Europese instellingen heeft gekenmerkt, is achterhaald. Het accent moet gelegd worden op de menselijke en sociale doelstellingen van de Europese Unie.

De Europese verworvenheden en onder meer de douane-unie, het gemeenschappelijk landbouwbeleid en het gemeenschappelijk handelsbeleid moeten beveiligd worden.

Daarenboven moet de interne cohesie mede versterkt worden op grond van het onlangs van kracht geworden Europees Monetair Systeem in het perspectief van de verwezenlijking van de economische- en monetaire eenmaking.

Een coherent energiebeleid van de Gemeenschap moet door een reductie van de afhankelijkheidsgraad de energiebevoorrading verzekeren via een betere aanwending van de beschikbare energiebronnen, de aanmoediging van de aanwending van substitutiemiddelen en een versterkte internationale samenwerking.

België zal ook aandringen op een sterker sociaal-, industrieel- en regionaal beleid als uitdrukking van een grotere Europese solidariteit.

De controle op de multinationale ondernemingen moet tevens versterkt worden.

De Europese integratie moet tevens afgestemd zijn op de ontplooiing van de persoon. Eerbied voor de rechten van de mens, het vrije verkeer, de vrije vestiging en uitoefening van het beroep, samenwerking inzake onderwijs, de wederzijdse erkenning van de diploma's, de beveiliging van het leefmilieu en de bescherming van de verbruiker moeten op het Europees vlak worden nagestreefd.

Europa moet een dynamische rol spelen in de opbouw van de nieuwe Internationale Economische Orde ; meer bepaald is een eensgezind optreden van de Gemeenschap noodzakelijk in de internationale debatten over de grondstoffen, de energiebevoorrading, de monetaire orde, de Noord-Zuiddialoog, de vernieuwing van de Lomé-conventie.

In deze samenhang zal België ijveren voor een betere ordening van de grondstoffenmarkten en vooral voor een politiek van prijsstabilisatie o.a. door de oprichting van het gemeenschappelijk grondstoffenfonds.

Voor de groeiende schuldenlast, vooral van de armste ontwikkelingslanden zal

Wellicht werd al te weinig aandacht gegeven aan deze regeringsverklaring waarin formeel en resoluut werd geopteerd voor een federaal gestructureerde Europese Gemeenschap, waarin wél over « volken », « gewesten », en « personen », maar verder niet over « staten » sprake was. Niet een « Europe des Etats » dus, maar een « democratisch verenigd Europa » op basis van « volken », « gewesten » en « personen » met het « accent op de menselijke en sociale doelstellingen van de Europese Unie » zag de Belgische regering in april 1979 als de toekomst van de Europese Gemeenschap.

De toenemende verstrengeling tussen Europees en binnenlands beleid hield ook tijdens 1979 in dat eerder de Eerste Minister dan de Minister van Buitenlandse Zaken de coördinatie van het Belgisch beleid t.o.v. de Europese problemen op zich zou nemen. Los van de persoonlijke kwaliteiten van de politici die de functie van Minister van Buitenlandse Zaken of Eerste Minister bekleden, bleek in 1979 nog duidelijker dan voorheen dat het Europees beleid tot de wezenlijke bevoegdheidssfeer van de Eerste Minister behoort. Net zoals Leo Tindemans destijds zijn minister van Buitenlandse Zaken betreffende de Europese aangelegenheden overschaduwde, gebeurde dit ook nu met een nochtans minder op zijn Europese taak voorbereide premier Martens. Enig Europees succes was de Belgische Eerste Minister tijdens 1979 evenwel niet voorbehouden.

Op de bijeenkomst van de Europese Raad in Straatsburg stond de Belgische premier Martens eerder geïsoleerd met het Belgisch standpunt betreffende de verkorting van de arbeidstijd. Het probleem werd later ter discussie gesteld tijdens de vergaderingen van de EG-ministers van sociale zaken en ook op de Europese Raad te Dublin zou later in 1979 de Belgische premier opnieuw aandacht vragen voor het probleem van de arbeidsduur. Vooral de bijeenkomst van de Europese Raad te Dublin in het najaar 1979 werd een moeilijke zaak ingevolge de bezwaren van de conservatieve regering Thatcher ten opzichte van de « onredelijk en onrechtvaardig » geachte Britse bijdrage in de begroting van de Europese Gemeenschap. (De cijfers zijn bekend : met 16 % van het bruto intern produkt van de Gemeenschap, moet de Britse regering voor 20 % van de bijdragen tot de EG-begroting zorgen, terwijl het slechts 10 % van de uitkeringen hiervan zal ontvangen. Groot-Brittannië zou aldus tijdens 1980 de grootste netto-betaler in de EG worden met een netto-saldo van 62 mil-

---

België zich positief inzetten om aangepaste oplossingen te vinden die tot de ontwikkeling van die landen kunnen bijdragen.

De Europese Gemeenschap moet openstaan voor de Europese democratische landen die wensen toe te treden en in staat zijn om hiervoor de nodige inspanning te leveren. De Gemeenschap moet ervoor zorgen dat de besluitvaardigheid er niet onder lijdt. »

yard fr. ten gunste van de Gemeenschapsbegroting. De Britse regering schatte het zelfs op 72 miljard fr.)

Hoe druk het de Eerste Minister met de communautaire aangelegenheden in het najaar van 1979 ook had, er bleef premier Martens geen andere mogelijkheid om met enkele korte bezoeken en telefonische contacten een poging te wagen om de tegenstellingen tussen Frankrijk en Groot-Brittannië met een Benelux-voorstel te overbruggen. Het Benelux-voorstel (13), in feite een variante van de door de EG-Commissie voorgestelde versoepeling van het correctiemechanisme i.v.m. de Britse bijdrage waarvoor reeds in 1975 was onderhandeld, betekende voor de Britse regering een voorlopige toegift van 20 miljard fr. Benelux-voorstel dat op de Europese Raad te Dublin door de Britse regering niet werd aanvaard, omdat voor de regering Thatcher de discussie niet zozeer over cijfers, dan wel over beginselen ging. De regering Thatcher was immers van oordeel dat het netto-saldo van 62 miljard fr. ten bate van de Europese begroting aantoonde dat het begrotingsstelsel van de Europese Gemeenschap onrechtvaardig functioneert ten opzichte van Groot-Brittannië (14). Vooral de Franse en Duitse regeringen beklemtoonden het standpunt dat er « niets bijzonder aan de hand is » i.v.m. de Britse bijdrage. Elke EG-lidstaat betaalt immers de eigen bijdrage zoals door het stelsel van de eigen middelen is voorgeschreven: doeanerechten, landbouwheffingen en een percentage (thans 0,8 procent) van de BTW-aanslagbasis. Dat geldt voor alle lidstaten. Bovendien wezen o.m. de Franse en Duitse regeringen op het feit dat de Britten liefst wat meer in de lidstaten van de EG zouden aankopen: daarop moeten geen rechten betaald worden en rechten die men niet int moeten uiteraard ook niet aan de Gemeenschap afgedragen worden. Terwijl het Belgisch — of beter het Benelux-standpunt — in confrontatie met het Brits standpunt weinig succes kende, poogde premier Martens de aandacht van zijn collega's in de Europese Raad te winnen betreffende o.m. de oprichting van een Europees muntfonds. Oprichting van een Europees muntfonds, dat werd afgesproken bij de oprichting van het EMS (Europees muntstelsel) dat op 13 maart 1979 in werking trad

---

(13) Het Benelux-voorstel ging uit van volgende beginselen: iedere oplossing moet het stelsel van de eigen middelen eerbiedigen; ze moet in het raam van de begroting gevonden worden; ze mag slechts van tijdelijke aard zijn en tenslotte mag het maximum voor de BTW-bijdrage (1 %) niet overschreden worden, ook al zullen waarschijnlijk reeds volgend jaar en in ieder geval in 1981 de eigen middelen uitgeput zijn.

(14) Blijkbaar zou een « rechtmatige bijdrage » vanuit het standpunt van de huidige Britse regering betekenen dat men ongeveer evenveel uit de Europese Gemeenschap zou halen als men ertoe bijdraagt. In elk geval zoiets als een « broad balance », in het EEG-jargon bekend als het principe van « juste retour ». Principe dat uiteindelijk de negatie betekent van de « communautaire geest » en op het principeel verzet stuit van de overige EG-partners, inclusief België.

en waarvan het Europees muntfonds voor 13 maart 1981 een inherent element zou vormen (15). De Belgische premier stelde de Europese Raad te Dublin voor de ministers van Financiën de opdracht te geven de voorstellen te bestuderen die de Europese Commissie terzake nog zou uitwerken. De ministers zouden dan een verslag over het Fonds opstellen dat de regeringsleiders tijdens hun volgende bijeenkomst in maart 1980 zouden kunnen bestuderen.

Al met al kan men moeilijk beweren dat in 1979 het Europees beleid getekend werd door één of ander Belgisch impuls. Het tegendeel behoort eerder erkend te worden. Blijkbaar hield dit verband met o.m. de in 1979 steeds zwakkere economische, monetaire en politieke positie van België. Publiceerde niet eind 1979 een bekende Duitse krant een artikel met als vraag : « Wird jetzt Belgien der kranke Mann in Europa ? Steigende Schulden und eine überalterte Industriestruktur ? » (16). Werd de Belgische regering niet naar een defensieve positie teruggedrongen toen de EG-partners en de EG-Commissie naar aanleiding van premier Thatcher's bezwaren betreffende de Britse bijdrage in de EG-begroting het economisch voor- en nadeel van het lidmaatschap van de diverse EG-lidstaten gingen becijferen ? (De Britse regering en de EG-Commissie verwees naar het voordeel voor België van de EG-personeels- en administratieve uitgaven. In Belgische regeringskringen werd gerepliceerd dat de EG-Commissie dit met ruim 50 % had overschat ; Minister van Financiën, G. Geens, trachtte zelfs aan te tonen dat België in netto-termen eerder bijdraagt dan uit de EG-begroting ontvangt) (17).

III. Aandacht inzake probleemgebieden.

Op UNO-vlak ondersteunde de Belgische regering in 1979 de werking van diverse UNO-organen en vooral betreffende de drie probleemgebieden kreeg het Belgisch buitenlands beleid in binnen- en buitenland enige aan-

---

(15) Herhaaldelijk hebben de regeringsleiders bevestigd dat twee jaar na de start van het EMS het Europees muntfonds moet opgericht zijn. Vanwege de overige lidstaten bestond hiervoor in 1979 hoe langer hoe minder belangstelling. De ministers van Financiën hadden er voor Dublin nog nooit over gesproken en de zgn. Werkgroep van de Gouverneurs van Centrale Banken diende nog de studie over het fonds aan te vatten. Alleen het Europees Monetair Comité is met de discussie hierover begonnen en dit dank zij het feit dat het voorgezeten wordt door de Belg van Ypersele.

(16) Heinz STADLMANN in de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2 december 1979.

(17) Dit op basis van een eerder hypothetische argumentatie, nl. indien men de EG-administratieve en personeelskosten splitst en niet de bruto maar netto-salarissen van de Euro-ambtenaren te Brussel in aanmerking neemt ; op voorwaarde ook, dat men aanvaardt dat de buitenlandse EG-ambtenaren een groot deel van hun salaris naar hun land van herkomst overmaken.

dacht: vooreerst de houding ten opzichte van Zaïre. (Gecontesteerd in eigen socialistische kring i.v.m. het voorzittersmandaat voor een derde internationale bijeenkomst i.v.m. een bespreking van het zgn. « plan Mobutu » verklaarde H. Simonet op 28 november 1979 dat de Belgische regering de taak die ze graag op zich had genomen ook met succes had vervuld» (cfr. het apart Zaïre-bilan 1979). Verder werden ook de standpunten van de nieuwe Minister van Ontwikkelingssamenwerking in 1979 opgemerkt. Meer bepaald de toespraak van minister M. Eyskens op de 5^e Unctad-conferentie te Manila (mei 1979) en zijn beleid t.o.v. het Indochinese vluchtelingenprobleem gaven aanleiding tot soms uiteenlopende discussies. Tenslotte werd tijdens de herfstzitting van de Algemene Uno-Vergadering te New York het *Belgisch standpunt opgemerkt ten opzichte van de problemen in het Midden-Oosten*. (De overige drie thema's die minister Simonet in zijn toespraak voor de Algemene Uno-Vergadering op 5 oktober 1979 ontwikkelde betroffen de rechten van de mens, de Noord-Zuid dialoog en de ontwapeningsproblemen; ontwapeningsproblemen waarover hij trouwens reeds tijdens de week van de internationale ontwapeningsbesprekingen te Genève op 25 januari 1979 het Belgisch standpunt o.m. betreffende het concept van regionale ontwapening had uiteengezet) (18).

Het Belgisch standpunt t.o.v. de problemen in het Midden-Oosten zoals het in de Algemene Uno-Vergadering door minister H. Simonet op 5 oktober 1979 werd verwoord, begon met een hulde aan de Camp David-akkoorden en aan de uitvoering die er reeds door de Israëliische en Egyptische regeringen werd aan gegeven. Meer bepaald werd in het Belgisch standpunt benadrukt :

1. « Net zoals de Arabische leiders is de Belgische regering de mening toegedaan dat het herstel van de vrede in de regio noodzakelijkerwijze afhangt van een rechtvaardige en globale regeling van het conflict, gestoeld op de erkenning van de nationale rechten van het Palestijnse volk, zijn *recht op zelfbeschikking, met inbegrip van het recht op een vaderland en de ontruiming van alle bezette Arabische gebieden, ook Jeruzalem.* »

2. « Het behoort aan de Palestijnen zelf te beslissen over de werkelijke uitdrukking die zij aan hun nationale identiteit zullen geven, om met de betrokken partijen overeen te komen of zij de voorkeur geven aan het

---

(18) In zijn « boodschap » naar aanleiding van de « Week van de Ontwapening », in het leven geroepen op initiatief van de Xe Bijzondere Zitting van de Algemene Uno-Vergadering i.v.m. de Ontwapeningsproblemen, preciezerde de Minister van Buitenlandse Zaken vooral het Belgisch standpunt t.o.v. de « non-proliferatie »-problematiek voor kernwapens. Volledige tekst, cfr. Persdienst Ministerie van Buitenlandse Zaken, 26 januari 1979, 4 blz.

statuut van autonomie of aan een onafhankelijke staat, eventueel in een federaal of confederaal kader. »

3. « Voor de Belgische regering bestaat er geen twijfel over het feit dat de vertegenwoordigers van het Palestijnse volk, en *in het bijzonder de PLO*, bij een dergelijke regeling moeten betrokken worden. »

4. Ter intentie van Israël werd de vraag gesteld : « zou de veiligheid van Israël niet beter worden verzekerd door vertrouwelijke betrekkingen met zijn buurlanden, dan door de onafgebroken bezetting van de gebieden in een klimaat van vijandigheid ? ». De geschiedenis bewijst door talrijke voorbeelden dat een staat zijn moreel kapitaal kan verspillen door het voeren van een dergelijk beleid.

Deze verklaring van de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken op de Uno-tribune te New York, samen met de contacten en ontmoeting tussen hemzelf en belangrijke PLO-leiders, liep toen vooruit op de Franse houding. Franse houding, die enkele maanden later door President Giscard d'Estaing zelf tijdens zijn rondreis doorheen de Perzische Golf (maart 1980) heelwat meer aandacht zou krijgen. Een vaststelling, die ons tot een laatste vraag en bedenking brengt, nl. de zin en de betekenis van het buitenlands beleid van een kleine staat zoals België.

IV. Zin van het buitenlands beleid van een kleine staat.

Het klassieke antwoord betreffende *de mogelijke rol die een kleine staat als België in Europees, in Atlantisch en in wereldverband zou kunnen spelen* was voorheen meestal : de betekenis van het Belgisch buitenlands beleid mag niet over- of onderschat worden. Niet overschat worden, we zijn immers geen grote of middelgrote mogendheid. Ook niet onderschat worden, want de Belgische diplomatie kan — vaak door de buitenwereld onopgemerkt — uitstekende diensten bewijzen in de rol van internationaal verbindingsagent en gangmaker in historische evoluties die zich voltrekken in de zin van een betere politieke, economische en culturele verstandhouding tussen staten en volkeren.

Dit traditionele antwoord in verband met de rol van het Belgisch buitenlands beleid bevat tenminste één hoedanigheid : de onmacht van ons buitenlands beleid wordt er op een diplomatieke manier omsluiërd. Blijkbaar wil evenwel de huidige minister Henri Simonet met deze diplomatieke omsluiting afrekenen, waar hij in 1979 verklaarde : « *Vroeger liep men hier nogal eens te pronken met de zogenaamde verzoeningspendel van de Belgische diplomatie. Ik verwacht daar niet zoveel heil van. Het oppeppen van de dynamiek van het handjes-schudden kan ook een voor-*

wendel zijn om geen eigen politiek te moeten opbouwen. Wie zich alleen maar toespitst op een bemiddelingsrol moet nooit een standpunt innemen en dit soort gemakzucht verwerp ik » (19).

Hoe juist deze bedenkingen ook mogen zijn, er blijft toch de vraag aan welk alternatief voor het voeren van een Belgisch buitenlands beleid de heer Simonet in 1979 dacht. Er blijft vooral de vraag of in feite het werkelijk gevoerde Belgisch buitenlands beleid in 1979 niet precies een voorbeeld is van een beleid dat beperkt bleef tot de traditionele Belgische bemiddelende pendeldiplomatie. Op de vraag of het echter ook anders zou kunnen hebben o.m. Vlaamse waarnemers van de Belgische diplomatie geantwoord: « Het is theoretisch bijvoorbeeld niet volstrekt onmogelijk dat een land als België in de crisis van het Nabije Oosten een eigen rol zou spelen en daar zou bijdragen tot de oplossing van een vraagstuk dat de wereldopinie terecht bezighoudt. Een crisissituatie, die de kiem in zich draagt van een ernstig conflict, maar wie zit eigenlijk te wachten op een Belgische bijdrage tot de oplossing van dit vraagstuk? Hetzelfde geldt voor de NAVO en de EEG. De Belgische bijdrage in het ontwikkelingsproces van deze internationale organen valt niet te onderschatten, maar op het eerste gezicht lijkt het toch vrijwel uitgesloten dat de grote landen die daaraan eveneens deelnemen, zich in een grotere mate dan verhoudingsgewijs mag worden verondersteld, aan het Belgisch standpunt storen. Dit alles betekent zeker niet dat men zou moeten nalaten een rol te spelen in de wereld, integendeel en het betekent allerm minst dat men als kleine mogendheid niet ook een vredebewarende rol van betekenis zou kunnen spelen, maar het betekent wel dat de geheel eigen inbreng in de internationale verhoudingen in een ander vlak ligt, en namelijk in dat van de ontwikkelingsproblemen of, zo men wil, dat van de verhouding Noord-Zuid » (20).

In 1979 werd aldus duidelijker dan voorheen de vraag gesteld naar de betekenis van een Belgisch buitenlands beleid. Een buitenlands beleid waarvoor minister H. Simonet koppig de politieke verantwoordelijkheid heeft gedragen vanuit een soms ietwat te opvallend isolement. Isolement, dat door parlementaire waarnemers wel eens als « een vorm van laatdunkendheid » t.o.v. de Belgische politici en publieke opinie werd ervaren (21).

(19) H. CAMPS, « Een avondje met Henri Simonet », in *Het Belang van Limburg*, 7 april 1979.

(20) « Het buitenlands beleid van de nieuwe regering » in *Tijdschrift voor Diplomatie*, januari 1979.

(21) « Het is de parlementaire waarnemers niet ontgaan dat o.m. naar aanleiding van de Zaïre- en rakettenkwesties ook gebleken is hoe weinig politieke vrienden minister Simonet telt en hoe smal zijn politieke basis wel is. Men schrijft dat toe aan de onpopulaire standpunten die de minister met moed verdedigde, maar er

Summary : A survey of the Belgian foreign policy in 1979.

Normally the Belgian foreign policy is not an explosive matter for public debate. However during 1979 the attitude and decisions of Minister Simonet concerning the Nato-demands for production and installation of 464 Cruise- and 108 Pershing-missiles were strongly criticized. Mainly his socialist friends of the « Socialistische Partij » (Simonet belongs to the « Parti Socialiste »), the « Volksunie » and also important pressure-groups as « Pax Christi » disapproved the positive attitude of Minister Simonet vis-à-vis the Nato-demands. A climax was reacted during a protest-meeting in the streets of Brussels on December 9, 1979 and during the debate in the Belgian Parliament (Chambre of Representatives). It resulted in a declaration by the Belgian Prime Minister Martens on December 12, who agreed that the Belgian Government should ask for a delay of 6 months. Among other items of Belgian foreign policy examined in this article one can notice the evolution of the position of the Belgian Government in European Affairs and in the Middle East problems. Finally, the author broadens his survey to the more fundamental question of the meaning of the foreign policy of small countries.

---

zijn nog andere redenen voor zijn vereenzaming. Simonet is ongewoon schrandere en kan maar weinig eerbied opbrengen voor parlementsleden en collega's in de Belgische- en in vreemde regeringen, die dat minder zijn. Zijn sarcastische opmerkingen kwetsen niet zelden, zijn ironie vernedert soms, zijn wispelturigheid wordt door de diplomaten vaak als een vorm van laatzinnigheid ervaren. Toen minister Simonet in november een routinier naar Latijns-Amerika ondernam in plaats van in de parlementscommissie de raketten-affaire uit te praten, hebben de parlementsleden dit als een hooghartige miskennis van hun prerogatieven ervaren. Ook op internationaal vlak gaan Simonets scherpe geest en helder doorzicht niet ongemerkt voorbij maar verliest hij eveneens krediet door humeurigheid en onachtzaamheid. Dat vindt iedereen die met 's lands buitenlandse politiek bezig is bijzonder spijtig.». « Buitenlands beleid onder Simonet », in *De Nieuwe Gids*, 4 januari 1980.

Le parlement européen

*Comparaison des résultats de juin 1979
et portrait de l'Assemblée élue*

---

par Dusan SIDJANSKI

Professeur de science politique à l'Université de Genève
et à l'Institut universitaire d'études européennes.

★

Naissance de la démocratie européenne ou d'une autorité populaire ; acte inutile, euro-gâchis, telles sont les appréciations contradictoires portées par quelques représentants européens lors de la première réunion du Parlement élu qui s'est tenue à Strasbourg en juillet 1979. En réalité, il est trop tôt pour prononcer un jugement sans appel sur la base d'une expérience limitée de l'unique parlement multinational issu du suffrage universel, dont un tiers de membres n'ont pas d'expérience parlementaire. Ces impressions formulées par les acteurs eux-mêmes ne laissent pas d'évoquer les élans d'enthousiasme ou les remarques acerbes qu'avaient suscitées deux siècles auparavant les séances de la Convention : aube de l'ère nouvelle ou déchaînement de fractions et de passions. De toute manière, à lui seul, le spectacle de la politique en tant que lutte, arène ou conflit d'hommes, d'idées ou d'intérêts ne rend qu'imparfaitement compte du changement accompli et de la portée de l'institution. S'il est trop tôt pour se réjouir du succès ou de l'échec du Parlement européen, il n'en demeure pas moins évident que le recours au suffrage universel direct dans la Communauté européenne constitue un *saut qualitatif*, un changement de nature (1). J'ai la conviction qu'il s'agit là de la décision la plus fondamentale depuis la création de la Communauté européenne. En effet, la CE repose désormais à l'instar des régimes démocratiques des pays membres sur un fondement démocratique direct, sur le suffrage populaire. Tel me semble être le sens profond et la portée historique de l'élection du PE.

---

(1) Les abréviations suivantes sont utilisées :

PE : Parlement européen.

CE : Communauté européenne.

Au cours de 25 années de fonctionnement, la Communauté européenne a connu une double évolution : le renforcement des mécanismes intergouvernementaux ou confédéraux et le développement de la pratique de consultation de catégories et groupes d'intérêt divers. Depuis la crise de la CE de 1965, on assiste en effet à la recherche de consensus entre pays membres au sein du Conseil même lorsque le traité prévoit la majorité qualifiée, à l'institutionnalisation en 1967 du Comité des représentants permanents (Coreper) ainsi qu'à la transformation en 1974 des conférences des chefs d'Etat et de gouvernement en Conseil européen. Face à cette emprise gouvernementale, l'élection du PE et l'instauration de la codécision budgétaire sont autant de contrepoids qui permettent de préserver en partie du moins l'équilibre institutionnel.

Le deuxième axe de l'évolution participe des pratiques de consultation qui, sous des formes diverses, se sont implantées dans tous les pays membres de la CE. La Commission a coutume de consulter de nombreuses associations qui font partie au niveau européen d'un vaste réseau d'environ 500 groupements. De là une tendance à former des liens de collaboration entre représentants d'intérêts, fonctionnaires et experts et à privilégier des aspects technocratiques de la CE, malgré la présence des responsables politiques des Etats membres. En ouvrant l'accès de la CE à de nouveaux acteurs — électeurs, partis politiques et opinion publique — l'élection du PE contribue à contrebalancer l'excroissance des pouvoirs intergouvernementaux, à juguler les velléités technocratiques et à rééquilibrer l'influence des groupes socio-économiques.

A quoi sert le Parlement européen ?

Il est normal que le Parlement, institution essentielle et distinctive du système démocratique, ait une place de choix dans la démocratie européenne en formation. Prôné par Coudenhove-Kalergi dès 1923, le projet d'une Assemblée européenne se précise dans le manifeste du Congrès de La Haye de 1948 : il prend corps dans l'Assemblée consultative du Conseil de l'Europe en 1949, puis dans l'Assemblée commune de la CECA en 1954. Le traité de Rome de 1957 la transforme en Assemblée parlementaire européenne, alias le Parlement européen, ratifiant ainsi les objectifs politiques des fondateurs de la Communauté dont les institutions préfigurent l'Union européenne. Dès 1974, les chefs d'Etat et de gouvernement décident, par souci d'équilibre et de respect des obligations prévues par le traité de Rome, de donner le feu vert à l'élection du Parlement européen.

La question clef est de savoir quels sont les *fonctions* et les *pouvoirs* dans le cadre des compétences de la Communauté. A la différence des

Parlements nationaux, le Parlement européen n'approuve pas mais se contente de « préavisier » les lois communautaires. Dans leur grande majorité, ses avis sont pris en considération par la Commission et le Conseil, mais ils pourraient acquérir un surcroît d'influence grâce à la personnalité et à la compétence des élus ainsi qu'à la capacité du Parlement d'exprimer et de susciter des consensus au sein de l'opinion et entre divers intérêts. D'autant qu'aux pouvoirs consultatifs en matière législative correspondent des moyens formels de contrôle : le Parlement dispose d'une arme lourde qu'est la motion de censure, pouvoir dont le Parlement suisse est privé. A la majorité des deux tiers de ses membres, il peut provoquer la démission collective de la Commission, mais il demeure désarmé face au Conseil qui décide en dernière instance. Certes l'autorité des élus augmentera son influence sur le Conseil, mais la sanction à l'égard de la Commission semble platonique tant il est difficile, comme le rappellent les trois tentatives sans lendemain, de réunir les deux tiers des voix.

Le traité de 1975 attribue au Parlement européen un véritable pouvoir de *codécision budgétaire* qui ne concerne que les dépenses de la Communauté, les recettes qui proviennent de la TVA, des droits de douane et des prélèvements agricoles relevant de la compétence du Conseil ; de plus, il porte surtout sur les dépenses non obligatoires, c'est-à-dire celles qui ne découlent pas directement des obligations prévues par le traité, ces dernières ne pouvant faire l'objet que d'une concertation avec le Conseil. Mais par ailleurs, toutes les dépenses sont soumises au contrôle du Parlement et de la Cour des comptes. Pour l'heure, ce budget représente moins de 3 % des budgets nationaux et moins de 1 % du produit intérieur brut de la Communauté, soit environ 12 milliards d'unités de compte. Malgré son faible volume il a néanmoins une forte incidence dans le secteur agricole qui en absorbe plus de 70 % ; il produit en outre des effets multiplicateurs, par son incitation à des actions coordonnées ou communes. De surcroît, le fonctionnement du SME, la mise en œuvre des politiques industrielles et de l'emploi exigeront des moyens supplémentaires qui, à leur tour, augmenteront la portée du pouvoir de codécision.

Les pouvoirs actuels du Parlement européen sont réels mais limités. Cependant, il pourra chercher à les utiliser à fond en s'appuyant sur la légitimité directe, son autorité et sa compétence, mais aussi sur l'opinion publique et divers groupes sociaux. En devenant un lieu privilégié de communication et de confrontation d'idées et d'intérêts sur des problèmes vitaux et concrets, en débattant des options et des politiques, il contribuera à réduire la distance entre institutions et citoyens européens ainsi qu'à maintenir l'équilibre démocratique dans la Communauté.

Familles politiques à la veille de l'élection.

A la veille des élections, les familles politiques se répartissaient comme suit en fonction des suffrages obtenus aux dernières élections législatives : sur un total de plus de 140 millions de voix environ, les partis *socialistes* recueillent 46 millions de voix soit 32 % (2) ; les partis *démocrates-chrétiens* 39 millions soit plus de 27 % ; les partis *libéraux* et apparentés 18 millions ou près de 13 % ; les partis *communistes* enregistrent le même nombre de voix bien qu'étant concentrés principalement dans deux pays de la CE ; les *conservateurs* qui avaient 11 millions de voix ou 7,6 % avant les élections anglaises de mai 1979, accroissent leur part à 14 millions de voix ; de leur côté les *démocrates de progrès* dont le RPR est le membre le plus important ont presque 9 millions de voix et plus de 6 % de l'ensemble de l'électorat communautaire.

Cet électorat est concentré, à l'image de sa répartition dans la plupart des pays membres, autour du point central sur l'axe gauche-droite (3). Ce lieu commun est confirmé par les 10 sondages effectués régulièrement depuis cinq ans dans la Communauté européenne. Grâce aux Eurobaromètres, nous disposons des photographies reproduisant la couleur politique des électorats nationaux ainsi que le profil général de l'électorat de la Communauté. Selon la moyenne pondérée, les électeurs se distribuent dans l'ensemble de la CE selon une courbe en cloche dont la pente modérément aplatie est plus accentuée à gauche et plus douce à droite : l'électorat européen penche légèrement du côté centre-droit. Cette image d'un électorat modéré à prépondérance centriste correspond à la répartition des électeurs par grandes formations politiques.

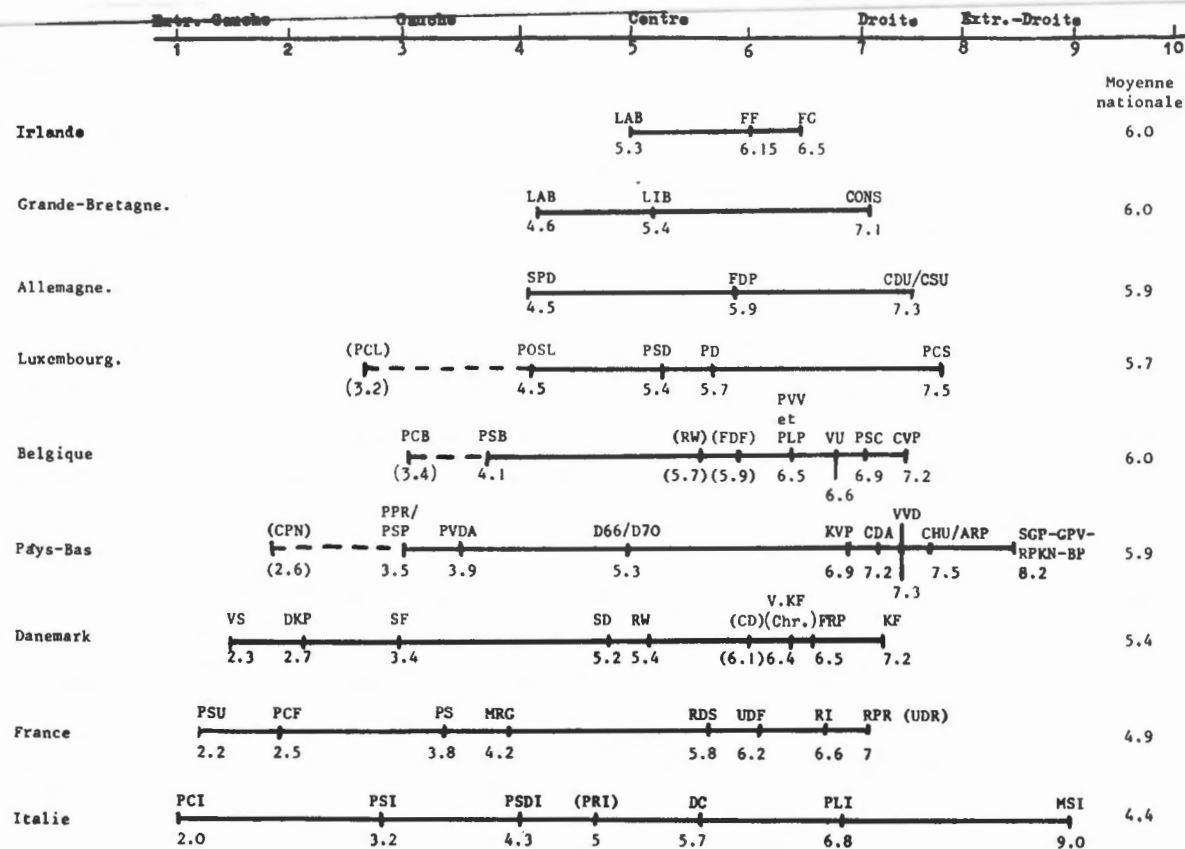
Cette généralisation simplificatrice exprimée sous la forme d'une moyenne des positions sur l'axe gauche-droite et de sa distribution qui, à ce niveau d'aggrégation nivelle les différences, n'efface pas les particularités des profils et des systèmes politiques qui caractérisent les pays membres de la Communauté (tabl. I). C'est ainsi que l'on constate que l'électorat italien (4,4) est le plus à gauche dans la CE, suivi des électorats plus centristes français (4,9), danois et néerlandais (5,4 à 5,9) ; les électo-

2) Cette distribution ne prend en compte que les voix des grandes formations politiques. Au cours des élections de mai 1979, les travaillistes britanniques ont obtenu le même nombre de voix qu'en 1974, soit 11,5 millions, mais leur pourcentage est tombé de 39 à 37 %. Les élections italiennes du 7 juin 1979 ne modifient que légèrement la distribution des forces électorales dans la CE.

(3) Voir notre *Europe Elections. De la Démocratie européenne*, Stanké, Paris, 1979, pp. 285 à 299 et 378 à 379. Cette distribution résulte des positions sur l'axe gauche-droite (échelle 1 à 10) des personnes qui font partie des échantillons des Eurobaromètres (environ 9.000).

TABLEAU I

Position des principaux partis sur l'échelle gauche-droite selon les sondages
Moyenne de la CE : 5,6

rats britannique, allemand, irlandais et belge sont de leur côté plus orientés vers le centre-droit (5,9 à 6,0). Trois pays, à savoir la Grande-Bretagne, l'Irlande et l'Allemagne à bipartisme atténué accusent une forte concentration, les deux principaux partis rassemblent entre 80 et 90 % des voix. Dans cette situation *oligopartite*, les partis ont une fourchette de positions moyennes relativement étroite entre 4,5 et 7 environ. C'est dire que l'électorat est moins diversifié idéologiquement ou bien que les grands partis de rassemblement parviennent à réunir sous leurs bannières des éléments épars. En revanche, dans un système *polypartite*, le nombre élevé de partis politiques variant de 7 en France avec la prédominance de quatre formations, jusqu'au 12 aux Pays-Bas et en Belgique, permet d'occuper des positions plus différenciées et d'offrir davantage de choix et de nuances idéologiques : dans les trois pays du Benelux, les principaux partis se situent entre 3 et 7,5 sur l'axe de 1 à 10 ; le Danemark et la France offrent un éventail plus ouvert entre 2,2 et 7, alors que l'Italie est écartelée entre 2 et 9 ; de l'extrême gauche à l'extrême droite, toutes les positions sont couvertes par les sept principaux partis qui s'échelonnent à des intervalles assez réguliers, dont deux grands partis PCI (2,0) et DC (5,7) (4).

Résultats globaux.

En regard du profil politique d'ensemble tel qu'il se dégage des dernières élections législatives, les résultats de l'élection européenne comportent des différences significatives. Les *socialistes* représentés dans tous le pays obtiennent 27 % des voix et 113 sièges, en raison de la forte régression des travaillistes britanniques, alors que les prévisions leur attribuaient environ un tiers de voix et de sièges. Les *libéraux* enregistrent aussi un fléchissement avec 10 % de voix et 40 sièges, tandis que les *démocrates européens de progrès* accusent un recul en n'obtenant que 4 % de voix et 22 sièges (5). De leur côté, les *démocrates-chrétiens* (PPE) obtiennent, malgré leurs 30 % de voix, 107 sièges du fait de l'absence de représentation dans deux pays (l'un des grands pays membres, la Grande-Bretagne ainsi que le Danemark) et de l'importance relativement réduite du parti membre du PPE en France. Le CDS ne franchit pas la barre de 10 %

---

(4) Le nombre de partis et la diversité idéologique sont associés avec la stabilité ou l'instabilité gouvernementale. Néanmoins, la pluralité de partis peut être compensée par l'existence d'un ou deux partis dominants ou d'une distribution quadripolaire, par la présence d'une majorité gouvernementale et d'un système quasi-présidentiel comme dans l'exemple français (*Europe Elections. De la Démocratie européenne, op. cit.*, pp. 44 à 80 et 261 à 294).

(5) Le SNP (parti nationaliste écossais) a rejoint le groupe politique DEP.

de voix aux élections européennes, alors que dans les autres pays la part des démocrates-chrétiens varie de 33 % en Irlande (Fine Gael) à 49 % en Allemagne. Les divers partis *communistes* augmentent légèrement le pourcentage de leurs voix tout en n'obtenant que 44 sièges en raison de leur concentration dans deux pays, Italie et France. Les *conservateurs* ou les démocrates européens (64) composés en grande majorité de Britanniques font un bond : bien que leur part dans l'ensemble diminue de 8 % à 6 % comme conséquence du taux impressionnant d'abstentionnistes en Grande-Bretagne, leur victoire y aboutit à un véritable raz-de-marée : avec 49 % de voix ils obtiennent, grâce au système électoral majoritaire, 75 % des sièges britanniques au PE, soit 61 sièges sur 81. Le restant de 10 % des voix se répartit entre les *indépendants* (11), les *non-inscrits* (9) qui obtiennent 6 % de voix et 20 sièges, et les divers autres qui n'obtiennent pas de représentants au PE. Les indépendants et les non-inscrits doublent le nombre de leurs représentants mais cet accroissement est partiellement neutralisé par leur dispersion entre l'extrême droite, la gauche et l'extrême gauche.

Participation électorale.

Le taux de participation médiocre a été relevé par plusieurs commentateurs, alors que d'autres se sont félicités du pourcentage des votants. En fait, si l'on compare cette participation électorale de plus de 61 % à celles aux Etats-Unis et en Suisse qui fluctuent autour de 50 %, on a tout lieu de s'en réjouir. En revanche, par comparaison avec le taux de participation habituel dans les pays de la Communauté qui est proche de 80 % pour les trois dernières élections législatives, la participation communautaire est décevante. Si les Européens se sont rendus moins nombreux aux urnes qu'à l'occasion des législatives, cela est dû à plusieurs raisons : tout d'abord c'est la première fois qu'une telle élection a eu lieu ; or, on constate qu'en règle générale la politisation est plus faible lors de l'introduction du suffrage universel puis du suffrage féminin de même que dans les régions périphériques (dans notre exemple, dans les nouveaux membres tels que la Grande-Bretagne et le Danemark). Une autre raison est liée à l'intérêt plus abstrait, plus lointain que suscite la Communauté par rapport à l'élection nationale : celle-ci implique une bien meilleure information de l'électorat ainsi qu'un rapport direct avec le gouvernement : les changements des majorités conditionnent ou déterminent la couleur politique du gouvernement. Au plan européen, en revanche, il n'y a pas de relation directe entre la composition de membres des Conseils et de la Commission et la composition politique du Parlement européen.

Sous l'angle de la participation, on peut distinguer trois groupes de pays : le premier formé des pays à vote obligatoire (Belgique et Luxembourg) ou quasi obligatoire (Italie) (6) qui enregistre une participation au-dessus de 85 % : un deuxième groupe à taux modéré mais nettement supérieur à 50 %, avec en tête l'Allemagne (65,9 %) suivie de l'Irlande (63,6 %), de la France (60,8 %) et des Pays-Bas (57,8 %). A l'exception de l'Irlande (dont l'opinion publique se rapproche de la structure

TABLEAU II
Participation au niveau national et européen

Pays	Elections législatives		Elections européennes				
	Participation aux dernières élections en pourcentage	Suffrage valablement exprimés en pourcentage	Participation	Ecart entre les niveaux de participation	Nombre de suffrages valablement exprimés (nombre d'élus)	Suffrages valablement exprimés en pourcentage	Ecart entre les suffrages valablement exprimés
A (1976)	90,74	89,93	65,9*	— 24,8	27.863.757 (81)	65,2*	— 24,73
B (1978)	94,56	86,95	91,4	— 3,16	5.442.867 (24)	80,0	— 6,95
DK (1977)	88,70	88,17	47,80*	— 40,90	1.754.338 (16)	47,0*	— 41,17
F (1978) (1 ^{er} tour)	82,78	81,13	60,78	— 22,0	20.242.347 (81)	57,53	— 23,60
I (juin 1979)	89,90	87,06	85,5	— 4,40	34.981.799 (81)	82,9*	— 4,16
Ir. (1977)	76,31	75,66	63,60	— 12,71	1.339.072 (15)	61,2	— 14,46
L (juin 1979)	88,94	82,78	88,90	— 0,04	170.759 (6)	80,30	— 2,48
P.B. (1977)	88,0	87,5	58,1	— 29,9	5.667.303 (25)	57,80	— 29,7
R.U. (mai 1979)	76,0		33,0	— 43,0	13.446.076 (81)	32,40	
dont							
Ir. du Nord			(57,0)		(572.232)		

Source : Union Interparlementaire.

Les résultats, Parlement européen, 17 juillet 1979 - Ministère de l'Intérieur, France, 13 juin 1979.

H. Schmitt, « Appendix », *European Journal of Political Research*, March 1980 : A = 65,7 et 65,1 ; DK = 46,8 et 46,7.

de l'opinion communautaire), les pays de ces deux groupes sont tous membres fondateurs de la Communauté. Les deux pays du dernier groupe sont les nouveaux venus qui forment une « opinion périphérique » dans la CE : le Danemark avec 48 % et le Royaume-Uni défiant toute logique avec 33 %.

Deux pays ont eu une participation plus élevée que prévue, à savoir l'Allemagne et l'Italie, et cela malgré le fait que l'élection européenne a eu lieu en Italie une semaine après les élections législatives et que leurs

(6) Le vote y est une obligation civique inscrite dans la Constitution mais ne comportant qu'une certaine forme de sanction : trois abstentions peuvent avoir pour conséquence de barrer l'entrée dans la fonction publique italienne.

enjeux ne sont pas comparables. Les citoyens de ces deux pays sont très favorables à l'union européenne en général et ils considèrent la Communauté comme une bonne chose à 62 et à 78 % respectivement. Le sens civique et la bonne information ont contribué à stimuler la participation électorale. La campagne électorale y a laissé une bonne impression à la majorité des électeurs qui l'ont suivie ou perçue (7). Parallèlement, tous les partis engagés dans cette campagne ont exprimé avec des nuances qui les caractérisent, des attitudes positives à l'égard de l'union européenne.

En revanche, deux autres pays membres, la France et les Pays-Bas ont créé une légère déception avec une participation aux environs de 60 % (8). En France, par exemple, les deux tiers de l'opinion publique sont favorables à l'Union européenne et plus de la moitié estime que l'appartenance à la Communauté est une bonne chose et seulement 8 % la jugent mauvaise. Bien que largement diffusée, la campagne présentée principalement sous la forme de débats, voire de monologues entre les leaders des grandes formations, a laissé une impression partagée plutôt négative parmi les personnes qui l'ont perçue, alors que plus de 40 % ne répondent pas à cette question. Selon un sondage post-électoral, 60 % des électeurs se sont déclarés peu ou pas du tout intéressés par cette campagne (alors qu'à l'inverse 75 % s'étaient déclarés intéressés par la campagne électorale de mars 1978, (9). En effet, la campagne européenne semble avoir contribué moins à informer les citoyens qu'à susciter le doute ou l'ennui. A cela s'ajoutent les stratégies électorales ambiguës de plusieurs grandes formations : le « oui, mais » de Mitterrand tenant compte de l'opposition à la Communauté du Ceres qui est son allié au sein du parti socialiste ; le « mais, non » de Chirac-Debré, semble avoir démobilisé une partie de leurs électeurs ou incité d'autres à transférer leur voix à des formations les plus proches. D'après le sondage du « Nouvel Observateur », un quart de l'électorat potentiel du PS s'est abstenu par comparaison avec 18 % et 17 % pour les électeurs UDF et RPR respectivement.

Dans l'ensemble cependant la comparaison des écarts entre les participations nationale et européenne conduit à nuancer ces commentaires : en effet, dans le groupe de pays à participation européenne moyenne l'écart est

---

(7) *L'Eurobaromètre*, n° 11, mai 1979, p. 10.

(8) Selon D. SEILER, l'absence de grandes vedettes de la politique néerlandaise parmi les candidats a contribué à renforcer l'apathie des électeurs qui par ailleurs sont largement favorables à la CE. (« Ombres et lumières sur les élections européennes des 7 et 10 juin 1979 : ébauche d'une première analyse des résultats », *Etudes internationales*, n° 3, 1979, p. 575).

(9) Jacques JULLIARD, « Les transfuges et les déserteurs du 10 juin », *Le Nouvel Observateur*, 23-29 juillet 1979. D'après le sondage effectué pour *Le Nouvel Observateur* par la Sofres entre le 13 et le 18 juin 1979 sur un échantillon national de mille personnes.

le plus faible en Irlande, modéré en France, légèrement plus marqué en Allemagne et le plus élevé aux Pays-Bas. Ainsi l'Irlande, suivie de la France, a enregistré par comparaison la plus forte mobilisation électorale, si l'on ne tient pas compte des trois pays à vote obligatoire ou quasi obligatoire.

Dans les deux nouveaux membres, le Danemark et la Grande-Bretagne, la participation est de 48 % et 33 % respectivement. Tant pour l'un que pour l'autre, les prévisions se situaient autour de 50 %, bien que selon le dernier Eurobaromètre en mai 1979 le pourcentage des électeurs « certains » ait baissé dangereusement en Grande-Bretagne de 46 à 32 %. En définitive, le nombre d'électeurs qui sont allés aux urnes est égal à ceux qui étaient décidés d'aller voter à l'exclusion de tous ceux qui avaient déclaré qu'ils iraient « probablement ». Dans ces deux pays l'opinion demeure partagée : ceux qui considèrent que la Communauté est une bonne chose pour leur pays ne sont que 37 % contre 25 % au Danemark et même 33 % contre 34 % en Grande-Bretagne, les sans opinion ou les indifférents étant de 38 % et de 33 % respectivement.

L'ambiguïté des positions de la sociale-démocratie et du parti du progrès, les deux plus grands partis électoraux, a contribué à accentuer l'abstentionnisme au Danemark. Ce sont aussi les partis qui ont enregistré le plus fort recul, tandis que la formation anti-Communauté et les autres petits partis ont progressé.

Pour expliquer l'abstentionnisme record en Grande-Bretagne, on a invoqué notamment la proximité des élections législatives de mai 1979 : mais en Italie, les élections législatives qui ont eu lieu une semaine seulement avant les élections européennes, n'ont pas empêché les Italiens d'aller voter en masse, à 86 %. En revanche, les facteurs déterminants ont été l'absence de personnalités de premier plan et surtout le partage dans l'opinion combiné avec les positions des partis politiques : un « oui » nuancé des conservateurs face à une position ambiguë plutôt hostile du parti travailliste, et un pour catégorique des libéraux. De plus un tiers des abstentionnistes était mal informé et un quart hostile à la CE. Ce taux exceptionnel d'abstentions n'a pas manqué de déformer les résultats des élections. Ainsi les différences des résultats d'un pays à l'autre s'expliquent, à l'exception de l'Italie, de la Belgique et du Luxembourg, par le taux d'abstentionnisme qui lui-même est associé aux attitudes face à la CE des électeurs et des partis, au niveau d'information et à la perception de la campagne électorale. Selon leur combinaison, ces facteurs ont pu jouer un rôle mobilisateur (exemple : en Italie et en Allemagne) ou démobilisateur (exemple : en Grande-Bretagne, au Danemark, voire en France).

Ainsi, l'impression générale laissée par la campagne sur les électeurs qui l'ont perçue est très positive en Allemagne et en Italie, bonne au Luxembourg et en Belgique et plutôt bonne en Irlande et aux Pays-Bas ;

au Danemark, outre le maximum des non réponse comme en France (43 %), l'opinion est partagée tout en penchant pour la bonne impression (32 contre 25 %). Enfin dans deux pays, cette impression est plutôt mauvaise : à 32 % contre 25 en France, alors qu'en Grande-Bretagne qui sur ce point aussi détient le record dans la Communauté, elle a été jugée comme plutôt mauvaise par 45 % des électeurs, 24 % seulement l'estimant plutôt bonne (10). Au vu de ces données on peut admettre que la campagne électorale a eu une influence certaine sur les électeurs hésitants et mal informés.

Par ailleurs, les observateurs ont souvent insisté sur le fait que la campagne électorale n'a pas été « européenne » malgré la présence des fédérations de partis européens. A l'évidence, tout en reprenant certains thèmes communs, les formations nationales ont mené des campagnes qu'elles considéraient comme adaptées aux conditions de leur pays. Certains commentateurs se sont indignés de cette absence d'une campagne électorale européenne et de cette prédominance des campagnes électorales nationales. On peut certes le regretter ; mais faut-il rappeler que dans l'expérience suisse les campagnes électorales demeurent largement cantonales bien que la fédération existe depuis 1848. Dans certains cas les formations nationales n'ont pas hésité à prendre des positions en contradiction avec le programme-cadre de leur fédération européenne. Exemple : les candidats travaillistes britanniques souvent hostiles à la CE ou les candidats UFE (UDF) en retrait par rapport aux thèses institutionnelles de la Fédération libérale et du PPE.

Il est aussi probable que le taux d'abstention inégalement réparti entre diverses tendances politiques et cumulé avec d'autres facteurs n'a pas manqué d'infléchir la distribution des voix et des sièges. Compte tenu des différentes conditions et des caractéristiques de divers pays, cette observation est valable principalement pour la Grande-Bretagne et le Danemark et dans une moindre mesure pour l'Irlande, les Pays-Bas et la France.

Comparaison des résultats par pays.

Sans aucun doute, la distorsion la plus marquée, en comparaison des résultats par pays (11), est apparue en *Grande-Bretagne* : un sondage effectué immédiatement après le vote indique que pour chaque électeur conservateur qui n'a pas voté, deux électeurs travaillistes se sont abstenus. De fait, si l'on projette les résultats des élections législatives de mai 1979,

---

(10) *Eurobaromètre*, no 11, mai 1979.

(11) *Résultats des élections*, 17 juillet 1979, PE.

TABLEAU III

Nombre et pourcentage

Elections européennes, 7-10 juin 1979, en voix et par famille politique

Familles politiques	Total	A	B	DK	F	I	Irl	L	P.B.	R.U.
Soc.	29.511.346 26,6 % 113	11.370.045 40,8 % 35	1.274.778 23,4 % 7	387.605 22,2 % 4	4.763.026 23,5 % 22	5.368.756 15,3 % 13	193.898 14,5 % 4	37.166 21,7 % 1	1.722.240 30,4 % 9	4.393.832 32,6 % 18
PPE	32.996.485 29,7 % 107	13.700.205 49,2 % 42	2.053.865 37,7 % 10	30.985 1,8 % —	1.935.607* 9,5 % 8	12.752.602 36,5 % 30	443.652 33,1 % 4	61.829 36,1 % 3	2.017.743 35,6 % 10	—
Dém. Eur.	6.986.749 6,3 % 64	—	—	353.099 20,2 % 3	—	—	—	—	—	6.633.650 49,3 % 61
Com.	14.942.568 13,5 % 44	112.055 0,4 % —	145.804 2,7 % —	81.991 4,7 % 1	4.153.710 20,5 % 19	10.343.101 29,6 % 24	—	8.564 5,0 % —	97.343 1,7 % —	—
L	11.358.205 10,2 % 40	1.662.621 6,0 % 4	885.212 16,3 % 4	252.767 14,5 % 3	3.653.245* 18,1 % 17	2.164.643 6,2 % 5	86.208 6,4 % 1	48.127 28,1 % 2	914.787 16,1 % 4	1.690.600 12,6 % —
Dép.	4.114.968 3,7 % 22	—	—	100.702 5,8 % 1	3.301.980 16,3 % 15	—	464.450 34,7 % 5	—	—	247.836 1,8 % 1
Divers	6.082.423 5,5 % 20	—	738.981 13,6 % 3	360.642 20,7 % 4	—	3.845.912 10,9 % 9	81.522 6,1 % 1	—	511.967 9,0 % 2	170.688 1,3 % 1
Autres	5.063.066 4,5 % —	1.002.183 3,6 % —	344.227 6,3 % —	177.287 10,1 % —	2.434.780 12,1 % —	307.030 0,9 % —	69.342 5,2 % —	15.586 9,1 % —	403.223 7,1 % —	309.470 2,3 % —
Total	111.055.810	27.847.109	5.442.867	1.745.078	20.242.347	34.981.799	1.339.072	171.272	5.667.303	13.446.076

Source : *Les Résultats des Elections 7-10 Juin 1979*, Parlement européen, 17 juillet 1979.

Ces résultats ont été ajustés selon les données officielles.

* Chiffres à quelques milliers de votes près, mais dont la somme correspond aux voix obtenues par l'UDF.

les travaillistes auraient dû obtenir environ 40 % des sièges au PE, soit 34 au lieu de 18 seulement, tandis que les conservateurs auraient disposé de 54 % des sièges soit 44 au lieu de 61. La différence considérable bien que provoquée par l'abstentionnisme est en sus renforcée par le système majoritaire que la Grande-Bretagne a été le seul pays à utiliser lors des premières élections européennes ; en revanche, si on répartit les sièges à la proportionnelle, la distorsion est atténuée : dans cette hypothèse les conservateurs auraient eu approximativement 40 sièges, les travaillistes 26 et les libéraux 10. Le résultat réel néanmoins a eu pour effet de diminuer la représentation des socialistes tout en accroissant démesurément celle des conservateurs au PE, ainsi que de priver les libéraux anglais — parti le plus européen — de tout représentant malgré leurs 13 % de voix. L'introduction d'un système électoral harmonisé, voire uniforme, lors des prochaines élections européennes devrait permettre de corriger ces distorsions flagrantes.

Le Danemark est le seul pays de la Communauté où un mouvement d'opposition à la CE a obtenu avec 21 % de voix le plus grand nombre de sièges, à savoir quatre. Le clivage pour ou contre la CE ainsi que les attitudes ambiguës de la social-démocratie, premier parti du pays avec 37 % de voix aux élections législatives de 1977 et du FRP, deuxième formation avec 15 % des voix en 1977, ont abouti à un bouleversement de la distribution des forces électorales lors des élections européennes : les sociaux-démocrates n'obtiennent que 22 % des voix et 3 représentants au PE, le FRP accuse un échec bien plus marqué : il ne recueille que 6 % de voix et 1 seul représentant. En revanche, les conservateurs et les libéraux franchement pro-européens obtiennent chacun 3 sièges avec respectivement 20 % (15 %) et 15 % (12 %) des voix (12). En raison de la division des électeurs danois face à la CE (37 % bonne chose, 25 % mauvaise chose), le mouvement anti-CE qui a réussi à cristalliser l'opposition est le seul grand gagnant, suivi de deux partis traditionnels et pro-européens. Les partis perdants, formant le marais entre les pro- et anti-européens ont été aussi fort probablement les plus touchés par l'abstentionnisme.

Le tableau politique aux Pays-Bas n'a pas connu de tels bouleversements, bien que l'Appel démocrate chrétien (CDA) formé de trois partis ait enregistré une progression en voix et en sièges (36 % et 10) par rapport aux 32 % aux élections de 1977. Le parti socialiste (PvdA), grand

---

(12) Les chiffres entre parenthèses sont en % les voix obtenues aux élections législatives de 1977. Aux élections d'octobre 1979, les sociaux-démocrates recueillent 38 % de voix, les libéraux et les conservateurs 12,5 % respectivement, le FRP 11 % (perte de 4 %). De toute évidence, les élections européennes n'ont pas constitué un bon prédicteur des résultats de la dernière élection législative au Danemark.

gagnant aux élections de 1977 avec 34 % de voix et présentement dans l'opposition, n'a obtenu que 30 % de voix et 9 sièges, malgré un glissement de l'électorat néerlandais vers le centre-gauche. Le parti libéral enregistre également un fléchissement avec 16 % des voix au lieu de 18 % en 1977 et 4 sièges. Enfin, les démocrates 66 (D'66) ont 2 représentants avec 9 % des voix. Comment expliquer ce recul du PvdA ? Dans ce pays où 84 % d'électeurs considèrent la CE comme une bonne chose, les jeunes cadres du PvdA sont, semble-t-il, à la fois plus à gauche et moins pro-européens que l'électorat socialiste. Sous l'angle de la participation, les Pays-Bas constituent une exception : l'abstentionnisme, important et imprévisible, de 42 % ne correspond pas à l'hypothèse générale selon laquelle l'opinion très favorable comme en Italie conduit normalement à une participation élevée ; l'abstentionnisme peut être en effet rapproché du pourcentage considérable (37 %) de ceux qui ont été indifférents à la campagne électorale, auxquels s'ajoutent les personnes qui en ont gardé une impression mauvaise (14 %). Si l'abstentionnisme n'a pas trop défiguré le tableau politique, il est probable que l'électorat socialiste s'est abstenu dans une plus forte proportion que les électeurs d'autres partis.

La campagne en France a été marquée par les stratégies divergentes entre les partis de la majorité ainsi qu'entre les partis de la gauche. Quant aux résultats de l'élection européenne, ils ont modifié la répartition de l'électorat entre les quatre formations : l'UDF fait une percée avec 28 % des électeurs et 25 sièges, alors que le RPR essuie un échec en ne réunissant que 16 % des voix par rapport à 23 % en 1978 et en n'obtenant que 15 sièges. Ainsi le RPR qui dispose du plus grand nombre de députés à l'Assemblée nationale, soit 31 %, n'a que 18 % des 81 représentants français au PE. En gros, ce que le RPR perd, l'UDF semble le récupérer. Les prévisions des sondages souvent décriés ont été confirmées par les résultats de l'élection de juin 1979. Selon une règle bien connue des observateurs du comportement politique, une fraction de l'électorat RPR a porté son choix sur la formation politique la plus proche. En parallèle, l'UDF a poursuivi une campagne d'accueil dépouillée d'esprit trop partisan : son chef de file, Madame Simone Veil, a attiré, grâce à sa réputation et à sa popularité, un surplus de votes de femmes (31 %), de personnes âgées (42 %), de retraités (37 %), de personnes disposant d'un salaire inférieur à 3000 francs (37 %) (13).

Du côté de l'opposition, l'Europe continue d'être un thème de désunion dont l'origine remonte au début de l'intégration européenne. En effet,

(13) Sondage post-électoral cité, *Le Nouvel Observateur* du 23 juillet 1979.

tout en abandonnant son hostilité de principe à l'égard de la CE, le PCF n'en demeure pas moins fidèle à sa ligne de critique fondamentale et de défense de la souveraineté française. Cette constance a été payante : le PCF s'est maintenu à son niveau de 1978 et a obtenu 19 sièges malgré le fait que 1/5e de son électorat se soit abstenu. Par comparaison, le PS enregistre un tassement de son électorat de 1978 en recueillant un peu plus de 23 % (22 sièges) contre presque 25 % aux élections législatives. Faut-il rappeler que ce sont les sympathisants du PS qui ont été les plus nombreux à s'abstenir dans une proportion de 1 sur quatre. Dans l'ensemble, les formations de la majorité et de l'opposition sont presque à égalité : un léger avantage en voix et un représentant de plus pour l'opposition (14).

Le dernier pays où le spectre électoral a subi des modifications significatives est l'Irlande. Le parti gouvernemental Fianna Fail, membre du DEP, qui est le seul dans la CE à détenir une majorité de voix (51 %) et une majorité des sièges (57 %) au Parlement irlandais, a enregistré un sérieux échec en ne réussissant à obtenir que 35 % de voix et 5 représentants. Ce revers électoral d'un parti pro-européen dans un pays acquis à la Communauté s'explique davantage par ses difficultés de politique intérieure que par ses positions en politique européenne. Parallèlement, ses rivaux le Fine Gael et le Labour augmentent leurs électorats de 3 % chacun, passant de 30 à 33 % et de 12 % à presque 15 % respectivement : ils obtiennent malgré la différence de leurs poids électoraux le même nombre de représentants, à savoir 4 par parti. Enfin, un fait nouveau est à signaler : alors que l'éventail des partis irlandais s'est réduit de 7 à 5 en 1965, puis à 3 partis représentés au Parlement dès 1969, l'élection européenne permet à deux autres partis de refaire surface : parti libéral indépendant et parti indépendant qui ont conquis 6 % des voix et 1 représentant chacun.

Une poussée des petites formations est également caractéristique des résultats en Italie où par ailleurs les changements sont mineurs avec le fléchissement notamment des deux grands partis, la DC et le PCI qui n'a fait qu'accentuer le recul subi par le PCI lors de l'élection du 3 juin 1979. La DC envoie 30 représentants à Strasbourg, le PCI 24, alors que les deux partis socialistes en disposent de 13 et les deux partis libéraux de 5. Le MSI a 4 représentants contrebalancés par la présence de 5 élus d'extrême

---

(14) Les deux formations de la majorité recueillent 43,9 % de voix contre 44 % pour l'opposition. Pour le reste, du fait de la barre fixée à 5 % (comme en Allemagne), 12 % de l'électorat français qui s'est rendu aux urnes ne sera pas représenté à Strasbourg en raison de sa dispersion : les écologistes bien qu'ayant dépassé 4 %, l'extrême gauche et l'extrême droite qui ont recueilli chacune 3 % des voix et la nouvelle formation de J.J. Servan-Schreiber proche de 2 %.

gauche dont 3 du parti radical. Cette répartition des forces électorales reproduit fidèlement le large spectre politique italien grâce à une très forte participation et du fait que tant l'opinion que les partis sont largement acquis à l'idée européenne qui incarne probablement l'espoir d'une démocratie et d'une économie plus stables.

Pour des raisons similaires qu'en Italie, au *Luxembourg* aussi l'écart est minime entre les résultats des élections législatives et européennes qui ont eu lieu le même jour. Cependant, par comparaison avec les élections de 1974, on observe un retour en force des chrétiens sociaux, une poussée des libéraux ainsi qu'une nette régression des socialistes qui deviennent le troisième parti. La répartition des 6 sièges au PE reflète le nouveau rapport des forces électorales : PCS 3, PD libéral 2 et POSL un seul siège.

En *Belgique* non plus, pris dans l'ensemble les résultats n'apportent pas de changements significatifs : une légère avance des sociaux-chrétiens qui ont 10 représentants en parallèle avec un léger recul des socialistes qui ont 7 représentants et la relative stabilité des libéraux qui conquièrent 4 sièges. Deux autres formations qui reproduisent le clivage linguistique obtiennent 3 sièges, dont 2 pour le FDF-RW (Front démocratique des Francophones - Rassemblement wallon) et 1 pour les régionalistes flamands de la Volksunie. Malgré cette situation en apparence inchangée, deux faits s'imposent à notre attention : le succès personnel de Léo Tindemans qui recueille 1 million de votes préférentiels et surtout la disparité accentuée entre l'évolution des structures politiques en Wallonie et en Flandre : exemple, la forte prédominance du parti social-chrétien flamand en Flandre va de pair avec la première place qu'occupent les socialistes au sein du collège électoral français.

Le déplacement des voix en *Allemagne* et la part proche de 4 % des écologistes ont abouti à une représentation CDU/CSU de 42 membres par rapport à 35 du SPD et 4 des libéraux. A la légère progression des démocrates-chrétiens qui totalisent 49 % des votes correspond une régression des forces électorales des deux partis gouvernementaux, les socialistes passant de 43 à 41 % et les libéraux de 8 à 6 %.

Ainsi dans l'ensemble de la Communauté les *socialistes* reculent en raison de leur forte régression en Grande-Bretagne et au Danemark (leurs pertes au Luxembourg n'affectant que marginalement leur part dans la CE) et de leur fléchissement en Allemagne, en France, aux Pays-Bas et en Belgique. Les gains qu'ils réalisent en Italie où ils constituent une force moyenne ainsi qu'en Irlande sont loin de pouvoir contrebalancer les pertes qu'ils ont subies dans sept autres pays de la Communauté. En parallèle, les partis membres du DEP essuient tous des échecs : le RPR et le Fianna Fail perdent un tiers de leurs électeurs, alors que leur partenaire danois, qui n'a pas de racines historiques à l'exemple des deux premiers et dont

le succès semble tributaire d'un courant éphémère, a été délesté des 2/3 de son électorat. Enfin, les *libéraux* sont eux aussi en légère baisse, du fait notamment de l'absence de libéraux anglais malgré leurs 13 % des suffrages et en dépit du progrès des giscardiens et de la bonne tenue d'ensemble (10 % des voix). En regard de ces régressions, les *démocrates-chrétiens* progressent dans tous les pays où ils sont implantés, à l'exception d'un léger reflux en Italie, tandis que les *communistes* gardent leurs positions en France et reculent en Italie. Seuls les *démocrates européens* font un bond grâce à l'apport massif des conservateurs britanniques, qui tout en ne représentant que 6 % des voix obtiennent 16 % de sièges. Telles sont les tendances qui à l'issue des élections européennes se reflètent dans la nouvelle composition du PE.

Portrait du Parlement européen élu.

Le Parlement européen est le microcosme — à haut niveau d'agrégation et de représentation — du spectre politique de la Communauté. A l'image de son prédécesseur, il comprend les principales familles politiques qui se sont constituées en groupes politiques. L'élection a suscité par surcroît un mouvement de rassemblement donnant naissance à trois fédérations de partis : Union des partis socialistes, Parti populaire européen (fédération des partis démocrates-chrétiens) et Fédération des partis libéraux et démocratiques. Désormais, l'action des groupes politiques qui réunissent les parlementaires des pays membres, selon leur appartenance aux familles politiques, est soutenue et prolongée par l'action des fédérations de partis et de leurs membres. Le réseau de communication et d'influence s'élargit graduellement et relie, à des degrés et à des moments divers, les élus, les dirigeants et les appareils de partis, voire les militants et les électeurs lors de la campagne électorale.

La composition du PE élu se présente par comparaison avec le PE sortant comme suit :

Les démocrates-chrétiens qui constituaient le groupe le plus important avant l'élargissement de la CE, sont presque à égalité avec les socialistes. En même temps, on observe que la part des deux grands groupes ainsi que celle des libéraux, a diminué au profit des groupes à dimension limitée (à l'exception des DEP) : les démocrates européens progressent de 10 à 16 % ainsi que les communistes dans une moindre proportion ; les divers font plus que doubler leur part avec 5 % des sièges. Onze parlementaires ont constitué un « groupe de coordination technique et de défense des groupes et parlementaires indépendants ». Neuf autres sont restés non inscrits.

Les professions libérales dont une cinquantaine de journalistes et publicistes conservent la première place avec presque 1/3, suivies des cadres moyens (1/5), de hauts fonctionnaires (1/5) dont quinze anciens fonctionnaires de la CE. Les hommes d'affaires gardent leur position tandis que les parlementaires appartenant au monde agricole se rapprochent des premiers en s'assurant environ 10 % des membres du PE et 22 sur 39 membres de la commission de l'agriculture.

TABLEAU IV
Groupes politiques : voix et membres

Groupes politiques	% des voix	Sièges	% des sièges
* Socialiste (S)	26,6	113 (66) **	27,6 (33,3) **
* Parti populaire européen (DC)	29,7	107 (53)	26,1 (26,8)
* Libéral et démocratique (L)	10,2	40 (23)	9,7 (10,5)
Démocrates européens (ED)	6,3	64 (18)	15,6 (9,5)
Démocrates européens de progrès (DEP)	3,7	22 (16)	5,4 (8,1)
Communistes et apparentés (C)	13,5	44 (18)	10,7 (9,5)
Divers :	5,5	20 (4)	4,9 (2,0)
(Parlementaires indépendants)		(11)	(2,7)
(Parlementaires non inscrits)		(9)	(2,2)
Total	95,5***	410 (198)	100

Source : *Élections 7-10 juin 1979 : résultats*, Parlement européen, 17 juillet 1979.
Liste des membres, Parlement européen, décembre 1979.

* Les groupes politiques à dimension européenne.

** Les chiffres entre parenthèses correspondent aux données de l'ancien PE.

*** Le reste des suffrages n'est pas représenté.

Le nouveau PE est plus jeune que l'ancien : l'âge moyen des parlementaires élus est de 51 ans par comparaison avec la moyenne de 55 ans des parlementaires sortants. Le groupe le plus jeune est, avec une moyenne de 46 ans, le groupe conservateur, suivi du groupe socialiste (48 ans) et divers (49 ans) ; les quatre autres groupes se situent au dessus de la moyenne générale avec le maximum de 55 ans pour la DEP. Le PE compte aussi un nombre plus important de femmes, soit 66 qui sont en moyenne plus jeunes (47 ans) que les hommes (51 ans). C'est dans leurs rangs que l'on trouve la plus jeune parlementaire, Mlle de Valera,

TABLEAU V
Les parlementaires européens selon les groupes d'âge

Age	Moins de 30 ans	31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	Plus de 76
Nombre	2	23	47	46	53	75	87	42	24	9	2

Source : Liste des membres, P.E., décembre 1979.

et la doyenne d'âge Mme Louise Weiss, toutes les deux inscrites au groupe DEP, ainsi que le président Madame Simone Veil, membre du groupe libéral. Quant à la répartition des parlementaires européens par groupe d'âge, 171 soit 42 % ont moins de 50 ans et 162 soit 39,5 % sont âgés de 51 à 60 ans ; ces deux groupes additionnés forment un ensemble de 333 parlementaires, soit plus de 80 %.

Le PE compte à présent 9 anciens premiers ministres dont 4 Français, 2 Italiens et 1 pour l'Allemagne, la Belgique et le Luxembourg (15), ainsi que 52 anciens ministres membres des gouvernements nationaux, dont 16 Français. Si leur présence et leur participation effective peuvent être interprétées comme un indicateur de l'importance et du soutien accordés au PE, encore faudrait-il savoir combien d'entre eux continueront, et avec quelle intensité, à participer aux travaux du PE. Par ailleurs, l'expérience des premières sessions, montre clairement la prépondérance du rôle des groupes politiques sur celui des personnalités.

La présence et l'activité des représentants des petits partis (20) sont un autre facteur d'innovation ou de contestation. Dès les premières séances du Parlement européen, les représentants de ces partis et en particulier les radicaux italiens ont assumé le rôle de francs-tireurs. Ils ont mené un rude combat pour obtenir la possibilité de constituer un groupe de coordination des parlementaires indépendants à l'encontre de la proposition de règlement des principaux groupes politiques, la constitution d'un groupe officiel permettant — comme dans les parlements nationaux — de disposer de certains avantages. Compte tenu de l'augmentation du nombre d'élus européens par rapport aux membres du Parlement européen sortant ainsi que fort probablement des interventions nombreuses et des obstructions de certains minoritaires, les principaux groupes ont cherché à porter le quorum requis pour la formation d'un groupe politique à 21 membres (Rapport Nord). Lors de la discussion, les DEP ainsi que le PCI et le PCF ont pris la défense des minoritaires afin d'éviter que les grandes formations n'exercent une influence trop prépondérante dans l'établissement de l'ordre du jour. De plus, des hésitations qui se sont manifestées à ce sujet dans le groupe socialiste rendaient plus problématique l'adoption des articles restrictifs. Après plusieurs heures de négociations, le Parlement européen a adopté la règle autorisant la formation d'un groupe politique par 10 représentants appartenant à trois pays, par 15 appartenant à deux pays et par 21 s'ils n'appartiennent qu'à un seul pays (16).

---

(15) MM. Gaston Thorn et Pierre Werner ont dû renoncer à leur mandat européen afin de pouvoir assumer les fonctions gouvernementales dans leur pays. Deux élus français ont fait le même choix.

(16) *Débats*, Compte rendu *in extenso* des séances, Strasbourg, Parlement européen, séance du 13 novembre 1979.

Si le profil du Parlement européen élu ne diffère pas fondamentalement de celui de son prédécesseur, le style en revanche a changé. Forts de leur légitimité directe qu'ils invoquent parfois, les représentants européens sont devenus plus exigeants à l'égard de l'administration du Parlement européen, marquant ainsi l'autorité des élus face aux fonctionnaires ; leur attitude vis-à-vis de la Commission et du Conseil témoigne de leur volonté de s'affirmer en tant que membres de l'institution qui assure le contrôle démocratique dans la Communauté. De fait, ils ne se contentent plus d'une information partielle ou tardive fournie par l'intermédiaire d'un haut fonctionnaire mais exigent la présence des hauts responsables, membres de la Commission et ministres. De plus en plus souvent les membres de la Commission sont invités à prendre part personnellement aux réunions importantes des commissions du Parlement européen. De son côté, le Conseil est presque toujours représenté par un ou plusieurs ministres lors de chaque session parlementaire. Ce ne sont là que quelques indications des changements intervenus dans les rapports entre le Parlement européen et les deux autres institutions principales de la Commission européenne.

Groupes politiques : cohésion ou division ?

TABLEAU VI

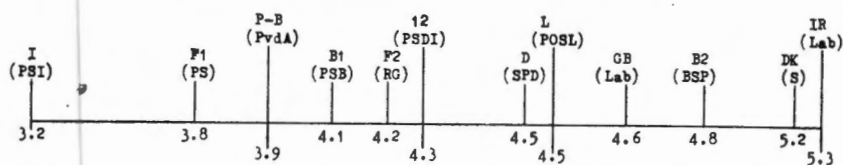
Parlement européen : groupes politiques par nationalité

	S	PPE	Dem. Eur.	Com.	L	DEP	Divers	Total
	35	42			4			81
A	(31 %)	(39,2 %)	—	—	(10 %)	—	—	(19,75 %)
	7	10			4		3	24
B	(6,2 %)	(9,3 %)	—	—	(10 %)	—	(15 %)	(5,85 %)
	4		3	1	3	1	4	16
DK	(3,5 %)	—	(4,7 %)	(2,3 %)	(7,5 %)	(4,5 %)	(20 %)	(3,90 %)
	22	8		19	17	15		81
F	(19,5 %)	(7,5 %)	—	(43,2 %)	(42,5 %)	(68,2 %)	—	(19,75 %)
	13	30		24	5		9	81
I	(11,5 %)	(28,0 %)	—	(54,5 %)	(12,5 %)	—	(45 %)	(19,75 %)
	4	4			1	5	1	15
Ir	(3,5 %)	(3,7 %)	—	—	(2,5 %)	(22,8 %)	(5 %)	(3,65 %)
	1	3			2			6
L	(0,9 %)	(2,8 %)	—	—	(5 %)	—	—	(1,46 %)
	9	10			4		2	25
P-B	(7,9 %)	(9,3 %)	—	—	(10 %)	—	(10 %)	(6,10 %)
	18		61			1	1	81
R-U	(15,9 %)	—	(95,3 %)	—	—	(4,5 %)	(5 %)	(19,75 %)
Total	113	107	64	44	40	22	20	410
	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)	(100 %)

Les groupes politiques au PE sont soumis à une double tension des solidarités nationales et des clivages idéologiques. Sous l'effet de l'élection,

l'emprise des appareils des partis pourrait maintenir voire accentuer ces tensions potentielles. De fait, l'élection a réduit la distance qui séparait dans l'ancien PE les parlementaires de leurs partis et électeurs et rendait plus facile l'élaboration des positions communes au sein de divers groupes politiques. Saura-t-on maintenir dans le PE élu, la cohésion qui caractérisait le groupe socialiste et dans une moindre mesure les groupes démocrate-chrétien et libéral ? Des clivages idéologiques ou nationaux devenus plus apparents vont-ils distendre la solidarité des groupes ?

Position des partis socialistes européens sur l'échelle gauche-droite

Le nombre restreint des électeurs d'autres partis nous incite à ne pas prendre en considération leur distribution et à nous limiter aux positions moyennes. Ces moyennes sont en principe un bon indice de la distribution des électorats ; une exception néanmoins, l'étalement de l'électorat BSP flamand et ses fortes poussées aux deux extrêmes.

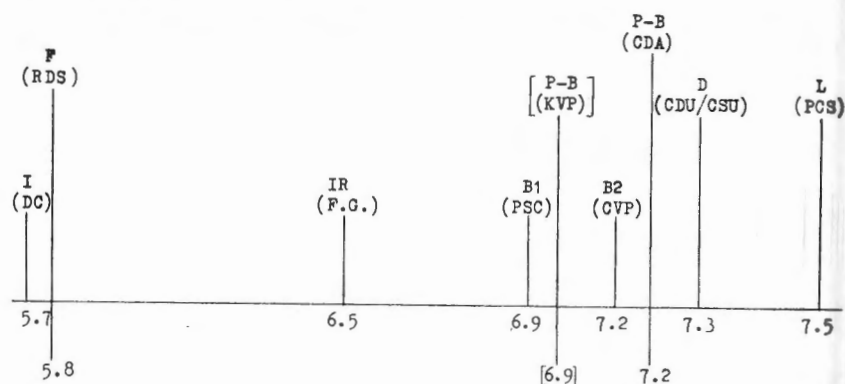
A l'intérieur de la famille *socialiste*, plusieurs clivages apparaissent : les partis socialistes dont le PS français à tendance idéologique plus marquée que celle des partis sociaux-démocrates allemand et danois à orientation plus pragmatique ; les électorats plus à gauche du PSI, du PS et du PvdA néerlandais par comparaison avec une position plus centre-gauche du SPD, du Labour et plus centriste des partis danois et irlandais ; une distribution légèrement différente correspond au critère des nationalisations avec d'un côté le PS et le Labour et de l'autre le SPD et la plupart des membres du groupe. Dans ces conditions les partis socialistes ne sont pas parvenus à se mettre d'accord sur un programme commun, mais ont retenu la formule d'une déclaration commune dont un des points de convergence générale était la revendication des 35 heures par semaine. Ces clivages n'ont pas été compensés par ailleurs par une position homogène face à l'intégration : en effet, entre le SPD, les partis italiens, belges et luxembourgeois, très favorables à l'Europe, d'une part, et d'autre part les partis anglais et danois plutôt hostiles, les socialistes français et néerlandais occupent une position intermédiaire. L'esprit de famille permettra-t-il de surmonter ces clivages croisés et de maintenir la discipline du groupe qui a fait sa force dans l'ancien PE ?

Le groupe socialiste retrouvera-t-il un bon équilibre qui le caractérisait malgré le poids des membres SPD qui en constituent presque un tiers et

la position effacée des travaillistes britanniques qui ne représentent que 16 % des membres du groupe ? Quelle sera l'influence du socialisme latin et notamment français qui réunit à lui seul 22 membres soit presque 20 %, auxquels s'ajoutent 13 socialistes italiens (11,5 %) ? Pour l'heure le choix d'un président belge semble indiquer que l'on s'oriente vers une politique d'équilibre au sein du groupe qui pourrait présager d'une volonté de rechercher le consensus afin de maintenir la cohésion.

Le groupe *démocrate-chrétien* a deux pôles d'attraction : l'un de tendance centriste avec la DC italienne (30 parlementaires, soit 28 %), et

Position des partis démocrate-chrétiens européens sur l'échelle gauche-droite

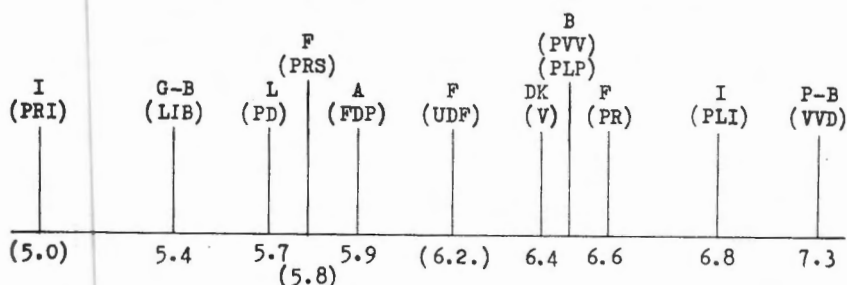
plus modestement le CDS français (8), et l'autre de tendance centre-droite avec la CDU/CSU (42 parlementaires, soit 39 %) (17). Les partis bénéluxiens se situent entre ces deux pôles bien que leurs liens avec les syndicats chrétiens et leur orientation sociale et chrétienne les prédestinent à un rapprochement avec le courant centriste. Ce clivage est devenu manifeste lorsque à l'initiative de F.J. Strauss, candidat actuel à la chancellerie de la CDU/CSU, et des conservateurs britanniques, a été créée l'Union démocratique européenne en avril 1978. Ce rassemblement de centre-droit visant à constituer une grande formation (DC, conservateurs, RPR) par opposition au courant de gauche, a suscité une réaction négative de la part de la DC italienne, du CDS et des partis sociaux-chrétiens qui sont opposés à une polarisation des forces politiques dans la Communauté. En regard de ces divergences, le groupe démocrate-chrétien est cimenté par son inspiration commune ainsi que par son attitude pro-européenne. A l'exception du Fine Gaël irlandais — acquis lui aussi à la cause euro-

(17) Des 25 élus de l'UDF qui regroupe le PR, le CDS et le PRS, 17 ont adhéré au groupe libéral et 8 au groupe démocrate-chrétien.

péenne —, tous les partis démocrates-chrétiens figurent parmi les initiateurs et les fondateurs de la Communauté européenne (18).

Le groupe *libéral*, plus restreint bien que présent dans huit pays membres, se caractérise par la prédominance du PR français (17 sur 40, soit plus de 42 %), par l'absence de tout représentant du Parti libéral britannique qui a recueilli plus d'un million et demi de voix, ainsi que par une répartition linéaire de 1 à 5 élus pour les autres partis libéraux. A la plus forte dispersion idéologique allant des partis centristes (PRL et Liberal Party) aux partis du centre-droit (PR et FDP), voire de droite (PLI et VVD

Position des partis libéraux sur l'échelle gauche-droite

néerlandais), correspond un degré modeste de cohésion et de discipline. Mais mieux encore que les démocrates-chrétiens, les libéraux sont parvenus à élaborer un programme européen hardi et cohérent qui prône la mise en fonction d'un gouvernement européen et d'un pouvoir législatif bi-caméral (Parlement et Conseil des Etats) selon le modèle fédéraliste. Ce programme a été mis en sourdine lors de la campagne en France, l'UDF y ayant déployé une stratégie d'enveloppement. A l'unisson, les quatre grandes formations ont adopté le *leitmotiv* des pouvoirs limités du PE.

Quant aux autres groupes politiques, la question de leur cohésion se pose différemment en raison même de leur dimension limitée. Cependant, malgré son fondement idéologique commun, le groupe *communiste* souffre de la divergence entre la position nationaliste du PCF et l'engagement européen du PCI qui ne cesse de demander le renforcement des pouvoirs du P.E. La cohérence au sein des *démocrates européens* est garantie par la position dominante du parti conservateur britannique plutôt favorable à la Communauté. La discipline du DEP bénéficie des conditions sem-

(18) Le Plan Schuman a été adopté à la faveur d'une constellation démocrate-chrétienne : Schuman, de Gasperi, Adenauer et les partis bényluxiens.

blables à moins qu'une divergence au sujet de la conception de l'union ne tende à se renforcer à l'avenir entre les élus irlandais ayant une position favorable et les élus RPR représentant des opinions plus diversifiées (19). Enfin, le *groupe de coordination* (20) réunissant des élus indépendants atteint le degré le plus élevé de différenciation interne, bien que le MSI occupant l'extrême droite en Italie en soit absent ; ce groupe rassemble des élus aussi éloignés qu'un régionaliste flamand et un indépendant irlandais, les anti-CE danois et les petits partis de gauche italiens dont le parti radical. Comment pourront-ils gérer ou coordonner tant de différences ?

Comportement des groupes et des parlementaires.

L'adoption du règlement est un *exemple d'un clivage* qui a été résorbé par un compromis entre les principaux groupes. Il est certes trop tôt pour évaluer la cohésion des groupes politiques, la possibilité d'une alliance centriste ou la solidarité de la gauche et du centre-droit. Mais la question mérite d'être posée d'autant que les formations du centre-droit ont ensemble la majorité absolue au Parlement européen : groupe du PPE (DC) 107 + groupe des démocrates européens 64 + groupe libéral 40 = 211 sur 410, voire 233 avec l'apport d'ailleurs aléatoire du DEP. Par comparaison les deux principaux groupes de gauche représentent environ les deux cinquièmes du Parlement européen : socialistes 113 + communistes 44 = 157 auxquels se joignent quelques députés de petits partis de gauche dont les radicaux italiens. Cette répartition reflète dans l'ensemble la distribution de l'électorat européen à l'exception de la sous-représentation des travaillistes britanniques et des sociaux-démocrates danois.

L'élection du président fournit une première indication : selon le principe de rotation appliqué au Parlement européen sortant, la présidence devait revenir à un libéral. Les groupes du centre et du centre-droit ont admis cette règle, laissant au groupe libéral le choix de son candidat (Veil 22, Thorn 16). La solidarité de ces trois groupes a joué lors du vote : à quelques défections près, leurs élus ont assuré l'élection de Mme Simone Veil à la présidence. Les formations de gauche ont présenté leurs candidats ; mais à la différence des voix du centre-droit, celles de la

(19) Malgré la permanence de M. Debré, la rotation annuelle des élus RPR risque d'accentuer leurs divergences sur l'Europe.

(20) Le groupe de coordination technique et de défense des groupes et des parlementaires indépendants comprend : 5 parlementaires italiens dont 3 du Parti radical, 1 de la Démocratie prolétaire et 1 du Parti démocratique de l'Unité prolétaire ; 4 élus danois du Folkebevaegelsen, 1 parlementaire belge de Volksunie et 1 parlementaire irlandais indépendant.

gauche se sont divisées, tout en respectant la discipline des groupes, entre deux candidats italiens, l'un socialiste et l'autre communiste (21).

Au cours de la même session en juillet, le Parlement européen a élu son Bureau composé du Président et de 12 Vice-présidents (22).

TABLEAU VII

Répartition des membres du Bureau selon les pays et les groupes politiques

	Président et Vice-présidents du PE (Présidents des 15 commissions)					
	S	PPE	L	ED	Com	Total
A	1 (2)	1 (2)				2 (4)
F	1 (1)	1	1 Prés (1)		1	4 (2)
I	1 (1)	1 (2)			(1)	2 (4)
GB	1 (1)			1 (2)		2 (3)
PB	1	1				1 (1)
B						1
DK				1		1 (1 DEP)
IR						—
L						—
Total	5 (5)	4 (5)	1 (1)	2 (2)	1 (1)	13 (15)

Source : *Liste des membres PE*, décembre 1979.

Le nouveau Bureau du Parlement est composé de 13 membres mais ne se conforme plus à l'instar du Bureau sortant à la clé de répartition par pays que le Traité de Rome impose à la Commission. En effet, la présidence et trois vice-présidences ont été attribuées à la France, alors que les autres trois grands ont deux membres chacun ; les trois sièges restants ont été répartis entre les Pays-Bas, la Belgique et le Danemark, les parlementaires irlandais et luxembourgeois ne siégeant pas au Bureau. D'autre part, le poids des groupes politiques se reflète dans la distribution : les socialistes qui demeurent le groupe le plus important occupent 5 sièges, suivis des démocrates-chrétiens avec 4 et des démocrates européens avec 2 sièges ; les libéraux exercent la présidence et les communistes (en l'occur-

(21) Le résultat du vote du 17 juillet 1979 a été le suivant :

	Premier tour	Deuxième tour
Suffrages exprimés	380	377
G. Amendola (Com., It.)	44	47 (+ 3)
E. Bomino (I., It.)	9	cand. retirée
C. de la Malène (DEP, F.)	26	cand. retirée
S. Vell (L., F.)	183	192 (+ 9)
M. Zagari (S., It.)	118	138 (+ 20)

(22) Simone Vell, président (F/L), Marcel Vandewiele (B/PPE), Guido Gonella (I/PPE), Hans Katzer (A/PPE), Pierre Pflimlin (F/PPE), Bruno Friedrich (A/S), Gérard Jaquet (F/S), Pieter Dankert (PB/S), Basil de Ferranti (GB/ED), Mario Zagari (I/S), Paul Moller (DK/ED), Allan R. Rogers (GB/S) et Danielle De Marth (F/Com).

rence un membre du PCF) ont un siège. Malgré l'absence du groupe DEP ainsi que des représentants du groupe de coordination et des non inscrits, cette composition attribue davantage d'importance au poids des groupes qu'à la répartition selon les nationalités.

Quant aux présidences des commissions, 13 sur 15 sont réparties entre les parlementaires européens appartenant aux quatre grands pays membres. Les deux principaux groupes politiques, le groupe socialiste et le groupe PEP, ont 5 présidences chacun, soit les deux tiers ; le groupe démocrate européen en a 2 et les groupes libéral, communiste et DEP 1 chacun.

Deux autres exemples, la résolution sur l'Afghanistan et le vote du budget communautaire, permettent d'illustrer le comportement des groupes et des élus. Le débat sur l'intervention de l'Union soviétique en Afghanistan qui reflète à la fois la condamnation de l'URSS par toutes les tendances politiques à l'exception du PCF et le clivage entre la gauche et le centre-droit au sujet de la politique à adopter : le groupe socialiste et le PCI ne réclament pas les sanctions économiques contre l'URSS désirant préserver la détente alors que les démocrates-chrétiens et les conservateurs demandent des sanctions. Le groupe DEP (dont les RPR) tout en demandant une condamnation vigoureuse, est plus proche de la ligne proposée par les socialistes et le PCI. Malgré ce désaccord au sujet des mesures à prendre, le débat du 16 janvier 1980 a fait ressortir l'unanimité des parlementaires européens — moins le PCF — condamnant l'intervention soviétique.

L'approbation du budget est un des moyens efficaces dont disposent les parlements pour contrôler l'action des gouvernements. A l'origine, le parlement britannique est né puis s'est développé en relation avec les besoins financiers du roi. La querelle budgétaire du Parlement européen s'inscrit dans la même tradition bien que le Parlement européen soit privé de toute capacité d'intervention au niveau des recettes. Déjà le Parlement européen sortant avait refusé en 1978 d'approuver le budget de 1979 tel qu'il a été présenté par le Conseil en raison des moyens réduits qu'il prévoyait pour le Fonds régional : le Parlement européen a rétabli les crédits du Fonds. Bien que le Conseil n'ait pas pu réunir la majorité qualifiée exigée pour écarter les amendements du Parlement européen, trois Etats membres (F, GB et DK) se sont opposés à l'exécution du budget. Ce n'est qu'en mars 1979 que le Conseil a résolu ce conflit d'institutions en accordant une augmentation de 50 % au Fonds régional. Ainsi l'actuel conflit n'est que la reprise de celui de l'année précédente.

L'avant-projet du budget 80 élaboré par la Commission vise à équilibrer les dépenses en réduisant la section « garantie » du FEOGA et en accroissant les interventions au niveau des structures et dans les secteurs clés (politique industrielle, recherche, énergie, développement). Selon le même scénario, le Conseil rétablit les garanties agricoles aux dépens des autres

crédits (exemple : Fonds régional est ramené à 850 millions UCE contre 945 en 1979). A son tour le Parlement européen adopte le 7 novembre 1979 des amendements budgétaires malgré l'opposition de tous les parlementaires français qui craignent un démantèlement de la politique agricole. En réalité, les députés européens à l'exception des Britanniques ne remettent pas en cause la politique agricole commune mais souhaitent la réduction des soutiens laitiers et l'intensification des mesures de restructuration. Ce changement d'orientation de l'aide au secteur laitier exige néanmoins une révision plus globale et se heurte à l'opposition d'une structure de pouvoirs et d'intérêts qui s'est tissée dans ce domaine (23). Bien que la nécessité d'un aménagement de la politique agricole soit de plus en plus généralement admise, les députés français ne voulaient pas donner l'impression de brader les intérêts des paysans français qui, par ailleurs, ne sont plus les grands et seuls bénéficiaires de la politique agricole commune. Si la motivation unanime est la défense d'un intérêt et d'une politique, les députés RPR et les députés communistes ont dénoncé en outre l'abus de pouvoir institutionnel qui était un des thèmes de leur campagne électorale européenne.

Le 23 novembre, le Conseil rejette à la majorité qualifiée les amendements du Parlement européen. Dès lors une épreuve institutionnelle est inévitable, malgré l'ultime effort de conciliation qui a lieu à la veille de la session de décembre : les délégués des ministres ont fait des concessions substantielles mais le Parlement européen reste intransigeant. Le 13 décembre 1979, le budget est rejeté par 288 voix contre 64 (24).

Ce vote important qui ouvre une crise institutionnelle dans la Commission européenne appelle quelques remarques : tout d'abord, il met en relief une convergence de vues entre la Commission et le Parlement européen qui fait contrepoids à la prépondérance du Conseil ; sans que l'on puisse en déduire la preuve de l'alliance permanente de ces deux institutions communautaires, cette convergence s'inscrit dans la logique institutionnelle. En deuxième lieu, ce vote prend l'allure d'une affirmation de l'autorité du Parlement européen et du rôle qu'il entend assumer : cet aspect symbolique explique, s'il ne justifie pas entièrement, le rejet malgré les concessions de dernière heure. De plus, cet acte signifie l'importance

(23) Voir D. SIDJANSKI, « Milk policy in the European Community policy on surpluses of powdered milk », in *The European alternatives, an inquiry into the policies of the European Community*, G. Ionesco, editor, 1979, pp. 43-73.

(24) Cette fois-ci, les députés français n'ont pas voté en bloc contre le rejet du budget : UFE (groupe libéral et PPE) 19 contre et 5 abstentions ; DIFE (RPR) 12 contre et 3 abstentions ; PCF 12 contre et 7 abstentions et PS 16 pour le rejet, 4 contre et 2 abstentions ; au total 47 parlementaires français ont voté contre le rejet alors que 16 socialistes ont suivi les consignes du groupe socialiste, le président Mme Veil n'ayant pas pris part au vote. (*Le Monde* du 15 décembre 1979).

que le Parlement européen accorde à une politique cohérente telle qu'elle est esquissée dans le rapport de sa commission budgétaire. Enfin, ce vote a fait apparaître le clivage national et l'isolement des parlementaires français, atténué par le ralliement du PS.

Le comportement des groupes politiques et des parlementaires que l'on a pu observer de juillet 1979 à mars 1980 ne permet pas de conclure à une nette tendance à la bipolarisation au sein du Parlement européen avec d'un côté une majorité de centre-droit et de l'autre côté une opposition de gauche. D'autant que comme nous l'avons constaté le groupe socialiste contient de nombreux éléments de centre-gauche qui sont souvent plus proches des composantes centristes du groupe PEP notamment que de leurs voisins de gauche. Plusieurs facteurs pourraient ainsi favoriser le rapprochement au centre dont l'influence du SPD et d'autres partis socialistes qui, au plan national, pratiquent diverses formes de coalitions centristes de même que la rupture de l'union de la gauche en France et l'ascension de Michel Rocard tant sur la scène politique nationale que dans l'Union des partis socialistes de la Communauté européenne. Parallèlement les partis centristes du groupe PEP dont la DC italienne et les partis sociaux-chrétiens liés aux syndicats chrétiens pourraient infléchir la politique du groupe dans le même sens. Par ailleurs, s'il paraît évident que les groupes politiques cherchent à manifester leur cohésion, les clivages qui existent à l'intérieur des divers groupes peuvent resurgir lors de certains votes. D'autres facteurs influent également sur le comportement des élus dont la solidarité nationale, les attitudes pro-européennes de la grande majorité des parlementaires ainsi que des convergences variables qui pourraient s'exprimer à propos de choix et d'intérêts concrets. Quels seront les clivages ou les solidarités, les convergences ou les centres d'attraction, le poids des idéologies qui prédomineront au sein du Parlement européen élu ? Au vu du nombre limité de cas observés, force est d'admettre que la question demeure ouverte, les constellations de politiques et de votes variant selon les thèmes et leur dimension idéologique ou concrète.

Elargissement des pouvoirs et avenir du Parlement européen.

A l'évidence, les parlementaires européens n'ont pas engagé un combat pour élargir les pouvoirs du Parlement européen, leur préoccupation principale ayant été au cours des premiers mois d'asseoir leur autorité et d'utiliser pleinement les pouvoirs existants. Certes, les débats procéduraux et l'action tous azimuts a laissé quelques traces sur l'image du Parlement européen. Le sondage d'opinion effectué dans la Communauté en octobre 1979 indique que parmi les personnes (52 %) qui ont entendu parler des

premiers débats du Parlement européen, 32 % ont plutôt une bonne impression, 21 % plutôt une mauvaise impression, 47 % ne se prononcent pas clairement (25).

Mais bien vite les parlementaires se sont efforcés de mieux organiser leurs travaux en les concentrant sur quelques thèmes prioritaires tels que l'énergie et la situation économique, tout en se réservant la possibilité de débattre des sujets qu'ils considèrent comme urgents (droits de l'homme, faim, Afghanistan). Par surcroît ils ont déployé une activité intense tant dans les commissions que durant les sessions plénières (26). Ainsi en accomplissant un travail plus substantiel ont-ils cherché à donner plus de poids à leurs avis et à leurs résolutions et à renforcer la place qu'occupe le Parlement européen dans le processus de décision dans la Communauté européenne. Or, l'influence des actes du Parlement européen dépend dans une large mesure de leur valeur intrinsèque ainsi que du consensus sur lequel ils reposent. D'où d'ailleurs le souci d'élargir les consultations et d'organiser des auditions d'experts, d'organisations et d'intéressés sur quelques grands problèmes auxquels est confrontée la société européenne, mais aussi la préoccupation de garder le contact avec l'opinion publique.

Si le Parlement européen n'a pas perpétré une révolution parlementaire, deux signes ont pu être interprétés comme avant-coureurs d'un débordement des limites où le traité de Rome et de Bruxelles le cantonnent : Le débat sur la fourniture d'armements et le ballon d'essai lancé par le groupe PPE sous la forme d'un projet de résolution proposant l'élaboration d'un nouveau traité communautaire (27). Pour l'heure, les parlementaires européens sont plus préoccupés par l'affirmation et l'exercice effectif des pouvoirs attribués au PE que par leur élargissement qui implique par ailleurs l'accord des Etats membres et la ratification des Parlements nationaux.

Doté d'une autorité politique issue du suffrage universel, le PE saura-t-il répondre aux espoirs que son élection a éveillés ? Les conditions semblent réunies pour qu'il puisse exercer pleinement ses pouvoirs de contrôle démocratique et de codécision budgétaire et renforcer son influence sur le processus législatif. Par ailleurs, rien ne s'oppose à ce que le PE devienne à la fois un lieu de confrontation d'idées et d'expériences ainsi qu'un lieu d'étude et de réflexion. Encore faut-il qu'il fasse preuve de son utilité réelle et de sa capacité à contribuer à résoudre des conflits et des problèmes

---

(25) *Eurobaromètre*, no 12, décembre 1979, p. 16.

(26) Il se confirme que l'activité de parlementaire européen exige un plein temps, condition qui est remplie par les trois quarts de députés, seul le quart restant exerce un double mandat parlementaire.

(27) Proposition présentée par Van Aerssen au nom du groupe PPE.

actuels. On peut escompter que les élus s'efforceront d'accroître la visibilité et l'activité de l'institution parlementaire, ainsi que les chances de leur réélection.

La campagne européenne a amorcé un ample processus de sensibilisation de l'opinion à l'échelle de la Communauté. A son tour, les premières sessions du PE élu ont constitué un événement d'actualité politique. Les ponts entre le PE et l'opinion ont été jetés. Dès lors la question est de savoir si le PE sera en mesure de garder vive l'attention des mass media et de rester en prise directe avec l'opinion. Saura-t-il d'autre part tirer profit de sa situation privilégiée de source d'information multidimensionnelle à éclairages diversifiés ? Et en même temps s'ouvrir à l'écoute des pulsations et des aspirations des Européens, en multipliant ses recours aux compétences extérieures ainsi qu'aux auditions des porte-parole d'intérêts, de groupes et de cercles élargis de citoyens ? En innovant dans le domaine parlementaire, il pourra retrouver son rôle de moteur de l'intégration européenne. De la sorte contribuera-t-il à former un large consensus et à jeter les bases d'une idée nouvelle : la démocratie européenne.

Summary : The newly elected European Parliament.

The results of the first European elections reflect the general distribution of the European electorate slightly center-right oriented, even if the abstentionism of almost 40 % caused some distortions as in the case of United Kingdom. After the comparison of the results, state by state, it appears globally that the socialists (113) and liberals (40) regressed, the gaullists and their allies (22) suffered a serious defeat, while the christian democrats (107) and the communists (44) progressed and some minor parties (leftists and regionalists) entered the European Parliament.

The second part contains a portrait of the new European Parliament which is younger than its predecessor, has more women including its president and has many high personalities. As in the past, the political groups play a central and dynamic role. The question is to know if they will be capable of maintaining their cohesion. The examined cases give no evidence of the existence of the center-right majority in front of the left opposition. In fact, there were changing coalitions and voting constellations according to different problems, ideological options or concrete choices. The recent vote rejecting the proposed budget expresses a will of the European Parliament to impose its style and its democratic control on the European Community.

ANNEXE

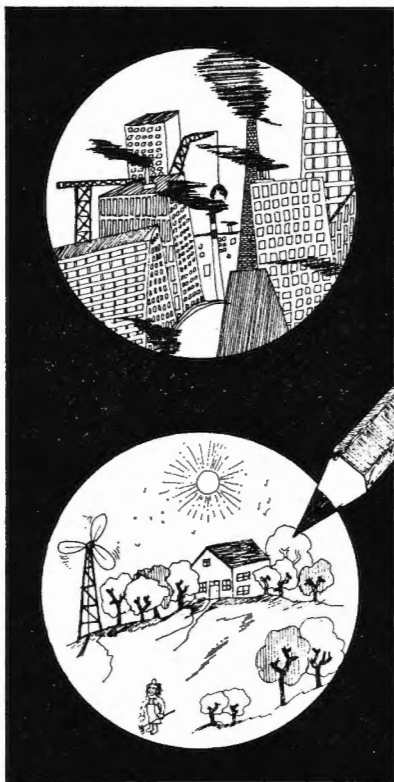
Partis politiques - Abréviations

<i>België — Belgique</i>		<i>Ireland</i>	
B.S.P. . . .	Belgische Socialistische Partij	F.F.	Fianna Fail Party
P.S.B. . . .	Parti socialiste belge	F.G.	Fine Gael Party
C.V.P.-E.V.P. . .	Christelijke Volkspartij (Europese Volkspartij)	Lab.	Labour Party
P.S.C.-P.P.E. . .	Parti social-chrétien (Parti Populaire Européen)	<i>Italia</i>	
F.D.F.-F.W. . .	Front démocratique des Fran- cophones + Rassemblement Wallon	D.C.	Democrazia cristiana
P.R.L. . . .	Parti des réformes et de la liberté	D.P.	Democrazia proletaria
P.V.V.-E.L.D. . .	Partij voor Vrijheid en Voor- uitgang (Europese Liberalen en Demokraten)	Ind. Sin. . . .	Indipendente di Sinistra
V.U. . . .	Volksunie	M.S.I.-D.N. . .	Movimento sociale Italiano — Destra nazionale
<i>Danmark</i>		P.C.I.	Partito comunista Italiano
CD	Centrum-Demokrateme	P.D.U.P. . . .	Partito democratico di unità proletaria
. . . . .	Folkebevægelsen	P.L.I.	Partito liberale Italiano
FRP	Fremskridtspartiet	P.R.	Partito radicale
KF	Det konservative folkeparti	P.R.I.	Partito repubblicano Italiano
S	Socialdemokratiet	P.S.D.I. . . .	Partito socialista democratico italiano
SF	Socialistisk folkeparti	P.S.I.	Partito socialista Italiano
V	Venstre, Danmarks liberale parti	S.V.P.	Südtiroler Volkspartei (Partito popolare sudtirolese)
<i>Deutschland</i>		<i>Luxembourg</i>	
CDU	Christlich-Demokratische Union	P.C.S.	Parti chrétien social
CSU	Christlich-Soziale Union	P.D.	Parti démocratique
FDP	Freie Demokratische Partei	P.O.S.L. . . .	Parti ouvrier socialiste luxembourgeois
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands	<i>Nederland</i>	
<i>France</i>		C.D.A.	Christen Democratisch Appèl D'66
D.I.F.E. . . .	Défense des Intérêts de la France en Europe	P.v.d.A. . . .	Partij van de Arbeid
M.R.G. . . .	Mouvement des Radicaux de Gauche	V.V.D.	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
P.C.F. . . .	Parti communiste français	<i>United Kingdom</i>	
P.R.	Parti républicain	Cons.	Conservative and Unionist Party
C.D.S. . . .		DUP	Democratic Unionist Party
P.S.	Parti socialiste	Lab.	Labour Party
U.F.E. . . .	Union pour la France en Europe	SDLP	Social Democratic and Labour Party
<i>Groupes politiques au Parlement européen</i>		SNP	Scottish National Party
S	Groupe socialiste	UUP	Ulster Unionist Party
PPE	Groupe du parti populaire européen (groupe démocrate-chrétien)		
L	Groupe libéral et démocratique		
ED	Groupe des démocrates européens		
COM	Groupe communiste et apparentés		
DEP	Groupe des démocrates européens de progrès		
I	Groupe de coordination technique et de défense des groupes et des parlementaires Indépendants		
NI	Non Inscrits		

Le 10 juin prochain,
les réalistes voteront

EUROPE-ECOLOGIE

1. Paul LANNOYE, NAMUR
docteur en Sciences, membre des Amis de la Terre
2. Renée-Christine BEQUET, BOUILLOM
membre des Amis de la Terre et du GDPMR.
3. André MISSAL, BRUXELLES
organisateur des expositions universelles de survie
4. Josef DRIES, SAINT-VITH
licencié en Histoire, représentant la communauté
de langue allemande au Conseil provincial de Liège
5. Jean LIENARD, MONS
ingénieur technicien, membre des Amis de la Terre
6. Dominique THIBAUT, RIXENSART
Animateur, membre des Amis de la Terre.
7. Roland LIBOIS, ANDENNE
licencié en Zoologie, membre des Amis de la Terre
8. Marie-Claire DOUXCHAMPS, BRUXELLES
fonctionnaire CEE, membre des Amis de la Terre
et de Nature et Progrés.
9. Jacques DEMEYERE, MOUSCRON
instituteur, membre des AT.
10. Jean-François LECOCQ, LIÈGE
architecte, animateur de mouvements non-violents
11. Lucien KROLL, BRUXELLES
architecte, membre des Amis de la Terre.

Suppléants

1. Henry HOFFAIT, LIEGE
employé, membre des Amis de la Terre.
2. Irène DOUCET-DEMOULIN, WALCOURT
institutrice, membre des Amis de la Terre.
3. Ghislaine KOVACH, BRUXELLES
secrétaire de direction, mère de famille.
4. André GAUDITIAUBOIS, CHARLEROI
chimiste, membre des Amis de la Terre.
5. André CHANTEUX, BERTRIX
infirmier, membre des Amis de la Terre.
6. Georges TRUSSART, NAMUR
fonctionnaire, membre des Amis de la terre.

AGALEV

Anders GAan LEVen

Vlaamse groene lijst nr 16

AGALEV is de Vlaamse groene lijst. Hij sluit aan bij de andere groene lijsten uit Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Ierland en Italië.

AGALEV neemt het op *voor* de kleinen *tegen* de groten, *voor* kleinschaligheid en *tegen* grootschaligheid, *voor* menselijkheid *tegen* brutale bureaucratie.

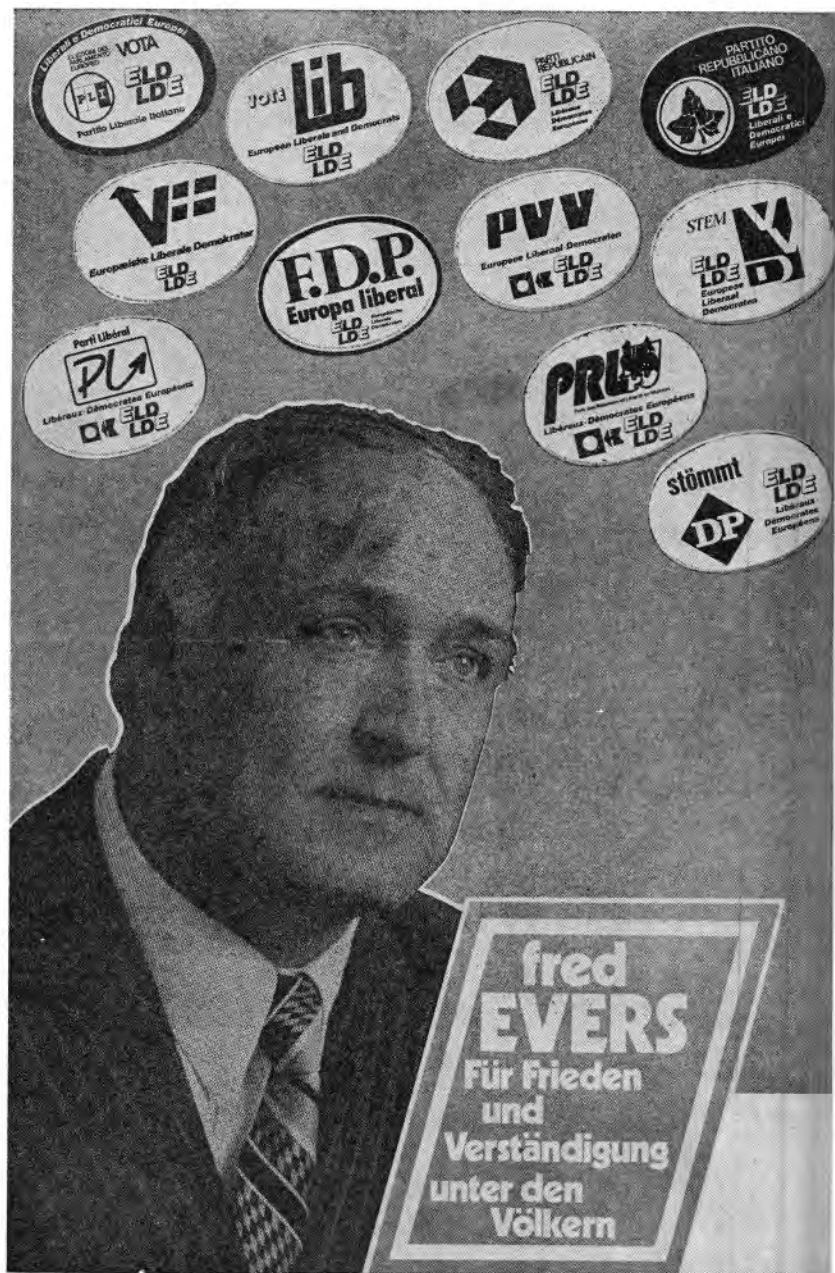
AGALEV is HET alternatief om tot een beter Europa te komen. De traditionele grote partijen hebben hun onkunde bewezen want het Europa dat wij nu hebben (werkloosheid, inflatie, vervuiling) is *hun* Europa en dat van hun regeringen.

AGALEV komt op voor een doorzichtiger, doeltreffendere, sterk gedecentralizeerde, federale democratie, tegen het *alsof* Europa met zijn *alsof* democratie van de nationale regeringen.

AGALEV heeft een plan voor de uitbouw van deze "groene" democratie en strijdt om echte, wetgevende bevoegdheden te geven aan het rechtstreeks verkozen Europees parlement.

Anders GAan LEVen is anders gaan produceren, anders gaan verbruiken, anders gaan regeren en denken aan de toekomst van dit continent en van de wereld die elke dag kleiner wordt.

Liberal & Democratic European
VOTA
ELD LDE
Partito Liberale Italiano

lib
ELD LDE
European Liberal and Democrats

LIBERTARIAN
ELD LDE
Liberal Democrats

PARTITO REPUBBLICANO ITALIANO
ELD LDE
Liberal & Democratic European

V
ELD LDE
Europäische Liberale Demokraten

F.D.P.
Europa liberal
ELD LDE

PVV
European Liberal Democrats
ELD LDE

STEM
ELD LDE
European Liberal Democrats

Parti Liberal
PL
ELD LDE
Libéraux-Démocrates Européens

PR
ELD LDE
Libéraux-Démocrates Européens

stømt
DP
ELD LDE
Libéraux-Démocrates Européens

fred
EVERS
Für Frieden
und
Verständigung
unter den
Völkern

De politieke opiniepeilingen in België in 1979

---

door Jozef SMITS,

Assistent aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Dit overzicht van de peilingen naar de politieke opinies in België is het zesde in de reeks. Het sluit aan op soortgelijke overzichten voor 1974, 1975, 1976, 1977 en 1978. (*Res Publica*, 1975, nr. 3, blz. 433-442; *Res Publica*, 1976, nr. 3-4, blz. 497-506; *Res Publica*, 1977, nr. 2, blz. 373-382; *Res Publica*, 1978, nr. 2, blz. 367-376; *Res Publica*, 1979, nr. 2, blz. 371-387).

De inventaris is gerubriceerd volgens de grote beleidssectoren: buitenlandse politiek, sociale politiek, economische politiek, financiële politiek en binnenlandse politiek. Peilingen die weinig of geen betrekking hebben op de Belgische politiek als dusdanig, zijn ondergebracht in de rubriek « Andere peilingen ».

In de inventaris wordt van elke peiling de titel gegeven, een beknopte omschrijving van de inhoud, het instituut dat de peiling doorvoerde, het tijdstip van de bevraging, de omvang en de aard van de steekproef, het aantal vragen, de opdrachtgever en de bibliografische gegevens van de publicatie(s). Het teken X staat voor vertrouwelijk of onbekend.

Het onderzoek naar de publicaties werd afgesloten op 10 april 1979.

De samensteller dankt de peilingsinstituten voor hun waardevolle medewerking bij het opstellen van deze inventaris.

I. Buitenlandse politiek van België.

A. EUROPA

1. De Europese eenmaking.

Houding ten aanzien van de Europese Gemeenschap en de beweging voor de Europese eenmaking. Houding tegenover de lijsttrekkers bij de

komende Europese verkiezingen. Algemene politieke houdingen. Verwachtingen tegenover het Europees Parlement. Prioriteiten inzake Europese politiek. Houding tegenover relaties EG-VSA.

DIMARSO. 5 - 28 april 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijfenvijftig vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publicatie : *Eurobarometer nr. 11. De publieke opinie in de Europese Gemeenschap aan de vooravond van de verkiezing van het Europees Parlement*, Commissie van de E.G., Brussel.

2. De Europese eenmaking.

Houding ten aanzien van de Europese Gemeenschap en de beweging voor de Europese eenmaking. Verwachtingen ten overstaan van het nieuw Europees Parlement. Eerste reacties op het nieuw Europees Parlement.

DIMARSO. 8 - 21 oktober 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Zesentwintig vragen. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publicatie : *Eurobarometer nr. 12. Public opinion in the European Community after the election of the European Parliament*. Commissie van de EG, Brussel.

3. De Belgische kandidaten voor het Europees Parlement.

Motieven om zich kandidaat te stellen. Houding tegenover de rol van het Europees Parlement. Houding tegenover de Europese eenmaking. Bevoegdheden die men wil toekennen aan de Europese instellingen. Houding tegenover de internationale samenwerking tussen politieke partijen. De politieke prioriteiten en de huidige functies van de kandidaten.

DIMARSO. 9 mei - 1 juni. De peiling werd ondernomen bij 48 Belgische kandidaten voor de verkiezingen van het Europees Parlement. Veertig vragen. Opdrachtgever : Institut für Sozialwissenschaft, Mannheim.

Publicatie : X.

4. Verwachtingen van het Vlaamse kiezerskorps tegenover de Europese verkiezingen.

Inhoud : zie titel.

CEGOS MAKROTEST. Februari 1979. Representatieve steekproef van 1.000 Vlaamse kiezers. Veertig vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

5. De Europese verkiezingen.

Oordeel over het belang van de Europese verkiezingen.

ASPEMAR. Februari - maart 1979. Nationale representatieve steekproef van de Belgische bevolking. Eén vraag. Opdrachtgever : Cercle populaire européens.

Publicatie : *La Libre Belgique*, 30 april 1979.

6. De Europese verkiezingen.

Voor welke partij zou men nu stemmen. Voor welke partij men zou stemmen indien men Fransman was.

IAO-ICSOP. 7 - 11 maart 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : *La Libre Belgique*.

Publicatie : *La Libre Belgique*, 19 maart 1979.

7. De houding t.o.v. de Europese verkiezingen.

Algemene politieke prioriteiten. Belangstelling voor de Europese verkiezingen. De bevoegdheden die men aan de Europese instellingen wenst toegewezen te zien. Voor welke partij zou men nu stemmen. Verwachtingen t.a.v. de politieke partij voor wie men zou stemmen.

DIMARSO. 12 maart - 13 mei 1979. De peiling werd ondernomen door middel van een representatieve steekproef van 2.250 Vlamingen en Brusselaars van 15 jaar en ouder. Vierentwintig vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

8. De Belgen en de Europese verkiezingen.

Het belang van Europese verkiezingen. De invloed van Europese verkiezingen. Voor welke partij zou men nu stemmen. De rol van het Europees Parlement. Beoordeling van de Europese partijvorming. Beoordeling van de sterkte van de politieke partijen in de EG-landen. De tien belangrijkste Europese gebeurtenissen tijdens de afgelopen tien jaar. Voor-

keurstem in geval van nationale kieslijsten. Populariteit van Europese politici.

IAO-ICSOP. 24 - 29 april 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.104 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publicaties : RTBF-programma *A Suivre, Journal et Indépendance*, 5 en 6 april 1979, *La Dernière Heure* en *La Libre Belgique*, 5 en 6 mei 1979.

9. De Europese verkiezingen.

Belangstelling voor de Europese verkiezingen. Belangstelling voor de activiteiten van het Europees Parlement. De rol van het Europees Parlement. Voor welke partij zou men nu stemmen. Houding tegenover de cumul van een mandaat van het nationale en het Europese Parlement.

UNIOP-INUSOP. 14 - 28 mei 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.380 Belgen van 18 jaar en ouder. Negen vragen. Eigen initiatief UNIOP-INUSOP.

Publicatie : *Cahier UNIOP-INUSOP n° 4*.

10. Slagzinnen voor de Europese verkiezingen.

Inhoud : zie titel.

CEGOS MAKROTEST. Februari 1979. Representatieve steekproef van 300 Vlaamse kiezers. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

11. Post-electorale studie i.v.m. de Europese verkiezingen.

Belangstelling voor en bekendheid met de campagne voor de voorbije Europese verkiezingen. Informatie-gedrag terzake. Houding tegenover deze campagne. Houding ten aanzien van de Europese Gemeenschap en de beweging voor de Europese eenmaking. Voor welke partij men gestemd heeft.

DIMARSO. 25 juni - 7 juli 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Zestien vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

B. DEFENSIEPOLITIEK

1. **Houding tegenover de installatie van kernraketten op het Belgisch grondgebied.**

Inhoud : zie titel.

UNIOP-INUSOP. 10 - 25 september 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : X.

Publicatie : *De Morgen*, 12 november 1979.

II. **Sociale politiek.**

A. REGIME VAN DE ARBEID

1. **De arbeidsduurvermindering.**

Houding tegenover arbeidsduurvermindering. Beoordeling van de arbeidsduurvermindering als oplossing voor de werkloosheid. Weerslag van de arbeidsduurvermindering op het concurrentievermogen en de rentabiliteit van grote, middelgrote en kleine ondernemingen.

IAO-ICSOP. 24 - 30 mei 1979. Representatieve steekproef van 662 Walen en Brusselaars van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Union Syndicale des Classes Moyennes.

Publicatie : *La Libre Belgique*, 14 juni en *Le Soir*, 15 juni 1979.

2. **De vrouw en de arbeid.**

Redenen waarom vrouwen uit werken gaan. Het beeld van de buitenhuis werkende vrouw : aantal, bezoldiging en bestedingen. Houding tegenover deeltijdse arbeid.

UW MENING. Tijdstip van bevraging : X. Nationale representatieve steekproef van 2.041 Belgen. Acht vragen. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?.

Publicatie : *Pourquoi Pas ?*, 31 mei en 7 juni 1979.

B. BEROEPSORGANISATIES

1. **De houding tegenover de vakbonden.**

Het beeld van de huidige samenleving. De opties inzake levensvoorwaarden. Houding tegenover de vakbondseisen. Houding tegenover be-

paalde vormen van organisatie van de arbeid. Voorstelling van en houding tegenover de vakbondsorganisaties. Houding tegenover de vakbondsafgevaardigden in de overlegorganen op ondernemingsvlak. Het gedragspatroon t.a.v. de vakbondsorganisaties.

UNIOP-INUSOP. 18 januari - 12 februari 1979. De peiling werd ondernomen bij 1.195 arbeiders van privé-bedrijven met meer dan 50 werknemers. Eéenzeventig vragen. Opdrachtgever : Algemeen Belgisch Vakverbond.

Niet gepubliceerd.

C. HUISVESTING

1. De woningbouw in Wallonië.

De bouw van een woning. De eigenschappen die een nieuwe woning moet bezitten. De financiële aspecten.

UNIOP-INUSOP. 2 april - 18 mei 1979. De peiling werd ondernomen bij 705 gezinshoofden in Wallonië die sedert 3 of meer jaar een woning bezitten. Eenentachtig vragen. Opdrachtgever : Nationaal Instituut voor de Huisvesting.

Niet gepubliceerd.

2. De ideale stad. Het oordeel van de Belgen over de voornaamste Belgische steden.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. 15 - 25 december 1978. Nationale representatieve steekproef van 1.012 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Spécial.

Publicatie : *Spécial*, 15, 22 februari en 1 maart 1979.

III. Economische politiek.

A. ALGEMEENHEDEN

1. De economische conjunctuur.

De voorstelling, de vrees en de verwachtingen in verband met de persoonlijke financiële situatie, de werkzekerheid, het sparen, de belastingen,

de prijzen en de overheidsfinanciën. Het algemeen psychologisch klimaat ten aanzien van het optreden van de regering. De verwachtingen met betrekking tot het optreden van de regering.

UNIOP-INUSOP. 5 - 17 april, 5 - 17 september en 5 - 17 november 1979, Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Vijfendertig vragen. Opdrachtgever : Ministerie van Economische Zaken.

Niet gepubliceerd.

2. De Belgen en de arbeid.

Beoordeling van de werkloosheid als tijdelijk of structureel verschijnsel. Beoordeling van de werkloosheid als een kenmerk van de vrije markt-economie. Beoordeling van het effect van de regeringsmaatregelen om de werkloosheid te verminderen. Houding tegenover werknemersacties. De aanwezigheid van gastarbeiders als mede-oorzaak van de werkloosheid. Houding tegenover werkloosheidsvergoedingen voor vreemde arbeiders uit EG-landen. Beoordeling van de bereidheid van werklozen om werk te zoeken.

IAO-ICSOP. 7 - 11 maart 1979 Nationale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Zeven vragen. Opdrachtgever : Panorama.

Publicatie : *Panorama*, 28 april 1979.

3. Zie peiling II.A.1.

B. WERKGELEGENHEID

1. Het Plan-Spitaels.

Kennis van en houding tegenover de maatregelen van het Plan-Spitaels : prepensioen, bijzonder tijdelijk kader, stages en tewerkstelling door openbare diensten.

UNIOP-INUSOP. 13 - 23 februari 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.200 Belgen van 18 jaar en ouder. Dertien vragen. Opdrachtgever : Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

Niet gepubliceerd.

2. Zie peiling II.A.2.

C. ENERGIEBELEID

1. Energie.

Houding van de Belgen tegenover energiebesparingen.

IAO-ICSOP. Tijdstip van bevraging : X. Omvang en aard van de steekproef : X. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Belgisch Instituut voor Voorlichting en Documentatie.

Niet gepubliceerd.

2. Houding van de Belgen tegenover kernenergie.

Inhoud : zie titel.

CEGOS MAKROTEST. Januari 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 tot 64 jaar. Twaalf vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

3. De energievraagstukken.

Het gebruik van kernenergie. De klassieke kernenergie als oplossing voor de energiecrisis. Het gebruik van kweekreactoren. Beoordeling van het energiebeleid van de regering. Het gebruik van alternatieve energiebronnen. Individueel genomen maatregelen om het energiegebruik te verminderen.

UW MENING. Juni 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 15 tot 64 jaar. Tweeënvigtig vragen. Eigen initiatief UW MENING.

Publicatie : *De Standaard, La Cité, Vers l'Avenir* en *Le Peuple*, 31 augustus 1979.

4. Kernenergie.

De houding van de Belgen tegenover kernenergie : voorstelling, evolutie en verwachtingen.

UNIOP-INUSOP. 14 - 28 mei 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.380 Belgen van 18 jaar en ouder. Vierentwintig vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

5. De autobestuurders en de verhoging van de benzineprijs.

De voornaamste gebruikers van een auto. Maximumprijs die de automobilist voor benzine zou aanvaarden. Alternatieven in geval de maximumprijs wordt overschreden. Beoordeling van benzinebesparingstechnieken. Houding tegenover overheidsmaatregelen dienaangaande.

SOBEMAP. 15 oktober - 1 december 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.004 autobestuurders. Vijf vragen. Opdrachtgever : Agence Economique et Financière.

Publicatie : *L'auto et la route*, n° 1, januari 1980.

6. De Belg en zijn auto.

De noodzaak van energiebesparingen. Houding tegenover een verlaging van de tarieven van het openbaar vervoer. Houding tegenover een verhoging van de autobelasting. Houding tegenover beperkingen in het auto-gebruik. Houding tegenover een uitbreiding van het autowegennet.

UW MENING. Tijdstip van bevraging : X. Nationale representatieve steekproef van de Belgische bevolking.

Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Belga.

Publicatie : *La Cité*, 5 september en *La Nouvelle Gazette*, 12 september 1979.

D. VERVOER EN COMMUNICATIE

1. Zie peiling III.C.5.

2. Zie peiling III.C.6.

IV. Financiële politiek.

A. FISCALE POLITIEK

1. De Belgen en de belastingen.

Oordeel over de inkomensbelasting. Producten waarop de belastingen moeten verlaagd of verhoogd worden. Wenselijkheid van een verlaging van de directe en een verhoging van de indirecte belastingen en omgekeerd. De aanwending van de belastinggelden door de overheid. De duidelijkheid

van de belastingaangifte. De gevolgen van de gewestvorming op de belastingdruk. Het samenvoegen van de inkomens voor de berekening van de belastingen. De bestrijding van de belastingontduiking.

UW MENING. 15 mei - 15 juni 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Tien vragen. Opdrachtgever : Trends.

Publicatie : *Trends*, 8 augustus 1979.

V. Binnenlandse politiek.

A. ALGEMEENHEDEN

1. De politiek actualiteit.

Houding tegenover de formateursopdracht van Vanden Boeynants. Oorzaken van het eventueel mislukken van de formateursopdracht.

IAO-ICSOP. 5 - 11 maart 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Vier vragen. Eigen initiatief IAO-ICSOP.

Publicatie : *Vers l'Avenir* en *Gazet van Antwerpen*, 14 maart, *La Dernière Heure*, 15 maart 1979.

2. Politieke actualiteit.

Aanduiding van de verantwoordelijken voor het mislukken van het sociaal overleg.

IAO-ICSOP. 16 - 23 november 1979. Nationale representatieve steekproef van de Belgische bevolking van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : Studiecentrum voor Politieke Hervormingen.

Publicatie : *De Standaard*, 6 december 1979.

3. De regeringsonderhandelingen.

Houding tegenover het verloop en het resultaat van de regeringsonderhandelingen.

UNIOP-INUSOP. 5 - 17 april 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Tien vragen. Eigen initiatief UNIOP-INUSOP.

Publicatie : *Cabier UNIOP-INUSOP n° 3*.

4. De Belgen en de politieke partijen.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. Nationale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Studiecentrum voor Politieke Hervormingen.

Niet gepubliceerd.

5. De houding van de Belgen tegenover het parlement.

De belangstelling voor de politieke problemen in het algemeen. De belangstelling voor de parlementaire activiteiten. Kennis van en oordeel over de parlementaire activiteiten. Gebruik van en oordeel over de parlementaire informatiebronnen. De kiesmotivatie en -intenties.

UNIOP-INUSOP. 10 - 25 september 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Drieëntwintig vragen. Eigen initiatief UNIOP-INUSOP.

Publicatie : *Cabier UNIOP-INUSOP n° 5, Le Soir* 9, 10, 11 en 12 november 1979 en *De Morgen*, 9 november 1979.

6. Hoe zien Vlamingen en Franstaligen elkaar ?

Tevredenheid over als Nederlandstalige/Franstalige geboren te zijn. Oordeel over het talent van Nederlandstaligen/Franstaligen om hun eigen economie te ontwikkelen. Oordeel over het aandeel van Nederlandstaligen/Franstaligen bij overheidsbenoemingen, -functies en -bestedingen. Oordeel over de belangenverdediging door de Nederlandstalige/Franstalige politici. Oordeel over de efficiëntie en dynamiek van Nederlandstaligen/Franstaligen in het economisch leven. Verwachtingen i.v.m. de welvaart van Nederlandstaligen/Franstaligen.

UW MENING. 1 - 15 juli 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.670 Belgen van 18 jaar en ouder. Acht vragen. Opdrachtgever : Knack.

Publicatie : *Knack*, 5 september 1979.

7. Brussel, koopstad voor de Vlamingen ?

Oordeel over de gastvrijheid van Brussel. Om welke redenen komt men naar Brussel ? Welke producten men in Brussel koopt. Het gebruik van het Nederlands in Brussel. Houding tegenover een administratieve

ontvetting van Brussel. Houding tegenover de Brusselse autonomie. De aanwezigheid van internationale organisaties te Brussel. Het oordeel van de Brusselaars over de leefkwaliteit in de hoofdstad.

UW MENING. Tijdstip van bevraging : X. Nationale representatieve steekproef van 2.041 Belgen van 18 jaar en ouder. Tien vragen. Opdrachtgever : Trends.

Publicatie : *Trends*, 15 juni en 1 juli 1979.

8. Populariteit van politici.

Inhoud : zie titel.

IAO-ICSOP. 5 - 11 maart 1979. Naionale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

B. VERKIEZINGEN

1. Kiesintenties januari-december 1979.

Voor welke partij stemde men bij de laatste verkiezingen. Voor welke partij zou men nu stemmen.

DIMARSO. Wekelijks uitgevoerde peiling, behalve tijdens de vakantieperioden (negenendertig peilingen). Nationale representatieve steekproef van 500 Belgen van 15 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : X.

Niet gepubliceerd.

2. Kiesintenties.

Voor welke partij zou men nu stemmen.

IAO-ICSOP. 5 - 11 maart 1979. Naionale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : La Libre Belgique en Het Laatste Nieuws.

Publicatie : *Het Laatste Nieuws* en *La Libre Belgique*, 16 maart 1979.

3. Kiesintenties.

Voor welke partij zou men nu stemmen.

IAO-ICSOP. 17 - 25 september 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.136 Belgen van 18 jaar en ouder. Eén vraag. Opdrachtgever : Het Laatste Nieuws.

Publicatie : *Het Laatste Nieuws*, 4 oktober 1979.

4. Post-electorale enquête in het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde.

De verkiezingsuitslagen van 17 december 1978. Voor welke partij men toen gestemd heeft. De electorale aanhang van de verschillende partijen. De keuzemotivatie. De vergelijking tussen de verkiezingsuitslagen van 1977 met die van 1978. Het beeld van de partijen in Vlaanderen en Wallonië. Het pre-electoraal akkoord van de Franstalige partijen.

UNIOP-INUSOP. 22 januari - 12 februari 1979. De peiling werd ondernomen d.m.v. een representatieve steekproef in de 19 Brusselse gemeenten en de 14 gemeenten die grenzen aan de Brusselse agglomeratie. Achttien vragen. Opdrachtgever : Het kabinet van het Staatssecretariaat voor het Brussels gewest.

Niet gepubliceerd.

5. Zie peiling V.A.5.

C. ORGANISATIE VAN DE STAAT

1. De Belgen en de gewestvorming.

Beoordeling van de voordelen van de gewestvorming. Voor welke partij zou men nu stemmen. Met welk probleem de regering zich eerst moet bezighouden.

IAO-ICSOP. 17 - 25 september 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.136 Belgen van 18 jaar en ouder. Drie vragen. Opdrachtgever : *Dimanche-Presse*.

Publicatie : *Dimanche-Presse*, 30 september 1979.

2. De Brusselaars en de gewestvorming.

De Brusselse identiteit. Het statuut van Brussel in de staatshervorming. De partijen die de belangen van de Nederlandstaligen resp. Franstaligen van Brussel het best verdedigen. De partijen die de belangen van alle Brusselaars het best verdedigen. Voorkeur inzake de samenstelling van de politieke meerderheid in Brussel. De fusie van gemeenten uit de Brusselse

agglomeratie. De aanhechting van de randgemeenten bij de Brusselse agglomeratie. Houding tegenover een raadpleging van de Brusselse bevolking over voorgestelde oplossingen.

IAO-ICSOP. 7 - 19 december 1979. De peiling werd ondernomen bij een representatieve steekproef van 1.003 Brusselaars van 18 jaar en ouder. Zeven vragen. Opdrachtgever : Spécial-L'Eventail.

Publicatie : *Spécial-L'Eventail*, 4 en 11 januari 1980.

3. Zie peiling V.A.7.

D. JUSTITIE

1. De voorwaardelijke invrijheidstelling van misdadigers van gemeen recht.

Gevolgen van een vervroegde invrijheidstelling op de criminaliteit. Beoordeling van de levensomstandigheden in de gevangenis.

IAO-ICSOP. 17 - 25 september 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.136 Belgen van 18 jaar en ouder. Twee vragen. Opdrachtgever : La Dernière Heure.

Publicatie : *La Dernière Heure*, 2 oktober 1979.

VI. Culturele politiek.

A. ALGEMEENHEDEN

1. Studie van de socio-culturele stromingen in België.

Inhoud : zie titel.

CEGOS MAKROTEST. Juni 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.000 Belgen van 15 tot 64 jaar. Tweehonderdachtenzestig vragen. Eigen initiatief CEGOS MAKROTEST.

Niet gepubliceerd.

B. ONDERWIJS

1. De Belgen en het onderwijs.

De finaliteit van het secundair onderwijs. Oorzaken van het mislukken in het secundair onderwijs. Het gezag van de leraars. De rol van de

ouderverenigingen. Oorzaken van het slagen en het mislukken in het universitair onderwijs. Oorzaken van de werkloosheid van universitair gediplomeerden. Het belang van een universitair diploma.

IAO-ICSOP. 16 - 23 november 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.025 Belgen van 18 jaar en ouder. Zeven vragen. Opdrachtgever : De Standaard en La Libre Belgique.

Publicatie : *De Standaard* en *La Libre Belgique*, 21 en 22-23 december 1979.

2. De houding van de Belgen tegenover de lichamelijke opvoeding op school.

Het belang van lichamelijke opvoeding op school. Sportactiviteiten na het verlaten van de school. Houding tegenover de splitsing van de sportorganisaties.

UNIOP-INUSOP. 13 - 23 februari 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.200 Belgen van 18 jaar en ouder. Negen vragen. Opdrachtgever : Belgisch Olympisch Comité.

Niet gepubliceerd.

C. COMMUNICATIEMEDIA

1. De Belgen en de TV-reclame.

Houding tegenover reclame op televisie. Houding tegenover het uitschakelen door de teledistributiemaatschappijen van reclame in de buitenlandse programma's. Houding tegenover het doorgeven door de teledistributiemaatschappijen van netten die reclame uitzenden. Houding tegenover de verbruikersverenigingen als verdediger van de TV-kijker m.b.t. het al of niet toelaten van TV-reclame.

IAO-ICSOP. 7 - 11 maart 1979. Nationale representatieve steekproef van 1.143 Belgen van 18 jaar en ouder. Vier vragen. Opdrachtgever : *Gazet van Antwerpen*.

Publicatie : *Gazet van Antwerpen*, 28 maart 1979.

2. Het lezerspubliek van het dagblad « De Morgen ».

Onderzoek naar het lezerspubliek van « De Morgen » : leeftijd, sociale klasse, maatschappelijke positie en woonplaats.

SOBEMAP. Oktober-november 1979. Nationale representatieve steekproef van de Belgische bevolking. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : De Morgen.

Niet gepubliceerd.

D. SPORT

Zie peiling VI.2.2.

E. TOERISME

1. De Belgen en hun vakantie.

De vakantie van 1978. Bestemming, duur en vervoermiddel van de vakantie van 1979. De vrijetijdsbesteding.

UW MENING. Juni 1979. Nationale representatieve steekproef van 2.003 Belgen van 15 tot 64 jaar. Vier vragen. Opdrachtgever : X.

Publicatie : *Touring Wegehulp*, nr. 18, 22 september 1979.

VII. Andere peilingen.

1. Limburg, de jonge provincie.

Deze studie omvat een demografische, economische, sociale en culturele schets van de provincie Limburg. Een onderdeel hiervan vormde een peiling naar de verbruiks- en mediagewoonten van de Limburgse bevolking.

De studie werd uitgevoerd door CEGOS MAKROTEST in opdracht van de N.V. Concentra.

De resultaten werden gepubliceerd in *Rapport Cegos Makrotest : Limburg, de jonge provincie*, juni 1979 en in *Het Belang van Limburg*, 12 juni 1979.

2. De houding van de Belgen tegenover de Lotto.

Het spelgedrag i.v.m. de Lotto. De concurrentie tussen de Lotto en andere spelen. De organisatie van de Belgische Lotto. De houding tegenover de publiciteit voor de Lotto. De noodzaak van een nieuwe voetbalpronostiek.

UNIOP-INUSOP. Juli 1979. De peiling werd ondernomen door een representatieve steekproef bij 1.000 Lotto-spelers en 1.000 niet-Lotto-spelers. Vijfendertig vragen. Opdrachtgever : Nationale Loterij.
Niet gepubliceerd.

Adressenlijst van de opiniepeilingsinstituten

ASPEMAR, Paul Lautersstraat, 1, 1050 Brussel.
CEGOS MAKROTEST, Oorlogskruisenlaan, 191, 1120 Brussel.
DIMARSO, Liefdadigheidsstraat, 13-15, 1040 Brussel.
IAO-ICSOP, Witvissenlaan, 19, 1160 Brussel.
MARKETING UNIT, Louizalaan, 430, 1050 Brussel.
SOBEMAP, Marsveldplein, 5, 1050 Brussel.
SUMA, Berckmansstraat, 14, 1060 Brussel.
UNIOP-INUSOP ULB, Johannalaan, 44, 1050 Brussel.
ASPEMAR, CEGOS MAKROTEST, DIMARSO, MARKETING
UNIT, SOBEMAP en SUMA vormen samen de vereniging UW MENING.

**Limburg
thuis in Europa**

Bibliographie de l'année politique 1979

Etablie par Wladimir S. PLAUSIC,

Attaché de recherche à l'Institut de Science Politique.

★

1. La crise économique.
2. La politique budgétaire, fiscale et monétaire.
3. La politique sociale.
4. Les élections européennes du 10 juin 1979.
5. La crise gouvernementale.
6. Le pacte communautaire.
7. La situation de la Flandre.
8. La situation de la Wallonie.
9. Les communes et les provinces.
10. La situation des partis politiques.
11. La politique étrangère.
12. La politique vis-à-vis du Zaïre.

1. La crise économique

ARCO E.

De l'aspiration individuelle à la demande sociale : le rôle filtrant et normatif des groupes. Cas d'application : l'aspiration à la sécurité d'emploi.

Centre de recherche et d'information socio-politiques (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire n° 853, 21 septembre 1979, 29 p.

BODSON J.C.

Licenciement pour « faute grave ». *Cahiers marxistes*, N° 59, novembre 1979, p. 5-11.

BOUTON B.

Le marketing bancaire et la crise des années 1970-1980.

Reflets et perspectives de la politique économique, 1979, N° 2, p. 73-85.

CAPRON M.

Sidérurgie : les stratégies en présence.

La Revue Nouvelle, janvier 1970, p. 27-39.

CHERIF M. et GUILLAUME J.

Les énergies douces et la lutte contre le chômage en Belgique : un exemple d'application de la méthode imput-output.

Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 81, p. 3-17.

COPPENS W., FLAMANT L., HOSSELAERE J., MAES E.

Dossier : Economische crisis.

De Nieuwe Maand, Nr 6, augustus 1979, blz. 298-337.

COSSEY H., MOLISSE N.

Hoe bijzonder is het Bijzonder Tijdelijk Kader? *De Gids op maatschappelijk gebied*, Nr 11, november 1979, blz. 837-853.

CULUS M., KONINGS M.H.

Evolution des effectifs et des revenus des chômeurs complets indemnisés de 1953 à 1976.

Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 81, p. 125-162.

DEBLAERE G.

De evolutie van de arbeidsmarkt in Brabant tijdens de bewogen zestiger jaren.

ECO-Brabant, Nr 21, maart 1979, blz. 26-35.

DEBLAERE G.

L'évolution du marché de l'emploi en Brabant dans le tournant des années soixante.

ECO-Brabant, N° 21, mars 1979, p. 26-35.

DEBOIS-PERE T., DE FALLEUR R.

La croissance lente ne résout rien.

Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 83, p. 285-305.

DEBRAS A.

Le Capital chôme aussi.

Progrès, 1979, N° 65, p. 12-13.

DEBYSER C.

De Belgische Confectie-Industrie.

Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 2, blz. 191-210.

DELLISSE W.

Le marketing dans l'industrie chimique et la crise des années 1970-1980.

Reflets et perspectives de la politique économique, 1979, N° 2, p. 87-96.

DELOBELLE M.

Notre démocratie et la petite et moyenne entreprise : où en est-on ? définition, propositions et mise en oeuvre.

Reflets et perspectives de la politique économique, 1979, N° 3, p. 257-279.

DISTER G., ETIENNE L., MEURS F.

Éléments pour une politique économique régionale.

Wallonie 79, 3/4, p. 221-252.

DONCKELS R.

Werkverschaffing in Crisistijd : wat mag men van de K.M.O. verwachten ? *Tijdschrift voor economie en management*, 1979, Nr 3, blz. 379-394.

- GAUTHY-SINECHAL M.
Le marketing pharmaceutique et la crise des années 1970-1980.
Reflets et perspectives de la politique économique, 1979, N° 2, p. 97-106.
- HERMAN A.
Belevingsaspecten van werkloosheid.
Socialistische Standpunten, Nr 2, 1979, blz. 81-90.
- HOLVOET L.
Maatschappelijk probleem en probleemervaring.
Res Publica, XXI, 1979, N° 3, blz. 443-463.
- LAMBERT M.
Wat werklozen met hun vrije (?) tijd doen.
De Nieuwe Maand, Nr 7, september 1979, blz. 384-392.
- LESTIENNE M.
Zero-base budgeting: une Technique budgétaire pour les années de vaches maigres.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, januari 1979, blz. 109-139.
- LEWIN R.
Le scandale du chômage.
Cahiers marxistes, N° 52, février 1979, p. 1-4.
- LINDEMANS I.
De economische en sociale gevolgen van de bewapeningswedloop en de ontwapening.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 10, oktober 1979, blz. 731-750.
- MAES M.
Tweemaal over... kansarmoede.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 5, mei 1979, blz. 471-475.
- MATHIJS P.
Staaloplossing of staalakoord?
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, januari 1979, blz. 19-35.
- MICHIELS J.
Un autre regard sur le chômage féminin.
Wallonie 79, 2, p. 139-152.
- MOLITOR M.
La face cachée des problèmes institutionnels belges: leurs racines économiques.
La Revue Nouvelle, septembre 1979, p. 149-162.
- MOREAU F.
Le modèle prévisionnel des faillites.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 82, p. 235-252.
- MOREAU F.
Voorspellingsmodel voor faillissementen.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 3, blz. 361-378.
- MOULAERT F.
Met vreemde arbeid tegen crisis.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 195-205.
- MOULAERT F.
Wiens immigratiebeleid is dit?
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 11, november 1979, blz. 819-835.
- NONNEMAN W.
Arbeidsaanbod, loonpeil en werkloosheid.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 2, blz. 213-224.
- NORRENBURG D.
Relever le défi du sous-emploi.
Socialisme, N° 153, juin 1979, p. 255-263.
- PALASTHY Th.
Emploi et capital.
Wallonie 79, 2, p. 155-160.
- RENDERS J.
Overzicht van de arbeidsmarkt in 1978.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 5, mei 1979, blz. 452-460.
- RENNEBOOG F.
Problématique économique et sociale de la crise à Bruxelles.
Wallonie 79, 3/4, p. 255-272.
- RINGELHEIM F.
Les entreprises en difficulté et la gestion assistée.
Wallonie 79, 3/4, p. 199-216.
- STUYCK D.
Demografie en Tewerkstelling.
Bulletin de Documentation. Ministère des Finances, 1979, novembre-décembre, p. 131-163.
- TOYE André
Le marketing dans l'industrie pétrolière et la crise des années 1970-1980.
Reflets et perspectives de la politique économique, 1979, N° 2, p. 107-114.
- TURF J.
Energie te veel, energie te weinig...
Vlaams marxistisch Tijdschrift, 1979, 3, blz. 56-70.
- VANDEBORRE H.
Het tewerkstellingsprincipe in de General Theory en de werkloosheidsproblematiek na 1974.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 4, blz. 417-453.
- VAN DEN EYNDEN J.
De metaalbewerkeren en de crisis in 3 basissectoren.
Socialistische Standpunten, Nr 2, 1979, blz. 91-96.
- VANDOORNE M.
Enkele bedenkingen nopens het eventueel verband tussen technologische ontwikkeling en tewerkstellingscrisis.
Vlaams marxistisch tijdschrift, 1979, 2, blz. 27-44.
- VANEMPTEN A.
Loonindexering en werkloosheid.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, oktober 1979, blz. 779-782.
- VAN HERCK G.
Ondernemingsrisico: een nadere omschrijvings- en analysemethode.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 1, blz. 11-21.
- VAN PEER R.
Het expansiebeleid in België.
Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen, Berichten Nr 21, juni 1979, blz. 9-55.
- VAN REYCKEGHEM W., BEKX P.
The Belgian full-employment budget deficit in the Seventies.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 3, blz. 325-332.
- VAN SCHUERBEECK N.
De Belgische Energiesektor: bevoorradingsafhankelijkheid en structuren.
Ceones-b'aden, 1979, Nr 1, 62 blz.
- VAN TRIER W.E.
1968-1978... De « patchwork »-fase van de revolutionaire strijd.
De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 19-42.
- VAN VRACEM P.
Le marketing et la crise des années 1970-1980.
Reflets et perspectives de la vie économique, 1979, N° 2, p. 65-71.
- VRANKEN J.
Armoede in de welvaartstaat: problematiek en enkele krachtlijnen voor een analyse.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 3, blz. 327-340.
- WERKLOZE W.
Langdurig werkloos: weg sociale zekerheid I
De Nieuwe Maand, Nr 3, april 1979, blz. 143-151.
- ZEEGERS M.
Les aides publiques à l'industrie sidérurgique.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, oktober, blz. 23-75.

2. La politique budgétaire, fiscale et monétaire

- BERCKMANS A., THYS F.
Multiplicateurs dynamiques des dépenses publiques.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 83, p. 261-283.

- BEKK P., GOOSSENS K.
Prijswaachtingen van ondernemers in België.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 83, p. 339-359.
- BEKK P., VAN DEN EEDE M.
De rol van de markt als mechanisme van inkomstenverdeling.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 83, p. 391-394.
- BOLL F.
How well do Belgian-Franc Forward Exchange Rates forebode the Future Spot Ones?
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 4, blz. 493-496.
- BOELAERT R., VANMARSENILLE L.
Inflatie, groei en het drukverloop van de Belgische inkomstenbelasting gedurende de periode 1963-1976.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, Nr 82, blz. 193-212.
- BOELAERT R.
Het begrotingssaldo bij « volledige » tewerkstelling gedurende de zeventiger jaren.
Dokumentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, oktober, blz. 5-21.
- BRANSON R.
Belastingsverlaging of het verschil tussen « willen » en « kunnen ».
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 247-253.
- COOL K., MOESEN W.
Butgetsaldi en de anticyclische bijdrage van de budgettaire politiek in België 1953-1977.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 2, blz. 161-176.
- COUMANS W.
De negende round in de kamp om de loonindexering.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 4, april 1979, blz. 353-357.
- COUMANS W.
Thiberghien over de ver-rebelastingstoekomst.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 5, mei 1979, blz. 449-451.
- COUMANS W.
Inleiding tot actuele monetaire problemen.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 10, oktober 1979, blz. 761-778.
- DAMIEN R.
L'harmonisation fiscale, préoccupation de la C.E.E.
Progrès, 1979, N° 65, p. 16-26.
- DE CUYPER E.
Verhaalbelastingen.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 2, blz. 81-87.
- DE GEEB J.
L'argent des Belges, Bruxelles, Delta, 1979, 154 p.
- DELHAYE R.
Exécution des lois de réorientation et de réformes économiques et budgétaires, dies « Loi anti-crise ».
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, juni, blz. 31-47.
- DELOOF E.
De herverdeling van de inkomens door de openbare financiën.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, mei, blz. 27-38.
- DE MEYER W.
Le budget 1980 (Inexistant).
Progrès, 1979, N° 66, p. 6-7.
- DE MEYER W.
Les finances régionales
Progrès, 1979, n° 67, p. 10-11.
- DESTERBECO-FOBELETS H.
Le contrôle externe de l'octroi des aides étatiques aux entreprises privées en Belgique.
Administration Publique, août 1979, p. 277-299.
- D'HOOGH C., DECLERCK-SPILLEBOUDT M.
Openbare bank en hervorming van de instellingen.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 6, blz. 645-662.
- DILLEN J., OPDEBEECK P.
De fiscale voordelen voor sommige buitenlanders die Tijdelijk in België verblijven.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 1, blz. 81-96.
- ERAUW F.
Droit budgétaire, comptabilité publique, crédit public, Préface de J. Rey, Bruxelles, E. Bruylant, 1979, 1 vol., p. 751.
- EYSKENS M.
La lumière sur les finances de l'Etat.
Revue Générale, janvier 1979, p. 3-19.
- EYSKENS M.
Overheidsfinanciën en sanering.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, februari, blz. 73-121.
- FRANK M.
Pour 1979, la fraude fiscale pourrait coûter plus de 200 milliards au Trésor belge.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 81, p. 19-29.
- FRANK M., MEULDERS D.
Dépenses fiscales relatives à l'impôt des personnes physiques et solutions alternatives.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1970, N° 83, p. 307-337.
- FRANK M.
De invoering in België van een jaarlijkse belasting op het vermogen van de particulieren.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, augustus-september 1979, blz. 587-608.
- GEENS G.
Uitdagingen voor de jaren tachtig.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 2, blz. 231-245.
- GEENS G.
Le rôle et la responsabilité du conseiller fiscal.
Bulletin de Documentation, Ministère des Finances, 1979, novembre-décembre, p. 5-15.
- GUNST C.
Maatregelen tegen de fiscale fraude.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, oktober, blz. 77-87.
- HENRION R.
Les finances publiques et la régionalisation.
Wallonie 79, 2, p. 111-121.
- JEHIN B.
Fiscalité, dividendes et concentration des Sociétés en Belgique.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 81, p. 93-112.
- KORTLEVEN J.
De fiscaliteit als instrument van economische politiek.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, jul, blz. 47-100.
- LEROY M.
Le fractionnement des marchés et dépenses publics.
Administration Publique, mars 1979, p. 113-141.
- MATTHYS P.
I.M.B.O.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 5, mei 1979, blz. 461-462.
- MOLITOR A.
Vie et mort d'un département: le ministère du budget.
Administration Publique, Juin 1979, p. 159-170.
- OOGHE H., DE GROOTE W.
Rendabiliteit van investeringsprojecten en fiscale afschrijvingsstelsels: een sensitiviteitsonderzoek.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 1, blz. 21-43.

- PEETERS G.
Fiscale bepalingen vervat in de financieelwet 1978-1979.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 2, blz. 225-230.
- PLASSCHAERT S.
Economische en fiscale aspecten van de gewestvorming.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 2, blz. 225-230.
- PLASSCHAERT S.
Beschouwingen nopens de economische en fiscale aspecten van het federaliseringsproces.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 3, blz. 277-296.
- POWIS de TENBOSSCH N.
L'indexation de l'épargne.
Reffets et perspectives de la vie économique, 1979, N° 1, p. 49-61.
- ROLAND-BAYET J.
L'apport des techniques d'analyse à la prise de décision dans le secteur public.
Bulletin de Documentation. Ministère des Finances, 1979, novembre-décembre, p. 45-119.
- ROUSSEAU R.
De Nationale Bank en de geldsluier.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 231-242.
- THOOFT G.
Provinciebelastingen dienstjaar 1979.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 2, blz. 71-72.
- VAN de VOORDE A.
Hoever reikt de informatieopdracht van het Rekenhof t.a.v. het Parlement?
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, april, blz. 29-43.
- VAN GORP M.
De sociale begroting.
Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 3, blz. 211-226.
- VAN HERCK G.
Neutrale Inkomstenbelastingen.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 1, blz. 23-32.
- VAN KEIRSBILCK R.
De begroting van het ministerie van binnenlandse zaken voor 1979.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 1, blz. 7-14.
- VAN YPERSELE de STRIHOU J.
Le nouveau système monétaire européen.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, april, blz. 5-27.
- VERKAEREN P.
Considérations sur l'exposé général du Budget.
Bulletin de Documentation, Ministère des Finances, 1979, janvier, p. 5-108.
- X.
De financiële verwantschappen in België. Aandeelhouders en participaties in België en buitenland, Brussel, DAFSA, 1979, XXX, 364 blz.
- 3. La politique sociale**
- BERGHMAN J.
Pauvreté et inégalités en Belgique - un aperçu.
Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 9, p. 549-586.
- BOELAERT R.
Alternatieve financieringswijzen voor de sociale zekerheid: een analyse van verschillende voorstellen.
Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 2, blz. 123-139.
- BOELAERT R.
Modes alternatifs du financement de la sécurité sociale: une analyse de différentes propositions.
Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 2, p. 117-132.
- BREDA J.
Krijgt elke burger wel zijn recht?
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 2, februari 1979, blz. 149-166.
- CALBERG F.
Les 36 heures à l'agenda du gouvernement.
Progrès, 1979, N° 65, p. 6-9.
- CALBERG F.
Pour la promotion du travail à temps partiel.
Progrès, 1979, N° 67, p. 12-13.
- CARLIER A.
Arbeidsaanbod van de vrouw: relatieve inkomensbenadering.
Bevolking en Gezind, 1979, Nr 2, blz. 183-200.
- CAYMAX L.
België: het drukste nachtleven van Europa? Ploegenarbeid in België bekeken in Europese context.
De Nieuwe Maand, Nr 7, september 1979, blz. 371-383.
- CLEMER G.
Enkele volledige loonkosten-Indexen voor België: 1950-1977. Evolutie van de druk van de Sociale Zekerheid.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 3, blz. 343-360.
- CLEMER G., TAVERNIER K.
Tewerkstelling en inkomensmatiging in België: een onvermijdelijke keuze, Leuven, 1979, 21 blz. (*Leuvense ekon. standpunten 1979/16*).
- GOENJAERTS H.
Het Fonds voor Bestaanszekerheid voor Scheepsherstellende, of: de vakbond in het kielzog van het patronaat.
De Nieuwe Maand, Nr 3, april 1979, blz. 135-142.
- COETSIER P.
Arbeidsduurverkorting, maar hoe?
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 4, blz. 405-418.
- COULON-CORNELIS C., DUPIEZ F.
A propos des élections sociales de 1979, in *Socialisme*, XXVII, 1980, 157, 73-87.
- CORNILLE J., CORTOIS M.
Wie zijn de 135.000 K.W.B.-ers?
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 217-230.
- CORTEBEECK L.
Sociale verkiezingen 1979 moeilijk uit de startblokken.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 207-216.
- CORVERS P.
Syndicaal statuut van de openbare sector.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, januari 1979, blz. 73-75.
- CULUS M., ERLICH Z., KONINGS M., VLEMINCKX M., ROLAND A., VAN DE WALLE P.
Données statistiques relatives à la redistribution des revenus de la population belge par groupes socio-professionnels (1953-1977). *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1979, N° 84, p. 505-528.
- CUYPERS E.
Staking Heijmeljer - Beerse.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 258-260.
- DAEMS J., HOGNE J.F.
Le Centre P.M.S., au centre de quoi?
La Revue Nouvelle, juillet-août 1979, p. 43-48.
- DE BEYS X.
Travail à temps partiel et Sécurité sociale.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 107-116.
- DEBUNNE G.
36 heures, moins de chômeurs.
Socialisme, N° 151, février 1979, p. 3-4.
- DE CUYPER R.
De medische controle op ziekteverzuim: controle-geneeskunde versus arbeidsgeneeskunde.
De Nieuwe Maand, Nr 6, augustus 1979, blz. 338-347.

- DE GRAUWE P.
Arbeidsduurvermindering en tewerkstelling, Leuven, 1979, (Leuvense ekon. Standpunten 1979/13).
- DELEECK H.
Bestaanszekerheid en doelmatigheid van de sociale zekerheid.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 5, mei 1979, blz. 423-434.
- DELEECK H.
Paradoxan van Inkomensverdeling en Inkomensongelijkheid.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 11, november 1979, blz. 874-879.
- DELEECK H.
Bestaanszekerheid en sociale zekerheid.
Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 6, blz. 351-386.
- DELEECK H.
Sécurité d'existence et sécurité sociale.
Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 6, p. 335-373.
- DELHUVENNE M.
Weerslag van de Wet van 3 juli 1978 op het toepassingsgebied, de vorm en het bewijs der arbeidsovereenkomsten.
Arbidersblad, 1979, Nr 2, blz. 189-205.
- DELHUVENNE M.
Veertig jaar Sociale Zekerheid (1935-1975). Een veranderende maatschappij.
Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 10-11-12, blz. 705-730.
- DELHUVENNE M.
Quarante ans de sécurité sociale (1935-1975). Une société en mutation.
Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 10-11-12, p. 679-702.
- DELPEREE A.
L'Europe : vers le démantèlement de la Sécurité sociale ?
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 2, p. 71-78.
- DELPEREE A.
Remise en ordre ou remise en cause de la Sécurité sociale.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 101-105.
- DELPEREE A.
Le financement du régime de la sécurité sociale des travailleurs salariés.
Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 1, p. 47-58.
- DELPEREE A.
De financiering van de sociale-zekerheidsregeling voor werknemers.
Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 1, blz. 51-63.
- DELPEREE A.
Une politique sociale pour l'Europe 1980.
Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 2, p. 71-95.
- DELPEREE A.
Een sociaal beleid voor Europa 1980.
Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 2, blz. 77-102.
- DE MEYER W.
La sécurité sociale : le dossier s'ouvre mais doucement.
Progrès, 1979, N° 63, p. 6-8.
- DESCHOUWER A.
De bewaring van gelden en waarden van de bejaarden in een rustoord of van de patiënten in een ziekenhuis.
Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht, Nr 6, november - december 1979, blz. 486-491.
- DE SWERT G.
De warentest van het A.C.V.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 11, november 1979, blz. 885-890.
- ELST R.
Enkele negatieve nevenaspecten van de huidige sociale zekerheid der werknemers.
Tijdschrift voor Sociaal Recht, 1979, Nr 5-6, blz. 205-209.
- GUISSE M., HERSCOVICI A., LEWIN R.
Le travail à temps partiel.
Cahiers marxistes, N° 58, octobre 1979, p. 1-9.
- HAUBERT B.
Les droits économiques et sociaux à l'heure de la révision constitutionnelle.
Journal des Tribunaux, n° 5069, 3 février 1979, p. 65-70.
- HERTOGS B.
Het Witboek van de uitzendarbeid in België of De uitzendarbeid poetst zijn blazoën op.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 253-257.
- HERTOGS B.
Stakingen in Charleroi.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 686-689.
- HOUTHUYS J.
Balans van tien jaar... met het oog op de toekomst.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 2, februari 1979, blz. 99-116.
- HUGE P., TOLLET R.
Perspectives démographiques et sécurité sociale.
Wallonie 79, 5, p. 531-545.
- HUJOEL L.
La réduction de la durée du travail.
Socialisme, N° 151, février 1979, p. 5-18.
- JANSSENS H.
De rol van het gezin in de eerstelijnsgezondheidszorg.
Bevolking en gezin, 1979, Nr 1, blz. 67-84.
- KEIMEUL J.P.
Le travail social en prison : une coexistence ambiguë.
La Revue Nouvelle, mars 1979, p. 255-261.
- KESENNE S.
Tijdsallocatie en Vrijetijdsbesteding.
Tijdschrift voor economie en management, 1979, Nr 2, blz. 179-210.
- KIRSCHEN E.S., CULUS M., PRAET P., VAN REGEMORTER D.
La distribution et la redistribution des revenus entre groupes socio-professionnels et au sein de ceux-ci (Belgique) 1e partie.
Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 84, p. 405-504.
- KORTLEVEN J.
Alternatieve financieringsvormen van de sociale zekerheid.
Documentatieblad, Ministerie van Financiën, 1979, februari, blz. 5-72.
- LAMBERT M.
Wat werklozen met hun vrije tijd (?) doen.
De Nieuwe Maand, 1979, Nr 7, blz. 384-392.
- LEGRAND M., STASSE P.
Les Centres P.M.S. et la sélection sociale.
La Revue Nouvelle, juillet-août 1979, p. 31-42.
- LEMAITRE J.
Evolution de la politique des pouvoirs publics en matière de primes à la construction.
ECO-Brabant, N° 23, décembre 1979, p. 36-48.
- LEMAITRE J.
Evolution van het overheidsbeleid inzake bouwpremies.
ECO-Brabant, Nr 23, december 1979, blz. 36-48.
- LEPAFFE J.
Le travail à temps partiel : pour une optique nouvelle.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 7-29.
- LEUS I.
Aandacht voor de minstbedeelden ten voordele van de meestbedeelden
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 10, oktober 1979, blz. 783-786.
- LEUS I.
Sociale Zekerheid in moeilijkheden.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 12, december 1979, blz. 907-933.

LEUS I.

De programmawet en de ziekte- en invaliditeitsverzekering.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 12, december 1979, blz. 966-969.

LINDEMANS I.

Komt er een interprofessioneel akkoord?

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 681-686.

LORWIN V.R.

Vrouw en vakbondsbeleid. Schets van een leemte.

De Nieuwe Maand, Nr 3, april 1979, blz. 124-134.

MAES M.

Welzijn in solidariteit.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 4, april 1979, blz. 275-291.

MARTENS B., CEYSSENS R.

Evaluatie van de solidaire loonpolitiek in Zweden met een toepassing op België.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 6-7, juni-juli 1979, blz. 527-545.

MASUI M.

Onderzoek naar hulpverlening aan ongehuwde moeders: een heuristische bijdrage.

Bevolking en gezin, 1979, Nr 1, blz. 5-20.

MORISSENS L., VLEMINCKX M.

L'évolution de la politique de répartition des revenus en Belgique de 1971 à 1977.

Cahiers économiques de Bruxelles, 1979, N° 84, p. 553-593.

PATERNOSTRE B.

Pour une indemnité de reclassement.

Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 1, p. 31-38.

PATERNOSTRE B.

Pour les P.M.E.: le subside à l'engagement.

Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 63-69.

PAUWELS L.

De veiligheid van het kind op de weg.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 701-703.

PAYFA M.

L'équilibre financier de l'A.M.I.

Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 71-77.

PERRIN G.

De invloed van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen op de internationale coördinatie van de Sociale-Zekerheidswetgevingen.

Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 1, blz. 1-30.

PIRAUX M.

La concertation: technique ou doctrine?

La Revue Nouvelle, janvier 1979, p. 9-26.

PONSMAERS P.

De arbeidsinspectie: een papieren tijger.

De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 59-68.

PRIMS A.

De organisatie van de gezondheidszorg in België. Een schematisch overzicht.

Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1979, Nr 4-5, blz. 249-299.

PRIMS A.

Aperçu de l'organisation des soins de santé en Belgique.

Revue Belge de Sécurité Sociale, 1979, N° 4-5, p. 237-286.

PROVOOST F.

Kansarme buurten. Een onderzoek naar territoriale concentraties van kansarme bevolkingsgroepen in het Nederlandstalig landsgedeelte en Brussel-hoofdstad.

Federatie Buurtwerk, 1979, 197 p.

RAES B.

Vormingswerk binnen de vakbond. *Socialistische Standpunten*, 1979, Nr 1, blz. 23-36.

REMEYSEN G.

De fiscale uitgaven.

Bulletin de Documentation, Ministère des Finances, 1979, novembre-décembre, p. 121-129.

SMITS J.

De positie van de Belgische vakbonden in de politieke besluitvorming.

Politica, XXIX, 1979, Nr 2, blz. 155-178.

SPITAELS G., VAN DINGENEN F.

De uitwerking van het plan tot opslorping van de werkloosheid.

Arbeidsblad, 1979, Nr 2, blz. 163-188.

STOLTE J.

Innovatie in de gezondheidszorg.

Sociale Wetenschappen, 1979, Nr 1, blz. 3-26.

VAN ACKERE H.

De vakbonden en het globaal sociaal raam-akkoord van de regering Martens.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 11, novembre 1979, blz. 895-898.

VAN DE KERCKHOVE J.

De Belgische vakbonden in de jaren zeventig.

De Nieuwe Maand, 1979, Nr 8, 412-421.

VANDENBERGHE L.

Nieuwe wetgeving op het verblijf van vreemdelingen.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 4, april 1979, blz. 309-329.

VAN HAEGENDOREN M., MOENS G.

Geef de werkmán zijn loon voor zijn zweet opgedroogd is.

Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1979, 150 p.

VAN HARBERDEN P., LAFAILLE R.

Een toekomst voor de verzorgingsstaat.

De Nieuwe Maand, Nr 4, mei 1979, blz. 219-234.

VAN LANCKER A., AERTS M.

Klachten-neutralisatie in de bedrijven: een oplossing voor de problemen op de arbeidsplaats?

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 11, november 1979, blz. 855-871.

VERHULST H.

Gelijke behandeling van man en vrouw in de sociale zekerheid.

De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 243-246.

VERSCHUEREN R.

Arbeidsvermindering en de strijd tegen de werkloosheid: remedie, pijnstillers of nepmiddel?

Socialistische Standpunten, Nr 3, 1979, blz. 140-146.

VERZIN G.

La réduction du temps de travail.

Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 31-44.

WIJNINCKX J.

Beschouwingen rondom een inkomensbeleid voor de derde leeftijd.

Socialistische Standpunten, Nr 3, 1979, blz. 164-177.

X.

Les Jeunes FDF et les problèmes de l'emploi.

Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 57-62.

X.

L'enfant, l'hôpital et l'école.

Mouvement Comunal, 1979, N° 538, p. 116-119.

X.

L'Année Internationale de l'Enfant en pays francophone.

Mouvement Comunal, 1979, N° 539, p. 169-175.

X.

Reflexions de la F.E.B. à l'égard de la sécurité sociale.

Bulletin de la Fédération des Entreprises de Belgique, nov. 1979, N° 28, p. 4003-4016.

4. Les élections européennes du 10 juin 1979

- BAECK L.
Het socio-economisch profiel van Europa.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 2, februari 1979, blz. 117-148.
- CLAEYS P.H., LOEB-MAYER N.
Les groupements politiques dans la perspective de l'élection du Parlement européen, Rapport du 15 juin 1978, ULB, *Inst. de Sociologie*, 1978.
- CLAEYS P.H., LOEB-MAYER N.
L'Union des Partis Socialistes de la Communauté Européenne.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 43-64.
- CLAEYS P.H., LOEB-MAYER N.
Trans-European Party Groupings: Emergence of New and Alignments of Old Parties with light of the direct Elections to the European Parliament.
Government and Opposition, vol. 14, 1979, Nr 4, blz. 455-479.
- DAUVEN-CATTELAÏN M.
Etudes universitaires sur le Parlement Européen.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 171-180.
- DE GENDT R.
De verkiezingen voor het Europese Parlement.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 661-680.
- DEGENKAMP J.
Verkiezing Europees Parlement: een tegenstem nu een stem tegen niet mogelijk is.
Internationale Spectator, 1979, Nr 3, blz. 200-202.
- DE KEERSMAEKER P.
De Europese verkiezingen en de rol van de gemeenten.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 2, blz. 97-99.
- DELMAS C.
Une nouvelle année pour l'Europe?
Revue Générale, janvier 1979, p. 65-80.
- DELMAS C.
Les élections européennes: oui... mais...
Revue Générale mai 1979, p. 15-30.
- DEWACHTER W.
Machtstoeiwijzing langs de Europese verkiezingen.
Kultuurleven, 1979, Nr 5, p. 404-417.
- DEWACHTER W., DE WINTER L.
Het verlies van het machtpotentieel van een zwak parlement.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 115-126.
- DUBOIS J.P., RAMADIER P.
L'Europe piégée, l'Europe en question.
La Revue Nouvelle, juillet-août 1979, p. 15-30.
- ENGELS J.
Elections européennes, sans enthousiasme.
Progrès, 1979, N° 65, p. 14-16.
- ENGELS J.
Het ontstaan en de ontwikkeling van de Liberale partijvorming op Europees vlak.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 65-78.
- FRAEYS W.
Les élections européennes de 1979. Analyse des résultats pour la Belgique.
Res Publica, XXI, N° 3, p. 411-426.
- FRAEYS W.
Les élections européennes de 1979. Analyse des résultats pour la Belgique.
Socialisme, N° 155, octobre 1979, p. 411-423.
- FRANÇOIS M.
Des partis politiques européens?
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 2, p. 35-47.
- GELDOLF W.
Vlaams socialistisch Congres over Europees programma en Europese kandidaten B.S.P.
Socialistische Standpunten, Nr 2, 1979, blz. 75-77.
- GELDOLF W.
Mijmerend over Europa gisteren en de wereld van morgen.
Socialistische Standpunten, Nr 4, 1979, p. 207-208.
- GRAY L.
Eurocommunism: a brief political-historical portrait.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 79-98.
- GRIBOMONT B.
Le Parlement européen I-II.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 1, p. 7-26, N° 2, p. 11-33.
- HANNEQUART J.P.
Le Parlement Européen et l'environnement.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 127-144.
- HART J., DE WITTE B.
De Europese programma's van Fianna Fail, F.D.F.-R.W. en Volksunie.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 99-114.
- HOLVOET L.
De zetelverdeling voor het Europese Parlement: een extrapolatie en een simulatie.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 145-162.
- JAMAR J.
L'impact du Parti Populaire Européen dans la première élection du Parlement Européen au suffrage universel.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 29-42.
- LEGRAND-LANE R.
De Europese verkiezingen en hun politieke betekenis.
Streven, juni 1979, blz. 771-780.
- LEWIN R.
Renverser le vapeur « européenne ».
Cahiers marxistes, N° 56, juin 1979, p. 1-5.
- LISMONT E.
De politieke partijen in België en de Europese verkiezingen.
Leuven, Departement Politieke Wetenschappen, *Studia Diplomatica*, XXXII, 1979, N° 2, p. 123-131.
- SEILER D.L.
Les équivoques de l'élection européenne.
La Revue Nouvelle, avril 1979, p. 359-373.
- SPAAK A.
Le F.D.F. devant les Elections Européennes.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 2, p. 5-10.
- TUGENDHAT C.
The directly elected Parliament: a programme for action.
Studia Diplomatica, XXXII, 1979, N° 2, p. 123-131.
- VANACKERE H.
Eerste rechtstreekse Europese verkiezingen.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 5, mei 1979, blz. 480-483.
- VANDAMME J.
Christenen en socialistische modellen in Europa.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, januari 1979, blz. 56-61.
- VAN DEN BERGHE G.
De nationale kieswetten voor de Europese verkiezingen.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, blz. 3-28.
- VAN DEN BROUCKE A.
Syndikale belangstelling voor de Europese verkiezingen.
Socialistische Standpunten, Nr 2, 1979, blz. 78-80.
- VAN KERKHOVEN P.
Les élections européennes et l'avenir du monde libre.
Revue Générale, mai 1979, p. 3-14.

VONDELING A.
Wie nauw naar de Europese verkiezingen kijkt hoeft geen knesoor te worden.
Internationale Spectator, 1979, Nr 1, blz. 46-50.

X.
Les élections directes pour le Parlement européen.

Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire N° 840-841, 1 juin 1979, 47 p.

X.
Elections et media : 1978, 1979.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 856, 19 octobre 1979, 35 p.

X.
Les élections européennes, 7-10 juin 1979.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 861, 7 décembre 1979, 28 p.

X.
De Europese verkiezingen.
De Gemeente, 1979, Nr 311, blz. 111-116.

X.
La voie de votre région en Europe : Programme du F.D.F. - R.W. pour les élections européennes du 10 juin 1979, Bruxelles, F.D.F., 1979, blz. 64.
L'Europe, in *Cahiers du Centre J. Georgin*, 15-4-1979.

5. La crise gouvernementale

BRASSINNE J.
Les 99 jours de crise communautaire du 18 décembre 1978 au 26 mars 1979.

Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire. (I) n° 847-848, 29 juin 1979, 64 p.; (II) n° 849-850, 6 juillet 1979, 73 p.

BRASSINNE J.
Les enseignements de 99 jours de crise Communautaire.

Progrès, 1979, N° 67, p. 6-9.

DE JONGE M.
De parlementsverkiezingen van 17 december 1978. Uitslagen, vergelijkingen en commentaar.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 623-659.

DELPEREE F.
Chronique de crise.
Journal des Tribunaux, N° 5090, 1er septembre 1979, p. 457-463.

DELPEREE F.
Les affaires courantes. (Observations sur la loi de continuité du service public), Louvain-la-Neuve, U.C.L., 1979, blz. 32.

DEWACHTER W.
La fonction de l'opinion publique dans la polyarchie contemporaine.
Parlement et Gouvernement : le partage du pouvoir. Leiden, Sijthoff, 1979, p. 157-178.

DE WEERDT M.
Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 17 december 1978.
Res Publica, XXI, 1979, N° 2, p. 331-341.

de WINTER N.
Le Waterloo de la crédibilité politique.
Progrès, 1979, N° 63, p. 1-5.

de WINTER N.
Une précipitation Inconsidérée.
Progrès, 1979, N° 65, p. 1-3.

FRAEYS W.
Les élections législatives du 17 décembre 1978. Analyse des résultats.
Res Publica, XXI, N° 2, p. 309-328.

GELDOLF W.
En toch een regering.
Socialistische Standpunten, Nr 2, 1979, blz. 73-74.

HELLA A.
Après un scrutin qui a tout compliqué.
Revue Générale, janvier 1979, p. 81-86.

HOLVOET L.
Enkele « zachte vormen » van directe actie binnen de parlementaire democratie.
Politica, XXIX, 1979, N° 3, blz. 211-239.

MABILLE X., BRASSINE J.
Les élections législatives du 17-12-1978.
Centre de recherche et d'information socio-politiques (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire. (I) N° 826-827, 12 janvier 1979, 41 p.; (II) N° 828, 26 janvier 1979, 37 p.

MAES M.
Het A.C.W. - M.O.C.-memorandum aan de Regering.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, januari 1979, blz. 68-72.

TRENCAVEL
Le Gouvernement au milieu d'un champ de mines.
La Revue Nouvelle, sept. 1979, n° 9, p. 115-126.

VANACKERE H.
Van informateur Claes en formateur Martens tot een regeringscoalitie.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, januari 1979, blz. 80-84.

VANACKERE H.
Het formatie-dossier van Wilfried Martens.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 2, februari 1979, blz. 182-187.

VANACKERE H.
Naar een regering onder leiding van Wilfried Martens?
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 3, maart 1979, blz. 265-269.

VANACKERE H.
De regering Martens-Spitaels.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 4, april 1979, blz. 375-379.

VANACKERE H.
Er dreigt een politieke storm in de wetstraat.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 6-7, juni-juli 1979, blz. 576-581.

VANACKERE H.
De C.V.P. en de regering van Wilfried Martens.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 10, oktober 1979, blz. 805-809.

VANACKERE H.
Zal de regering Martens alle klippen kunnen omzeilen?
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 12, december 1979, blz. 978-982.

X.
Memorandum aan de regeringsformateur.
Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen, Berichten Nr 20, maart 1979, blz. 19-26.

X.
Verkiezingsprogramma's en regeringsverklaring 1979.

Cepress-documenten, 1979, Nr 1-2, blz. 3-318.

X.
Dossier pour une constitution nouvelle, Louvain-la-Neuve, 1979, 198 p.

6. Le pacte communautaire

ALEN A.
De voornaamste procedurele problemen van een grondwetsherziening.
Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht, Nr 4, juli-augustus 1979, blz. 286-292.

- BERCKX P.
De Institutionele hervormingen « Egmont-Stuyvenberg », de adviezen van de Raad van State en de Grondwet.
Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht, Nr 1-2, januari, februari, maart, april 1979, blz. 42-163.
- BERCKX P.
Hervorming van de Staat, versie 1979.
Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht, Nr 3, mei-juni 1979, blz. 207-224.
- BERCKX P.
De staatsvorming 1ste fase 1979.
Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht, Nr 4, juli-augustus 1979, blz. 305-330.
- BRASSINNE J.
La réforme de l'Etat: phase immédiate et transitoire.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 857-858, 31 octobre 1979, 40 p.
- COLEBUNDERS G.
De staatsvorming en de weerslag op het departement van nationale opvoeding en cultuur.
Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht, Nr 5, september-oktober, blz. 387-395.
- COUMANS W.
Economien en vakbondsmilitanten over de regionalisering.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 1, januari 1979, blz. 62-67.
- DELMAS C.
A quoi tient le sort du Gouvernement?
Revue Générale, juin-juillet 1979, p. 89-93.
- de WINTER N.
Transitoire et... renversable?
Progrès, 1979, N° 64, p. 2-6.
- de WINTER N.
La maison du retour écoeurant.
Progrès, 1979, N° 66, p. 1-5.
- de WINTER N.
De la lévitation dans le vide.
Progrès, 1979, N° 67, p. 1-5.
- DUMON F.
De l'Etat de droit.
Journal des Tribunaux, N° 5091, 8 septembre 1979, p. 473-481; N° 5092, 15 septembre 1979, p. 493-500.
- GOVAERTS S., QUINET A.
La lecture publique dans la Belgique des Communautés.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 843-844, 15 juin 1979, 40 p.
- GREGOIRE M.
Allons-nous laisser saccager la Belgique?
Revue Générale, avril 1979, p. 3-7.
- HELLA A.
Le mal belge et l'indifférence de l'opinion.
Revue Générale, avril 1979, p. 81-85.
- HEREMANS D.
Verkaveling van bevoegdheden en economische Unie, Leuven, 1979, (*Leuvense ekon-Standpunten* 1979/15).
- HUYSE L.
De moeilijke jaren. De Belgische politiek in de jaren zeventig.
De Nieuwe Maand, Nr 4, mei 1979, blz. 172-187.
- LEWIN R.
Vraies et fausses solidarités.
Cahiers marxistes, N° 53, mars 1979, p. 1-4.
- MATON J.
Een konfederalistisch Model voor België.
Vlaams-Nationale Standpunten, 1979, Nr 4, 31 blz.
- MOLITOR M.
La face cachée des problèmes Institutionnels belges.
La Revue Nouvelle, sept. 1979, N° 9, p. 149-163.
- MUGHAN A.
Modernization and Ethnic Conflict in Belgium.
Political Studies, 1979, Nr 1, p. 21-38.
- NEELS L.
Message from Banara Republic.
De Nieuwe Maand, Nr 5, juni 1979, blz. 250-257.
- PEETERS Th.
Financiële middelen voorziening voor gemeenschappen en gewesten, Leuven, 1979.
Leuvense econ-standpunten 1979/14.
- PLATEL M.
De prinsen van Stuyvenberg. *Historische beleving of vergissing?*
Leuven, Davidsfonds, 1979, 128 blz.
- RENARD R.
De Vaste Commissie voor Taaltoezicht: opzet, werkwijze en resultaten.
Ons Erfdeel, Nr 3, 1979, blz. 347-360.
- TRENCAVEL
Le gouvernement au milieu d'un champ de mines.
La Revue Nouvelle, septembre 1979, p. 115-125.
- VANACKERE H.
Ons land heeft nood aan een gedurfd beleid.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 712-717.
- VAN ROMPUY P., VERHEIRSTRAETEN A.
Regionale herverdelings- en financieringsstromen, Leuven, 1979.
Leuvense Economische Standpunten, 1979/14.
- VAN ROMPUY V.
Economisch stelsel en verdeling van bevoegdheden, Leuven, 1979.
Leuvense ekon. Standpunten 1979/15.
- VOISIN M.
Les lendemains de l'utopie Communautaire.
Recherches sociologiques, 1979, N° 1, p. 1-161.
- X.
Beginselen van de Vlaamse Beweging in verband met de staatsvorming.
Ons Erfdeel, Nr 1, 1979, blz. 143-144.

7. La situation de la Flandre

- DE BACKER-VAN OCKEN R.
« Verklaring van Algemeen Beleid » van de Executieve van de Nederlandse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 3, blz. 166-172.
- DEBROUX J.
Schillebeekx en de Kristenen voor het Socialisme.
De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 4-6.
- DECOSTER F.
Vlaamse literatuur bij Vlaamse uitgeverijen: elf jaar evolutie in cijfertaal.
Ons Erfdeel, Nr 2, 1979, blz. 230-243.
- DEGLEIN R., VANTHIELEN W.
Vraag en aanbod van het openbaar vervoer in Limburg, G.O.M.
Economie in Limburg, 1979, Nr 3, blz. 3-19.
- DELOOF J.
Het buitenland en wij.
Ons Erfdeel, Nr 1, 1979, blz. 138-140.
- DETHEE M.
De ziekenhuisinfrastructuur in Vlaanderen. Een situatie- en evolutieschets.
Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen, Berichten Nr 24, december 1979, blz. 157-235.
- FRAEYMAN M.
In memoriam Pastoor Frans De Witte, Stichter van de « Volksmacht ».
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 4, april 1979, blz. 365-367.
- GOOSSENS L.
Qu'évite « Neergang van Wallonië »: ook voor Vlaanderen een teken aan de wand?
S:reven, februari 1979, blz. 418-426.

- GOVAERT S.
Le patronat flamand et la régionalisation.
Cahiers marxistes, N° 53, mars 1979, p. 5-17.
- HOLVOET L.
De aanwezigheid van de Nederlandse bevolking te Brussel: Het gemeenschapsakkoord als interviewende variabele, C.B.G.S. (Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudieën). Rapport 29/1979, 144 blz.
- HUYSE L.
Een wankele zuil? Vier studies over het katholicisme in Vlaanderen.
De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 14-18.
- JONCKHEERE W., TODTS H.
Leuven Vlaams. Spli.singsgeschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven.
Leuven, Davidsfonds, 1979, 397 blz.
- JOYE P.
Points d'interrogation sur la bourgeoisie flamande.
Cahiers marxistes, N° 54, avril 1979, p. 1-11.
- LAUF E.
Een socialistische Cultuurbeleid voor Vlaanderen- een visie van Hendrik De Man.
Socialistische Standpunten, Nr 1, 1979, blz. 36-42.
- PINNOY M.
Het vernieuwd secundair onderwijs: een tussentijdse balans.
Ons Erfdeel, Nr 4, 1979, blz. 533-543.
- PLATEL M.
Déclin du Nationalisme flamand.
Septentrion, VIII, 1979, Nr 3, blz. 77-81.
- POLEKAR
Over 22 vlaamse ekonomen en Inkomensongelijkheid.
De Nieuwe Maand, Nr 8, 1979, blz. 402-411.
- PROVOOST F.
Een onderzoek naar kansarme buurten.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 11, november 1979, blz. 880-884.
- ROELANDT D.
De Coster, zijn Tijd en de Vlaamse jeugd vandaag.
Vlaams marxistisch Tijdschrift, 1979, 1, blz. 33-54.
- R.P.
Het West-Vlaams beleid ten aanzien van de middenstand.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 1, blz. 18-22.
- SIX L.
De sociale huisvesting in Vlaams-Brabant 1570-1578.
ECO-Brabant, Nr 22, juli-september 1979, blz. 32-48.
- VAN DOORSAER J.
« De Morgen » liep niet op rozen.
Vlaams marxistisch tijdschrift, 1979, 4, blz. 7-21.
- VAN HAEGENDOREN M.
Limburg mie landj? Over de katholieke zuil in Limburg.
De Nieuwe Maand, Nr 7, september 1979, blz. 393-399.
- VAN MECHELEN R.
Uit eigen beweging: balans van het feminisme in Vlaanderen.
De Nieuwe Maand, Nr 8, 1979, blz. 422-435.
- VAN ROY R.
Vlaamse perspectieven.
Socialistische Standpunten, Nr 4, 1979, blz. 209-219.
- VAN TRICHT F.
Studiedagen over Jozef Cardijn als pedagogisch figuur.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 8-9, aug.-sept. 1979, blz. 704-708.
- VEREYCKEN L.
Regionale bestaanszekerheid in Vlaanderen.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 6, blz. 713-723.
- X.
Le problème des Fourons de 1962 à nos jours.
Centre de recherche et d'information sociopolitiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 859, 23 novembre 1979, 36 p.
- X.
22 Vlaamse ekonomen komen op voor grotere inkomensongelijkheid.
Socialistische Standpunten, Nr 5, 1979, blz. 251-259.
- X.
Gezins- en bejaardenhulp in Vlaanderen.
De Gemeente, 1979, Nr 309, blz. 49-51.
- X.
Advies aan de Minister van Vlaamse Aangelegenheden over het ontwerp van Koninklijk besluit tot oprichting van een gewestelijke investeringsmaatschappij voor Vlaanderen.
Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen. Berichten Nr 20, maart 1979, blz. 9-17.
- X.
Elementen voor een havenbeleid.
Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen. Berichten Nr 22, september 1979, blz. 5-499.

8. La situation de la Wallonie

- ADAM Y.
La Wallonie et la mer.
Socialisme, N° 155, octobre 1979, p. 433-439.
- ANDRE R., GOSSIAUX A.M., PEREIRA-ROQUE J., RICHEZ-RUELENS E.
Evolution démographique et population active, le cas de la Wallonie.
Wallonie 79, 5, p. 497-530.
- BRUYERE J.
Bilan de la politique d'immigration étrangère.
Wallonie 79, 5, p. 473-479.
- CALIFICE A.
Un plan pour le développement de la politique wallonne du logement.
Wallonie 79, 1, p. 3-11.
- CAPRON M.
Sud-Luxembourg: une reconversion sabotée?
La Revue Nouvelle, décembre 1979, p. 525-539.
- CLIFF W.
Waalse gedichten.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 655-658.
- DE CLERCO B.J.
Hoe zal Wallonië overleven.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 620-626.
- DE COCK L.
Het onderwijs van het Nederlands in Wallonië.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 650-654.
- DELLEVOET C., PEETERS P.
De ondernemingen op de industrieterrein in Waals-Brabant.
ECO-Brabant, Nr 22, juli-september 1979, blz. 21-31.
- DELPEREE A.
La Wallonie en morceaux?
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 1, p. 39-42.
- FELD S.
Perspectives démographiques et économiques de l'immigration en Wallonie.
Wallonie 79, 5, p. 453-470.
- FONTAINE J.
De Waalse nationaliteit.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 634-639.
- FONTEYN G.
De Nieuwe Maand. Een onderhoudse beweging. Met een voorwoord van J. Hoyann, Tleit, Lannoo, 1979, 166 p.
- FONTEYN G.
Walen in beweging.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 604-608.
- GAZON J.
Réflexions sur la reconversion économique de la Wallonie.
Wallonie 79, 3/4, p. 275-293.

GERARD H., MASUY-STROOBANT G.
A propos du déclin de la fécondité depuis 1964.
Wallonie 79, 5, p. 421-434.

GRYSPEERDT A.
Les nouveaux courants de la presse francophone en Belgique après mai 1968 : la contre-information régionale.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 845-846, 22 juin 1979, 40 p.

HELLA A.
Une majorité « progressiste » en Wallonie ?
Revue Générale, mars 1979, p. 83-87.

HUYSE L.
Vie Ouvrière : « Venster op Wallonie ».
De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 43-47.

JACQUEMIN P.
Trois ans de fonctionnement de la Commission Consultative Régionale Wallonne d'Aménagement.
Wallonie 79, 6, p. 635-649.

LAMBERT A.
Démographie wallonne : les limites du possible.
Wallonie 79, 5, p. 403-418.

LAMBERT N.
Le potentiel wallon, une opportunité politique ?
La Revue Nouvelle, déc. 1979, Nr 10, 486-487.

LIZEN C.
L'agriculture en Wallonie et son destin.
Wallonie 79, 6, p. 575-589.

LORENT H.
L'industrie de la pâte et du papier en Wallonie.
Wallonie 79, 2, p. 125-135.

LORIAUX M.
Une politique démographique pour la Wallonie est-elle encore possible ?
Wallonie 79, 1, p. 15-55.

MARTOU F.
Politique d'ontwikkelingen in Wallonië.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 627-633.

POULAIN M., ANTHEMUS P., SIMON J., VINCENT M.
La mobilité de la population wallonne : tendances récentes et perspectives.
Wallonie 79, 5, p. 481-496.

QUEVIT M.
De economische neergang van Wallonië.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 609-619.

SCHTICKZELLE M., VAN HOUTE-MINET M., WUNSCH G.
Mortalité et vieillissement démographique, une analyse de la situation wallonne.
Wallonie 79, 5, p. 437-451.

SCHYNS J.P.
De Waalse cultuur en het cultuurbeleid.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 640-645.

SEVENANTS G.
Emigranten in eigen land : Vlamingen in Wallonië.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 659-665.

SPINEUX-VANGELDEREN C.
Croissance démographique et urbanisation du Brabant wallon.
Wallonie 79, 6, p. 611-633.

VIROUX R.
Over de Waalse Taal.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 646-649.

WAGEMANS F.
Nederlands in een Waalse school.
Kultuurleven, 1979, Nr 9, blz. 666-668.

X.Y.Z.
Spécial Charleroi et sa région.
Socialisme, N° 156, décembre 1979, p. 495-568.

9. Les communes et les provinces

BRASSEUR G.
La Commune et le Fédéralisme.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 1, p. 27-29.

BURNIAT A.
Réflexions sur le rôle du secrétaire Communal.
Mouvement Communal, 1979, N° 537, p. 78-82.

CARDOEN G.
Bevoegdheid van de gemeente inzake plaatsing van de verkeerstekens en aanvullende reglementen.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 2, blz. 77-79.

CEURVELT G.
Pleidooi voor zelfstandige gemeentebelastingen.
Bulletin de Documentation. Ministère des Finances, 1979, Novembre-décembre, p. 17-20.

C.V.P.-VISIE
Memorandum over de Provincies en Gemeenten in de Staatshervorming.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 1, blz. 1.

DE CUYPER E.
Profiel van het Oostvlaams provinciebeleid.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 3, blz. 144-148.

DE CUYPER E.
Overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 1, blz. 3-5 (I); Nr 3, blz. 117-123 (II); Nr 4, blz. 187-193 (III).

DE PUE W.A.
De provinciale beroepskamers in de wetgeving op de O.C.M.W.'s.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 3, blz. 124-132 (I); Nr 4, blz. 201-206 (II).

DESCHOUWER A.
De bewaring door een O.C.M.W. van gelden en waarden van de bejaarden in een rustoord of van de patiënten in een ziekenhuis.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 12, december 1979, blz. 953-963.

GALLE M.
Omzendbrief in verband met het opstellen van de begrotingen der ondergeschikte besturen.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 4, blz. 194-200.

GUJYAUX J.P.
Fusions de communes et composition du personnel politique. Le cas de la province de Namur.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire N° 832, 5 mars 1979, 34 p.

HELLEMANS A.
Huisvestingsbeleid in de provincie Antwerpen.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 3, blz. 142-144.

JACOBS R.
Bruxelles : mille ans et pas d'argent.
Cahiers marxistes, N° 60, décembre 1979, p. 16-22.

JANS-COREMANS M.
Assemblée générale de la Commission internationale de l'Etat civil.
Mouvement Communal, 1979, N° 535, p. 10-14.

KEREVER A.
La mise en œuvre de la Convention satellites de Bruxelles, in *Revue de l'UER*, sept. 1979, Nr 5, p. 43-48.

LEBOUTTE J.M.
De nieuwe reglementering inzake de gemeentelijke opdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten.
De Gemeente, 1979, Nr 308, blz. 2-6.

LEBOUTTE J.M.
Het verlenen van opstelrecht door de gemeenten.
De Gemeente, 1979, Nr 316, blz. 358-360.

NOEL G.
Etude statistique des comportements électoraux montois.
Cahiers marxistes, N° 58, octobre 1979, p. 10-24.

RENNEBOOG F.
La composante régionale de l'emploi industriel dans les arrondissements de Louvain et de Nivelles.
ECO-Brabant, N° 21, mars 1979, p. 18-25.

RENNEBOOG F.
De regionale componenten van de industriële tewerkstelling in de arrondissementen Leuven en Nijvel.
ECO-Brabant, Nr 21, maart 1979, blz. 18-25.

ROSIERS-LEONARD C.
Beleid inzake gastarbeiders in de provincie Limburg.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 2, blz. 73-75.

SUYKERBUYK H.
De Belgische Burgemeester, de man met de sjerp.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 4, blz. 217-222.

TAPIE P.
Conflits du deuxième type.
Administration Publique, Mars 1979, p. 90-99.

THOOFT G.
Provincieraadsverkiezingen van 17 december 1978.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 1, blz. 15-17.

THYS P.
Gemeentelijke informatie-verwerking en mini-computers.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 4, blz. 211-215.

VAN ACKER L.
De ontvangsten van de kerkfabrieken.
Gemeente en Provincie, 1979, Nr 4, blz. 207-209.

VAN OUTRYVE D'YDEWALLE P.
Le gouverneur de province.
Administration Publique, Mars 1979, p. 79-89.

WILLEMS C.
Getuigenis over de organisatie-ontwikkeling van de stadsadministratie en de technische diensten van Aalst.
De Gemeente, 1979, Nr 308, blz. 7-12.

WILLIQUET J.M. et LONGREE D.
Un service communal d'aide à l'emploi: quelques considérations d'ordre pratique.
Les Cahiers du Centre Jacques Georgin, 1979, N° 4-5, p. 45-56.

X.
Majorités provinciales, sénateurs provinciaux et cooptés: évolution 1977-1979.
Centre de recherche et d'information socio-politiques (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire (I) N° 830, 23 février 1979, 16 p.; (II) N° 833, 30 mars 1979, 22 p.; (III) N° 842, 8 juin 1979, 32 p.; (IV) N° 851, 7 septembre 1979, 30 p.

X.
Advies van de vereniging van Belgische steden en gemeenten inzake de subgewesten.
De Gemeente, 1979, Nr 309, blz. 42-45.

X.
Ontleding van het regeerakkoord van 1 april 1979.
De Gemeente, 1979, Nr 313, blz. 199-210.

X.
De Gemeenten en de Sport.
De Gemeente, 1979, Nr 314, blz. 271-275.

X.
Le sport et les pouvoirs locaux.
Mouvement Communal, 1979, N° 543, p. 334-336.

X.Y.Z.
Bruxelles. Le millénaire, et puis après? Série de monographies.
La Revue Nouvelle, novembre 1979, p. 323-475.

10. La politique des partis politiques

BALTHAZAR H.
Bestaat er een Vlaams, Waals en Brussels socialisme?
Ons Erfdeel, Nr 4, 1979, blz. 544-551.

BODSON J.C. et JACOBS R.
Le PCB et la concertation sociale.
Cahiers marxistes, N° 56, juin 1979, p. 6-15.

COENJAARTS H., DE HAES L., GEENS H., GERMONPREZ R., GOOSSENS P., KOECK P.
« De CVP-staat »
Berchem, EPO, 1979, 176 blz.

DAUBIE C.
Les fusions de communes en Belgique: processus original de transfert des obligations?
Administration Publique, juin 1979, p. 198-220, août 1979, p. 237-266.

DE CLERCQ B.J., (Red.)
Eurocommunisme en Westers Marxisme.
Antwerpen, Nederlandse Boekhandel, 1979, 307 blz.

de KERCHOVE A.M., MABILLE X.
Mesure du pouvoir des partis politiques en Belgique (1977-1978).
Centre de recherche et d'information socio-politiques (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire N° 862, 14 décembre 1979, 20 p.

DELFOSSÉ P.
La formation des familles politiques en Belgique (1830-1914).
Res Publica, XXI, 1979, N° 3, p. 465-493.

DE MEYER W.
Vers un regroupement politique?
Progrès, 1979, N° 65, p. 4-5.

DEWACHTER W.
De machtstoewijzingsfunctie van de voorkeurstemmen bij de Belgische parlementsverkiezingen.
Tijdschrift voor Geschiedenis, 1979, Nr 3, blz. 492-506.

DIERICKX G.
Ideologie en politieke besluitvorming in België.
De Nieuwe Maand, Nr 5, juin 1979, blz. 258-266.

FRANCIS R.
België: de noodzakelijke kommunistische éénheid.
Internationaal Marxistisch Tijdschrift, III, 1979, Nr 4, blz. 23-26.

GELDOLF W.
Inleidingstoespraak Vlaams Socialistisch Kongres.
Socialistische Standpunten, 1979, Nr 2, 75-80.

GILLIS P.
Le P.C.B. et la politique énergétique.
Cahiers marxistes, N° 59, novembre 1979, p. 27-41.

GOFFART V.
Comment les Belges ont voté le 17 décembre 1978.
La Revue Nouvelle, févr. 1979, N° 2, p. 213-225.

HELLA A.
La primauté abusive des partis « dominants ».
Revue Générale, février 1979, p. 85-89.

HELLA A.
Le P.S.C. et son avenir.
Revue Générale, mai 1979, p. 83-87.

HELLA A.
Remous dans les partis.
Revue Générale, août-septembre 1979, p. 85-89.

HELLA A.
Avec V.D.B., un autre P.S.C.?
Revue Générale, novembre 1979, p. 87-91.

HELLA A.
Le socialisme en décroissance.
Revue Générale, décembre 1979, p. 81-85.

- JOYE P.
Documents : Le P.C.B. et la politique énergétique.
Cahiers Marxistes, X, 1979, Nr 59, p. 27-35.
- LEBURTON E.
Analyse et alternative. s.p., Automne 1979, 1979, 29 p.
- LEWIN R.
De « l'effet Tindemans » à la rentrée politique.
Cahiers marxistes, N° 57, septembre 1979, p. 1-14.
- MABILLE X.
Le système des partis dans la Belgique post-unitaire 1971-1979.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) *Courrier hebdomadaire*, N° 864, 28 décembre 1979, 24 p.
- MARIEN L.
Het verschijnsel Tindemans.
Leuven, Kritak, 1979.
- PATAEN P.
ACW-CVP : Breken ? Neen, maar...
De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 10-13.
- POLLAIN J.
Et si on reparlait du droit de vote des immigrés ?
Bulletin de la Fondation A. Renard, 1979, Nr 102, 31-34.
- POULLET E.
Réflexions sur les aspects politiques et administratifs de la décentralisation par services.
Administration Publique, août 1979, p. 231-236.
- RAES R.
Open Socialisme en Socialistische Partij.
Socialistische Standpunten, 1979, nr 6, blz. 342-347.
- SCHILTZ A.
Manifest aan mijn partij.
Brussel, Volksunie, 1979, (september), 18 blz.
- VAN MIERT K.
Kanttekeningen : Open Socialisme.
Socialistische Standpunten, 1979, Nr 6, blz. 313-317.
- WITTE E.
Verklezingsonderzoek in België.
Tijdschrift voor Geschiedenis, 1979, Nr 3, blz. 293-392.
- WUYTS H.
Naar een nieuwe linkse partij ?
De Nieuwe Maand, Nr 1, januari 1979, blz. 7-9.
- X.
On demande une gauche plus consciente de sa force.
Cahiers marxistes, N° 51, janvier 1979, p. 1-5.
- X.
De Vlaamse socialisten en een progressief beleid in Vlaanderen.
Vlaams marxistisch Tijdschrift, 1979, 2, blz. 9-25.
- X.
Open brief aan de progressieven van christelijke herkomst.
De Nieuwe maand, Nr 5, juni 1979, blz. 242-249.
- X.
Les programmes électoraux et la déclaration du gouvernement.
Documents-CEPES, 1979, N° 1-2, p. 3-297.
- X.
Verklezingsprogramma's.
CEPES-documenten, 1979, Nr 1-2, blz. 3-303.
- X.
Manifest du P.C.B. pour les élections au Parlement européen
Cahiers Marxistes, 1979, Nr 55, blz. 44-49.
- X.
De politiek van morgen doorheen de strijd van vandaag, XXXIIIe Congres 30 maart- 1 april 1979, Brussel, K.P.B., 1979, 32 blz.
- X.
Vlaanderen : Horizont 2000. Een uitgave van de Vlaamse gewestraad van de K.P.B., Brussel, sept. 1979, 15 blz.
- X.
Testament van Hugo Schiltz.
Politieke dokumentatie, 1979, Nr 89, blz. 294-301.
- X.
Jong-Socialisten. Standpunt inzake progressieve frontvorming en partijvernieuwing.
Socialistische Standpunten, 1979, Nr 6, blz. 339-342.
- X.
Manifest Doorbraak '79
Socialistische Standpunten, 1979, Nr 4, 133-139.

II. La politique étrangère

- CAMPENS S.
De NAVO : een balans na dertig jaar.
Internationale Spectator, 1979, Nr 5, blz. 290-294.
- DEHOUSSE J.-M.
Les relations culturelles internationales de la Communauté française de Belgique.
Studia Diplomatica, XXXII, 1979, N° 5, p. 477-497.
- DELHEZ J.H.
Les Conférences sur le désarmement : quoi de bon pour l'Europe.
Progrès, 1979, N° 67, p. 22-23.
- DE RAEYMAEKER O., PERSYN K.
België en de Israëliisch-Arabische conflicten 1948-1978. Studies in International Relations.
Leuven University Press, 1979, Nr 4, 298 blz.
- DE SMET L.J.V.L. GEUKENS E.
MBFR : echte of fictieve wapenbeheersing ?
De Nieuwe Maand, Nr 9, november 1979, blz. 495-502.
- DOORNAERT M.
Veertig jaar koude oorlog en détente.
De Nieuwe Maand, Nr 9, november 1979, blz. 468-483.
- GEUKENS E.
AWACS - een illusie van veiligheid.
De Nieuwe Maand, Nr 9, november 1979, blz. 486-494.
- GEVAERT M.
Een nieuwe rem op de kernwapens.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 6-7, juni-juli 1979, blz. 572-575.
- GEVAERT M.
West-Europa en de bewapeningswedloop.
De Gids op maatschappelijk gebied, Nr 12, december 1979, blz. 975-978.
- GÖLCHER E.
Is de koude oorlog weer begonnen ? Dertig jaar Navo.
De Nieuwe Maand, Nr 4, mei 1979, blz. 188-199.
- HEIRMAN Mark
De internationale wapenhandel.
De Nieuwe Maand, Nr 9, november 1979, blz. 503-511.
- HOEFNAGELS M.
Krachtlijnen in de Internationale politiek.
De Nieuwe Maand, Nr 9, november 1979, blz. 448-454.
- KNOOREN H.
Sociale verdediging : een realistisch alternatief ?
Socialistische Standpunten, Nr 4, 1979, blz. 220-227.
- NAUWELAERTS P.
De wapenhandel en de derde wereld.
Economisch en Sociaal Tijdschrift, 1979, Nr 6, blz. 699-710.

PIRAUX M.
Les relations entre la Belgique et la République populaire de Chine.
Centre de recherche et d'information socio-politiques. (C.R.I.S.P.) Courrier hebdomadaire, N° 838-839, 18 mai 1979, 56 p.

VAN DE MEERSSCHE P.
Noord-Zuid Confrontatie en Nieuwe Internationale economische orde.
Leuven, Departement Politieke Wetenschappen, 1979, 234 blz.

VAN DEN WIJNGAERT M., LAMBERT E., VAN DE MEERSSCHE P.
België en de Europese Integratie 1945-1955.
Res Publica, XXI, 1979, N° 1, p. 163-170.

YAKEMTCHOUK R.
Le Commerce des armes.
Studia Diplomatica, XXXII, 1979, N° 3, p. 255-282.

12. La politique vis-à-vis du Zaïre

BRAECKMAN C.
La saga du Shaba.
La Revue Nouvelle, février 1979, p. 141-150.

DE CLERCQ G., FOQUE R., STEENBERGEN J.
Het Belgische Zairebeleid en de Noord-Zuid verhouding.
De Nieuwe Maand, Nr 10, december 1979, blz. 644-653.

ERGO P.
En diagonale. Autour du Zaïre.
Cahiers marxistes, N° 54, avril 1979, p. 45-49.

GOULD D.
Zaïre 1979.
De Nieuwe Maand, Nr 10, december 1979, blz. 604-616.

LAMMENS J.
Comment vit-on à Kisangani ?
Cahiers marxistes, N° 59, novembre 1979, p. 12-19.

POPPE G.
Het Mobutuplan of een verhaal van liefde voor centen.
De Nieuwe Maand, Nr 10, december 1979, blz. 617-635.

SANDO L.
Nationalisme ? Tribalisme ? La question tribale au Congo (Zaïre).
Cahiers marxistes, N° 54, avril 1979, p. 23-29.

VAN DEN BOGAERT R.
Het Mobutuplan : Recente ontwikkelingen.
De Nieuwe Maand, Nr 10, december 1979, blz. 636-641.

VAN DER STEEN D.
Kolwezi : informer ou déguiser.
La Revue Nouvelle, février 1979, p. 151-165.

VOLCAN
De Zaïrese politieke vluchteling.
Kul:uurleven, 1979, Nr 4, blz. 335-338.

WILLOUET A.
Inflation et agriculture au Zaïre.
Socialisme, N° 151, février 1979, p. 91-93.

YOUNG C.
Zaïre 1979.
De Nieuwe Maand, Nr 10, december 1979, blz. 589-603.

X.
De politiek van Zaïre in 1977.
Studia Diplomatica, XXXII, N° 1, 1979, blz. 5-74.

X.
Zaïre : Kolonisatie en dekolonisatie.
De Nieuwe Maand, Nr 10, december 1979, blz. 584-588.

**ICONOGRAPHIE DE LA PROPAGANDE ELECTORALE
DES ELECTIONS EUROPEENNES EN BELGIQUE**

**ICONOGRAFIE VAN DE PROPAGANDA
VOOR DE EUROPESE VERKIEZINGEN IN BELGIE**

Tindemans. Voor een echt Europa.

Uitgever : Christelijke Volkspartij.

Verspreiding : Vlaamse gemeenschap.

20 m² affiche, 4 kleuren, thema van postinwerpsel, 12 blz.,
4 kleuren 331

10 juin. Un vote clé pour l'Europe des libertés.

Editeur : Parti Social Chrétien.

Distribution : Communauté francophone.

Affiche de 20 m², 3 couleurs, également en tract, 4 p., 4 couleurs. 332

Samen het sterkst in Europa.

Uitgever : Belgische Socialistische Partij.

Verspreiding : Vlaamse gemeenschap.

20 m² affiche, 2 kleuren, voorpagina van postinwerpsel, 4 blz.,
2 kleuren 371

Ensemble, changeons l'Europe.

Editeur : Parti Socialiste.

Distribution : Communauté francophone.

Affiche de 20 m², 2 couleurs. 372

Quatre volontés pour l'Europe.

Editeur : Parti Socialiste.

Distribution : Communauté francophone.

Affiche de 20 m², 2 couleurs. 383

La voix de votre région en Europe.

Editeur : Front démocratique des Bruxellois francophones - Rassemblement
Wallon.

Distribution : Communauté francophone.

Couverture (2 couleurs) du : Programme du FDF-RW pour les élections
européennes du 10 juin 1979.

Numéro spécial de FDF Contact, Bruxelles, 1979, 64 p. 384

Vlaming blijven in Europa.

Uitgever : Volksunie.

Verspreiding : Vlaamse gemeenschap.

20 m² en 4 m² affiche, 2 kleuren ; ook gebruikt in postinwerpsel,
4 blz., 2 kleuren. . . . . 400*Meer werk, minder lasten.*

Uitgever : Partij voor Vrijheid en Vooruitgang.

Verspreiding : Vlaamse gemeenschap.

20 m² en 4 m² affiche, 3 kleuren. . . . . 430*Le bon choix pour l'Europe.*

Editeur : André Damseaux.

Distribution : communauté francophone.

Tract 4 p., 4 couleurs, réédité dans l'arrondissement de Verviers en plus
grand format . . . . . 431*Le 10 juin prochain les réalistes voteront Europe-Ecologie.*

Editeur : Europe-Ecologie.

Distribution : communauté francophone.

Première page du tract, 2 p., 1 couleurs. 502

Anders gaan leven.

Uitgever : Agalev.

Verspreiding : Vlaamse gemeenschap.

Voorpagina van postinwerpsel, 4 blz., 2 kleuren. 503

Für Frieden und Verständigung unter den Völkern.

Herausgeber : F. Evers.

Verbreitung : Ostbelgien.

Flugschrift, 4 S., 2 Farben. 504

Limburg thuis in Europa.

Uitgever : B. Croux.

Verspreiding : provincie Limburg.

Voorpagina van brochure van persoonlijke propaganda B. Croux, 16 blz.,
4 kleuren. 522

L'Année politique 1976 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 1 — Nieuwe reeks n° 1

SOMMAIRE — INHOUD

Préface.

Inleiding. Koppen uit het politieke nieuws van 1976.

Jan CEULEERS, De regering Tindemans, de partijen en het overleg onder de gemeenschappen.

Jacques BRASSINNE, Bilan des conseils culturels et des conseils régionaux.

Rudolf MAES, De samenvoeging van de gemeenten. Studie van het besluitvormingsproces.

Léon-Eli TROCLET, Front commun syndical et nouveau pacte social.

Yvo NUYENS, Pax medica op de helling?

Mariette VERRYCKEN, De werkzaamheden van de staatscommissie voor ethische problemen.

Bertrand J. DE CLERCQ, De discussies rond een legalisering van opzettelijke abortus.

René CYPRES, Les problèmes de l'énergie et le rapport de la Commission des Sages.

Jean-Claude WILLAME, Le rapport Tindemans et les élections européennes.

Mark DEWEERDT, De politieke opiniepeilingen in België in 1976.

Wladimir S. PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1976.

VOLUME XIX, N° 2 - RES PUBLICA - BUNDEL XIX, N° 2

L'Année politique 1977 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 2 — Nieuwe reeks n° 2

S O M M A I R E — I N H O U D

Inleiding. Koppen uit het politieke nieuws van 1977.

Vic VAN ROMPUY, De budgettaire, financiële en monetaire politiek van België in 1977.

Marie-Louise OPDENBERG, La politique de l'emploi dans une période de chômage et d'inquiétude sociale.

Jan CEULEERS, Dagboek van een kabinetsformatie.

Xavier MABILLE, L'évolution des partis politiques en 1977.

Staf LAUWERYSSEN, Het beleid van de provincies.

Jef VAN DER PERRE, Evolutie van de wetenschapspolitieke problematiek in België gedurende het voorbije decennium (1968-1977).

Michel TAVERNE et Albert MARTENS, L'année 1977 pour les immigrés.

Jef MATON, De crisis in de staalnijverheid, pogingen tot opvijzelen en beleidskeuzen.

Christian FRANCK, La politique extérieure de la Belgique en 1977.

Mark DEWEERDT, De politieke opiniepeilingen in België in 1977.

Wladimir PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1977.

L'Année politique 1978 Politiek Jaarboek

Nouvelle série n° 3 — Nieuwe reeks n° 3

SOMMAIRE — INHOUD

M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgisch politiek gebeuren in 1978.

N. DELRUELLE-VOSSWINKEL, Evolution de l'opinion publique en Belgique entre les élections d'avril 1977 et celles de décembre 1978.

L. BOONE, Ophefmakende falingen in de perswereld.

G. VAN GHELUWE, C. LISABETH en E. MANGE, Recente economische ontwikkelingen in Vlaanderen.

M. QUEVIT, L'année économique en Wallonie : 1978, des perspectives inquiétantes pour l'avenir de l'économie wallonne.

M. PLATEL, De politieke krisissen in 1978 : de crisis van het politiek vertrouwen.

W. FRAEYS, Les élections législatives du 17 décembre 1978. Analyse des résultats.

M. DEWEERDT, Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 17 december 1978.

L. HUYSE, L. VAN OUIRIVE, C. FYNAUT, L. DUPONT en T. PETERS, Justitiebeleid in de jaren zeventig.

J. SMITS, De politieke opiniepeilingen in België in 1978.

W.S. PLAVSIC, Bibliographie de l'année politique 1978.

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie — Revue de Science Politique

Uitgegeven door het — Publié par le **Politologisch Instituut**
Hoofdredacteur — Rédacteur en chef : **Wilfried DEWACHTER**

Redactieadres — Adresse de la rédaction
Van Evenstraat 2B, Leuven B-3000

Kaftontwerp — Maquette : Lutt Clijsters

De bijdragen moeten persklaar aangeboden worden, getypt met dubbel interlinie. Zij moeten vergezeld zijn van een Engelstalige samenvatting van maximum 150 woorden. De niet opgenomen manuscripten worden niet teruggezonden.

Vanaf de jaargang 1981 wordt voor de Nederlandse teksten uitsluitend nog de voorkeurspelling aanvaard.

Het Politologisch Instituut neemt geen verantwoordelijkheid op zich voor de uitgebrachte meningen; deze verbinden alleen de auteurs.

Het is toegelaten de artikels hetzij integraal, hetzij samengevat, over te nemen. De referenties moeten nochtans nauwkeurig aangeduid worden (naam van de schrijver, titel van het artikel, nummer en bladzijden van het tijdschrift). De vertaalrechten zijn voorgehouden voor alle landen.

Les articles qui nous sont envoyés devront être dactylographiés en double interligne et accompagnés d'un court résumé (max. 150 mots) en anglais. Les manuscrits non insérés ne sont pas rendus.

Le « Politologisch Instituut » n'assume pas la responsabilité des opinions émises; celles-ci n'engagent que les auteurs.

La reproduction, soit intégrale, soit abrégée, des articles est autorisée. Toutefois, les références doivent être indiquées avec précision (nom de l'auteur, titre de l'article, numéro et pages de la revue). Les droits de traduction sont réservés pour tous pays.

Abonnements- en verkoopvoorwaarden van het tijdschrift RES PUBLICA Conditions d'abonnement et de vente de la revue RES PUBLICA

1. Jaarlijks abonnement (4 nummers) — Abonnement annuel (4 numéros) —	1980
	F.B. - B.F.
België - Belgique : persoon - personne	700
instelling - institution	1.500
student - étudiant	400
Andere landen - Autres pays :	
persoon - personne	700
instelling - institution	1.500
2. Verkoop per nummer - Vente au numéro	300
3. Tot uitputting van de stock - Jusqu'à épuisement du stock :	
Bundel per jaar vanaf 1965 tot 1974 - Collection par année de 1965 à 1974	
België - Belgique	250
Andere landen - Autres pays	300
4. Volledige verzameling van 1961 tot 1974 inbegrepen : België : 2.500 B.F. - Andere landen : 3.500 B.F. Collection complète de 1961 à 1974 inclus : Belgique : 2.500 FB - Autres pays : 3.500 FB.	

ZETEL VAN HET INSTITUUT — SIEGE DE L'INSTITUT

Politologisch Instituut : Elyzeese Veldenstraat 43, B-1050 Brussel
Rekening - Compte : 091-0034240-28

Het tijdschrift RES PUBLICA wordt uitgegeven
met de steun van het Ministerie van Nationale Opvoeding

La revue RES PUBLICA est publiée
avec le concours du Ministère de l'Éducation nationale
Wettelijk depot — Dépôt légal : D/RP. 1980/3/1173

Gedrukt in België — Imprimé en Belgique

RES PUBLICA

Belgian Journal for Political Science

Editor: **Wilfried DEWACHTER**

Address: **Van Evenstraat 2B, 3000 Leuven**

Manuscripts to be considered for publication should conform to the following requirements: two type-written copies (double-spaced) must be submitted, ready for press; they must include a summary in English, not longer than 150 words. Manuscripts that are not accepted are not returned.

The « Politologisch Instituut » bears no responsibility for opinions expressed by authors; the latter are solely responsible for the opinions they forward.

It is permitted to partially or completely reproduce articles published in RES PUBLICA, provided that complete references [i.e.: name, issue number and pages of the journal, name of the author(s), title of the article] are clearly indicated. Copyright for translations is reserved for all countries.

Annual subscription and sales conditions for RES PUBLICA

1. Annual subscription (4 issues)	BF
Individuals	700
Institutions	1 500
Students (only in Belgium)	400
2. Single Issue	300
3. Until termination of the stock	
Previous volumes (III to XVI)	
Belgium	250
Other countries	300
4. Complete collection 1961-1974 (incl.)	
Belgium	2.500
Other countries	3.500

PUBLISHER

POLITOLOGISCH INSTITUUT : Elyzeese Veldenstraat 43, B-1050 Brussel

Bank account : 091-0034240-28

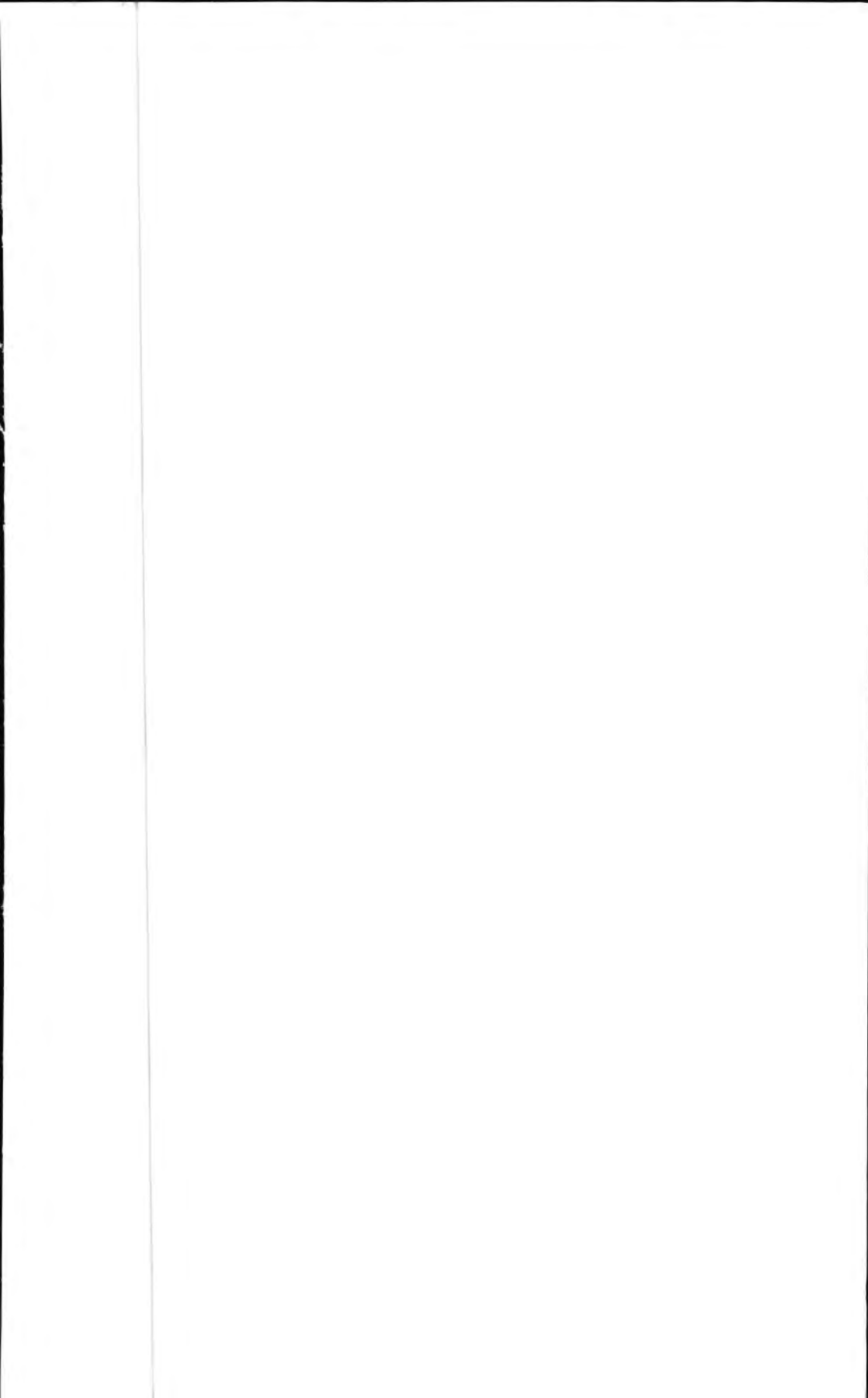
The journal RES PUBLICA is sponsored by the Ministry of Public Education

The articles of Res Publica are abstracted in the following journals

- International Bibliography of the Social Sciences
Bibliographie internationale des sciences sociales.
- International Bibliography of Political Science
Bibliographie internationale de science politique.
- International Bibliography of Economics
Bibliographie internationale de science économique.
- ABC POL SCI.
Advance Bibliography of Contents : Political Science and Government.
- Social Sciences Citation Index. An International Multidisciplinary
Index to the Literature of the Social, Behavioral and Related Sciences.
- Sociological Abstracts.

Printed in Belgium

IMPRIME EN BELGIQUE / GEDRUKT IN BELGIE

par / door

L'IMPRIMERIE DES SCIENCES S.A.

Dir. : Ch. SCHROEF

Avenue Emile de Beco laan 75
B-1050 Bruxelles - Brussel